M. Kemal

KIRMIZIKEDİ

YILMAZ ÖZDİL

“Ey Türk gençliği! Birinci vazifen...”

Kırmızı Kedi Yayınevi: 1000 Güncel:
Mustafa Kemal | Yılmaz Özdil

Yayın Yönetmeni: Enis Batur
Editör: Çağlayan Çevik
Kapak Tasarımı: Cüneyt Çomoğlu
Grafik: Taylan Polat

Birinci Basım: Ekim 2018, İstanbul
ISBN: 978-605-298-369-0
Kırmızı Kedi Sertifika No: 132
Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL
Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 120
Kımızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirrnizikedi.com | www.kirmizikedi.com
www.facebook.com/kirmizikediyayinevi
twitter.com/krmzkedikitap kirrnizikediedebiyat.blogspot.com.tr
Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427
İSTANBUL T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09

Beni görmek demek mutlaka yüzümü görmek değildir.

Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız, bu kâfidir.

Selanik'te dünyaya geldi.

Pembe boyalı ev...

İkinci kattaki ocaklı odada doğdu.

Zübeyde sadece mevsimi hatırlıyordu.

“Erbain soğukları devam ederken doğurdum" diyordu. Aklında kaldığına göre “23 Kanunuevvel"di.

Erbain kelimesi, Arapça “kırk" anlamına geliyordu.

21 Aralık'la 31 Ocak arasını kapsıyordu.

Kırk günlük karakışı tarif etmek için kullanılırdı.

23 Kanunuevvel, bugünkü takvimle 4 Ocak'tı.

4 Ocak 1881, salı'ydı.

İlk nüfus cüzdanında doğum yılı 1296 yazıyordu.

Rumi takvimdi.

13 Mart 1880'le 12 Mart 1881 arasını kapsıyordu.

Soyadı kanununa kadar 1880 deniyordu.

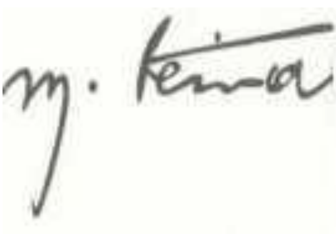
Soyadı kanunuyla yeni nüfus cüzdanı çıkarıldı.

1881 diye düzeltildi.

Adını babası koydu.

Mustafa...

Büyük dedesinin adıydı.

Türk gelenekleri gereğiydi. Ali Rıza ilk oğlu Ahmet'e babasının adını, üçüncü oğlu Mustafa'ya dedesinin adım koymuştu. Ailenin ikinci oğlu Ömer ise, Zübeyde'nin büyük dedesinin adım taşıyordu.

Anneannesinin adı, Ayşe.

Babaannesinin adı, Ayşe'ydi.

Ali Rıza'mn 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşından kalma kılıcı vardı. Selanikli gönüllülerden oluşan taburda görev yapmıştı.

Bilinen tek fotoğrafı da bu taburdayken çekilmişti. İşte o kılıcım, beşiğin başucuna ast. Mustafa o kılıcın şerefini öğrenerek büyüdü.

Kundaktayken sakin bir bebekti.

Zübeyde'nin sütü az geliyordu.

Ümmügül adında bir sütanne bulundu.

Ayrıca, Üftade adında siyahi bir kadın tutulmuştu.

Ev işlerinde lohusaya yardımcı oluyordu.

Pembe boyalı ev iki katlıydı, dört odalıydı.

Sahanlığı, bodrumu, mutfağı, tuvaleti vardı. Pencereleri kafesliydi.

341 metrekareydi.

Ali Rıza'yla Zübeyde kiracı olarak oturuyorlardı.

1877'de sahn aldılar.

Ortak tapu yaptılar.

Zübeyde'nin babasından kalan parası vardı.

9600 kuruşunu Ali Rıza verdi.

3900 kuruşunu Zübeyde ödedi.

Yunanistan milli bankası, terk edilmiş mallar olarak tescillenen Pembe Ev'i 1928 yılında 197 bin drahmi karşılığında Sarafimidu ailesine sath.

Selanik belediyesi 1933 yılında 650 bin drahmiye tekrar kamulaştırdı, Atatürk'e armağan etti.

Ancak, armağan edilen evi boşaltmak hiç kolay olmadı.

Ev sahibi aile oda oda kiraya vermişti. Kamulaşhrma esnasında yedi ayrı aile kiracı olarak oturuyordu.

Boşaltıp teslim etmek iki yıl sürdü.

Evin anahtarları 1937'de Türkiye'ye verildi.

Atatürk bedavaya kabul etmedi.

Prensip olarak hayah boyunca parasını ödemediği hiçbir mal ve hizmeti almamışh, sembolik bile olsa mutlaka ödeme yapmak istedi.

Yunanistan sembolik fatura çıkardı.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, Pembe Ev karşılığında Selanik belediyesine 10 bin drahmi katkı sağladı.

Ali Rıza'yla Zübeyde, Pembe Ev'in hemen bitişindeki çıkmaz sokağa bir ev daha inşa ettirmişti.

İki katlı, beş odalıydı.

Tapuda yine ortakhlar.

Orayı kiraya vermişlerdi.

Ekonomik sıkıntıları yoktu.

Ali Rıza 47 yaşındayken vefat etti.

Terekesine göre, 35 bin kuruş değerinde mülkü, 45 kuruş değerinde ceketi, 20 kuruş değerinde pantolonu, 40 kuruş değerinde paltosu, 20 kuruş değerinde sandığı ve 15 kuruş değerinde iki kitabı vardı.

(O kitapların biri, Ahmet Vefik Paşa tarafından kaleme alınan *Lehce-i Osmânî'ydi.* Diğeri, Muhammed Nuri Şemseddin'in eseri *Miftah'ül-Kulûb'* dü.)

(Mustafa'ya babasından altın köstekli saat kalmıştı.

Manastır askeri lisesine kadar bu saati kullanıyordu.

Bir gece sıtma nöbeti geçirdi, baygın düştü.

Altın köstekli saat o gece kayboldu.

Kimin çaldığını asla bulamadı.

Babasından kalan tek hatıra bu şekilde elinden kayıp gitti.)

Gümrük memuriyetinden ayrıldıktan sonra ailesinin geçimini sağlamak için kereste ve tuz ticareti yapan Ali Rıza, bağırsak tüberkülozuna yakalanmıştı.

Selanik Hortacı Camisi'nin haziresinde toprağa verildi.

Henüz altı yaşındayken evinin direğini kaybeden Mustafa, bu travmayı yaşarken, evini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.

Çünkü, Ali Rıza'nın ölümünden altı ay sonra Selanik'teki Stamboul çarşısı tüccarlarından Nuri efendi şeri mahkemeye başvurdu.

Ali Rıza'nın kendisine 28 bin 800 kuruş borcu olduğunu, bu borca karşılık Pembe Ev'i rehin gösterdiğini iddia etti.

"Ya evi bana versinler ya satıp borcu ödesinler" dedi.

Zübeyde böyle bir borç kalmadığını, alacaklıya çoktan ödendiğini söyledi. Mahkeme şahit istedi.

Starnboul çarşısında kereste ticareti yapan iki Müslüman şahit getirildi. Yemin ettiler, borcun ödendiğini anlattılar. Hatta,

mahalle imamıyla mahalle muhtarının da bu borç ödemesine şahit olduklarını söylediler.

Mahkeme dört ay sürdü.

Borcun ödenmiş olduğuna hükmedildi.

Pembe Ev kurtuldu.

Mustafa, Makbule, Naciye...

En büyüğü alt yaşında üç çocukla dul kalan Zübeyde, sonradan yaptırdıkları küçük eve taşındı.

Pembe Ev'i yıllık 11 bin 500 kuruşa kiraya verdi.

Kiracılar eve yerleşti, kirayı ödemedi.

Mahkemelik oldular.

Neticede mahkemeyi kazanıp toplam kira bedelini alacaktı ama, bu arada dara düştü. Geçinebilmek için küçük evi sattı. Langaza'ya, Rapla köyünde bir çiftlikte kâhyalık yapan ağabeyinin yanına taşındı.

Mustafa orada sünnet oldu.

Dayısı hem babalık hem kirvelik yaptı.

Selanik'ten akrabalar davet edildi.

Koçlar kesildi, düğün yemekleri yapıldı.

Mustafa'yla birlikte 16 yoksul çocuk sünnet ettirildi.

Karagöz oynatıldı, hokkabaz eğlendirdi.

Bir eliyle entarisini tutarak, yedi gün yattı.

Langaza'da altı ay kadar kaldı.

Okuluna devam etmek için Zübeyde'den ayrıldı.

Selanik'e halasının evine yerleşti.

Bir yıl kadar sonra Zübeyde oğlundan ayrı yaşamaya dayanamadı, Selanik'e annesinin yanına taşındı.

Nihayet kiracılardan kurtuldular, Pembe Ev'e döndüler.

Zübeyde, Ragıp Abbas'la evlendi.

Kendisi gibi duldu, dört çocukluydu.

Mustafa 15 yaşındaydı.

Üvey babayı kabullenmesi hiç kolay olmadı.

Dayısı uzunca bir süredir üstü kapalı olarak bu mevzuyu açıyordu, sık sık Zübeyde'nin çok genç yaşta yapayalnız kaldığından bahsediyordu, bu tür baş başa dertleşmelerle yeğenini duygusal olarak hazırlıyordu.

Gene böyle bir sohbetin sonunda, dayısıyla eve geldi. Zübeyde güler yüzle karşıladı, yeni elbise giymişti. İçeride yabancı bir adam oturuyordu.

Ve, Zübeyde bu yabancı adamın yanında kapanmadan geziyordu... Vaziyeti anladı, darmadağın oldu.

O anki ruh halini yıllar sonra şöyle anlatacaktı: "Baktım, duvarda babamın kılıcı asılıydı.

İçimden gelen bir hisle o kılıca sarılmak istedim.

Ve hiç kabahati olmayan bu beye saldırmak istedim!"

Hislerine teslim olmadı.

Tek kelime bile konuşmadan geri döndü, evden çıktı. Koştu koştu koştu koştu...

Halasına gitti.

Aylarca eve uğramadı.

Sonra?

Sonrasını şöyle anlatacaktı:

"Anamı aylarca görmedim. Fakat nihayetinde çok asil bir adam olan üvey babam Ragıp beyle dost oldum. Nazik ve kibar bir insandı. Bana çok iyi bir mürebbi oldu. Anamın da genç yaşında böyle bir aile bağını yapmış olmasını takdir ettim. Çocukluk hissim, babamı kaybetmiş olmama karşı bir isyandan ibaretti."

Üvey ağabeyi Süreyya, yüzbaşıydı.

Mustafa'yı öz kardeşi gibi severdi.

Yanından ayırmadığı sustalı çakısını Mustafa'ya verdi.

“Lazım gelirse kendini bununla koru" dedi.

Bu sustalı, Mustafa'nın hem ilk hediyesiydi...

Hem de ilk silahıydı.

Ağırbaşlı çocuktu.

Mahalle arkadaşlarının birdirbir, sapan, güreş gibi oyunlarına katılmazdı. Elleri cebinde, seyretmeyi tercih ederdi.

Altı yedi yaşlarındayken bile üstünün başının kirlenmesine tahammül edemezdi. Tavırları yetişkindi.

Zübeyde'nin anlatımına göre...

"Kendine mahsus benliği vardı.

Herkesin nazarı dikkatini celbederdi."

Ağabeyleri vardı, Ahmet ve Ömer.

Rumeli'yi kasıp kavuran çiçek salgınında ölmüşlerdi.

Mustafa o zamanlar iki yaşındaydı.

Ağabeylerini hiç hatırlamıyordu.

Ablası vardı, Fatma.

Veremden kaybedildiğinde Mustafa henüz doğmamıştı.

En küçükleri Naciye'ydi.

O öldüğünde Mustafa 16 yaşındaydı.

"Kardeşlerim arasında en sevdiğimdi" diyordu.

"Çocuk yaşının üstünde hisliydi. Öğrenmeye meraklıydı. Ben Harbiye'ye giderken kitaplarımı istiyordu. Annemden onu okutmasını istemiştim. Annem gibi sarışın, mavi *gözlü,* duru *beyaz* tenliydi. Makbule'ye hiç benzemezdi, tipik bir yörük *kızıydı."*

1908.. . İlk görev yeri olan Şam'dan Selanik'e döndü.

Annesiyle oturmak istemedi.

Biriktirdiği maaşlarıyla *ev* satın aldı.

Pembe Ev'in hemen yanındaki çıkmaz sokaktaydı.

İki katlı, üç oda, bir sofa, *98* metrekareydi.

Bahçesinde meyve *ağaçları* vardı.

Ömrü boyunca satın aldığı ilk *ve* tek ev'di.

Yunanistan el koydu.

Evin bulunduğu çıkmaz sokak, *1935* yılında arkadaki sokakla birleştirilerek açıldı. Çıkmaz sokakta yer alan diğer evlerle birlikte Mustafa Kemal'in evi de yıkıldı. Arsanın bir kısmı yola gitti, bir kısmı da *oraya* inşa edilen Türk konsolosluğuna dahil edildi.

Doğup büyüdüğü baba ocağı Selanik, tek kurşun bile atılmadan Yunanlara teslim edildiğinde Trablusgarp'tan dönüyordu, Mısır'daydı.

O an neler hissettiğini şöyle tarif edecekti:

"İşittim ki, vatanım Selanik *ve* orada anam, kardeşim, bütün akraba *ve* hısımlarım düşmana bağışlanmıştır! İşittim ki, Hortacı Camisi'nin minaresine çan taktırılmış, orada yatan babamın kemikleri Yunan palikaryalarının kirli ayakları altında çiğnetilmiştir!"

Selanik, Büyük İskender'in kız kardeşinin adıydı.

Mustafa Kemal'in dünyaya geldiği dönemde etnografya müzesi gibiydi. Nüfusu 130 bindi, *60* bini

Türk *ve* Müslüman'dı, gerisi Yahudi, Rum, Bulgar *ve Levantendi.*

1917 yılında durdurulamaz bir yangın çıktı.

Kentin merkezini kül etti.

Tarihi dokusunu sildi süpürdü.

72 bin kişi evsiz kaldı.

Trajik yangının küllerinden yeniden doğan Selanik. Trajik yangının küllerinden yeniden doğan İzmir. Mustafa Kemal'in hayatında dönüm noktası olan iki çok önemli şehrin ortak kaderi, adeta tarihin cilvesiydi.

Zübeyde...

Sarı saçlı, mavi gözlüydü.

Okuma *yazma* biliyordu, ailesinden öğrenmişti.

Rumeli şivesiyle konuşurdu.

Sofuydu.

Oğlunun din adamı olmasını istiyordu.

Mustafa Kemal annesine hediye alırken daima seccade, başörtüsü, tespih gibi eşyaları tercih ederdi.

Şam'dayken mesela, ilk maaşıyla, etrafı sim sırmayla işlenmiş başörtüsü göndermişti.

Eşi Ali Rıza öldüğünde *30* yaşındaydı.

Kucağında üç çocuk vardı.

Sadece iki mecidiye dul maaşı bağlanmıştı.

Üç kuruş kiradan başka geliri yoktu.

Ağabeylerine yük olmak istemedi...

Evlenmekten başka hal çaresi bulamadı.

Ragıp Abbas'la evlendi.

Gümrükler başmüdürüydü, hali vakti yerindeydi.

Evi barkı vardı ama, Zübeyde istemedi.

Ragıp Abbas Pembe Ev'e taşındı.

Bir kadının yaşayabileceği en ağır üzüntüleri yaşadı.

Dört evladını kaybetti.

Eşini toprağa verdi.

Oğlunun üzerine titriyordu.

Mustafa Kemal bir gece arkadaşlarıyla Pembe Ev'e geldi...

Henüz meşrutiyet bile ilan edilmemişti.

Gizli toplantı yapıyorlardı.

Zübeyde merak etti, kapının ardından dinledi, çok endişelendi, dayanamayıp içeri girdi. "Çocuğum, siz yoksa yedi evliya kuvvetinde olan padişaha isyan mı ediyorsunuz?" diye çıkıştı.

Mustafa Kemal soruya soruyla cevap vererek, diklendi.

"Evliya kuvvetinde farzettiğin adam, hiçbir kuvvete malik değildir valide, bu işler almış yürümüştür, namuslu bir adam olarak bu işlerin içinde bulunmak mecburiyetindeyim, beni bundan men eder misiniz?"

Ana yüreği ne yapsın, yelkenleri suya indiriverdi.

"Evladımsın, mahvolmam istemem, seni namus ve haysiyet sahibi insanlarla beraber görmezsem asıl, üzülürüm" dedi, odadan çıkıp kapıyı kapattı.

Selanik kaybedilince hüzün konvoyları halinde göç eden komşularıyla birlikte İstanbul'un yolunu tuttu. Perişanlıktı.

Ragıp bey gelmedi, Selanik'te kaldı.

Boşanmamışlardı ama ayrılmışlardı.

Mustafa Kemal uzun *ve* endişeli bir arayıştan sonra cami avlusunda, göçmenler arasında, battaniyeye sarılmış vaziyette,

yerde uyurken buldu annesini... Beşiktaş Akaretler'deki evine yerleştirdi, oradan Şişli'ye taşındılar.

Yedi yıl geçti.

15 Mayıs *1919...*

Hava kararmıştı, neredeyse yatma vaktiydi.

Mustafa Kemal *eve* geldi.

Kapıyı açan *kız* kardeşi Makbule'ye sıkıntılı bir *yüz* ifadesiyle baktı, şefkatle yanağını okşadı. "Annemin odasında karyolasının önüne yer sofrası yapıver, bu gece sizinle *biraz* dertleşmek istiyorum" dedi.

Zübeyde'nin odasında yer sofrası hazırladılar.

Minderleri, yastıkları yerleştirdiler.

Patates püreli rosto *ve* yumurtalı ıspanak yapmışlardı.

Biraz sonra Mustafa Kemal odaya girdi.

Üniforması üzerindeydi.

Üstünü başını değiştirmemişti.

Zübeyde'nin elini öptü, bağdaş kurarak oturdu.

Pat diye, "gidiyorum" dedi!

Odaya adeta bomba düşmüştü.

"Buralarının da Selanik gibi olma ihtimali *var,* giderken *gözüm* arkada kalmasın, memleket için uğraşırken sizden *yana* bir üzüntüye düçar olmak istemem" dedi.

Zübeyde küt diye sırtüstü yığıldı.

Bayılmıştı!

Doktor Rasim Ferid'i çağırdılar.

Zübeyde o arada kendine geldi.

Heyecan, gerginlik, üzüntü, keder… Yorgun ruhu, bitmek tükenmek bilmeyen ayrılığı taşıyamamıştı.

Sabaha kadar uyumadı.

Kuran okudu.

Günün ilk ışıklarıyla, vedalaşmak üzere kapıya geldiler.

Mustafa Kemal'in elinde Kur'an-ı Kerim vardı.

Trablusgarp Savaşı'nda Libyalı mücahit şeyh Ahmet Sünusi tarafından kendisine hediye edilmişti.

Sekiz yıldır nereye gitse, oraya götürüyordu.

Sofya'da, Çanakkale'de, Şam'da, Halep'te, Filistin'de hep yanındaydı. .. Annesine bıraktı.

Makbule ağlıyordu.

Zübeyde otoriter ses tonuyla haşladı kızını…

“Sen asker kardeşisin, ayıp, ağlanır mı hiç" dedi.

Sanki dün gece üzüntüsünden bayılan o değilmiş gibi, heykel misali dimdik durmaya çalışıyordu. Kızını teselli ederken aslında kendi duygularını bastırıyordu. “Memleket için giden

insan ölse bile ağlanmaz, koş misafirlere şerbet ez!" diye bağırdı.

Hepi topu birkaç altın bileziği vardı.

Selanik'ten elinde avucunda kala kala bunlar kalmıştı.

Oğluna verdi.

“Lazım olur" dedi.

1920.. . Hakikaten lazım oldu.

Ankara'da paraya sıkışmışlardı.

Ekmek alacak durumları kalmamıştı.

Mustafa Kemal, emir erini çağırdı.

"Valizde anamın birkaç parça ziyneti *var,* Osmanlı Bankası'na rehin bırak, *para al"* dedi.

Ali Çavuş yatak odasına gitti.

Karyolanın altındaki *valizi* açtı.

Mendile sarılı bilezikleri buldu.

Bankaya koştu, tek kelime etmeden masaya koydu.

200 lirayı sayıp, uzattılar.

Biraz olsun nefes alacaklardı.

Zübeyde'nin *çeyiz* bileziği...

Milli Mücadele hamuruna karılmıştı.

Oğlu hakkında "idam fermanı" çıktığında üzüntüsünden kısmi felç geçirdi, bacakları tutmaz oldu.

Sürekli baskıya *maruz* kalıyordu.

İşgal kuvvetleri sık sık evi basıyordu.

Öyle olmadığını bildikleri halde, sanki Mustafa Kemal orada saklanıyormuş gibi arama yapıyorlardı.

Sarı Ali diye meşhur bir muhbir vardı.

24 saat Zübeyde'nin evini gözlüyordu.

Gelip gidenlerin listesini İngilizlere gammazlıyordu.

Zübeyde tüm bunlara rağmen geri durmuyordu.

Oğlunun arkasında kapı gibi duruyordu.

Mayıs *1921...* İstanbul'daki yurtsever kadınlar yetimhane *yararına* kermes düzenledi. Bu etkinlik vesilesiyle padişaha verilen mesaj *gayet* açıktı. "Milli Mücadele'de şehit düşen kahraman babaların evlatlarına sahip *çıkıyoruz"* deniliyordu.

Zübeyde felçli bacağını sürükleye sürükleye kermese geldi. Yemenilerle dolu bir masanın başına oturdu.

Bizzat satış yaptı.

Mustafa Kemal'in annesi...

Tüm şehit çocuklarının annesi olduğunu gösteriyordu.

Ömrü boyunca hasretini çektiği oğluna Sakarya Zaferi'nden sonra kavuştu. Ankara'ya getirildi.

Hepimizin hafızasına mıh gibi çakılan, o bembeyaz tülbentli, gözlüklü fotoğrafı Çankaya Köşkü'nde çekildi.

(Meşhur yuvarlak gözlüğü Sabiha Gökçen'deydi.

Yapı Kredi Bankası'nın arşivinde koruma altına alındı.)

Güzel kadındı.

Güzel yaşlanmıştı.

Halide Edip Adıvar ilk kez Çankaya'da tanıştığında şu izlenimi edinmişti: "İhtiyar hanımın yüzü, hareketli vücudu, atılgan ifadesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın aynıydı. Yetmiş yaşında olmakla beraber, süt gibi beyaz ve pembe renkli cildinde bir tek buruşuk yoktu. Çok çabuk öfkelenir olmasına rağmen, koyu mavi gözlerinde ve ağzında şefkat hissedilirdi. Beyaz entarisi, ütülü mendilleri, beyaz elleri, büyükannemi hatırlatırdı.

Tam Makedonyalı bir kadındı. Oğlu onun için daima ilk mektepteyken istediği gibi, azarladığı Mustafa'ydı.

Yer yatağında yatıyordu. Hastalığı ciddiydi, yaşaması mucizeydi. Kendisini muayene eden Doktor Adnan'ın yanaklarını öper, ellerini yakalayarak, doğmuş olduğu Selanik'ten bahsederdi. İçi Selanik için yanıyordu. Oğlu Mustafa, Selanik'i geri almadan, kendine yeni bir entari yapmamaya ahdettiğini söylüyordu."

Çankaya'da yaşarken pek dışarı çıkmazdı.

Günlerini kendi halinde Kuran okuyarak geçirirdi.

Düğün filan olursa, oğlunu temsilen giderdi.

Mustafa Kemal'in mahalleden arkadaşı, komşusunun oğlu Salih Bozok'u çok severdi. Salih'in oğlunun sünnetine

adeta “torununun mürüvveti" gibi katılmıştı, Longines marka pahalı bir kol saati taünuştı.

Mustafa Kemal, Trablus'a, Sofya'ya giderken annesini hep Salih'e emanet ederdi. Zübeyde, oğlundan çok Salih'le vakit geçirmişti, ailenin ikinci oğlu gibiydi.

Salih de böyle hissederdi.

“Zübeyde ana benim de öz anam sayılır, kendi anamı mı, yoksa Zübeyde anamı mı daha çok sevdiğimi hakikaten bilemem" diyordu.

Mustafa Kemal'in ömrü boyunca aklı annesindeydi.

İstanbul'dayken Salih'e yazdığı mektubunda, “mümkünse annemi avut, benim geçen ayın aylığı kalmıştı, o aylığın anneme verilmesine yol göster" diye yardım istiyordu.

Trablusgarp'tan Fuat beye gönderdiği mektubunda, “anneme nerede olduğumu duyurmayın, ara sıra benim tarafımdan İstanbul'dan mektup gösterin, valideme verilmek üzere Kerim beye kırk lira bıraktım, Salih'in Selanik'te bulunması, annemin yanında olması, yüreğimi güçlendiriyor, direncimi iki katına çıkarıyor" diyordu.

İskenderiye'den postaladığı mektubunda ise, “kardeşim Salih, bir aylık tedavi için hastaneye geldim, eski sağlığıma kavuştum, gözlerinden öperim, valideye hastalığımı bildirme" diye tembihliyordu.

Ana oğul arasında imrenilecek bir saygı bağı vardı.

Hazırlanmadan birbirlerinin karşısına çıkmazlardı.

Aynı köşkün içinde, birkaç metre mesafedeki odalarda yaşamalarına rağmen, Mustafa Kemal haber gönderir, ziyaret edeceğini söyler, Zübeyde adeta bayram gibi

hazırlanır, günlük kıyafetleri yerine misafir kıyafetlerini *giyer,* saçını *tarar,* oğlunu öyle beklerdi.

İzin almadan annesinin odasına girmezdi.

Her defasında elini öperdi.

Zübeyde, vefatından bir yıl kadar önce vasiyette bulundu.

"Ben öldükten sonra ruhuma her sene hatim okunsun isterim, bunun için bir miktar *para* bırakmak isterim, nereye vereyim?" diye sordu.

Darüşşafaka'yı önerdiler.

Darüşşafaka'ya *20* bin kuruş bağışta bulundu.

"Her sene Kadir Gecesi'nde bir Darüşşafaka öğrencisinin hatmi şerif icra etmesini, bundan doğacak sevabı başta Hazreti Muhammed *ve* ailesi olmak üzere, enbiya *ve* evliyalara, kendi gelmiş geçmiş aile efradının ruhlarına bağışlanmasını" şart koştu.

Yanında çalışanları unutmadı.

Vefat ettiğinde, Hayriye hanıma bin kuruş, manevi kızı Ayşe'nin *çeyizi* için bin kuruş, Mustafa Kemal'in emaneti yetim

Abdürrahim'in eğitimi için iki bin kuruş, Vasfiye hanıma iki bin kuruş verilmesini istedi.

Bir de hayrat çeşmesi yaptırılmasını istedi.

Mustafa Kemal bu vasiyeti öğrendi...

Annesine her yıl hatim okuttu.

Hatim okuyan *hafıza zarf* içinde bir miktar *para* verdi.

14 Ocak *1923...* Gün ağarmak üzereydi.

Mustafa Kemal, emir eri Ali Çavuş'u çağırdı.

"Haber var *mı?"* diye sordu.

Ali Çavuş "maalesef *var"* diyemedi.

"Şifre geldi ama çözülemedi" filan diye geveledi.

O derin mavi bakışlardan bir bulut geçti...

"Bir *rüya* gördüm, yeşil tarlalarda anamla dolaşıyordum, birdenbire fırtına çıktı, anamı yanımdan alıp götürdü, anamın öldüğünü biliyorum" dedi.

Cenazeye katılamadı.

Her *zaman* olduğu gibi yine Zübeyde'nin yanında bulunan Salih Bozok'a telgraf çekti, kendi adına annesini toprağa vermesini istedi. "Merhumenin münasip bir *tarzda* merasim-i tedfiniyesini *ifa* ediniz, cenab-ı hak milletimize hayat *ve* selamet versin" dedi.

Mütevazı bir tören yapılmasını istedi.

Mütevazı bir kabir istedi.

Hatta, İzmir belediyesi *1934* yılında Fuar'ın inşası için getirilen Fransız mimar Maurice Gauthier'ye mozole çizdirdiğinde bile, kesinlikle izin vermedi.

"Bunlar süslü, lüks *ve* masraflı, sakın yapmayın, bir kaya getirin, başucuna koyun, üstüne de 'Atatürk'ün annesi Zübeyde burada gömülüdür' *yazdırın,* çevresine çocuk parkı yaptırın, çocukları çok severdi" dedi.

Latife son saniyeye kadar Zübeyde'nin başucundaydı.

Müstakbel gelin *adayı,* kayınvalidesini Karşıyaka'daki köşkünde *ağırlıyor,* bakımını sağlıyordu. Vefatı üzerine, önce İzmir valisine haber verdi, sonra şehrin en tanınmış *33* hafızını çağırdı, sabaha kadar hatim okuttu.

Siyah manto *giydi,* siyah peçe taktı..

Cenaze alayına katılmak istedi.

En başta kendi ailesi, herkes *itiraz* etti.

"Kadınlar cenazeye katılamaz" denildi.

Bunun üzerine kapalı bir faytona bindi, cenaze alayını en arkadan adım adım takip etti. Kabir çevresinde yoksullara yüzlerce gümüş mecidiye sadaka dağıttı.

Kırkında mevlit okuttu, elli ikisinde aşure yaptırdı.

Oğul, *13* gün sonra gelebildi.

Annesinin kabrine gitti.

Hayatının belki de en duygusal konuşmasını yaptı.

Mustafa... *Zübeyde'yi* anlattı.

"Zavallı validem bütün millet için ülkü olan İzmir'in mukaddes topraklarına bedenini vermiş bulunuyor.

Arkadaşlar, ölüm, yaradılışın en doğal kanunudur. Fakat böyle olmakla beraber, bazen ne üzüntü verici görünüşler olur. Burada yatan annem, eziyetin, zorlamanın, bütün milleti felaket uçurumuna götüren bir keyfi idarenin kurbam olmuştur. Bunu açıklamak için, izin verirseniz, acı hayatının belli birkaç noktasını sunayım.

Abdülhamid devrinde idi.

Mektepten henüz kurmay yüzbaşı olarak çıkmıştım.

Hayata ilk adımı atıyordum.

Fakat bu adım hayata değil, zindana rastladı.

Beni aldılar, baskı idaresinin zindanına koydular.

Orada *aylarca* kaldım.

Anamın bundan ancak ben hapisten çıktıktan sonra haberi olabildi.

Derhal beni görmeye koştu. İstanbul'a geldi.

Kendisiyle üç beş gün görüşebildim.

Çünkü tekrar baskı idaresinin casusları, cellatları ikametgâhımızı sarmış, beni alıp götürmüşlerdi. Annem *ağlayarak* arkamdan takip ediyordu. Ben, sürgün yerime

götürecek vapura bindirilirken, benimle görüşmesi engellenen annem, *gözyaşlarıyla,* Sirkeci rıhtımında acılar *ve* kederler içinde bırakılmış bulunuyordu.

Sürgün yerinde geçirdiğim tehlikeler, onun hayatını acılar *ve* gözyaşları içinde geçirmesine sebep olmuştur.

Başka bir nokta daha... Mütareke zamanında

Anadolu'ya geçtiğimde, annemi acılı bir halde İstanbul'da bırakmak zorunda kaldım. Yanında, bir adamım vardı. Bu adamımı Erzurum'dan İstanbul'a gönderdiğimde, annem bu adamımı yalnız gördüğünde, halife ve padişahın benim hakkımda verdiği idam kararının yerine getirildiğini zannetmiş, bu zan kendisini felce uğratmıştı.

Bütün mücadele senelerini üzüntü içinde geçirmişti. Padişah ve hükümetinin, bütün düşmanların daimi baskı ve işkencesi altında kalmıştı. İkametgâhı binbir türlü bahanelerle basılır, araştırılır, rahatsız edilirdi.

Annem üç buçuk senenin gündüzlerini gecelerini gözyaşlarıyla geçirdi. Bu gözyaşları ona gözlerini kaybettirdi.

Sonunda onu İstanbul' dan kurtarabildim, ona kavuşabildim ki, o artık maddeten ölmüştü, yalnız manevi olarak yaşıyordu...

Annemin kaybından şüphesiz çok üzüntülüyüm.

Fakat bu üzüntümü gideren ve beni avutan bir konu vardır ki, o da, anamız vatanı yok olmaya götüren idarenin artık bir daha geri gelmemek üzere yokluk mezarına götürülmüş olduğunu görmektir.

Annem, bu toprağın altında, fakat, milli hakimiyet ilelebet payidar olsun. Beni teselli eden tek kuvvet budur. Milli hakimiyet, ilelebet devam edecektir.

Annemin ruhuna ve bütün ataların ruhuna, üzerime almış olduğum vicdan yeminini tekrar edeyim.

Annemin mezarı önünde ve Allah'ın huzurunda yemin ediyorum. Bu kadar kan dökerek milletin kazandığı ve elde tuttuğu hakimiyetin korunması, savunması için, gerekirse annemin yanına gitmekte asla kararsız davranmayacağım.

Milli hakimiyet uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun."

Annesinin kabri başında bu duygusal *ve* tarihi konuşmayı yaparken, kendi çocukluğu film şeridi gibi gözünün önünden geçiyordu.

an

Zübeyde din eğitimi almasını istiyordu.

Ali Rıza yeni usullerle eğitimden yanaydı.

Orta yolu buldular...

Fatma molla mahalle mektebine gidecek, konu komşuya karşı Zübeyde'nin gönlü yapılacak, sonra Şemsi efendinin okuluna geçecekti.

Dönemin çocukları "amin *alayı"* denilen gösterişli bir törenle mektebe başlardı. Talebelerin boynuna Kuran *cüz* kesesi takılır, rengârenk süslenmiş atlara bindirilirdi, mahalleye şekerler, simitler dağıtılır, ilahiler eşliğinde okula

götürülürlerdi. Ailenin hali vakti ne kadar yerindeyse, tören o kadar şenlikli olurdu.

Zübeyde aslında işte bu mürüvveti yaşamak istiyordu.

Amin *alayı* Pembe Ev'in önüne geldi.

Mustafa'ya bembeyaz yeni kıyafetler giydirilmişti.

Kafasına sarık türevi bir başlık konulmuştu.

Annesinin, babasının, hocasının elini öptü.

Dualar edildi.

Amin alayına katıldı, mahallelinin alkışları eşliğinde yürüye yürüye caminin yanındaki mektebe gitti.

İki *ay* kadar sonra Şemsi efendinin okuluna geçti.

Şemsi efendi, fakir bir ailenin çocuğu olarak Selanik'te dünyaya gelmişti. Hem

çalışmış hem okumuş, Arapça, Farsça, Fransızca öğrenmiş, öğretmen olmuştu.

Yabancı bir özel okulda Türkçe öğretmeni olarak mesleğe başlamış, özel ilkokul açmaya karar vermiş, harap yıkık

haldeki tek katlı, bahçeli bir mescidi onarıp, sınıf haline getirmişti.

Ezberci, ilkel eğitim metotlarını elinin tersiyle itmişti.

O dönemin mahalle mekteplerinde varolmayan tarih, *coğrafya,* matematik gibi dersleri okutmaya başlamıştı.

Okuma *yazma* öğretiminde uzuuun uzun heceleme metodu kullanılırken, bunun yerine, günümüzde kullanılan, harflerin seslerine *dayalı,* kelimeyi doğrudan okuma yöntemine geçmişti.

Kızlar için sınıf açmıştı. Devrimdi.

İlk kız öğrencilerinden biri kendi kızıydı.

Derslerin süresini bir saat tutardı, ders aralarında öğrencilerine avluda jimnastik yaptırırdı.

Öğrenci sırası, öğretmen masası, harita, karatahta, tebeşir, silgi gibi araçları kullanırdı.

Okuluna yeni başlayan talebeye, eski *ve* çalışkan talebelerinden birini *"lala"* tayin ediyordu, bugünkü manasıyla mentorluk sistemine geçmişti.

Öğrencileriyle birlikte, meşrutiyet lehine düzenlenen "hürriyet" mitinglerine katılıyordu. Çağdaş, özgürlükçü yöntemleri nedeniyle *bağnazların* hedefi haline gelmişti. "Çocuklara gâvurluk öğretiyor, dinsizlik öğretiyor" iftirasıyla okulu sık sık basılıyordu, sınıfı darmadağın ediliyor, sıraları, masası, karatahtası parçalanıyordu.

Bu tür *yobaz* saldırılara *maruz* kaldığı dönemlerde, okuldaki eğitime geçici olarak *ara* verir, öğrencilerinin tek tek evlerine gider, derslere bu şekilde devam ederdi.

Kültür gezileri başlatmıştı. Mustafa'dan somaki dönemlerde İstanbul'a yatılı geziler düzenledi.

Aileler öylesine güvenirdi ki, yatılı gezilere kız öğrencileri bile katılırdı.

Sadece çocukları değil, ahaliyi de eğitirdi.

Okul çevresindeki komşu esnafa kitap ve gazete dağıtırdı, ahali okuma alışkanlığı kazansın diye kendi cebinden satın alır, karşılıksız, ücretsiz verirdi.

Mustafa Kemal'in eğitim temelini işte bu vizyoner öğretmen attı.

Babası Ali Rıza vefat edince dayısının kâhya olarak çalıştığı çiftliğe taşındılar.

Eğitimine altı ay kadar ara vermek zorunda kaldı.

Sonra tek başına Selanik'e halasının yanına gitti.

Şemsi efendi ilkokulunu tamamladı.

Artık onu modern eğitime yönlendiren babası yoktu maalesef... Ortaokul için annesinin dayatmasıyla Selanik mülkiye rüştiyesine yazdırıldı.

Şemsi efendiden sonra katlanılır gibi değildi.

Pantolon yerine şalvar giydirilmesine, beline kuşak bağlamak zorunda olmasına çok sinirleniyordu. Özellikle yazı derslerinde dizlerinin üstünde oturmaktan hiç hoşlanmıyordu. "Dizlerim ağrıyor" diyerek sık sık ayağa kalkıyordu, "otur" diyen hocaya dikleniyordu.

Kaymak hafız olarak tanınan Arapça hocası vardı.

Mimlemişti.

Canını yakmak için fırsat kolluyordu.

Ezber çalıştırırken bir cümleyi tekrar etmesini istedi...

Ses yok.

Tekrar et dedi, gene ses yok.

Kulağım çekmeye başladı, kanatacak kadar çekti.

Koparsa bile nafileydi...

Boyun eğmeye niyeti yoktu, söylemeyecekti!

Eve geldi, odasına kapandı.

Kız kardeşi Makbule'nin hatıralarına göre “dört gün" boyunca tek kelime konuşmadı, ağzını bıçak açmadı.

12 yaşındaki Mustafa, hem kendisinin hem Türk milletinin kader çizgisini değiştirecek olan kararın arifesindeydi.

Beşinci gün evden çıktı.

Aynı sokaktan komşuları olan binbaşı Kadri beyi buldu.

Askeri okula gitmek için yardım istedi.

Sınav kaydını yaptırdı.

Selanik Askeri Rüştiyesi'ne yazıldı.

Zübeyde'nin otoritesi sona ermişti.

Henüz 12 yaşında bireysel bağımsızlığını ilan etmişti.

Yıllar sonra kurmay subay olarak Selanik'e geldiğinde mahalle mektebine uğrayacaktı. Kapısında kocaman bir kilidin asılı olduğunu görünce “burasının kapanması isabet olmuş" diyecekti.

Kaymak hafız'ı ömrü boyunca unutmadı.

Daima “eğitimde kötü örnek" olarak gösterdi.

Ne zaman adı geçse “berbat adam" diyordu.

“Hakikaten berbat adamdı, kaba ve insafsız hareketi mülkiye rüştiyesinden ayrılmamda başlıca rol oynamıştı, ama kendisini çoktan affettim" diyordu.

*

Askeri rüştiyedeki matematik öğretmeni Üsküplü yüzbaşı Mustafa Efendi'ydi. Tarihin adını değiştirdi... “Oğlum senin adın Mustafa, benim adım Mustafa, arada fark bulunmalı, sende olgunluk var, sende bu yaşta kemal var, senin adın Mustafa Kemal olsun" dedi.

Namık Kemal'in Kemal'iydi.

Matematik öğretmeni Mustafa Efendi, askeri rüştiyedeki bütün öğretmenler gibi Namık Kemal hayranıydı.

Bu detay, Bulgaristan Türkleri tarafından 1920 yılında hazırlanan tarihteki ilk Mustafa Kemal biyografisinde yer alıyordu.

“Matematik öğretmeni Mustafa Efendi'nin Namık Kemal'e izafeten Kemal adını verdiği" belirtiliyordu.

1921'den itibaren Mustafa Kemal'in hayat hikâyesini haber yapmaya başlayan İstanbul gazeteleri de “Kemal adının Namık Kemal'e izafeten verildiğini" yazıyordu.

(Selanik'te *Çocuklara Rehber* isimli haftalık çocuk dergisi çıkıyordu. Sanat, coğrafya, sağlık, hayvanlar âlemi gibi genel kültür haberleri veriyordu, bilgi yarışmaları düzenliyordu. Nisan 1897 sayısında, bilgi yarışmasını doğru cevaplayanların listesini yayınladı. Aralarında askeri rüştiye öğrencisi Mustafa Kemal de vardı.)

(Bu enteresan bilgi adeta fotokopi gibi tüm Atatürk biyografilerinde yer alır. Halbuki yanlıştır! Çünkü bizim Mustafa Kemal 1897'de Selanik'te değildi, Manastır askeri lisesindeydi, rüştiyeden iki yıl önce mezun olmuştu.)

(Peki bu karışıklık nereden kaynaklandı? Çünkü... Selanik askeri rüştiyesinde bir başka Mustafa Kemal daha vardı! O da SelanikJiydi. Bizim Mustafa Kemal'den iki yaş küçüktü, iki sınıf geriden geliyordu. Hatta bu Mustafa Kemal de, bizim Mustafa Kemal gibi Manastır'a gitti, Harbiye'ye gitti, İsmet İnönü'nün sınıf arkadaşıydı.

Kurmay olamadı. Bir başka büyük tesadüf eseri, ilk görev yeri olarak, bizim Mustafa Kemal gibi Şam'a gönderildi. 1918

yılında askerlikten istifa etti, memuriyete geçti, Menemen askerlik şubesinden emekli oldu.)

(Selanikli Mustafa Kemallerin tıpatıp künye benzerliği, *Çocuklara Rehber* dergisi örneğinde olduğu gibi, karışıklıklara sebep oldu. Maalesef, öbür Mustafa Kemal'in ders notlarıyla bizim Mustafa Kemal'in ders notlarını karıştıran tarihçiler oldu. Öbür Mustafa Kemal'in edebiyat dergilerine gönderdiği şiirleri, Atatürk'ün şiirleri zannederek kitaplarına yazan tarihçiler bile oldu.)

*

Bizim Mustafa Kemal matematiği tutkuyla severdi.

Yaşam biçimi olarak benimsemişti.

1936 yılında *Geometri* adıyla 44 sayfalık kitap yazdı.

Arapça ve Farsça geometri terimlerine Türkçe karşılıklar türetti.

Boyut, uzay, yüzey, çap, yarıçap, kesit, yay, çember, teğet, açı, yatay, düşey, dikey, konum, üçgen, dörtgen, çokgen, köşegen, eşkenar, ikizkenar, yamuk, artı, eksi, çarpı, bölü, eşit, toplam, oran, orantı, türev, alan, düzey, çizgi, paralel, hacim, kare, metrekare, koni, küp, piramit, silindir, pi sayısı, teori, teorem, varsayı kelimelerinin tamamını Mustafa Kemal türetti.

O güne kadar geometriye hendese, üçgene müselles, açıya zaviye, çapa kutur, dikeye amudi, eşite musavi, kareye murabba, silindire üstüvane deniyordu.

Teğet, hattımümas'tı.

Cumhurbaşkanı olduktan sonra yurt gezilerinde liseleri *ziyaret* ediyor, eline tebeşir alarak karatahtanın başına geçiyor, Türkçe terimlerle "Pisagor teoremi"m anlatıyordu.

Hayat, Mustafa Kemal için matematikti.

"Bilim matematiktir" diyordu.

"Evren matematik diliyle yazılmıştır, evrenin harfleri üçgenler, daireler, geometrik biçimlerdir" diyordu.

"Herkes matematik bilgisinin çok gerekli olduğuna inanmalıdır, matematik olmadan dünya kesinlikle anlaşılamaz, matematiksiz ancak karanlık bir labirentte dolanılır" diyordu.

Gerçek bir "hesap" adamıydı.

Büyük *Taarruz* öncesinde Meclis kürsüsünde konuşan Hamdullah Suphi, aklınca milli mücadeleyi överek "Kuvayı Milliye cinnet-i mukaddestir" deyince... Öfkeyle *ayağa* fırlayıp bağıracaktı: "Ne diyor bu? Ne demek cinnet-i mukaddes? Kuvayı Milliye hesaptır, hesap!"

*

Düşünce yapısını askeri okul öğretmenleri şekillendirmişti.

1924 ... Samsun gezisindeydi.

Kendisine eşlik eden gazeteciler "nereden ilham aldığını, kimlerden kuvvet aldığını" sordular.

Hiç cevap vermeden *ayağa* kalktı, kendisini karşılayan kalabalığa doğru birkaç adım attı, "hoşgeldiniz" diyerek fötr şapkalı birinin elinden tuttu.

Sonra da gazetecilere dönerek şu cevabı verdi:

"Bizler dünyaya geldiğimiz *zaman,* bu topraklar üzerinde yaşayan herkesle birlikte, yok edici bir zorbalığın pençesindeydik. *Ağızlar* kilitlenmişti. Öğretmenler *yalnızca* bir noktayı dimağlara yerleştirmek zorunluluğunda tutuluyordu: Benliğini, her şeyini unutarak, bir korkunç hayale boyun eğmek, onun kulu kölesi olmak... Bununla birlikte, hatırlamak gerekir ki, o baskı altında bile, *bizi* bugünler için yetiştirmeye çalışan gerçek *ve* fedakâr öğretmenler eksik değildi. Şimdi burada bir büyük kişiye rastladım. Nakiyüddin Bey, askeri rüştiye birinci sınıfında öğretmenimdi. Bana henüz ilk bilgileri öğretirken, gelecek için ilk düşüncelerimi de vermişti. *Baylar,* açıklamak istiyorum ki... İlk esin kaynağı, ana baba kucağından sonra, okuldaki öğretmenin dilinden, vicdanından, eğitiminden alınır."

Nakiyüddin Yücekök, Selanik askeri lisesinde Fransızca öğretmeniydi. Mezuniyetten sonra da temasları hiç kopmamıştı. Öğrencisi Mustafa Kemal, Abdülhamid rejimine karşı Vatan *ve* Hürriyet Cemiyeti'ni *gizlice* örgütlerken, *bizzat* yardım etmişti.

Mustafa Kemal'in "kendisine minnet borcum *var"* dediği bir başka öğretmeni, Manastır'daki tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge'ydi. Türk tarihini, Fransız Devrimi'ni bu öğretmeninden öğrendi. Tar^ kültürünü bu öğretmeni sevdirdi. "Bana yeni ufuklar açtı" diyordu.

Tevfik Fikret, Namık Kemal, *Ziya* Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Kılıçzade Hakta, Yusuf Akçura, Abdülhak Hamit, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin kitaplarım, *yazılarını* okuyordu.

Meşveret, İçtihat, Mizan gibi dergileri takip ediyordu.

Jön Türklerin Avrupa'da çıkardığı Osmanlı Mecmuası'nın eski nüshalarını bile satır satır okuyordu.

*1

Mustafa Kemal'e ilham verenlerin başında Tevfik Fikret geliyordu. En kanlı vuruşmaların siperlerinde bile Tevfik Fikret okurdu, notlar düşerdi.

"Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller" sözünün *kaynağı,* Tevfik Fikret'in dizeleriydi.

Hatta öyle ki... "Ben devrim ruhunu ondan aldım, Tevfik Fikret'i tanıyanlar, benim ne yapmak istediğimi kavrayacak kimselerdir" diyordu.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Tevfik Fikret'e hürmeten Galatasaray Lisesi'yle hep yakından ilgilendi.

Mesela, bugün Galatasaray Üniversitesi olarak kullanılan binayı Mustafa Kemal tahsis etti.

Sadece fikri manada değil . ..

Yaşam gustosunda da Tevfik Fikret'ten etkilenmişti.

Giyim kuşam zevkini örnek alıyordu.

Tevfik Fikret'in ikinci ölüm yıldönümünde evini, Aşiyan'ı *ziyaret* etmişti. Özel defterine "anma ziyaretinde bulunmakla kıvanç duyan Fikret dostları" diye yazmıştı.

Tevfik Fikret'in kullandığı eşyaları inceliyordu.

Aşiyan'da gördüğü bir çalışma masasının aynısını yıllar sonra Çankaya Köşkü'ne yaptırmıştı.

Sis, Tarih-i Kadim, Ferda gibi şiirlerini ezbere bilirdi.

"Tevfik Fikret'in *Tarılı-i Kadim'i* yok mu, işte o dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır" diyordu.

Rübab-ı Şikeste, Haluk'un Defteri özel kütüphanesinde yer alıyordu.

Cumhurbaşkanı olduktan sonra bir gün gençlerle sohbet ediyordu. "Sorarım size, bu milletin *ve* memleketin şan *ve* şerefle medeni dünya milletleri arasında yaşayabilmesi için *lazım* gelen her şeyi *yazan,* düşünen *ve* hayatını feda edenlerin başında kim *gelir?"* diye sordu.

Namık Kemal diyen oldu, *Ziya* Gökalp diyen oldu.

Dayanamadı...

"Fikret be çocuklar, Fikret be çocuklar" dedi.

"O bizden çok ilerisini gören bir insandı" diyordu.

"Ne *yazık* ki *biz* ona hâlâ yetişemedik" diyordu.

*

Namık Kemal ise, Mustafa Kemal'in sadece isminin değil, zihin dünyasının da *ayrılmaz* parçasıydı.

Namık Kemal'in yasaklanmış fikirleriyle, sınıf arkadaşı Ömer Naci sayesinde tanışmıştı. *O* kadar benimsemişti ki, *Vatan Kasidesi'ni* teksir makinesiyle çoğaltıp, okulda gizlice dağıtıyordu.

Namık Kemal'in şiirlerini *yazdığı* defteri vardı.

"Felek her türlü esbab-ı cefasın toplasın gelsin

Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azimetten" mısraları, en sevdiğiydi.

Vatan yahut Silistre'yi Manastır'dayken seyretmişti.

Gözyaşlarını tutamamıştı.

Piyesin sonunda heyecanla haykırmıştı.

“Tarihteki bütün devrimler, önce aydın kişilerin kafasında fikir halinde doğmuş, zamanla toplumu sarmıştır, bizim Namık Kemal'imiz var, Türk milletinin asırlardır beklediği sesi o verdi" diyordu.

Vaveyla, İntibah, Osmanlı Tarihi, Şark Meselesi gibi eserleri, özel kütüphanesinin başköşesindeydi.

Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır, Tevfik Fikret'in elyazması *Eş'ar-t Kemal* isimli kitabını, kendisinin takdim yazısını ilave ederek 1923'te Mustafa Kemal'e hediye etmişti. .. Namık Kemal'le Tevfik Fikret'in kesiştiği bu kitap, Mustafa Kemal'in kütüphanesinde çok çok özel, bambaşka bir yere sahipti.

*

Henüz öğrenciyken Descartes, Kant, Durkheim, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Stuart Mill okuyordu. Sınıf arkadaşlarının deyimiyle “toplumun henüz halledilmemiş fikri cereyanlarıyla dimağını meşgul ediyor"du. “Darwin nazariyesini takip ediyor" du.

Divan şiirine meraklıydı.

Fuzuli'ye ait altı şiiri, harf devriminden sonra Türk alfabesiyle, kendi elyazısıyla kaleme almış, *Osmanlı Tarihi* kitabının arasına koymuştu.

“Canımı canan isterse minnet canıma / can nedir ki, kurban etmeyim cananıma" mısralarını sık sık kullanırdı.

Manashr'dan mezun oldu, İstanbul'a geldi.

Harp Okulu'nun kütüğüne şu künyeyle kaydedildi:

“Selanik'te Koca

Kasım Paşa mahalleli gümrük memurlarından müteveffa Ali Rıza Efendi'nin mahdumu, uzun boylu, beyaz benizli, Mustafa Kemal Efendi."

Harbiye'de üniformasıyla fotoğraf çektirdi.

Bu fotoğraf, Atatürk'ün bilinen en eski fotoğrafı oldu.

İstanbul'da akrabası yoktu, tanıdığı yoktu.

Tatil günlerinde yatılı izne çıkabilmesi için adrese ihtiyacı vardı. Kayıt sırasında tanıştığı Ali Fuat Cebesoy'dan rica etti.

Kuzguncuk Nakkaşbaba Caddesi üzerindeki 16 odalı köşk, Mustafa Kemal'in bu topraklardaki ilk ikametgâh adresi oldu.

İzin akşamları Ali Fuat'la aynı odada kalırlardı.

Ali Fuat'ın babası İsmail Fazıl paşa, babacan adamdı.

Oğlu Ali Fuat'ın yastığının altına bir mecidiye, Mustafa Kemal'in yastığının altına iki mecidiye harçlık bırakırdı.

Oğluna neden daha az?

“Sen bugüne kadar harcadıklarına say, o gurbette okuyor, senden daha fazla ihtiyacı vardır" diyordu.

Yukarı doğru kıvrık bıyıklar pek modaydı...

Mustafa Kemal haftasonu iznine çıkmadan önce bıyıklarını briyantinler, yukarı doğru kıvırıp *yanağına* bantlar, bir süre böyle tutarak şekillendirirdi.

İzin günleri çok neşeli olurdu.

Genellikle Babıali'deki Stefan'ın kıraathanesine giderlerdi. Sirkeci'deki Yani'nin kıraathanesine giderlerdi.

İstanbul'daki ilk yılında *fazlaca gezip* tozmuştu.

Birinci sınıfının ders notlarına yansımıştı.

703 öğrenci arasında 29'uncu olabilmişti.

Bu durumun özeleştirisini yapacak *ve* not defterine şunları yazacaktı:

"Gençlik hayallerine tutuldum.

Dersleri *fazla* ihmal ettim.

Senenin nasıl geçtiğinin farkında olmadım."

Neticede, Harbiye'yi sekizinci bitirecekti.

*

Fransızcası mükemmeldi.

O dönemin Avrupa'sında hâkim lisandı.

İlerletmek için her fırsatta çaba harcamıştı.

Askeri lise öğrencisiyken mesela, kapitülasyonlar çerçevesinde kurulmuş olan misyoner okullarından Frerler'in akşam kurslarına devam etmişti.

1941 yılında röportaj yapılan Frere Rodriguez, Mustafa Kemal'i o günlerden son derece net hatırlıyordu.

"Elinde daima kitaplar bulunurdu.

Gayet ciddi bir gençti.

Hafızamda *iz* bıraktı" diyordu.

Harp Akademisi'nde ikinci yabancı dil olarak Almancayı seçti. Almanca notu Fransızcadan bile iyiydi.

Sofya'dayken Alman bir ailenin pansiyonunda kirada oturuyordu. Ev sahibi Hilda Christianus'tan ders aldı.

Çeviri yapabilecek seviyeye geldi.

Günlük hayatında kullanmadığı için Almancası köreliyordu. Bu nedenle her tanıştığı Alman'ı fırsat olarak değerlendiriyordu. Tedavi için gittiği Karlsbad'da bile bir Alman kadın öğretmenden ders aldı.

*

Fransız gazetelerini takip ediyordu.

Le Temps, Le Matin, Le Figaro okuyordu.

Beyoğlu'nda bir Alman'ın işlettiği *"Zeuve"* isimli birahane vardı, Avrupa gazeteleri bulunurdu.

Arkadaşlarıyla sık sık *buraya* giderdi.

Hem Alman birası içer hem gazeteleri okurdu.

Yabancıların uğrak yeriydi.

Sahibi Alman olduğu için sarayın hafiyeleri pek sıkıştırmazdı, rahat sohbet ederlerdi.

Tünel'in Galata kapısından çıktıktan sonra köprü istikametine giderken solda köşede üç katlı bina vardı.

Birinci kat *İngiliz* malları satılan bakkaliyeydi.

İkinci kat İngiliz Lokantası'ydı.

Denizyolları müdürlüğünden emekli olmuş, "Con Paşa" lakabıyla tanınan bir Ermeni tarafından işletiliyordu.

Sadece öğle yemeği veriyordu. Bu lokantaya uğrayıp, İngiliz sodasıyla İskoç viskisi içerlerdi.

İzin günlerinde dolaşırken bazen adalara uzanırlardı.

O zamanlar perşembe yarım gün, cuma tam gün tatil, cumartesi haftabaşıydı. Bir perşembe akşamı Ali Fuat Cebesoy'la birlikte son vapuru kaçırdılar. ..

Büyükada'da çamların altında sabahladılar.

*

1902 yılının temmuz ayında annesi ve kardeşiyle alakalı olarak hayatının en sıkıntılı haftasını geçirdi.

Selanik'te şiddetli deprem olmuştu.

İstanbul gazeteleri felaket haberleri veriyordu.

Çok sayıda ölü ve yaralı olduğu, neredeyse ayakta bina kalmadığı, şehir hayatının söndüğü, insanların tarlalara kaçarak çadırlara yerleştiği yazılıyordu.

Telefon yok, telgraf yok, annesinden kardeşinden haber alamıyordu. Selanik'e gitmek istiyordu, izin verilmiyordu.

21 yaşındaki Mustafa Kemal, hayatta ilk kez kendisini bu kadar çaresiz hissetti.

Bir hafta böyle kâbusla geçti.

Bir hafta sonra vaziyet anlaşıldı.

Deprem 6.6 şiddetindeydi...

Evet, insanlar sokaklarda yatmıştı, binalarda çatlaklar oluşmuştu ama, şehir merkezinde ölü yoktu.

Annesiyle kardeşinin sorumluluğu, evin direği olma duygusu, genç adamın omuzlarına taşıyabileceğinden fazla yük bindiriyordu.

Harp Akademisi'ndeyken elyazısıyla hazırlayarak, “Vatan" adıyla tek sayfalık dergi çıkardı. Hürriyet, kadın hakları, milliyetçilik konularında yazıyordu.

Gizlice, elden ele dağıtılıyordu.

Mezun oldu.

Sirkeci'de arkadaşlarıyla ortak ev kiraladı.

Bir yandan tayinlerini bekliyorlar, bir yandan memleket meseleleri üzerine ateşli sohbetler ediyorlardı.

Padişahı eleştiriyorlardı.

Eve gelip gidenler arasında Fethi adında biri vardı. Kendisini ordudan atılmış subay olarak tanıtıyordu ama, aslında sarayın jurnalcisiydi. Bire bin katarak ihbar etti.

Mustafa Kemal gözaltına alındı.

Yıldız Sarayı'nda sorgulandı.

Tutuklandı.

Bekirağa bölüğüne tıkıldı.

Bekirağa bölüğü, Beyazıt'ta iki katlı binaydı.

Resmi adı "İstanbul Muhafızlığı Dairesi"ydi.

Abdülhamid baskısına kafa tutanlar buraya tıkılıyordu.

Lakabını, zalimliğiyle ünlü eski komutanı Bekir ağadan almıştı. Berbat zindandı. İşkence vardı, falaka vardı.

Mustafa Kemal hakandaki iddialar iftira manzumesi gibiydi... “Okulda gizli gazete çıkarıp zararlı fikirler yaymak, gizli komite kurmak, elebaşı olarak Sirkeci'deki evde gizli toplantılar yapmak, Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i Şerifi ziyaret edecek olan Abdülhamid'in arabasına bomba atma planı yapmak, şahsi menfaat temin etmek üzere yardım sandığı kurarak para toplamak, ihtiyaçlı öğrencilere faizle para vermek"le suçlanıyordu!

Gün yüzü görmeyen, duvarları nemden ıslak, derin karanlık bir hücrede tek başına kaldı.

Keskin küf kokan saman yatakta yattı.

Geceleri çok soğuktu.

Böbrekleri ilk kez orada rahatsızlandı.

Sabah bir defa, akşam bir defa, yarım tayın...

Biraz da zeytin veriliyordu.

İki ay bu halde yatırıldı.

Ne savunması alındı ne mahkemeye çıkarıldı.

“Yeteri kadar burnu sürtülmüştür" diye düşünmüş olmalılar ki, iki ay sonra serbest bırakıldı.

Bırakılır bırakılmaz tee Şam'a tayin edildi.

İlk görev yeri sürgün'dü.

Mustafa Kemal'in anlatımına göre, imparatorluğun unutulmuş köşesiydi Şam... Gözden çıkarılmış, kaderine terk edilmiş, sahipsiz topraklardı.

İstanbul'dan gemiye bindi.

Sekiz günlük seyahatten sonra Beyrut limanına geldi.

Otomobil yok, at sırtında Lübnan'ı geçti.

Tam 136 kilometre at sürdü, Şam'a ulaştı.

İlk gece çadırda kaldı.

Yatak yoktu.

Saman doldurulmuş iki çuval üzerinde uyudu.

1905 yılıydı.

Şehir ortaçağı yaşıyordu.

Karanlık basınca sokakta hayat duruyordu.

Bir avuç zengin, Barada nehri kıyısındaki geniş bahçeli evlerde sefadayken, halk sefalet içinde sürünüyordu.

Selanik'te Manastır'da İstanbul'da, bu üç modern şehirde büyüyen Mustafa Kemal, İslamiyetin Arap yorumuyla işte bu kasvetli şehirde tanıştı.

İslamiyetin Türk yorumuyla kıyaslamaya başlamıştı.

İki odalı *ev* kiraladı.

Kendisi gibi sürgüne gönderilmiş özgürlükçü subaylarla birlikte Vatan *ve* Hürriyet Cemiyeti'ni kurdu.

Beyrut, *Yafa,* Kudüs, bugünkü Suriye, Lübnan *ve* İsrail'i karış karış dolaştı. Dört *ay* boyunca Sina çölünde kaldı. Golan tepelerinde çarpıştı. Çok bunaldığında, resmi izin almadan İskenderiye *ve* Pire üzerinden Selanik'e gidiyordu.

Üç yıl böyle yaşadı.

26 yaşındaydı.

26 yıllık kısacık ömrünün üç uzun yılını burnunu sürtmek için çalmışlardı, üç *yıl* sonra nihayet Selanik'e atandı.

Daha çok bilenmişti.

Fransa'daki Picardie manevralarına Osmanlı İmparatorluğu adına gözlemci sıfatıyla katıldı. Yüzbaşıydı, protokole dahil değildi. Ama, isabetli yorumlarıyla, atak tavırlarıyla dikkat çekiyordu. Rütbesinin yetersiz olmasına rağmen kuralların dışına çıkıldı, tatbikatın başkomutanı Fransız mareşalin yemeğine davet edildi.

Uçak, tarihte ilk kez bu tatbikatta savaş silahı olarak kullanıldı.

Pilotlar keşif uçuşu *yapıyor,* el bombası, çivi atıyordu.

Bildiğiniz çivi değildi. ..

Dört ucu sivri, balık oltası gibi çentikli, yere düştüğünde *abajur ayağı* gibi duran, nasıl düşerse düşsün bir sivri ucu hep üstte kalan 10 santimlik çivilerdi.

Topukkıran deniyordu.

İlkel mayın'dı.

Yürüyüş güzergâhlarına atılıyordu.

Gece karanlığında fark edilmiyordu.

Üstüne basan askerin ayak kemiklerini parçalıyordu.

Mustafa Kemal sadece dört yıl sonra Çanakkale'de üzerimizde dolaşacak olan uçakları, kafamıza atılacak olan mayın çivilerini, Osmanlı ordusunda gören ilk subaydı. Hava üstünlüğünün ne demek olduğunu, istikbalin göklerde olduğunu kavrayan ilk subaydı.

(Picardie manevralarının sonunda Fransız pilotların konuk subaylara uçakla tur attırdığı, Mustafa Kemal'in binmek için hamle *yaptığı,* Osmanlı heyetinin başındaki Ali Rıza paşanın son anda kolundan tuttuğu, *biz* binmeyelim dediği, o uçağın çakıldığı, böylece Mustafa Kemal'in ölümden döndüğü iddia edilir.

Hikâye heyecan vericidir ama, bunu doğrulayan belge bulunmuyor. Fransa havacılık istatistiklerme bakıldığında,

Picardie manevralarında yaşanmış uçak kazası görünmüyor. Hatta o yıl komple Fransa'da bile ölümle sonuçlanmış uçak kazası yok.

Bu çakılma hikâyesine dayandırılarak, Mustafa Kemal'de uçak korkusu oluştuğu öne sürülüyor. Bu nedenle ömrü boyunca uçağa binmediği anlatılıyor.

Halbuki, o günün uçakları günümüz manasında yolcu uçakları değildi. Bir kişilik, bazıları iki kişilik, savaş için üretilmiş uçaklardı. Henüz güvenilir teknoloji değildi, kanatları bile ahşaptı, emekleme aşamasındaydı.

Pilot olmayan binemezdi.

Anca 1935'te Ankara-İstanbul arasında deneme seferine başlayan uçaklar sadece dört yolcu taşıyordu. Ankara'da havaalanı yoktu, Eskişehir aktarmalı, Güvercinlik'e iniyordu, üç saatten fazla sürüyordu, sadece yaz aylarında uçuş yapılıyordu. Türkiye'de uçak yolculuğu denilen kavram, nispeten büyük uçaklarla 1940'lardan sonra başlayabildi.

Mustafa Kemal'in 1937'den itibaren hastalığı nedeniyle neredeyse trene bile binmesi güçleşmişti.

1938'de zaten rahmetli oldu.

Mustafa Kemal'de "uçak korkusu vardı" diyenlere bakarsanız... 1930'lu yıllarda Türkiye'de Boeing'lerle Airbus'larla falan uçulduğunu zannedebilirsiniz!

Mustafa Kemal'le aynı dönemde yaşamış yabancı liderlerin biyografilerini inceleyin... Uçağa binip binmediklerine dair bilgi bulamazsınız. Çünkü yoktur.

Dünyanın öbür liderlerinin o günün yetersiz şartlarında uçağa binmemesi gayet normal kabul edilirken, Mustafa Kemal'in binmemesi anormalmiş gibi anlatılır.

Mustafa Kemal'le alakalı kitapların temel sorunlarından biri maalesef budur. Bir kesim iyi niyetle yüceltmek isterken

abartılı mucizevi hikâyelere sarılır, bir kesim kasıtla karalamak isterken zaman, mekân ve algı kaydırmaları uydurur.)

Picardie'ye gidiş gelişte Paris'te kaldı.

Geceleri Fethi Okyar'la müzikli kafeleri dolaşıyorlardı.

Fransız kızlarıyla dans ediyorlardı.

Tasvir-i Efkâr gazetesinin yazarı Abidin Daver'le karşılaştılar. Onun hatıralarına göre "smokinli"ydiler.

Memlekete dönmeden önce gene Fethi'yle 14 günlük seyahat yaptılar. İsviçre, Hollanda ve Belçika'yı dolaştılar.

İstanbul'a tayin edildi.

Tam o günlerde İtalyanlar Trablusgarp'a saldırdı.

Osmanlı'nın mecali yoktu, asker gönderemiyordu.

Ege'ye, Akdeniz'e çıkamıyordu.

Erzak bile gönderemiyordu.

Vaziyet hazindi.

Yurtsever subaylar birer ikişer yola düştü.

Mısır üzerinden Trablusgarp'a gitmeye başladılar.

Onlardan biri Mustafa Kemal'di.

İlk savaşı'ydı.

İstanbul'dan Rus yolcu gemisine bindi.

“Gazeteci Mustafa Şerif" adıyla İskenderiye'ye geldi. Sahte pasaporttu.

Güya, *Tanin* gazetesinin yazarıydı.

Trablus'a doğru yola çıkina hazırlıkları yaparken, at tepmesi sonucu göğsünden yaralandı, 15 gün hastanede yattı.

Mısır'ı boydan boya kat etmeleri gerekiyordu.

İngiliz kontrollerinden sıyrılmak için arkadaşlarıyla birlikte bedevi kıyafetleri giydi. Kâh deve sırtında, kâh yürüyerek kavurucu çölü geçtiler.

Güzergâh üzerinde ne köy vardı ne mezra.

Hava kararınca çadır kuruyorlardı.

Yemeklerini kendileri pişiriyorlardı.

Fuat Bulca aşçılığı üstlenmişti.

Mustafa Kemal fasulye ayıklıyordu.

Gündüzleri 50 derece, geceleri beş derece oluyordu. Kum fırtınalarıyla boğuşarak 657 kilometre gittiler.

Sekiz gün sürdü.

Tobruk'a ulaştılar.

Trablus'a gitti, Bingazi'ye gitti.

Kabile reislerini örgütledi.

Yerli halkı düzenli birlik haline getirdi.

Çarpıştı, gayri nizami harp taktikleri uyguladı.

Derne'ye geçti.

Gözünden yaralandı.

İlk defa “gazi" oldu.

Arkadaşı Fuat Bulca o anı şöyle anlatıyordu:

“Hedefimiz Kasr-ı Harun'du.

Kartacalılardan kalma bir harabeydi.

Boğaz boğaza boğuşma başlamıştı.

Mustafa Kemal'in koşarak Kasr-ı Harun'un merkez binasına daldığını gördüm.

İşte bu sırada gökyüzünde gürültü duydum.

İki İtalyan uçağı çok alçaktan uçuyordu. El bombalarını koyverdiler. Patlamalar oldu.

Mustafa Kemal'in yanına vardığımda, onun yüzünü tanınmaz halde buldum. Bir elinde mendili vardı, sağ gözünü kapatıyordu, diğer elinde kılıcı vardı."

Gözü iyileşmeden, sağ kolundan vuruldu.

Aşırı kan kaybı yaşamasına rağmen, Eritre taburunu püskürtene kadar askerlerinin başından ayrılmadı.

Basın tarihindeki ilk fotoğrafları Deme'de çekildi.

The Ulustrated Landon Neıvs dergisinde yayınlandı. Dünyanın ilk haber dergisiydi.

Direnişi örgütleyen Osmanlı subaylarının tanıtıldığı fotoğraflı haberde, Enver paşayla birlikte görülüyordu.

Bir fotoğrafın altında şu yazıyordu:

"Osmanlı birliklerinin başkumandanı Enver bey, Deme bölüğüne komuta eden Türk subayı Mustafa Kemal ile sohbet ederken."

Bir başka fotoğrafın altında şu not vardı:

"Ayn el-Mansur kampındaki Sünusi şeyhleri, başkomutan Enver Bey'i çadırının önünde selamlıyorlar / Enver Bey ve Mustafa Kemal."

*

Derne'deyken emri altında görev yapanlardan biri, filmlere konu olacak kadar maceraperest bir karakterdi.

Osman efendi...

Asıl adı Stuart Smallwood'du.

İngiliz'di.

The Daily Chronicle gazetesinin savaş muhabiriydi.

Boksördü.

Vücudu gemici dövmeleriyle doluydu.

"Üzerinde güneş batmayan imparatorluğun" pek çok cephesine gitmiş, görüntülemiş, haberleştirmişti.

Muhtemelen örtülü casus'tu.

Ama gördüğü trajediler, şahit olduğu katliamlar, ülkesini ve kendisini sorgulamasına yol açmıştı, öbür tarafa savrulmuştu. Müslüman olmuş, sünnet olmuş, Osman adını alarak Osmanlı ordusuna katılmıştı. Teğmen rütbesiyle ve gönüllü olarak Trablusgarp'a gelmişti. Cesurdu, gözüpekti. İtalyan mevzilerine sızmaya çalışırken şehit düştü.

Balkan savaşı patladı.

Selanik kaybedildi.

Bugünkü Libya topraklarında ömrünün 10 ayını feda eden Mustafa Kemal gemiyle İstanbul'a döndü.

Çanakkale *Boğazı'na* atandı.

10 *ay* Bola *yır'da* kaldı.

Gelibolu'yu karış karış kafasına *yazdı.*

Kader adeta onu *buraya* getirmişti...

O günlerde henüz kendisi de farkında değildi ama, üç *yıl* sonra tarihin akışını değiştireceği Çanakkale'yi önceden inceleme fırsatı yakalamıştı.

Üç bin *yıl* önce Truva Savaşı'nın yaşandığı yerleri dolaştı.

Karadan *ve* denizden saldırı noktalarının o günkü konumlarıyla bugünkü şartlarını harita üzerinde karşılaştırdı. Harabeleri *gezdi. İlyada'yı* okumuştu. Homeros'un destanındaki yer tariflerini keşfetmeye çalıştı.

Achilleus'un mezarı olarak bilinen tümülüsü *ziyaret* etti.

Milattan önce *334* yılında Asya seferine çıkan Büyük İskender, 35 bin kişilik devasa ordusunu Çanakkale Boğazı'ndan geçirmişti.

O geçiş güzergâhını adım adım inceledi, notlar tuttu.

Askeri ataşe olarak *Sofya'ya gönderildi.*

Çar Sarayı'nın karşısında Bulgaria Oteli'ne yerleşti. Oradan Splendid Palas'a taşındı, bu otelde altı *ay* kaldı. Sonraki dokuz ayını Ferdinand Bulvarı'nda iki katlı bir pansiyonun, tek pencereli odasında geçirdi.

Ev sahipleri Hildegard ve Gustav Christianus'tu.

Alman çiftti. Yedi yaşında kızları vardı.

Hilda'dan Almanca dersleri aldı.

Kırmızı gülleri çok sevdiğini öğrenmişti...

Her derse giderken bir kırmızı gül götürüyordu.

Kırmızı bir Türk halısı hediye etti.

Bir fotoğrafını da hatıra olarak verdi. Arkasına “hakikatli ve pek nazik madam Hilda" yazmıştı.

Aralarında sınırı aşmayan duygusallık vardı.

Sofya'dan ayrıldıktan sonra üç dört yıl mektuplaştılar.

(Hilda 1960'ta Almanya'da öldü.)

Gündelik işlerini halledecek kadar Bulgarca öğrendi.

Operaya, baleye, çay partilerine gidiyordu.

Sosyal ortamlarda çok kolay iletişim kuruyordu.

Makedon aksanlı Bulgarcasıyla ekstra sempatik oluyordu.

Sofya' dayken yakın dost olduğu kişilerin başında,

Şakir Zümre geliyordu. Bulgar parlamentosundaki Türk milletvekiliydi. Şakir sayesinde Bulgar milletvekilleriyle tanışıyordu.

Ülkedeki "en sevilen yabancı" haline gelmişti.

Kurtuluş Savaşı başlayınca Sofya günlerinin meyvelerini toplayacaktı. Bulgarlar arasında kurduğu arkadaşlık ilişkilerini kullanarak, yine Şakir aracılığıyla, Karadeniz yoluyla Anadolu'ya silah, cephane ve yiyecek gönderilmesini sağlayacaktı.

Mayıs 1914... Sofya Orduevi'nde Kültür Bayramı vesilesiyle kıyafet balosu düzenlenmişti.

Şehirdeki diplomatlar üzerinde psikolojik etki yaratmak istedi, düşündü taşındı. İstanbul'dan, Askeri Müze'den "uçbeyi" kıyafeti getirtti.

(Bugün bile hâlâ kabaca "yeniçeri kıyafeti" denir ama, aslında o kıyafet "serhat beyi, uçbeyi kıyafeti"ydi.)

Salona girdiğinde alkış tufanı koptu.

Balonun gözdesi olmuştu.

Gecenin sembolik jürisi en beğenilen kıyafet ödülünü Mustafa Kemal'e verdi. Çar bizzat elini sıkarak kutladı.

Sofya'daki İspanya maslahatgüzarı şark kültürünün hayranıydı. Sefaret binasında Türk halılarıyla süslediği özel odası vardı. Balonun çıkışında Mustafa Kemal'i davet etti. Hafızamıza kazınan efsane fotoğraf, o gece İspanya Elçiliği'nde çekildi.

Tarihimizin en önemli karelerinden biri olan bu fotoğraf, 1921 yılına kadar kimse tarafından bilinmiyordu.

20 Aralık 192l'de İstanbul'da, *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin birinci sayfasında yayınlandı.

Herkes o gün öğrendi.

Çünkü... Kurtuluş Savaşı sadece Anadolu'nun değil, Bulgaristan'daki Türklerin de milli mücadelesiydi. Soydaşlarımız, Mustafa Kemal'in bu fotoğrafını çoğaltmış, evlerine, dükkânlarına asmışlardı.

Yüreklere kazınan Mustafa Kemal'in, duvarlara yapıştırılan ilk posteriydi.

Sofya'da tüccarlık yapan Yasin bey isimli bir soydaşımız, bu fotoğrafın kopyasını *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin sahibi ve başyazarı Velid Ebuzziya'ya göndermiş, İstanbul'da yayınlanmasını sağlamışh.

Birinci Dünya Savaşı patladı.

Miti'ye âşık olmuştu.

Kavuşmaları imkânsızdı.

Bavullarını topladı.

Kırık bir kalple Sofya'dan ayrıldı.

Çanakkale Boğazı'na atandı.

Orient Express'le İstanbul'a geldi.

Tekirdağ'dan Halep isimli vapura bindi.

Anafartalar Kahramanı...

Gelibolu'ya ayak bastı.

Halep vapuru, normalde İstanbul Boğazı'nda çalışan, yandan çarklı şehir hatları vapuruydu. Savaş nedeniyle cepheye erzak götürüyor, dönüşte yaralıları taşıyordu.

Mustafa Kemal'i getirdikten kısa süre sonra, Marmara Denizi'ne sızmayı başaran İngiliz E-11 denizaltısı tarafından vuruldu, 200 şehitle birlikte sulara gömüldü.

Halep vapuru Mustafa Kemal'i taşırken vurulup batsaydı, tarih başka türlü akacaktı... Kader çizgisi, henüz dünya sahnesine çıkmamış olan Türkiye Cumhuriyeti'ne bir kez daha kıl payı yardım etmişti.

Çanakkale Savaşı başladı.

Havada mermilerin çarpıştığı cayır cayır ateş hattında, elinde kamçısıyla dolaşıyordu, adeta parkta gezintiye çıkmışçasına rahat davranıyordu. Arkasına saklanılan kum çuvallarının üstüne oturup sigara içiyordu, bulaşıcı ölüm korkusuna karşı cesaret aşılıyordu.

Ölülerin toplanması için karşılıklı ateşkesler yapıldığında, çavuş üniforması giyerek toplayıcılar arasına karışıyordu. Böylece, düşman siperlerini olabildiğince Yakından ve bizzat gözlemliyordu.

Askerlerinin moralini ayakta tutmak, düşmanın moralini bozmak için görülmemiş yöntem uyguluyordu.

Öğle yemeklerini bando eşliğinde yediriyordu!

İngilizler adeta deliriyordu. Her öğlen müziğin geldiği yöne doğru ağır ateş açıyorlardı. Bombardıman arttıkça, marşların temposu da inadına artıyordu.

Çarpışmanın en şiddetli döneminde İstanbul gazetelerinin başyazarları Çanakkale'ye getirilmişti. Gördüklerini yazmaları için siperler gezdirilmişti. Mustafa Kemal, gazetecilere soğuk ayran ikram ettirdi, bando takımına dönemin popüler valslerinden olan Carmen operetinden parçalar çaldırdı!

Tasvir-i Efkâr gazetesinde, *Servet-i Fünun* mecmuasında fotoğrafları çıkmaya başladı.

Bu haklı şöhret, Harbiye Nezareti'ndeki paşalar arasında büyük rahatsızlık yaratıyordu.

Sansürlenmeye başlandı...

Harp Mecmuası'nda “Çanakkale kahramanı" başlığıyla fotoğrafı yayınlanacaktı, şak, baskı durduruldu.

Fotoğraf çıkarıldı.

Halk tarafından tanınması istenmiyordu.

Adı sanı duyulmasın isteniyordu.

İkdam gazetesinin yazı işleri müdürü Yakup Kadri Karaosmanoğlu yıllar sonra TRT'de anlatacaktı.

“Enver paşa tarafından 'Mustafa Kemal'den bahsedilmesin' diye bize emir verilmişti" diyecekti.

*

Fotoğrafı bile sansürlenmeye çalışılırken, kaderin cilvesi olsa gerek. .. Tarihteki ilk Mustafa Kemal yağlıboya tablosu, Çanakkale'de yapıldı!

AvusturyalI ressam Victor Krausz, Türk cephelerinde dolaşıyor, savaş resimleri yapıyordu. Mustafa Kemal'i tesadüfen görmüştü, güneş yanığı yüzünü heykele benzetmişti... Kendisinden izin alıp körüklü makinesiyle fotoğrafını çekmiş, portresini tuvale resmetmişti.

Savaşın ruhunda yarathğı olumsuz etkiyi azaltmaya çalışan Mustafa Kemal, biraz olsun huzur bulmak için edebiyata

sarılıyordu. İstanbul'daki arkadaşı madam Corinne'e rica mektupları yazıyordu.

"Hayatın hoş ve iyi taraflarını hissettirecek, savaş yüzünden oluşan sert karakterini biraz olsun yumuşatacak romanlar göndermesini" istiyordu.

Çadırındaki eşyalar, portatif bir demir karyola, portatif bir ahşap masa, masasının üstünde bir gemici feneri, karyolasında bir Siirt battaniyesinden ibaretti.

Battaniye, Ali Fuat'ın hediyesiydi.

*

Çanakkale'de kazandığı Kılıçlı Gümüş Liyakat Madalyası'm diğer madalyalarından ayrı tutardı. Göğsünden çıkarmazdı.

*

Conkbayırı'nı temizlemek için süngü hücumu başlatmıştı. Aniden bir şey çarptığını hissetti...

Elini göğsüne götürdü, üniforması yırtılmıştı, kan vardı. Sağ cebindeki saatine şarapnel isabet etmişti.

O akşam, Liman von Sanders'in karargâhına geldi. Ortak lisanları Fransızcaydı.

Lancashires ve Wiltschires alaylarının tamamen imha edildiğini anlattı. Sonra da paramparça saatini cebinden çıkararak, "bugünün muvaffakiyet hatırası olarak kabul buyurmanızı rica ederim" dedi.

Alınan general hadiseyi biliyordu.

O saatin madalyadan değerli olduğunun farkındaydı. Teşekkür etti, elini cebine attı, kendi saatini çıkardı. Altın'dı.

Arkasında imparatorluk tacı ve L.S. harfleri kazılıydı. "Ben de bunu kabul buyurmanızı rica ederim" dedi.

Mustafa Kemal'in saati İsviçre malıydı, Omega'ydı. Harbiye'de öğrenciyken almıştı.

O tarihlerdeki fiyatı 600 İsviçre frangı civarındaydı.

15 yıldır bu saati kullanıyordu.

Atatürk vefat edince, hayatına dair eşyaların müzeye dönüştürülmesi için çalışma başlatıldı. En değerli parçalardan biri, Liman von Sanders'e armağan ettiği kırık saatti. Alman general 1929'da ölmüştü.

Mirasçılarıyla temasa geçildi ama...

Saat onlarda değildi.

Liman von Sanders'in evi soyulmuştu.

Madalyaları, kılıçları, özel eşyalarının çoğu çalınmıştı. Mustafa Kemal'in saati de o çalınanlar arasındaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin söz konusu hatıra saati arama çabaları 1939 yılında Alman gazetelerinde haber oldu.

İhbar yağmaya başladı.

Çoğu asılsızdı.

Berlin büyükelçiliğimize bizzat gelen bir papazın anlattıkları ise gayet ciddiydi. Saatin kimde olduğunu ismiyle, adresiyle söylüyordu.

Berlin büyükelçimiz Hamdi Arpağ derhal dışişlerini bilgilendirdi. İzlenmesi gereken yol üzerinde konuşuluyordu ki, İkinci Dünya Savaşı patladı. Saatin izi kayboldu.

Henüz dünya savaşı patlamadan önce, Almanya'daki arama çalışmaları devam ederken, saati üreten Omega firması da devreye girmişti. Hatıra saati bulana 250 bin İsviçre frangı ödül vaat edilmişti.

250 bin İsviçre frangı, o günkü parayla 70 bin liraya tekabül ediyordu. 1939'da öğretmen maaşı sadece 50 liraydı. Omega'nın ortaya koyduğu ödül bu denli büyüktü.

Mustafa Kemal, Liman von Sanders'in armağan ettiği altın saati kullanmadı.

Vurulduğu sırada hemen yanında, maalesef ismini bilmediğimiz genç bir teğmen vardı, bileğindeki Zenith marka saati çıkardı, komutanına verdi.

Anafartalar kahramanı, kendi öğrencilik saatinin yerine yıllarca bu saati kullandı.

Temmuz 1922...

Büyük Taarruz'un arifesiydi.

İngiliz general Charles Townshend milletvekili sıfatıyla Konya'ya geldi, İngiliz parlamentosu adına pazarlık etmek istiyordu. Akşehir'de buluştular.

Akşam yemeği için sofraya oturduklarında, Mustafa Kemal kolundaki saati çıkardı, İngiliz generale uzattı. “Biz Türklerde âdettir, misafire hediye veririz, benim hediyem bir emanettir, bu saati bana Anafartalar'da bir Türk askeri verdi, hayatını kaybeden bir İngiliz subayından almış, saatin arkasında o subayın künyesi var, o zamanlar da şimdiki gibi savaştaydık, ailesini arayıp bulma imkanım yoktu, sizden ricam, İngiltere'ye dönüşünüzde o subayın ailesini bulun ve emanetini teslim edin, minnettar olurum" dedi. Saatle birlikte, elinden düşürmediği kırmızı mercan tespihini de hediye etti.

General Townshend o geceye dair hatıralarını şöyle anlatacaktı: "Pek çok hükümdarla devlet başkanıyla görüştüm, defalarca resmi-özel konuşmalar yaptım, o geceki kadar ezildiğimi hatırlamıyorum!"

(Anafartalar adı, savaşın kırılma noktasında yer alan iki köyümüzün ortak adıydı, küçük Anafarta köyü, büyük Anafarta köyü... Anafarta kelimesi, yerel ağızda "rüzgâra karşı, çok rüzgâr alan yer" manasına geliyordu. Anafartalar Kahramanı'nın emperyalizm rüzgârına karşı durduğu yer, coğrafyanın sözlük anlamına da oturuyordu.)

Tabip yüzbaşı Hasan Ragıp, Kızılay Hastanesi'nde görevliydi. Eşi Erica, Alman'dı, hemşireydi.

Aynı sahra hastanesindeydi, gönüllü gelmişti.

Ev yoktu, baraka bile yoktu, çadırda kalıyorlardı.

Ragıp devamlı ameliyattaydı. Erica kan revan içindeki gazilerimizin başucundaydı, yara sarıyor, ana şefkatiyle kınalı kuzularımızın saçını okşuyor, öğrendiği kırık dökük

Türkçesiyle moral veriyor, paramparça evlatlarımızı hayata bağlamaya çalışıyordu.

Gazilerimiz Erica'ya hemşire demiyordu...

"Ana hatun" diyorlardı.

İngiliz keşif uçağı koordinat saptadı, İngiliz zırhlılarından adrese teslim bombardıman başladı ...

Çatısında 20 metre boyunda "kırmızı ay" bulunan hastaneyi göre göre, bile bile vurdular.

Ragıp yara almadan kurtuldu.

Erica hayatını kaybetti.

"Ana hatun" için askeri tören düzenlendi.

Sevdiği adamın vatanında, Yalova köyünde, şehitlerimizin yanında toprağa verildi.

Kabrinin kitabesine "ifa-yı vazife esnasında top mermisiyle terk-i hayat eden madam" yazıldı.

Mustafa Kemal, âşık olduğu adamın peşinden Çanakkale'ye gelen hemşire Erica'yı hiç unutmadı. Milli Mücadele'ye de katılan tabip yüzbaşı Hasan Ragıp'ı yanına aldı, Çankaya Köşkü'ndeki özel doktorlarından biri yaptı.

Çanakkale'de kan durmuyordu.

Tıbbi malzeme yetişmiyordu.

Kurşun yiyen bacaklar kollar, iple sıkılıyordu.

Yaraya ot tıkanıyordu.

Ot yoksa çamur kullanılıyordu. Delikler sıvanıyordu.

Kurtlanan yaralarını deniz suyuyla temizlemeye çalışan gazilerimizin feryatları, gecelerin karanlığını yırtıyordu.

Daracık alanda binlerce ölü beden yatıyordu. Milyarlarca sinek üşüşmüştü. Kavurucu sıcakta iyice ağırlaşan koku, sinek sürülerini mıknatıs gibi çekiyordu.

Anzak askeri Harold Broughton hatıra defteri tutuyordu. "Vücudunun eti göründüğünde hemen sineklerle kaplanırdı, ağzımızın çevresinde, yaraların çıbanların üzerindeydiler, gerçek bir lanetti" diye yazmıştı.

Binbaşı Claude Poster da günlük tutanlardandı.

"Geceleri mümkün değil uyuyamıyoruz, uyumayı unuttum, gündüz vakti gözünü kapatmak istediğinde o korkunç kara bulut, vızıldayan kanatları, yapışkan ayaklan ve pislikle kaplı hortumlarıyla insanı çıldırtmanın eşiğine getiriyor" diye not almıştı.

Korunmak için icatlar yapılıyordu. İngilizlere başlarına geçirmeleri için büzgülü torba dağıtılmıştı.

Asteğmen Herbert hazin manzarayı şöyle tarif ediyordu: "Hemen önümde bir grup Türk ölüsü vardı. Hepsinin başları geriye yatmıştı. Ağızlarının açık olduğuna dikkat ettim. Açık ağızlardan içeri sinekler doluyor, sonra bize geliyorlardı. Yemeklerden önce cesetleri ziyaret ediyorlardı. Ekmek yiyorsan, ağzına yaklaşıncaya kadar lokmanın üzerine

konuyorlardı, ekmeği atamazdın, atarsan yiyecek lokma bulamazdın, öyle yemek zorundaydın."

Tuvaletlere ilkel bile denemezdi, ilkel ötesiydi.

Siperlerde kovalar vardı.

Sağlık ekipleri toplar, herhangi bir yere boşaltırdı.

Siperlerin gerisinde iki üç metre derinliğinde geniş çukurlar kazılırdı. Oturma yeri, çukurun üzerine konulan kalastı. Dengede durmaya çalışarak çömeliyor, işini görüyordun. Dengesini kaybettiği için veya kalas kırıldığı için çukura düşenler oluyordu.

Dizanteri salgını vardı.

İshalle başa çıkılamıyordu.

Anzak eri Harold Philing ürpertici şekilde tarif etmişti.

"Öylesine bitkin düşersin ki, bir kedi yavrusu kadar aciz kalırsın. Doktor dün gece kaç kere tuvalete gittiğimi sordu, 16 kere dedim. Paçalarıma kan damlıyordu. Dizanteri insanı öldürmeden önce onurunu elinden alan bir hastalık."

Tabip yüzbaşı Abdülkadir, siperler için "çok elemliydi" diyordu, insanın yüreğini kanatacak kadar gerçekçi anlatıyordu: "Önde yatan şehitlerimiz *ve* düşman ölüleri o derece sıktı ki, cuma namazında bir camide secdeye yatmış cemaati andırıyordu. Yalnız bu yatış gayrimuntazamdı. Ebedi bir sükuna dalmış şehit *ve* maktüllerin mahşeri halinde görünüyordu. Ölülerin *ağzına* burnuna sinekler yumurtlamıştı. Buralarda büyüyüp beslenen kurtlar tombul *ve beyaz* birer

şekil almış halde siperlere karınca gibi yürüyordu. İtiraf ediyorum... Mektepte kadavralar üzerinde anatomi dersi yapmış *ve* birçok otopsi yapmak mecburiyetinde kalmış bir doktorum *ama,* ön hattaki koku burnumdan çıkmadı, et yiyemez oldum!"

İçmek için yeterli su yoktu.

Kuyu suyu hastalık getirmekten başka işe yaramıyordu.

Yıkanmayı unutmuşlardı.

Bit istilası vardı.

Bitler pantolon dikişlerinin arasına saklanıyorlardı, kurtulmak için dikişlerin arasını kor parçalarıyla yakıyorlardı. Battaniyeye bulaştıysa, battaniyeyi yakmaktan başka çare kalmıyordu.

Karıncaları keşfettiler.

Bitler karıncalardan kaçıyordu. Gömlekleri karınca yuvasının üstüne serince, tertemiz oluyordu!

Anzak eri Steve Moyle, korku filminden farksız olan "su hatırası"nı şöyle hatırlıyordu: "Mataralarımızı kuyuya sarkıtırdık. Suda hep *garip* bir tat olduğunu söylerdik.

Bir gün istihkâmcılar geldi, kuyudan aşağıya çengellerini salladılar. Çürümüş bir ceset çıkardılar."

Çanakkale buydu.

Anafartalar Kahramanı'na göre Çanakkale neydi derseniz?

Yıllar sonra şöyle anlatacaktı...

“Size Bomba Sırtı olayını izah etmeden geçemeyeceğim.

Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz metreydi.

Yani ölüm muhakkaktı.

Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulmamacasına düşüyor. .. İkinci siperdekiler onların yerini alıyordu.

Ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık, tevekkül.

Öleni görüyor, üç dakikaya öleceğini biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok.

Okuma bilen Kur'an-ı Kerim okuyor, bilmeyen Kelime-i Şahadet getirerek yürüyor.

Emin olmalısınız ki, Çanakkale işte bu yüksek ruhtur."

Emrindeki erlerden biri Topkapılı Mehmet'ti.

Eski tulumbacıydı.

Kolunda meşin bileklik, boynunda muska taşıyordu. Kabadayıydı.

Mustafa Kemal bu bıçkın

askerini manga komutanı yaptı. En tehlikeli görevleri hep ona veriyordu.

“Göreyim seni Topkapılı" diyerek sırtını sıvazlıyor, her defasında bir bölük asker göndermiş kadar netice alıyordu.

Topkapılı'yla temasını hiç koparmadı.

19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığında, gizli istihbarat için kurduğu Mim Mim Grubu'nun başına getirdi.

Anadolu'ya silah, cephane, adam kaçıran bu yurtsever kabadayı "Topkapılı Cambaz Mehmet" adıyla nam saldı.

Sustalı, tabancalı onlarca elemanı vardı.

Sokakta müthiş bir istihbarat ağı kurmuştu.

Yaprak kımıldasa haberi oluyordu.

Filmi çekilmesi gereken operasyonlara imza attı.

Mesela, İngiliz işgal kuvvetleri komutanı general Harrington'ın makam otomobilini çaldı, kendisi sürerek götürdü, Ankara'da Mustafa Kemal'e hediye etti!

Bizzat Atatürk tarafından İstanbul milletvekili olması için teklifte bulunuldu, teşekkür ederek kabul etmedi. "Koşum tutmaz bir insanım, müsaade buyurun serbest kalayım" dedi. TBMM tarafından 1500 lira maaş bağlandı, onu da kabul etmedi, Kızılay'a bağışladı.

Mustafa Kemal para, makam, şöhret değil, insan biriktiriyordu.

Topkapılı Cambaz Mehmet bunlardan biriydi.

Selanik'ten Sofya'ya, Trablus'tan Çanakkale'ye insan biriktirdi.

Kurtuluş Savaşı'nı başaran kadroya isim isim bakın lütfen... Neredeyse hepsi, Mustafa Kemal'in ömrü boyunca biriktirdiği ve temasını kesmediği yetenekli insanlardı.

Arıburnu'nda siperleri geziyordu...

Kum çuvallarına çivilerle çakılmış kâğıtlar gördü.

Kur'an-ı Kerim'den ayetlerdi, mürekkeple yazılmıştı.

"Kim yazdı?" diye sordu.

"İstanbullu Macid" dediler.

"Çağırın" dedi.

Macid koşarak geldi.

Komutan elini omzuna koydu...

"Bunlar sanat eseri yazılar, memleket böyle sanatkârları kolay yetiştirmiyor, derhal siperden çık, İstanbul'a dön, yazmaya devam et" dedi. Terhis etti.

O Macid, dünyaca ünlü hat sanatçımız Macid Ayral oldu. Yazı sanatında Osmanlı'yla Cumhuriyet arasında köprü kurdu. Şişli, Bebek, Davutpaşa gibi İstanbul camilerine, Topkapı Sarayı'na yazılar yazdı.

Bigalı Mehmet çavuş, Seddülbahir'de vuruşuyordu.

Mermisi bitince tüfeğini kırarak İngilizlere fırlatmıştı.

Tüfek parçası kalmayınca taş fırlatarak mücadele etmişti. İstihkâm küreğiyle saldırmıştı.

Başından ciddi şekilde yaralanmıştı, avuçları paramparçaydı ama, İngilizleri püskürtmeyi başarmıştı.

Mustafa Kemal bu kahramanlığı duydu...

Bigalı Mehmet'e gümüş sigara tabakası hediye etti.

Çanakkale Boğazı komutanı Cevat Paşa'ya rapor yazdı.

Örnek olması için ödüllendirilmesini talep etti.

Muharebe Madalyası verilmesini sağladı.

Bu olay, İstanbul gazeteleri tarafından haberleştirildi.

Bigalı Mehmet, Çanakkale'nin sembolü haline geldi.

Mustafa Kemal tarafından madalya sahibi yapılan, memlekete tanıtılan Bigalı Mehmet çavuş, "Mehmetçik" kavramının isim babası oldu. Bigalı Mehmet'in verdiği ilhamla, bu olaydan sonra Türk askerine "Mehmetçik" denilmeye başlandı.

Bigalı Mehmet savaştan sonra evine, Biga'nın Bahçeli Köyü'ne döndü. Kendisine teklif edilen maddi yardımları asla kabul etmedi. Tabak soyadını aldı *ama,* daima Mehmet Çavuş olarak anıldı. *3* Şubat *1964'te 86* yaşındayken vefat etti, köyünde toprağa verildi.

Çanakkale geçilmedi.

Geçilemedi.

İngilizler ellerinde kalan *134* bin asker, *14* bin *at,*

400 civarında top *ve* iki bin motorlu aracı tahliye etti, Gelibolu'dan çekildi.

Mustafa Kemal o günü şöyle özetleyecekti:

"Kaçtılar *ve yalnızca* konserve kutusu bıraktılar!"

*

Abdülhamid, o günlerde tahttan indirilmiş padişah olarak Beylerbeyi Sarayı'nda *göz* hapsinde yaşıyordu. Çanakkale zaferinin ardından hatıra defterine şunları *yazdı:*

"Düşman tasını tarağını toplayıp, askerlerinin yarısını denize, yarısını gemilerine dökerek çekip gitti. Bu büyük *zaferi* Mustafa Kemal adında bir miralay kazanmış. Allah, devletine hizmet edenlerden *razı* olsun.

Oğlum Abid efendi bu Mustafa Kemal beyle tanıştığını söyledi, Beylerbeyi'nde görevli yüzbaşı Salih'in (Bozok) arkadaşıymış, *ara* sıra arkadaşına yemeğe geliyormuş, Abid efendiyle bu münasebetle dost olmuşlar. Hatta Mustafa Kemal kendisine iki ceylan yavrusu hediye etmiş. Bundan memnun oldum. Devletin yüzünü ağartmış bir paşanın oğlum Abid efendiye yakınlık göstermesi, bir şahsiyeti olduğunu anlatıyordu.

Oğluma münasip bir mukabelede bulunmasını hatırlattım. *Biraz* vakti halim olsa 'bir altın saat'

diyecektim ama, hem dedikodusundan çekindiğim hem oldukça müzayaka (geçim darlığı) içinde olduğum için bir şey söylemedim.

Bir defasında Beylerbeyi'ne geldiğinde bana haber verdiler, sırtında bir pelerin vardı, sıradan askerlere benzemiyordu, tehlikeli bir sükuneti vardı, Enver paşanın kendisinden neden çekindiğini o zaman anladım.

Çanakkale'de İngiltere, Fransa gibi iki büyük devletin ordusunu ve donanmasını durdurdu, yüzgeri etti. Muvaffakiyeti için dua ettim."

Kaderin ibret verici dönüşümüydü.

Mustafa Kemal'i harp akademisinden mezun olduğunda tutuklatan Abdülhamid, 12 yıl sonra aynı Mustafa Kemal için bunları yazmıştı!

Saray tarafından vatana ihanetle suçlanan Mustafa Kemal, şimdi aynı saray tarafından vatan kahramanı olarak alkışlanıyordu, yakında aynı saray tarafından gene vatana ihanetle suçlanacaktı!

Diyarbakır'a atandı.

Paşa oldu.

35 yaşındaydı.

Van Gölü'nden başladı, Sason, Mutki, Silvan, Garzan, Malabadi, Kulp, Dargeçit, Midyat, Palu, Hizan, Mardin, Siirt, Bingöl, Elazığ, bölgede basmadık yer bırakmadı.

Bitlis'i, Muş'u düşman işgalinden kurtardı.

Mustafa Kemal'e yenilen Rus genelkurmayının raporunda şu değerlendirme yapılmıştı:

"Türk komutanları arasında halk tarafından en çok saygı göreni, cesur, muktedir, azimkâr, azami derecede müstakil fikir sahibi, herkes tarafından itibar görüyor, şöhretini Bingazi'deki başarılarıyla kazandı, Çanakkale Savaşı'nda iki defa durumu kurtardı."

O dönemde tüm yaşadıklarım hatıra defterine kaydediyordu. 1916 yılının kasım ve aralık aylarında gün gün düştüğü notlar, mücadele ettiği bölgenin içler acısı halini ortaya koyuyordu.

"Batman köprüsünü geçer geçmez, yolda ölü gibi yatmış adamlar gördüm. Açlıktan... Muhacirmişler. Açlıktan ölmüş beygirler gördüm."

"Yürüyen 150 kişiye tesadüf ettik, muhacir, Bitlis'e avdet ediyorlar, iaşeleri yok, cümlesi aç, sefil, ölüme mahkûm halde..."

"4-5 yaşlarında bir çocuğu ebeveyni terk etmiş, bir karı kocanın peşine takılmış, onları ağlayarak yüz metreden takip ediyor. Kendilerini durdurdum, çocuğu yanlarına almadıkları için azarladım. Bizim evladımız değildir dediler, almadılar."

"Yol boyunca insan laşeleri vardı. Bitlis'te Şerefiye Camisi'ni gezdim, harap olmuş, hayvanat laşeleriyle doluydu. Hastane yapılan haneler temizlenirken 10-15 kadar İslam kadınının kesik başı bulunmuş."

"Bitlis, Pompei harabelerini hatırlatıyordu."

Manzara buydu...

Üç çocuğa sahip çıktı.

Bitlis yakınlarında Ömer adında *12* yaşında bir çocuk buldu, teslim edecek kimse bulamadı, yanına aldı. Birkaç gün sonra aynı yaşlarda İhsan adında sahipsiz bir çocuk buldu, onu da mecburen yanına aldı.

Hatıra defterindeki kayıtlara göre, Ömer'le İhsan'ı bir süre karargâhında barındırdı, okuma *yazma* öğretmeye çalıştı, Mehmet Emin Yurdakul'un *Yaşamak Kavgası* şiirini ezberletti.

Maalesef başka bilgimiz yok. Ömer *ve* İhsan'la alakalı olarak hatıra defterinde sadece bu notlar yer alıyordu.

Muhtemelen ilk fırsatta Diyarbakır'daki yetimler yurduna emanet etmişti.

Sahip çıktığı üçüncü kimsesiz çocuk Abdürrahim'di.

Van'da buldu, üç yaşındaydı.

İstanbul'a gönderdi.

Kendi annesine, *Zübeyde'ye* emanet etti.

En *zor* şartlarda bile yaşadığı ortamı güzelleştirmeye çalışırdı. Portakal kasasından *bozma* masalarda yemek yemekten hiç hoşlanmıyordu. Tabur teftişi sırasında, tabur komutanı İsmail Şumnu'da bir masa *ve* masa örtüsü gördü. Binbaşı İsmail Şumnu bu masa *ve* örtüsünü Çanakkale'de İngilizlerden ele geçirmişti.

Mustafa Kemal satın almak istedi *ama,* cebinde parası yoktu. Ne yapsın?

Takas teUif etti...

Trablus'ta İtalyanlardan ele geçirdiği bir dürbünü vardı. "Ben sana dürbünü vereyim, sen bana masayla masa örtüsünü ver" dedi.

İsmail Şumnu kabul etti.

Trablus hatırası dürbünü verdi.

Çanakkale hatırası masayla örtüsünü aldı.

Ergani madenini ilk kez o *zamanlar, 1916* yılında incelemişti. Muhteşem potansiyelin o ilkel şartlarda heba olmasına çok üzülmüştü.

Aslına bakarsanız, bölgenin ekonomik kaynaklarını araştırmak, Mustafa Kemal'in görevi kapsamında değildi. Ama, adeta geleceği planlıyordu... Cumhuriyet'i ilan eder etmez hayata geçirdiği ilk şirketlerden biri, Ergani Bakır İşletmeleri olacaktı.

*

Diyarbakır'da Semanoğlu Köşkü'nde kalıyordu. İki katlı, geniş eyvanlı, siyah *beyaz* kesme taşlarla örülmüş, tipik Diyarbakır eviydi.

Serinlik veren mermer süs havuzunun başında otururken, yanık bir ses duydu... Köşkün yanındaki ağaçlık alanda gençler piknik *yapıyor,* biri *gazel* okuyordu. Yaverini gönderdi, çağırın dedi. Getirdiler.

Mehmet Celalettin'di.

18 yaşındaydı, Ulu Cami'de müezzindi.

Oturttu masasına, *“bana* türkü okur musun" dedi.

Dinledi dinledi dinledi, ses, usul, makam muhteşemdi, elini omuzuna koydu, “bak Celal" dedi, “memleketimiz bir gün huzura kavuşacak, sen bu güzel sesinle İstanbul'da plaklara okuyacaksın, o *zaman* plakların üstüne Şark Bülbülü *yazdır,* sen gerçek bir bülbülsün."

Bu samimi teşvik, kehanete dönüşecekti.

Mehmet Celalettin yüreklenecek, yerel derlemelere başlayacak, Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul'un yolunu tutacak, *1931'de* plak yapacak, *14* yıl önce Mustafa Kemal'in kendisine verdiği unvanı “Şark Bülbülü" diye plağın üstüne *yazdıracak,* kapış kapış gidecekti.

Soyadı kanunu çıkınca adını değiştirip “Celal Güzelses" yapan o genç müezzin, “Esmerim Biçim Biçim, Hele Yar Zalım Yar" gibi efsaneleri müziğimize kazandıracaktı.

Mustafa Kemal Diyarbakır'da 11 ay kaldı.

Mekke ve Medine'yi kapsayan Hicaz'a atandı.

Hicaz kelimesi Arapçada “engel, bariyer" anlamına geliyordu. Ve aslında bu atama Mustafa Kemal'i İstanbul'dan uzak tutmak için, kelimenin tam manasıyla “bariyer" gibi önüne konulan bir atamaydı.

Kabul etmedi.

Hicaz'ın çoktan kaybedildiğini görüyordu.

Yine sürgün gibi Şam'a gönderildi.

Önce Halep'e uğradı.

Baron Oteli'ne yerleşti.

Ortadoğu tarihine damgasını vurmuş bir oteldi.

Alman imparatoru Wilhelm, İngiltere prensesi Alice, İsveç kralı Gustaf, Danimarka kraliçesi Ingrid... İlerleyen tarihlerde Franklin Roosevelt, Charles de Gaulle, David Rockefeller, Atlas Okyanusu'nu uçakla geçen ilk pilot Charles Lindberg, uzaya çıkan ilk insan Yuri Gagarin, hep bu ünlü otelin konuklarındandı.

Agatha Christie, *Şark Ekspresinde Cinayet'in* başlangıç bölümünü bu otelde yazdı.

İngiliz casusu Arabistanlı Lawrence sahte bir arkeolog kimliğiyle bölgede cirit atarken bu otelde konaklamıştı. Hatta yemiş içmiş, faturayı ödemeden kaçmıştı.

76 kuruş borç takmıştı.

Mustafa Kemal, 217 numaralı odasında 21 gün kaldı.

Halep'in usta fotoğrafçısı Vartan Derunyan'a portresini çektirdi.

Bu üniformalı hatıra fotoğrafının orijinali, Suriye'de *2011* yılında içsavaş çıkana kadar Baron Oteli'nin arşivindeydi.

Halep'ten Şam'a geçti.

Burada uzun süre tutmayacaklarını biliyordu, ev kiralamadı, Damascus Oteli'nde kaldı.

Bir *ay* sonra tekrar Diyarbakır'a gönderildi. Mardinkapı dışında, Pamuk Köşkü'ne yerleşti.

Bir *ay* sonra tekrar Halep'e gönderildi.

Alay eder gibi tayin çıkarılıyordu.

Bavullarım yerleştirmesine bile vakit bırakılmıyordu. Yıldırım orduları komutanına, yıldırma harekatıydı. Başarılı oldukça, şöhreti arttıkça, cezalandırılıyordu.

Ekim *1917'de* nihayet İstanbul'a alındı *ama,* görev tanımı yapılmamıştı, gene nereye gideceği belirsizdi, bu yüzden yine ev tutmamıştı, Pera Palas'ta kalıyordu.

Sürpriz bir görev çıktı...

Veliaht Vahdettin'le Almanya'ya gönderildi.

Seyahatten önce *ziyaret* etmesi istendi.

Vaniköy Köşkü'nde tanıştılar.

Mustafa Kemal *36* yaşında, Vahdettin *56* yaşındaydı.

Osmanlı Hanedanı'yla ilk yakın temasıydı.

Tarihi an'dı...

Osmanlı'nın son padişahıyla Cumhuriyet'in kurucusu, Osmanlı yıkılmadan Cumhuriyet ilan edilmeden önce bir *araya* gelmişti.

Sirkeci Garı'ndan bandoyla uğurlandılar.

Balkan trenine bağlanan özel bir vagondaydılar.

Sofya, Belgrad, Budapeşte, Viyana *güzergahıyla* gideceklerdi.

Sofya'da Bulgar kralı^n veliahtı tarafından bandoyla karşılandılar. Budapeşte'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Macar valisi tarahndan bandoyla karşılandılar.

Viyana'ya geldiler, *garda* kimse yoktu!

Ne bando vardı ne de karşılayan.

Meğer, Osmanlı protokolünü düzenleyen başmabeyinci, trenin *Viyana'ya* varış gününü Türk elçiliğine yanlış bildirmişti, ertesi gün gelecek zannediyorlardı.

Osmanlı'nın saray bürokrasisi, padişah veliahtını bile organize edebilmekten *aciz* durumdaydı.

Almanya'da ilk durak Münih'ti. İlk kez trenden indiler, kendilerine tahsis edilen otomobillerle şehri gezdiler. Tekrar trenle Frankfurt üzerinden Alman genel karargâ^ran bulunduğu Bad Kreuznach'a geldiler. Alman İmparatoru Wilhelm tarafından karşılandılar. Şu anda beş yıldızlı otel olarak kullanılan karargâh binasında iki gün kaldılar.

Vahdettin, Alman İmparatoru'na değerli taşlarla süslü altın sigara *ağızlığı* hediye etti. İmparator da Türk heyetinin tamamına altın işlemeli sigara tabakaları hediye etti.

Sofrada kırmızı şarap içildi.

Yemek sonrası sigara faslında şampanya ikram edildi.

Ertesi gün imparatorun yeğeni Prens Waldemar'ın Rhein Nehri kıyısındaki villasına davetliydiler. Terasta çay içtiler. Prensin silah koleksiyonunu incelediler.

Trenle Strasbourg'a hareket ettiler.

Otomobillerle şehri gezdiler.

Dük von Albert'in sarayında ağırlandılar.

Vahdettin onuruna kadeh kaldırıldı.

Ertesi sabah Alsace'a Alman Batı Cephesi'ne gittiler.

Ateş hattıydı.

Dürbünlerle Fransız siperlerine baktılar.

Vahdettin'le Mustafa Kemal yoğun topçu saldırısına maruz kalan kritik noktadaki Alman siperlerine indiler.

Vahdettin kısa bir konuşma yaptı.

Türk ordusunun selamlarını getirdiğini söyledi.

Alman askerleri üç defa "hurra" diye bağırarak alkışladı.

Vahdettin bir şarapnel parçası buldu.

Bu şarapneli küçük bir çam dalına bağlattı.

Mustafa Kemal'e uzattı...

"Hatıra olarak saklayacağım" dedi.

Cephe gerisinde imparatorun şatosunda yemek yediler. Strasbourg'a döndüler. Geceyi Alsace Valisi'nin villasında geçirdiler.

Ertesi sabah özel trenle Mannheim, Mainz, Koblenz, Köln ve Düsseldorf'u geçerek, Essen'e gittiler. Alman ordusunun ve Osmanlı ordusunun ağır silahlarını üreten Krupp fabrikasını gezdiler. Siyah gözlükler taktılar, topların dökümhanesini incelediler.

O gün itibariyle o fabrikada *75* bin işçi çalışıyordu.

35 bini kadındı.

Kadın işçi sayısı Mustafa Kemal'i, fabrikadan daha *fazla* etkilemişti.

Krupp'un sahibi Baron Gustav Krupp von Bohlen'in köşkünde yemek yediler, gece yarısı Berlin'e hareket ettiler.

Adlon Oteli'ne yerleştiler.

Brandenburg Kapısı'nın hemen yanındaydılar.

Noel'di.

Şehir rengârenkti.

Süslenmiş çam *ağaçlarıyla* bezenmişti.

Bellevue şatosunda oturan kraliçeye nezaket ziyaretinde bulundular. Vahdettin, değerli taşlarla süslü broş hediye etti. Akşam Opera Royal'de imparatorun locasında hep birlikte operet seyrettiler.

10 gün Berlin'de kaldılar.

İki otomobil tahsis edilmişti. Sanssouci şatosunu, Havel ırmağını, şehrin görülmesi gereken her yerini dolaştılar.

Kaiser Friedrich Müzesi'ne gittiler.

Zeus Sunağı'm çaresizlikle seyrettiler.

Pergamon Müzesi'nin inşaatı henüz bitmemişti, Zeus Sunağı bugün Bode Müzesi olarak tanınan Kaiser Friedrich Müzesi'nde sergileniyordu. Tam olarak sığmadığı için bir bölümü yerleştirilmişti, bütünüyle sergilemek için Pergamon Müzesi'ni yapıyorlardı.

35 metre genişliğinde, *33* metre derinliğinde, *15* metre yüksekliğindeki devasa mermer sunak, arkeolojik sömürgeciliğin farkında bile olmayan Abdülhamid'in verdiği *özel* izinle kaçırılmıştı.

Bergama Akropolü'nden adeta çiçek gibi koparılmış, parça parça sandıklara yüklenmiş, yüzlerce mandanın çektiği kağnı filosuyla Dikili'ye taşınmış, savaş gemisiyle Almanya'ya götürülmüştü.

Abdülhamid'in hatasını, kardeşi Vahdettin seyrediyordu.

Mustafa Kemal o günü hep sızıyla hatırlayacaktı.

Yedi yıl sonra Topkapı Sarayı'nı müze haline getirirken, müzenin ilk müdürü Tahsin Öz'le sohbet edecek, Zeus Sunağı'nı Almanya'da gördüğünde neler hissettiğini anlatacaktı.

Büyüleyici ama kahrediciydi.

31 Aralık 1917 gecesini, yılbaşını Berlin'de geçirdiler.

1918'e Almanya'da girdiler.

1 Ocak günü Adlon Oteli'nde çalışanlara hediyeler dağıtıldı. Dönüş yolculuğu için yiyecek içecek satın alındı. Almanya'da ekmek karneye bağlanmıştı... Otel idaresinin yardımlarıyla ekmek işi halledildi, trene bolca yüklendi.

Akşam saatlerinde İstanbul'a hareket ettiler.

Vahdettin dönüş yolculuğunda tüm heyetini özel kompartımanına çağırdı, durum değerlendirmesi yapıldı.

Mustafa Kemal bu toplantıda tarihi öngörüsünü dile getirdi... "Şuna kesin olarak kanaat getirdim ve yerinde bizzat gördüm ki, Almanlar bu savaşı kaybetmiştir, ne yapıp yapıp savaştan en az zararla sıyrılmalıyız" dedi!

4 Ocak'ta Sirkeci Garı'na girdiler.

Vahdettin, Dolmabahçe Sarayı'na gitti.

Mustafa Kemal, Pera Palas'a gitti.

21 günlük seyahat sona ermişti.

Sol böbreğinden rahatsız olarakldönmüştü.

Böbrek iltihabı teşhisi konuldu.

Bir ay boyunca Pera Palas'ta, otel odasında yattı.

Sancıları iyileşeceğine arttı.

Viyana'ya gitmesini tavsiye ettiler.

Almanya'dan döndükten beş ay sonra yine Balkan treniyle Viyana'ya gitti, Cottage Sanatoryumu'nda üç hafta yattı. Tahlillerinde koli basiline rastlandı.

Viyana'ya vardığında tatsız bir sürprizle karşılaşmıştı.

Bavulları trende kaybolmuştu!

Üzerindeki kıyafetleriyle kalakalmıştı.

Sanatoryuma yerleşir yerleşmez, ilk iş çarşıya çıktı, kendine yeni eşyalar satın aldı.

Viyana'daki tedavisini üstlenen Profesör Zuckerlandl, hastalığı tamamen ortadan kaldırmak için Karlsbad'a gitmesini, Profesör Vermer'in kontrolüne girmesini tavsiye etti.

Kaplıcalarıyla ünlü şirin bir şehirdi.

Bugün beş yıldızlı otel olarak kullanılan tarihi kaplıcanın hemen karşısında haftalığı 140 kron'a iki oda bir salon apartman dairesi kiraladı.

Her sabah saat 8'de düzenli olarak hamama gidiyor, klasik müzik yayını yapılan binada sıcak su havuzlarına giriyor, buhar banyosu yapıyordu.

Hemşireler görevliydi, banklarda ter atanların başından aşağı uzun saplı maşrapalarla sıcak su döküyorlardı.

Profesör Vermer'in reçetesiyle diyet yapıyordu.

Ekmek yok, tereyağı yok, şeker yok, süt yok, kahvaltıda şekersiz kahve içiyor, iki yumurta ve biraz bal yiyordu.

Öğle yemeğinde bir porsiyon balık, bir porsiyon nohut, mercimek veya fasulye, bir porsiyon meyve, sonunda komposto vardı.

Akşam yemeğinde bir porsiyon ızgara tavuk göğsü, entremets tabir edilen porsiyonlar arası minik tatlı, omlet, sonunda gene komposto.

Gün boyunca ve özellikle yatarken bol bol mineralli su içiyordu.

Yemeklerini kaplıcanın müşterilerine tahsis ettiği yaşlı bir kadın hazırlıyordu. Öğleden sonra yine kaplıcadan bir kadın personel apartman dairesine geliyor, böbrek çevresine sıcak kompres ve çamur tedavisi uyguluyordu.

Çamur tedavisi hakkında, "faidesinin derecesini Allah bilir, ben tatbikinden bir şey anlamadım" diye not almıştı.

Arada kaçamak yaparak restorana gidiyordu, diyet programının dışına çıkıp, bol ekmekli yemek yiyor, bir kadeh parlatıyordu.

Paula Klemm adında bir öğretmen kadınla tanıştı.

Almanca dersleri almaya başladı.

Evinin bir odasını çalışma ofisi olarak kullanıyordu, kadın öğretmeni ağırlamak için fazla renksiz bir odaydı...

Mağazaya gitti, dört küçük vazo aldı.

Kaplıcanın hemen köşesinde tezgâh açan kadın çiçekçiye uğradı, kırmızı ve beyaz karanfiller aldı.

Salonuna, çalışma ofisine yerleştirdi. Ve, bu çiçekleri iki üç günde bir düzenli olarak tazeledi.

Almanca öğretmeni Paula, İsviçreli bir Fransızca öğretmeniyle tanıştırdı, madam Heiniche, görme engelliydi... Gözleri tatlı maviydi, ilk bakışta görme engelli olduğu anlaşılmıyordu, genç, *güzel* bir kadındı. Görmüyor, okuyamıyor, *yazamıyordu ama,* dil bilgisi, aksanı muhteşemdi. Almanca, Fransızca, İngilizce konuşuyordu.

Bu genç kadının yaşam mücadelesi Mustafa Kemal'i derinden etkiledi. Haftalığı 100 kron'a anlaştılar, her gün öğretmenin evine gidip Fransızca dersi aldı.

Matmazel Brandner'le tanıştı.

Bir hafta kadar bu genç kızla flört etti.

Madam Corbetie'yle tanıştı.

Pikniğe gidiyorlardı, akşamları kafede buluşuyorlardı.

Boş zamanlarında kitap okuyordu, yürüye yürüye şehri keşfediyor, konserlere gidiyordu. Karlsbad'da bir *ay* kaldı.

Sultan Reşat'ın ölümünü, Vahdettin'in tahta çıkışını orada öğrendi.

Karlsbad'dayken Osmanlıca *ve* Fransızca günlük tuttu.

Beş defter dolusu, toplam 158 sayfaydı.

Sadece tedavi sürecini değil, tanıştığı insanları, yaşam biçimlerini, orada karşılaştığı Türk ailelerle sohbetlerini de anlatıyordu.

Kadın-erkek eşitliği üzerine görüşlerini ilk kez Karlsbad günlüğünde kaleme aldı... "Kadın konusunda cesur olalım, vesveseyi bırakalım, açılsınlar, onların dimağları gerçek bilgi *ve* sanat ile bezensin, iffeti, bilimi sağlıklı biçimde izah edelim, şeref *ve* haysiyet sahibi olmalarına birinci derecede ehemmiyet verelim" diyordu.

Okuduğu kitapları not ediyordu, alıntılar yapıyordu.

Çevresinde duyduğu bazı acımasız kıyaslamaları yazıyordu. "Avrupalılar bizim nazarımızda tamamen ahlaksız, biz onların nazarında tamamen vahşi" diyordu.

İstanbul'a döner dönmez Sina-Filistin cephesine gönderildi. Nablus'a geldi.

Şeria Nehri'nin kıyısında vuruşuyordu ama, iş işten çoktan geçmişti, beyhude olduğunu görüyordu. İstanbul'daki arkadaşlarına gönderdiği mektuplarda dramatik gözlemler aktarıyordu.

"Suriye şayan-ı merhamet hale gelmiştir, vali yok, kumandan yok, İngiliz propagandası çok, İngiliz teşkilat-ı hafiyesi her tarafta faaliyette, ahali hükümetten tiksiniyor, İngilizlerin yolunu gözlüyor, her gün tayyareleriyle bombadan ziyade

beyannameler atıyorlar, düşman vesaitçe kuvvetli, biz onun karşısında pamuk ipliği" diyordu.

Orduyu yöneten Alman generallerini açıkça eleştiriyordu. Planlarının yanlış olduğunu suratlarına söylüyordu ama, dinletemiyordu.

Trajik sonuçları oldu... İngiliz baskınına uğrayan mareşal Liman von Sanders gecelik entarisiyle kaçtı, esir düşmekten kıl payı kurtulabildi.

Gazze, Yafa elden gitti.

Kudüs elden gitti.

Şam düştü, Halep düştü.

İstanbul'a geldi.

Payitaht artık "esir şehir"di.

İşgal edilmişti.

Vatan komple elden gidiyordu.

Teoriyle pratiğin kesiştiği nokta olan Mustafa Kemal...

Bir şey yapmalıydı!

İzmir işgal edildi.

İngiliz, Fransız, Amerikan, İtalyan ve Yunan zırhlıları körfeze demirlemişti. İzmir metropoliti Hrisostomos, etekleri uçuşarak gelmiş, diz çöküp işgal komutamrun çizmesini öpmüş, haçını havaya kaldırarak o meşhur vaazını vermişti...

“Evlatlarım, bugün İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş oluyorsunuz, bu uğurda ne kadar Türk kanı içerseniz, o kadar sevaba girmiş olacaksınız, ben de bir bardak Türk kanı içmekle, onlara olan kin ve nefretimi teskin etmiş olacağım, azizler arkanızda!"

O sırada, siyah takım elbiseli, ince, uzun boylu bir delikanlı fırladı ortaya... Elinde revolver tabir edilen toplu tabanca vardı. “Olamaz, böyle güle oynaya giremezler" diye haykırdı, peş peşe tetiğe bastı. Efsun alayının sancaktarı atının sırtından karpuz gibi düştü. Adeta zaman durmuştu. Kahkahalar suratlarda donmuştu. Sarıverdiler çevresini, ilk süngüyü iman tahtasına sapladılar, sonra neresine denk gelirse orasına... Hasan Tahsin henüz 30'undaydı.

İlk üç günde 400 civarında askerimiz, iki binden fazla sivil yurttaşımız şehit edildi. İbreti âlem için çoğunun cenazeleri denize atıldı. Karşıyaka, Güzelyalı sahillerine haftalarca ceset vurdu.

Irza geçme olayları özellikle asker ailelerine uygulanıyordu.

Eleftheros Typos gazetesi başımıza daha neler geleceğini açıkça yazıyordu: "Yunanistan'dan Birleşik Amerika'ya olan göç dalgaları durdurulmalıdır. Bu göç dalgalarının istikameti Anadolu olmalıdır. Bolşevik yayılması sebebiyle Rusya'dan gelecek Rumlar Anadolu topraklarına yerleştirilmelidir. Öyle bir durum yaratmalıyız ki, Türkler dahi Yunanistan'ı kendi vatanları addetmelidir!"

Gidişat buydu.

Artık bir saniye bile kaybetmenin tahammülü yoktu.

Mustafa Kemal o günkü durumu Nutuk'ta şöyle anlatacaktı:

"Osmanlı devletinin içinde bulunduğu grup Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmişti. Millet yorgun ve fakirdi. Milleti dünya savaşına sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlardı. Saltanat ve hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve tahtını koruyabileceğini hayal ederek alçakça tedbirler araştırıyordu. Damat Ferit başkanlığındaki hükümet aciz, haysiyetsiz ve korkaktı, padişahın iradesine boyun eğerek, onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razıydı. Ordunun elinden silahı ve cephanesi alınmıştı. İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'daydı. Adana Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmişti. Antalya ve Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyordu. Yabancı subaylar, yabancı memurlar, casuslar her tarafta faaliyetteydi. Yunan ordusu İzmir'e çıkarılmıştı. İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira heyeti, çeşitli şehirlerde çeteler kuruyor, propagandalar yaptırıyordu. Ermeni patriği, Mavri Mira heyetiyle birlikte çalışıyordu. Karadeniz'de örgütlenmiş olan Rum Pontus cemiyeti

hiçbir engelle karşılaşmıyordu. Doğu şehirlerinin Ermenistan'a verilmesi ihtimali vardı. İstanbul'dan idare edilen Kürt Teali cemiyeti, yabancı devletlerin himayesinde Kürt devleti kurmayı amaçlıyordu. İstanbul'dan yönetilen *Teali-i İslam* cemiyeti, Konya ve çevresinde örgütleniyordu. İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurulmuştu, bu cemiyete girenlerin başında Osmanlı padişahı ve halife unvanı taşıyan Vahdettin, Damat Ferit, dahiliye nazırı Ali Kemal ve Sait Molla vardı,

cemiyetin başkanı İngiliz rahip Frew'ydu. İstanbul'da erkekli kadınlı ileri gelen bazı kimseler Amerikan mandası istiyordu. Millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde olup bitecekleri bekliyordu.

Osmanlı devletinin temelleri çökmüştü.

Ömrü tamamlanmıştı.

Ortada bir avuç Türk'ün barındığı ata yurdu kalmıştı.

Bu durumda ciddi ve gerçek karar ne olabilirdi?

Milli hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız Türk Devleti kurmak... Kararım buydu.

Ya istiklal ya ölüm'dü!"

Galata rıhtımından motora bindi. Kız Kulesi açığında demirli olan Bandırma Vapuru'na geldi.

Milli Mücadele'nin ilk emrini verdi:

"Hedefimiz Karadeniz."

Bu emirden üç yıl üç ay sonra, işgalcileri denize dökmek için Milli Mücadele'nin son emrini verecekti:

"Hedefimiz Akdeniz!"

Boğaz'dan henüz çıkmadan Kavaklar mevkiinde bir İngiliz devriye motoru tarafından durduruldular.

Didik didik arama yapıldı.

Silah veya cephane olup olmadığına bakıyorlardı.

Gülümsedi.

"Silah götürdüğümüzü sanıyorlar. ..

Kafa götürüyoruz" dedi!

Cebinde sadece bin lira vardı.

(İçişleri bakanlığından makbuz karşılığında sadece bin lira ödenek tahsis edilmişti. Gel *gör* ki. .. Mustafa Kemal'e verilen bu cüzi ödenek, Mustafa Kemal karşıtları tarafından yıllar sonra kaleme alınan kitaplarda kasıtlı olarak abartıldı, çarpıtıldı. Kimisi 300 bin lira verildiğini *yazdı,* kimisi 50 bin sterlin verildiğini *yazdı,* kimisi Vahdettin'in şahsi servetinden 40 bin altın verdiğini öne sürdü, kimisi 400 bin altın teslim edildiğini iddia etti.

Adeta açık arttırma gibi yükseltildi.

Elbette hepsi yalandı.

Mesela, o tarihteki 400 bin altın, bugünkü Cumhuriyet altını hesabıyla kabaca 850 bin altına denk geliyor, bu ağırlıkta altını Bandırma vapuruna yükleyip, Anadolu'ya taşıyabilmek için kamyon filan tutmak gerekirdi!

Üstelik... Mustafa Kemal tarafından imzalanmış bir belge devletin arşivinde duruyor.

Bu belgede açık açık *"iç* asayişte sarf edilmek üzere bin Osmanlı lirasının alındığını gösterir makbuzdur, ordu müfettişi mirliva Mustafa Kemal" *yazıyor.*

Ve üstelik... Mustafa Kemal Samsun'a vardıktan 10 gün sonra sadarete telgraf çekerek, bu bin lirayı nerelere harcadığını tek

tek belirtmiş, aldığı ödeneğin hesabını vermişti. Bu telgraf da yine devletin arşivinde yer alıyor.)

Samsun'a çıktıktan 10 gün sonra, *29* Mayıs *1919...*

İstanbul'un fethi, İstanbul'u fethettiğimizden beri, 1453'ten beri ilk kez kutlanmadı. İşgal kuvvetleri komutanlığı tarafından yasaklanmıştı.

2. Mehmet fethetmiş.

6. Mehmet kaybetmişti.

Çıplak gerçek buydu.

İstanbul umutsuzca kurtarıcısını bekliyordu.

Mustafa Kemal karargâhını *Havza'ya* taşıma kararı aldı.

Samsun güvenli değildi, İngiliz kaynıyordu.

Arkadaşlarıyla birlikte ahı gitmiş vahı kalmış hurda bir Benz otomobile bindi, anca bunu bulabilmişlerdi, *yola* çıktı.

Asfalt yok, tarladan bozma toprak yol yağmurdan iyice balçık haline gelmişti, bata çıka gidiyorlardı.

Arka koltukta değil, önde, şoförün yanında oturuyordu. Bazen dayanamıyor, çukurlardan kurtulmak için direksiyona müdahale ediyordu, şoför gayrimüslim yaşlı bir adamcağızdı.

Otomobil zaten haraptı, yarım saat bile dayanamadı, tık diye *arıza yaptı,* kaldı. İnip beklemekten başka çare yoktu. Yaşlı şoför tamir etmeye çalışırken yol kenarında bir *ağaç* altına çekilip, işi sabırla oluruna bırakacaklardı.

İşte bu davranış biçimi asla O'na göre değildi.

Oturup beklemek karakterine aykırıydı.

Arkadaşlarına baktı, "yürüyebilir misiniz" dedi.

Soru sormamıştı aslında... Cevap vermelerini beklemeden, döndü, yürümeye başladı.

Mecburen peşine takıldılar. Bir saat kadar uzakta Karageçmiş Köyü vardı. Orada konaklayacaklardı, geceyi atlatacak, sonra tekrar *Havza'ya* doğru *yola* çıkacaklardı.

Kafalarında geleceğe dair milyon tane endişeyle sessiz sessiz giderlerken, mırıldanmaya başladı. . .

Dağ başını duman almış Gümüş dere durmaz akar Güneş ufuktan şimdi doğar Yürüyelim arkadaşlar!

"Siz de söyleyin" diye seslendi coşkuyla . .. "Yorgunluğunuzu alır, güç verir" dedi.

Hep birlikte söylediler.

Bu gök, deniz nerede var Nerede bu dağlar taşlar Bu ağaçlar güzel kuşlar Yürüyelim arkadaşlar!

Beden eğitimi öğretmeni Selim Sırrı Tarcan, yüksek eğitim için gittiği İsveç'te duymuştu bu melodiyi ... "Şakıyan üç *kız"* isimli bir şarkıydı. Jimnastikte kullanabilirim diye düşünmüş, notalarını kaydetmiş, Türkçe öğretmeni *ve* şair Ali Ulvi Elöve' den rica etmiş, *söz* yazmasını istemişti. Birinci Dünya Savaşı'nın tamamen aleyhimize döndüğü, milletin derin ümitsizlik yaşadığı günlerdi. Ali Ulvi bey bu duygularla, İstanbul Moda' daki erkek öğretmen okulunun denize bakan

odasında pencere kenarına oturmuş, kareli defterine mavi mürekkeple *yazmaya* başlamıştı, *dağ* başını duman almış . ..

İlk kez *1916* yılında erkek öğretmen okulunun beden eğitimi gösterileri sırasında söylendi. Özellikle gençler tarahndan öylesine sevildi, öylesine yüreklendirici bulundu ki, kulaktan kulağa tüm yurda yayıldı. Ezbere bilenler arasında, bu milletin kaderini *ve* tarihin akışını değiştirecek biri vardı.

Mustafa Kemal.

İnce ince yağan yağmur altında Karageçmiş Köyü'ne yürürken, gülümseyerek mırıldanıyordu.

Her geceyi güneş boğar

Ülkemizin günü doğar

Yol uzun da olsa ne var

Yürüyelim arkadaşlar!

19 yıl sonra, 1938...

19 Mayıs'ın milli bayram ilan edildiği gün ağır hastaydı.

O haliyle bile yine gülümseyerek hatırlayacaktı.

“Anadolu'nun dağbaşlarını tekerleklerine çuval doldurduğumuz kırık dökük otomobillerle aşarken, yanımdaki arkadaşlarıma bu marşı söylemeyi âdet edinmiştim" diyecekti.

Havza'da Mesudiye Oteli'ne yerleşti.

İzmir'in işgalini protesto etmek için cuma namazından sonra miting düzenlenmesini, İzmir'de şehit düşenler için mevlüt okutulmasını istedi. Tellallar halka duyurdu.

Şeker yoktu.

Helva karılamadı.

Mustafa Kemal'in zekâsı devreye girdi.

Çok anlamlı bir formül buldu.

Mevlütte "İzmir'in çekirdeksiz kuru üzümü" dağıtıldı.

9 Eylül'ün meyvesini 19 Mayıs'ta yedi.

Amasya'ya geçti.

Yavuz Sultan Selim'in dünyaya geldiği saraya, halk arasında Saraydüzü denilen askeri kışlaya yerleşti.

Güya saraydı ama, gören bin şahit isterdi.

Asma gaz lambasının cılız ışığıyla aydınlanan, pencerelerinde perde bile bulunmayan, karyolası bile olmayan, bütün eşyası kanepe, ikili koltuk, eski püskü halı ve masadan ibaret bir odada kalıyordu. Gazyağı bile yoktu, gaz lambasında haşhaş yağı kullanılıyordu.

Masasının üstü telgraflarla doluydu.

Times, Le Temps gazeteleri yığılıydı.

Tarihte ilk kez "ulusal egemenlik"ten bahsedilen, “tam bağımsız Türkiye Curnhuriyeti"nin temelini atan Amasya Genelgesi, işte bu mütevazı odada yazıldı.

Ahaliden biri irmik helvası getirmişti.

O yoklukta hakikaten tarifsiz ikramdı.

Bir çatal tattı.

Gerisi boğazından geçmedi.

Tabağı Abdurrahman'a uzattı... Amasya Genelgesi'ni Anadolu'ya telleyen telgraf memuruydu.

"Yorgunluğunu alır çocuk" dedi.

İstanbul burnunda tütüyordu.

Saraydüzü'nün önünden nazlı nazlı akan Yeşilırmak'ı Boğaziçi'ne benzetiyordu. Bastonuyla karşı kıyıdaki çıkıntıyı göstererek, "şurası tıpkı Kandilli Burnu" diyordu.

Erzurum'a geldi.

İlk iş telgrafhaneye gitti.

Makine başına oturdu.

Kelime kelime bizzat yazdırdı.

"Askerlikten istifa etti"ğini Padişah'a bildirdi.

Sonra oturdu, elyazısıyla istifa dilekçesini kaleme aldı.

Kolordu matbaasında çoğaltarak, dağıttı.

"Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak, Yunan ve Ermeni isteklerine kurban etmemek için açılan rnücahede-i milliyye uğrunda, milletle beraber serbest surette çalışmaya, askeri ve resmi sıfatım artık mani olmaya

başladı. Bu gaye-i mukaddese (kutsal amaç) için milletle beraber nihayete kadar çalışmaya, mukaddesatım (kutsallarım) namına söz vermiş olduğum cihetle, pek âşıkı bulunduğum yüce askerlik mesleğine bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra milli ve kutsal gayemiz için, her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere, sine-i millette (milletin bağrında) bir ferd-i mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu, tamirnen arz ve ilan eylerim."

Saray tarafından "asi" ilan edildi.

Görüldüğü yerde tutuklanması emri verildi.

12 yaşında giydiği üniformayı 26 yıl sonra çıkarmıştı.

Bundan böyle sivil'di.

Ama yanında sivil kıyafeti yoktu.

Emir eri Ali Çavuş'u çağırdı, bir zarf verdi.

"Bunu vali beye götür" dedi.

Ali Çavuş valinin evine gitti, zarfı uzattı.

Vali açtı baktı.

Küçük bir not ve 50 lira vardı.

“Bekle" dedi.

İşlemeli beyaz bir bohça getirdi.

İçinde siyah ceket ve fes vardı.

Erzurum valisi Münir beyin ısrarına rağmen, parasını ödemeden ceketi kabul etmemişti.

Fesi kullanmadı, kalpak taktı.

Madalyalarına uzuuun uzun baktı.

Mendile sardı, sandığa kaldır dedi.

Askerlik hayatı boyunca biriktirebildiği 800 lirası vardı.

Sadece 800 lira.

Samsun, Havza, Amasya, Erzurum, sıfırı tüketmişti.

İstese elini cebine atmaz, hiç para harcamazdı.

Aksine, parasını ödemeden hiçbir şey istemiyordu.

Gecelemek için bir yurtseverin evinde misafir edildiklerinde bile, evden ayrılırken hizmet edenlere mutlaka harçlık veriyordu.

Bütün ömründen geriye bir ceketle kalakalmıştı.

Zübeyde'ye mektup yazdı.

"Saygıdeğer anneciğim, merak içinde kaldığınızı tahmin ediyorum, bu mektubumu size getirecek olan kişi, benim hakkımda istediğiniz kadar bilgi verecektir, kendisiyle bana elbiselerimi gönderiniz."

Ana bu, boş gönderir mi...

Elbiselerle birlikte iki torba kuru incir gelecekti.

Adam başı anca bir iki tek düşse de, hayatlarına renk katmıştı, yuva sıcaklığı vermişti.

Erzurum'da İngiliz işgal kuvvetlerini temsilen albay Ravlenson bulunuyordu. Yakında İngiltere dışişleri

bakanlığı koltuğuna oturacak olan Lord Curzon'un yeğeniydi. Pek havalı bir subaydı.

Mustafa Kemal'i ziyarete geldi.

Küstah bir ifadeyle tehdit etti.

“İşittiğime göre yarın kongre açacakmışsınız, açılmaması daha münasip olur, hükümetim bu kongrenin toplanmasına müsaade etmez, kongreden vazgeçmezseniz kuvvet kullanarak dağıtılmasına mecbur kalırız" dedi.

Mustafa Kemal gayet sakin bir ifadeyle cevap verdi.

“Kongre toplamak için ne hükümetinizden ne de sizden müsaade istemedik ki, böyle bir müsaade bahis mevzu olsun" dedi.

Sonra da ayağa kalkıp kapıyı gösterdi:

“Mülakatımız bitmiştir!"

Erzurum Kongresi'ni topladı.

Müdahaleye cesaret edemediler.

İngiliz blöfü, Mustafa Kemal restine toslamıştı.

Kongre tamamlanınca Köşk mesire bölgesinde şenlik düzenlendi. Eğlenceye kadınlar ve çocuklar da katıldı.

Sivas'a gitmek üzere yola çıktı.

Gene hurda bir otomobil bulabilmişlerdi.

Tavanı örten körükleri yırtıktı.

Yağmur yağarsa, fenaydı...

Yağmasın diye dua ettiler.

Bir pınar başında mola verdiler.

Acıkmışlardı.

Mazhar Müfit o anı yıllar sonra bile iştahla anlatacaktı:

“Kut-u layemut (ölmeyecek kadar yiyerek) yaşıyorduk.

Nevalemiz peynir, zeytin, kuru ekmekten ibaret azıktı. Subaşında rastladığımız köylüler torbalarından çıkarıp kuru soğan ikram ettiler, öyle lezzetliydi ki..."

Suşehri yakınlarında geceyi ormanda geçirdiler.

Kafileye nöbet taksimi yapıldı.

Eşit şartlardayken ayrıcalıktan hoşlanmıyordu.

Gece yarısı 3-5 nöbetini bizzat Mustafa Kemal tuttu.

Sivas'a geldiler.

Oda kavgası çıktı!

Mustafa Kemal'e kongrenin toplanacağı binanın üst katındaki geniş oda tahsis edilmişti. Heyetin geriye kalanı öbür odalara yerleşmişti. Kısa süre sonra Kazım Karabekir geldi. Nerede

kalacak? Hiç kimse kendi odasını vermek istemiyordu. Zemin katta kahve ocağının bulunduğu penceresiz daracık bir yer vardı, hiç kimse oraya taşınmak istemiyordu. Refik Saydam, Mazhar Müfit'e "senin kaldığın oda daha münasip" dedi. Mazhar Müfit sinirlendi, "niye senden emir alayım?" diye itiraz etti. Tartışma büyüdükçe büyüdü.

Mustafa Kemal'in haberi oldu.

"Ben geçerim" dedi.

Öbürlerinin pişmanlık ifadelerine rağmen kararından vazgeçmedi, odasını boşalttı, kahve ocağını temizletti, oraya yerleşti.

Kongre bitti, Kazım Karabekir gitti.

Israr ettiler ama nafile... Mustafa Kemal bir daha yukarıdaki geniş odaya geçmedi.

Sivas'tayken az daha suikaste uğrayacaktı.

Malatya'dan yazılan şifreli telgrafla fark ettiler.

Takibe başladılar.

Şehre otomobille üç kişi gelmişti.

Afyon Oteli'ne yerleşmişlerdi.

Ellerinde ağır bir bavul vardı, itinayla taşıyorlardı. Lobide durduruldular.

Kimlikleri soruldu.

Önce mırın kırın ettiler. .. Kuvvacılar ellerini beline ahp tabancaları gösterince, mecburen kimliklerini çıkardılar. Biri heyecandan iki kimlik çıkarmıştı.

Hem memur hem tüccar kaydı vardı.

Kuvvacılar tabancaları çekti...

Ağır bavul, kenarından bıçakla kesildi.

18 adet el bombası çıkh!

Sorguda itiraf ettiler.

Kongre binasında patlatacaklardı.

Her şey Sivas'ta bitebilirdi.

Kongre sağ salim tamamlandı.

Artık Ankara'ya gidilecekti.

Ama gene.para yoktu.

Osmanlı Bankası'ndan bin lira borç aldılar.

Bankanın adı Osmanlı'ydı, müdür Alman'dı.

Borca karşılık senet imzaladılar.

Benzin yoktu.

Lastik yoktu.

Sivas'ta sadece Amerikan Okulu'nda otomobil vardı. Bizimkilerin kendi memleketlerinde yiyecek ekmeği bile

yokken, Amerikalılar Anadolu'nun göbeğinde her türlü maddi imkâna sahipti.

Ermeni tehcirinde sahipsiz kalan kız çocuklarını okutuyorlardı.

Okulun müdiresi Mary Louise Graffam'a başvurdular.

"Elbette ne lazımsa derhal veririz, lütfen hediye kabul ediniz, ısrar etmeyiniz, asla para kabul etmeyiz" dedi.

Altı teneke benzin, iki çift lastik aldılar.

"Hediye"yi öğrenen Mustafa Kemal itiraz etti.

"Şimdi para almıyorlar ama sonra arkamızdan cebren aldı derler, vesika tanzim edin, alınan malzemelerin listesini yazın, ısrarımıza rağmen para almadıklarına dair elimizde vesika bulunsun, ne olur ne olmaz, imzalayalım, ,müdire hanım da imzalasın" dedi.

Mazhar Müfit tekrar okula gitti.

Bu belge iki taraflı imzalandı.

"Hediye, bağış, ödenek" gibi kavramlar, Mustafa Kemal için hassas konulardı, asla ihmal etmezdi.

Mutlaka kayda geçirtirdi.

Sivas'a gelir gelmez maiyetinde görev yapan Hacı Derviş'i çarşıya göndermiş, büyükçe bir defter aldırmıştı. Kongre vesilesiyle yapılan masrafları, harcanan paraları kuruşu kuruşuna yazdırıyordu.

Bir gün Hacı Derviş dayanamadı...

"Paşam bu hengamede kim hesap soracak" dedi.

Mustafa Kemal'in cevabı ibretlikti.

"Gün gelir, millet benden de başkasından da tek tek hesap sorar, biz bugün hesabımızı eksiksiz yazalım, millet de yarın parasının nereye harcandığını bilsin" dedi.

Tam Ankara'ya gitmek üzere yola çıkacaktı...

Karşısına bir kadın dikildi.

Esmerdi.

Kara kaşlı kara gözlüydü.

Simsiyah elbise giymişti. Simsiyah pantolon giymişti. Çizmeleri simsiyahtı.

Tüfeği simsiyahtı. Kemerinde simsiyah kama vardı.

Kamçısı simsiyahtı.

Atı bile simsiyahtı.

34 yaşındaydı. Erzurumlu'ydu.

Binbaşı eşini Sarıkamış'ta kaybetmişti.

Erzurum Kongresi'nde denk getirememiş, üç gün at sürerek Sivas Kongresi'ne gelmiş, yolunu *gözleyip* Mustafa Kemal'in karşısına dikilmişti.

"At binerim, silah atarım, bana iş ver" demişti.

Fatma Seher'di.

Tarihi sıfatını Mustafa Kemal taktı. "Keşke bütün kadınlar senin gibi olsa Kara Fatma" dedi!

Elinin hamuruyla erkek işine karışmasın tılan gibi cinsiyetçi yaklaşımlar, Mustafa Kemal'in ciddiye bile almadığı kavramlardı. Kadının insandan bile sayılmadığı dönemlerdi *ama,* Mustafa Kemal için kadın veya erkek ayrımı yoktu. Yürek var mı, ona bakıyordu.

Kendi elyazısıyla görev pusulası *yazdı,* imzaladı.

"İstanbul'a *git,* Üsküdarlı Kuvvacı *albay* Neşet beyi bul, bu pusulayı ona ver" dedi.

Gitti, buldu... Pusulayı okuyan Neşet beyin yönlendirmesiyle İzmit bölgesinde görevlendirildi.

Aralarında kendi kızının olduğu 15 kadınla milis müfrezesi kurdu. İki ay geçti, emrindekilerin sayısı 700'e yaklaşmıştı. 43 kadın, 600 küsur erkeğin komutanıydı.

Sadece kara gözlü değildi.

Gözükara'ydı.

İnönü'de Sakarya'da çarpıştı.

Yanındaki kadınların 28'i şehit düştü.

Kızı elinden vuruldu, iki parmağı koptu.

Kendisi de sağ kolundan yaralandı.

Bir ara cephane sandıklarını naklederken yakalandı, esir düştü, 19 gün işkence gördü, kaçmayı başardı.

Büyük Taarruz'a katıldı.

9 Eylül'de İzmir'e giren süvarilerin arasındaydı.

Milis çavuşu rütbesiyle başladı.

Üsteğmen olarak emekliye ayrıldı.

İstiklal Madalyası aldı.

Maaş bağlanmasını kabul etmedi.

Emekli maaşını Kızılay' a bağışladı.

Herhangi bir kişisel menfaat peşinde koşmadı, köşesine çekildi, izi kayboldu. Yıllar içinde dara düştüğü, kimseye haber vermediği, evsizlere yardım eden Galata'daki Rus manastırına

sığındığı ortaya çıktı. Yalvar yakar zorla ikna edildi, Darülaceze'ye alındı.

(Bu kahraman kadın Amerikalı veya İngiliz olsaydı, eminim Hollywood'da yüz tane filmi çekilirdi, bütün dünya tanırdı. Türkiye'de bu yönde çaba harcayan kişi veya kurum olmadığı için, maalesef, uğruna hayatını ortaya koyduğu kendi milleti bile tanımadı.)

1955 yılında vefat etti.

Bir küçücük mendil bohçasından başka eşyası yoktu.

Açtılar. ..

İstiklal Madalyası ve Mustafa Kemal'in hediye ettiği gümüş sigara tabakası çıktı. Sadece onları saklamıştı.

Kayseri, Mucur, Hacıbektaş, Kırşehir, Kaman... Mustafa Kemal, Sivas'tan Ankara'ya dokuz günde ulaşabildi.

Ankara'nın nüfusu 20 bin kadardı.

Evleri kerpiç, sokakları daracıktı.

Çoraktı, ağaçsız yeşilsiz, çıplak bozkırdı.

En ufak rüzgârda toz bulutu içinde kalıyordu.

Yağmurda çamur deryasıydı.

Ne otel ne lokanta vardı.

Evlerde elektrik yoktu.

Su, kuyudandı.

Ulaşım dediğin, eşek veya gıcırdayan at arabalarıydı.

İnanılması çok güç ama, sadece 16 yıl sonra bu ilkel kasabadan İstanbul'a tarifeli uçak seferleri başlayacaktı.

"Ben Ankara'yı coğrafya kitaplarından ziyade, tarih sayfalarından öğrendim, Cumhuriyet merkezi olarak öğrendim" diyordu.

Ankara Ahi Cumhuriyeti'nden esinlendiğini anlatıyordu.

"Selçuklu idaresinin bölünmesi üzerine Anadolu'da teşekkül eden küçük hükümetlerin isimlerini okurken, Ankara Cumhuriyeti'ni görmüştüm. Beni, Türkiye'nin en münasip merkezinin Ankara olabileceğini düşünmeye sevk eden ilk vesile budur" diyordu.

Kiralık ev yoktu.

Keçiören'de Ziraat Mektebi'ne yerleşti.

İki katlı taş binaydı, etrafında ahırlar vardı.

118 gün burada kaldı.

Ziraat Mektebi günlerinin tek eğlencesi, Kadife Hanım'dı.

Doktor Refik Saydam'ın kedisiydi.

Yavruladığı zaman tüm karargâha şerbet ikram edildi.

Halide Edip Adıvar, eşi doktor Adnan'la birlikte,

Ziraat Mektebi'ne çok yakın, eskiden okul olan Numune Çiftliği'nde oturuyordu. Yabancı gazetelerde çıkan haberleri tercüme ederek, Mustafa Kemal'e sunuyordu.

Osmanlı Bankası'ndan temin edilmiş, zırt pırt bozulan eski bir daktilo vardı, sekiz saatte anca altı sayfa yazabiliyordu, Fransızca yazabilen yeni daktilo istedi.

Arandı tarandı, Eskişehir'de bulundu. Demiryolları komutanlığında Fransızca yazan daktilo olduğu tespit edildi, Ankara'ya gönderilmesi için emir verildi.

Demiryolları komutanı göndermek istemedi.

“Burada zaten bir tek daktilom var, 80'den fazla istasyonla iletişimi bununla sağlıyorum" dedi.

Tekrar emir yazıldı, derhal göndermesi istendi.

Bunun üzerine demiryolları komutanı daktiloyu Ankara'ya gönderdi ama, gurur meselesi yaparak istifa etti!

Memleket elden gitmiş... Mustafa Kemal bir taraftan dünyayla boğuşuyor, bir taraftan bu tür kişisel kaprislerle uğraşmak zorunda kalıyordu.

•

Egolar öylesine yüksekti ki...

Düelloya bile davet edildi!

Alfred Rüstem bey, babası Polonyalı, annesi İngiliz, Osmanlı vatandaşıydı, Washington büyükelçisiydi.

Yurtseverdi, Jöntürk'tü.

Amerikan basınında yer alan Ermeni soykırımı iddialarına karşı büyük mücadele verdi. Sözde iddiaları öylesine sağlam

delillerle çürütüyordu ki, başa çıkamadılar, 1914'te ABD yönetimi tarafından “istenmeyen adam" ilan edildi, ABD'yi derhal terk etmesi istendi.

Memleket işgal edilince Anadolu'ya geçti, Kuvayı Milliye'ye katıldı, Sivas Kongresi'ne katıldı.

Vahdettin'in idam fermanında Mustafa Kemal'le birlikte idamı istenen yedi kişiden biriydi.

Mustafa Kemal'den 20 yaş büyüktü, fazla alıngandı.

Bir akşam gene kalabalık bir grup halinde sofradaydılar.

Yemeği yediler, Alfred Rüstem sigara yaktı.

Mustafa Kemal sigarayı işaret ederek seslendi...

"Acele etmeyin Rüstem bey, iştahrmz kapanmasın, yemek devam edecek" dedi.

Vay sen misin bunu diyen...

Alfred Rüstem aniden parladı.

Kendisine yapılan uyarıyı adeta hakaret kabul etmişti.

"Sizden müsaade almadan sigara içmeyi adaba aykırı bularak bana ihtarda bulunuyorsunuz, yemek arasında hep sigara içilirken bugün neden müsaade almama lüzum görüyorsunuz" diye bağırdı!

Kalktı öfkeyle, odadan çıktı.

Herkes donup kalmıştı.

Halbuki... Her akşam tek yemek çıkıyordu, eldeki para kıt kanaattı, yarı aç yarı tok kalkılıyordu. Mustafa Kemal o akşam arkadaşlarına sürpriz olsun diye irmik helvası yaptırmıştı, yemekten sonra helva gelecekti, o nedenle "sigara yakmak için acele etmeyin" demişti.

Helvadan haberi olmayan Alfred Rüstem abarttıkça abartmış, kendini aşağılanmış hissetmişti. Mazhar Müfit yanına geldi, helva meselesini anlattı, "hadi gel sofraya" dedi- Nafile... Alfred Rüstem ikna olmadı.

"15 kişilik sofrada beni adap bilmeyen biri olarak aşağıladı, bu işin şakası yok, haysiyetimi muhafaza etmek için Paşa'yı düelloya davet etmek mecburiyetindeyim, Paşa'ya bildiriniz" dedi iyi mi!

Mazhar Müfit duyduklarına inanamıyordu. "Yahu Alfred delirdin mi, Paşa'yı öldürmek mi istiyorsun" deyince... "Bilakis" dedi. "Ona *zarar* vermeyeceğim, ben yaralanacağım veya öleceğim ama bu suretle haysiyetimi muhafaza edeceğim, silahı Paşa seçsin!"

Mazhar Müfit kıkır kıkır gülerek sofraya döndü.

Düello davetini aktardı.

Mustafa Kemal *gayet* ciddi ifadeyle "peki" dedi.

"Silah olarak süpürge sopasını seçiyorum!"

Sofradan yükselen kahkahalar Alfred Rüstem'i daha da çileden çıkardı, iyice küstü. Ömrünün sonuna kadar Cumhuriyet için çalıştı ama, öylesine inat bir karakteri vardı ki, bir daha asla Mustafa Kemal'le aynı sofraya oturmadı.

4

Milli Mücadele'nin Ankara'daki ilk karargâhı *Ziraat* Mektebi'nde yaşananlar her zaman bu kadar matrak değildi maalesef.

Bir gece yarısı henüz yatmıştı, uykuya dalmak üzereydi-

Merdivenlerde tıkırtı duydu.

Yatak odasının kapı kolu hafif hafif dönmeye başladı.

Elini yastığının altına soktu, revolverini hazırladı.

Kör karanlıkta kim oldukları belli olmayan üç kişi, parmak uçlarına basarak içeri süzülüyordu. Tabancasını doğrultarak ayağa fırladı, “kimsiniz?" diye bağırdı.

Suratlarına doğrultulmuş namluyu görünce paniklediler, gerisingeri, düşercesine merdivenlerden kaçmaya başladılar.

Bağırtı çağırtı, az ileride yakalandılar...

Nöbetçiyi bağlayıp, içeri sızdıkları ortaya çıktı.

Çerkez Ethem'in tetikçileriydi.

Şehrin beş kilometre dışındaki Ziraat Mektebi'nde güvenlik endişesi hep vardı ama, bu hadise bardağı taşıran damlaydı. Uyurken öldürülmekten kıl payı kurtulmuştu.

Ankara Garı'na taşındı.

Gar müdürlüğü binasına yerleşti.

“Direksiyon binası" deniyordu.

Cumhuriyet'i kurduktan sonra bile sık sık direksiyon binasına gelecekti. Çünkü, yurt gezilerinde kullandığı “beyaz tren"ine hep bu istasyondan binecekti.

Pencerelerine kadar lacivert, üst kısmı beyaz olduğu için, halk arasında “beyaz tren" diye anılıyordu.

Almanya'da Linke-Hofmann-Werke fabrikasında yaptırılan, 14.8 metre boyunda, biri yemekli öbürü yataklı, iki vagondu.

Aslında... Bağdat Demiryolları Şirketi'nin genel müdürü için üretilmişti. Abdülhamid tarafından “paşa" unvanı verilen, Hügen Paşa olarak tanınan, İsviçreli Edouard Huguen'in özel vagonuydu.

Mustafa Kemal son yolculuğunu da *"beyaz* tren"le yapacaktı... *19* Kasım 1938'de Dolmabahçe Sarayı'ndan alınan naaşı, İzmit'te bekleyen *“beyaz* tren"in yemekli vagonunda orta masaya konulacak, Ankara Garı'na direksiyon binasına getirilecekti.

1921 yılında, işte bu direksiyon binasında Amerikalı gazeteci Clarence Streit'le görüştü.

Public Ledger gazetesinin muhabiriydi.

Aslında, Amerikan ordusunun istihbarat elemanıydı.

Amerikan savaş gemisiyle Samsun'a bırakılmıştı, Çorum, *Yozgat,* Eskişehir, Ankara, yedi haftadır gazeteci kimliğiyle Anadolu'yu dolaşıyordu. Rumlarla temas kuruyor, Bolşevik diplomatlarla görüşüyor, misyoner okullarına uğruyor, köylere kadar girerek sohbet ediyor, halkın Kuvvacılara bakışını öğrenmeye çalışıyordu.

Mustafa Kemal'den randevu istedi, kabul edildi.

Röportaj yapmak üzere direksiyon binasına geldiğinde “çocuk *gaziler"le* tanıştı.

Osman, Tevfik *ve* Cemal.

13 yaşındaydılar.

Çeteciydiler.

Anne babalarını Birinci Dünya Savaşı'nda kaybetmişlerdi. İstanbul'da yetimhaneye verilmişler, orada tanışmışlar, İstanbul işgal edilince birlikte kaçmışlar, İzmit'te yurtsever milislere katılmışlardı.

Bursa civarında Yunan'la vuruşmaya girmişlerdi.

Efelerden dokuzu hayatını kaybetmişti.

Tevfik *ve* Cemal kollarından vurulmuştu.

Osman'ın suratına denk gelmişti, bir gözünü kaybetmişti.

Mustafa Kemal onları himayesine almıştı.

Tedavi ettirmiş, direksiyon binasına getirmişti.

Korumalığını yapan askeri birlikle kalıyorlardı. Kuvvacı subaylar bu çocuk kahramanlara saygı gösteriyordu.

Amerikalı istihbaratçı not defterine kaydederken "bu çocukların büyük etkisi altında kaldım" diye yazmıştı.

Mustafa Kemal'le röportaj yaptı.

Gazetesinde haberleştirdi.

Ayrıca, gözlemlerini detaylı rapor haline getirdi.

İstihbarat raporundan çok "hayranlık" ifadeleriydi.

"Diğer devlet başkanlarında gördüğümüz şaşaa ve merasimin hiçbiri Mustafa Kemal Paşa'da yoktu.

Çok az insan beni bu kadar etkilemiştir.

İnsanların, uğrunda ölmek isteyeceği tipte bir adam.

Her yönüyle tam bir centilmen.

Nazik, kültürlü ve çok şık giyimliydi.

Profesyonel asker ve samimi demokrat, anında karar alan eylem adamı, organizatör, pratik ve idealist.

Mustafa Kemal Paşa'yı nitelendiren bu özellikler elbette nadiren bir araya gelir. Batı ona diktatör gözüyle baktı. Bu adamla karşılaşmak ve onu Ankara'daki gündelik hayatın içinde görmek, diktatör iddiasının ne kadar büyük saçmalık olduğunu fark etmek için yeterlidir.

Meclis'in yasalarına bağlı.

ABD Başkanı'nın veto hakkına bile sahip değil.

Bütün gücünü demokratik temeller için kullanıyor.

Nasıl diktatör?

Ankara sokaklarında yalnız şekilde yürüyebiliyor.

Halkın arasında, rastlaştığıyla konuşuyor, şakalaşıyor.

Sakin bir özgüvene sahip.

Gücünün farkında ama kibirli değil.

Onunla görüştükten sonra yurttaşlarının ona neden bu kadar inandığım, sözlerinin neden bu kadar itibar gördüğünü anladım.

Türkiye'ye Türklere karşı *önyargıyla* gelmiştim.

Türklerin dostu *ve* hayranı olarak terk ediyorum."

+

Amerikalı istihbaratçı-gazeteci Clarence Streit'in bir başka çarpıcı gözlemi *Hamlet'le* alakalıydı.

1921 yılında, Kurtuluş Savaşı'nın ortasında, sokakta develerin dolaştığı, *toz* bulutları içindeki Ankara kasabasında *Hamlet* seyretmişti!

Otello Kamil olarak tanınan Kamil Rıza'nın *gezici* kumpanyası gelmişti. Ahırdan bozma bir binada, *gaz* lambalarının ışığında oynuyorlardı.

Sanatçının yurtseveri, işte böyle oluyordu.

Amerikalı istihbaratçı gördüklerine inanamamıştı.

"İngilizlerle savaş halindeler *ama,* Shakespeare'in eserini sahneye koyuyorlar *ve* alkışlayarak seyrediyorlar. Türkler sanatın milli sınırları olmadığına beni ikna ettiler. Üstelik bunların hepsi savaş sırasında oluyor" diye not almıştı.

$

Amerikan misyoner okulları, Anadolu'da özellikle Karadeniz bölgesinde toprak satın *almaya* başlamıştı. İşgal koşullarını *yayılma* fırsatı olarak değerlendiriyorlardı. Yetimhane adı altında çiftlikler kuruyorlardı. Sosyal kulüpler kuruyor, tüccarlar için çekim alanı oluyorlardı. Kuvvacılar kazanırsa, bunların akıbeti ne olacaktı?

Amerikan devleti, gazeteci kimliğiyle istihbaratçılar gönderip, Amerikan çıkarlarıyla alakalı cevaplar bulmaya çalışıyordu.

Amerikan tütün şirketleri sürgün edilecek mi?

Kapitülasyon anlaşmaları ne olacak?

Amerikalı yardım kuruluşları kapahlacak mı?

Mustafa Kemal "gazeteci"lerin kim olduklarını, neden geldiklerini gayet net biliyordu. Diplomatik cevaplarını bu yolla göndermek, Mustafa Kemal'in de işine geliyordu.

Taktik röportajlardı.

Direksiyon binasında kabul ettiği Amerikalı gazetecilerden biri, Robert Steed Dunn'dı.

Güya *New York Post* muhabiriydi.

Elbette istihbaratçıydı, deniz kuvvetlerinde teğmendi.

Tek başına gelmemişti.

Pürüzsüz Türkçe konuşan ve kendisine tercümanlık yapan "Allen" adında bir kadınla birlikte gelmişti.

Amerikan istihbarahnın 1921 yılında bile böylesine "yabancı lisan gücü"ne sahip olması, etkileyiciydi.

Robert Dunn'ın raporu enteresan gözlemler içeriyordu:

"Mustafa Kemal Paşa çuhayla kaplanmış toplantı masasının olduğu, cumbanın bulunduğu bir odada bekliyordu. Bizi ayakta karşıladı. Pembe ipek püsküllü mercan tespihini sinirli sinirli sallıyordu.

Gri lacivert bir takım elbise giymişti. Oldukça şıktı.

Ankara'da, hatta Türkiye'de dikilmemiş olduğu belliydi.

Beyaz gömlek giymişti.

Küçük siyah bir papyon takmıştı.

Ayakkabılarına, kol düğmelerine dikkat etmedim.

Açık renkli saçları üniversite talebeleri gibi geriye yatırılmışh. Genç görünümü çarpıcıydı.

Çıkık elmacık kemikleri, *biraz* çökük yanaklar, küçük *ve* düzgün kesilmiş kızıl bir bıyık, çelik mavisi *gözler...* Yüzü hareketsizdi. *Ve* hep hareketsiz tutuyordu.

Bu adamı asıl anlatan *yüz* hattı, ona hızlı *ve* kaçamak bakışlar attıran kısık gözlerinin üstündeki kaşlarıydı.

Çıkık *ve* keskin şakaklarıyla bir *araya* geldiğinde, kaşlarını çevreleyen *esas yüz* hatları ortaya çıkıyordu.

Tam burnunun tepesinde iki küçük çıkıntı vardı.

Çenesi küçük olmasına rağmen köşeli *ve* sivriydi.

Gözkapakları nadiren oynuyordu.

Buna rağmen insana pır pır ediyormuş hissi veriyordu.

Arkasındaki beyinde yüksek konsantrasyon, yoğun *ve* tükenmeyen enerji potansiyeli, hatta zalimlik hissedebiliyordunuz. Ama tüm bu özelliklerin tamamında, geniş bakış açısına sahip bir beyindi."

Mustafa Kemal direksiyon binasında iki yıl yaşadı.

Hem karargâhtı hem eviydi.

Mutfak ciddi sorundu.

Tabldot sistemi oluşturdular, aralarında *para* topluyor, malzeme alıyor, aşçılıktan anlayan erlere yaptırıyorlardı.

Menüde daima üç çeşit vardı.

Çorba'sı hoşaf'ı değişiyor, bulgur'u hep aynı kalıyordu!

Kahvaltı, ekmek zeytindi.

Çamaşır yıkamak için Musevi bir kadın bulmuşlardı.

Bir *gece...* Başucunda *gaz* lambası yanarken uyuyakaldı.

Sabah *7.30* oldu.

Odasından çıkmadı.

Olacak iş değildi.

Biraz daha beklediler, dayanamayıp kapıyı vurdular.

Ses yok.

Daha sert vurdular, gene ses yok.

Kapıya yüklenip içeri girdiler.

Adeta mağara gibi simsiyahtı...

Küçücük odayı is kaplamıştı.

Telaşla "paşam paşam" diye bağırdılar...

"Hayrola" diyerek uyandı ama, hafif sersemlemişti. Yüzü gözü isten kapkara olmuştu.

Hemen salona çıkardılar, pencereleri açtılar.

Doktor çağırdılar.

Zehirlenmişti.

Neyse ki ucuz atlatmıştı.

Günlerce öksürdü.

Göğsündeki, boğazındaki ağrı günlerce geçmedi.

Böyle devam edemezdi...

Çekip çevirmek için kadın eli gerekiyordu.

Fikriye bu sebeple geldi.

Evin temizliğini, mutfağını, düzenini sağladı.

Mustafa Kemal de memlekete çeki düzen vermeye başlamıştı. Ankara'da ilk iş... Kuvayı Milliye'yi örgütledi.

"Kuvayı Milliye, namuslu bir insanın yastığının altındaki tabancaya benzer, namusunu kurtarması için hiçbir ümit kalmadığı anda, hiç olmazsa intihar etmeye yarar" diyordu.

Millete hitaben beyanname yayınlamak istedi.

Eksik gedik harfleri olan, anca tek sayfa basabilen köhne bir matbaa bulunabildi. Ankara'da başka seçenek yoktu.

"Beyannameye fotoğraf koyalım" dediler.

Fotoğrafsız olmazdı... Çünkü, Mustafa Kemal kurtarıcıydı ama herkes sadece ismini biliyordu.

Yüzünü kimse tanımıyordu!

Valizlerini altüst etti.

Yok.

Fotoğrafı yoktu.

E, şehirde fotoğrafçı da yoktu.

Ne yapmalı?

İstanbul'a Yunus Nadi'ye telgraf çekildi.

Yeni Gün gazetesinde at üstünde fotoğrafı çıkmıştı.

O fotoğrafın klişesini acilen göndermesi istendi.

Yunus Nadi klişeyi temin etti.

Atlı kuryeyle Ankara'ya gönderdi.

Şartlar bu denli zordu.

Beyannamenin basılması 10 günü bulmuştu.

O ilkel şartlarda, iletişim dehasıydı.

Telgrafı internet *ağı* gibi kullanıyordu.

Memleketin kılcal damarlarına adeta e-posta gönderir *gibi,* whatsapp mesajı atar gibi telgraf çekiyordu.

Telefon yokken, uydu yokken, resmi dairelerin bile çoğunda elektrik yokken, isimsiz kahraman telgrafçılarımız sayesinde uçan kuştan haberi oluyordu.

Kurtuluş Savaşı'nın sonunda *"zaferi* nasıl *kazandınız?"* diye soran yabancı gazetecilere "telgrafın telleriyle" cevabını verecekti.

Sivas Kongresi'ni takip eden *Chicago Daily News* muhabiri Louis Browe şu haberi yazmıştı: "Bu gece burada gördüğüm kadar iyi işleyen bir telgraf şebekesini ömrümde görmedim. Yarım saat içinde Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya *ve* Bursa'yla irtibat halindeydiler. Telin bu ucunda Mustafa Kemal oturuyor, öbür ucundaki komutanlar, mülki idare amirleri onrm emirlermi sorgusuz sualsiz yerine getiriyordu."

İngiliz istihbaratı Londra'ya rapor üstüne rapor yolluyordu: “Mustafa Kemal gittiği yerlerde en önce telgraf merkezlerini ele geçiriyor."

Güya Londra'yı haberdar ediyorlardı ama...

Aslında burunlarının ucundan haberleri yoktu!

Sirkeci'deki Büyük Postane'nin bodrumunda gizli telgraf merkezi kurulmuştu. İkinci kattaki muhabere salonundan bodruma çaktırmadan hat çekilmişti.

Vatansever telgrafçılarımız mesai bittikten sonra binaya sızıyor, yeraltındaki odada gaz lambasının ışığında sabaha kadar çalışıyorlardı. Anadolu'ya mesaj gitmesin diye kapıda nöbet tutan süngülü İngiliz askerlerinin ruhu bile duymuyordu.

Silah, cephane sevkiyatı, Anadolu'ya geçecek subayların sahte kimlik belgeleri, İngiliz casusların isim listesi gibi hayati konularda kesintisiz trafik yaşanıyordu.

Direksiyon binasından Mim Mim Grubu'na iletilmek üzere, bazı günler 400'ün üzerinde şifreli telgraf geliyordu.

Mustafa Kemal haberleşmeyle o kadar ilgiliydi ki, telsiz telgrafı mükemmel hale getiren ve Nobel fizik ödülü kazanan İtalyan mucit Marconi'yi yakından takip ediyordu.

Marconi 1937 yılında intihar ettiğinde, ailesine telgraf bile gönderecekti: "Marconi Ailesi, Roma... Bütün insaniyet, uğradığınız kaybı acı bir surette hissetmektedir. Bu elim felakette büyük Marconi'nin hatırasına karşı taziyelerimle beraber, bütün sempatimden emin olmanızı rica ederim, Kemal Atatürk."

Ankara-İstanbul arasında vızır vızır kurye dolaşıyordu.

Hatlar kesildiğinde şifreli mesajlar elden ulaştırılıyordu.

Mustafa Kemal'in kod adı "Nuh"tu.

Mesajlarının altına imza olarak "Nuh" yazıyordu.

O sırada James Bond İstanbul'daydı!

Bu gerçek 2010 yılında gün ışığına çıktı.

Quenns Üniversitesi tarih profesörü Keith *Jeffrey,* yüzüncü kuruluş yıldönümü vesilesiyle İngiliz istihbarat teşkilatı Mlö'in arşivlerinde inceleme yaptı.

Gizli Servisin Tarihi ismiyle kitaplaştırdı.

Ve, işte bu belgesel kitabında... lan Fleming'in romanlarındaki James Bond karakterini Wilfred Dunderdale'den esinlenerek yarattığını *yazdı.*

"Biffy" kod adını kullanan Wilfred Dunderdale'in *1919'la 1922* arasında, Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'da görevli olduğunu anlattı.

lan Fleming'in yakın arkadaşı olan Wilfred Dunderdale, Karadeniz limanlarında ticaret yapan armatör bir İngiliz babanın oğluydu. Odessa'da dünyaya gelmişti.

Petrograd Üniversitesinde deniz mühendisi olmuş, İngiliz istihbaratına katılmıştı.

Atacı Rusça biliyordu.

Boksördü.

Şık giyiniyordu, özel kol düğmeleri yaptırıyordu.

Lüks yaşama, kadınlara düşkündü.

İstanbul'daki görevinden sonra Fransa'ya geçecek, İkinci Dünya Savaşı'nda Paris'te istasyon şefi olacak, Nazilere karşı mücadele edecek, sonrasında özellikle Polonya'da Sovyetler'e karşı çalışacak, *1959'da* emekli olacak, *1990'da* ölecekti.

İlk görev yeri İstanbul'du.

Milli Mücadele'ye karşı faaliyet yürütüyordu.

Bolşevik çevrelere sızmıştı.

Birlikte çalıştığı iki çok etkili MI6 elemanı daha vardı.

Osmanlı subaylarının müşterisi olduğu terzi Mehmet efendi, aslında "RV */ 5"* kod adıyla işbirlikçi casustu. Herekeliydi. Üsküdar'da dükkânı vardı. Sahte TBMM mühıüyle sahte evrak düzenlenmişti. "Büyük millet meclisi emirnamesiyle harekat-ı milliyenin şahıslarından Herekeli Mehmet efendi, mücahid-i milliyeciler nezdinde mazharı itimad olmak üzere, işbu fedakâr vesika ita kılındı" *yazıyordu.* Aslında TBMM hiç kimseye böyle bir evrak vermiyordu *ama,* Anadolu'da kimse bunu bilmiyordu, TBMM mührünü gören gerçek zannediyordu. *Terzi* Mehmet bu sahte evrakla Karadeniz'i dolaşmış, Pontuslu Rumlara karşı mücadele eden Türk çetecilerle dostane temas kurmuş, sonra da bu yurtsever çetecilerle alakalı tüm bilgileri İngilizlere aktarmıştı. Selimiye Kışlası'ndaki telsiz cihazını Anadolu'ya kaçırmaya çalışan subayları ihbar etmişti. Anadolu'ya geçmek üzere olan tıp

öğrencilerini rıhtımda suçüstü yakalatmıştı. Mesleği gereği saraya girip çıkabiliyordu, sarayda devşirdiği muhbirlerden bilgi taşıyordu. Kimliği deşifre olunca öldürülmesin diye Mısır'a kaçırıldı.

"JQ/6" kod adıyla anılan bir başka casus, Beyoğlu'nda Kuvvacıların uğrak yeri olan kahvehaneyi işletiyordu.

İngiliz istihbaratı Mustafa Kemal'in çevresine sızabilmek için Hintli bir kadın bile kullanmıştı.

Bupsy Paury isimli kadın, Bombay'ın en zengin ailelerinden birinin kızıydı. Tahsilini ABD'de yapmıştı. Güya karayoluyla Londra'ya giderken Ankara'ya uğramıştı. Değerli taşlardan oluşan hediyeler getirmişti. Mustafa Kemal'in hayranı olduğunu söylüyor, görüştürülmesini rica ediyordu. Aracılarla fotoğrafını göndermişti. Geleneksel Hint kıyafetleri içinde, göğsü ve kolları elmaslarla dolu, uzun boylu, esmer güzeliydi.

Mustafa Kemal oynanan ucuz oyunun farkındaydı.

Görüşmedi bile...

“Tuzağına düşmeyin, intelijans servisinin işleri" dedi.

Ankara'da Ahmet İhsan adında bir diş hekimi peydah olmuştu. Diş hekimleri o dönemde doktorlardan fazla rağbet görüyordu, çünkü doktor az çok vardı ama, bütün memlekette bir elin parmakları kadar bile diş hekimi yoktu. Hastalarını kullanarak Mustafa Kemal'in çevresine girmeye çalışmasından şüphelenildi.

Araştırıldı.

İstanbul'dan gelmediği, Mısır'dan gemiyle Antalya'ya geldiği, oradan Ankara'ya geçtiği anlaşıldı. Biraz daha kurcalanınca, İngiliz casusu olduğu, Birinci Dünya Savaşı'nın başından itibaren İngiltere lehine faaliyet gösterdiği ortaya çıktı. Tutuklandı.

İstanbul Kadıköy'de Mahmut Hamdi adında inzibat subayı vardı. Çanakkale'de İngilizlere esir düşmüş, bilahare serbest bırakılmış, yeniden ordudaki görevine dönmüştü. Milli Mücadele başladıktan sonra, İngilizlere bilgi sızdırdığı, Ankara Hükümeti'nin aleyhine çalıştığı, Anadolu'ya geçen askerleri firara teşvik ettiği anlaşıldı. Esirken devşirilmişti. Deşifre olunca, Kuvvacılar tarafından paketlendi, yargılanmak üzere Ankara'ya götürüldü.

Ankara'nın burnunun dibinde, Polatlı Malıköy'de pejmürde kıyafetli bir Hintli yakalandı. Kurtuluş Savaşı'nda stratejik öneme sahip olan, Ankara-Istanbul demiryolu üzerindeki bu küçücük yerleşim biriminde, Hintli'nin ne işi vardı? Milli Mücadele'ye destek vermek için geldiğini, Müslüman olduğunu söylüyordu. Ama... Daha ilk sorgusunda, Hintli olmadığı, Ingiliz subayı olduğu ortaya çıktı. Casustu. Sabotaj noktalarını belirliyordu.

Ingiliz istihbaratının işbirlikçi Türkler *ve* yerli Rumlardan oluşturduğu casusluk ağının kod adı, Kara Jumbo'ydu.

Binbaşı John Bennett yönetiyordu.

Mükemmel seviyede Türkçe konuşuyordu, Kuran tefsiri yapabilecek kadar Arapçaya hâkimdi, Türk-Islam örfünü,

âdetlerini çok iyi biliyordu, örtülü görevlerde Müslüman gibi görünmek için sünnet bile olmuştu.

Kroker Oteli'ni karargâh olarak kullamyordu.

Pera Palas'ın yakınındaydı.

Bodrum katı işkence merkeziydi.

Ingiliz Savaş Bakanlığı'na gönderilen raporlara bakılırsa, Kara Jumbo'nun TBMM içinde bile uzantıları vardı. Işbirlikçi milletvekillerinin isimleri belirtilmemiş, kod numaraları verilmişti. Gizli oturumların tutanaklarını kelimesi kelimesine Ingilizlere aktarıyorlardı.

Üst düzey Ingiliz casusları ise, *albay* Nelson tarafından yönetiliyordu. Ramiz bey takma adıyla tanınıyordu.

Şişli' de bir apartmanı karargâh olarak kullanıyordu. *O* da tıpkı Bennett gibi pürüzsüz Türkçe konuşuyordu.

Suikast, sabotaj, isyan örgütlemek, Nelson'ın işiydi.

James Bond, işte bu *albay* Nelson'ın emrindeydi.

Dünyanın en *yaygın ve* en etkili istihbarat teşkilatına sahip olan Ingiltere, bunca çabasına rağmen Kuvvacı duvarını aşamıyordu.

Bir hamle *yapmaya* kalktıklarında, çoktan Türk tarafının haberi oluyordu. Mustafa Kemal'in çekirdek kadrosuna sızamıyorlardı.

Tek çare vardı...

Mustafa Kemal hakkında idam fermanı çıkarıldı!

Vahdettin'in fermanına göre...

Mustafa Kemal "fitne fesat"tı.

"Halktan *zorla para* topluyor"du.

"İtiraz edenlere işkence yapıyor"du.

"Şehirleri yakıp yıkıyor"du.

"Görüldüğü yerde öldürülmeli"ydi.

Yetmedi, idam fetvası verildi.

Şeyhülislam Dürrizade Abdullah efendinin fetvasına göre...

Mustafa Kemal "padişahın sadık tebaasını yalanlarla aldatıyor" du.

"Dinimizin emirlerine aykırı olarak maddi çıkar sağlıyor"du.

"Masum kulların mallarını gasp ediyor" du.

"Hilafet makamının gücünü *zayıflatmaya* çalışıyor"du.

"Yüce İslam hilafetine isyan ediyor"du.

"İslam'ın yüce kuralları gereğince öldürülmesi meşru *ve farz*[1] dı.

"Müslümanların adaletli imamı halifemiz Vahdettin han hazretlerinin etrafında toplanıp, Mustafa Kemal'le savaşmak vacip"ti.

Yani... Kuvayı Milliye'ye karşı cihat ilan edilmişti!

Bu fetva onbinlerce kopya çoğaltılarak, Yunan *ve* İngiliz uçakları tarafından Anadolu şehirlerine atıldı.

İngiliz zırhlıları tarafından Karadeniz limanlarında sandık sandık dağıtıldı.

W

Saray'ın idam fetvasına karşı, Ankara müftüsü Börekçizade Rıfat başkanlığında, yurtsever imamlar tarafından "Anadolu fetvası" yayınlandı.

21 kişilik din heyetiyle hazırlanan Anadolu fetvasına göre...

"Halifelik makamı düşman

devletlerin işgali altında"ydı.

"İngiliz kanunları tatbik ediliyor"du.

"İzmir, Adana, Antep, Maraş, Urfa'ya tecavüz ediliyor"du.

"Düşman tarafını tutanlar en büyük günahı işlemiş olur"du.

Bu nedenle "düşmana karşı açılan savaşta ölenler şehit, hayatta kalanlar gazi olur"du. "Düşman devletlerin zorlamasıyla çıkarılan fetvalar dinen muteber olmaz"dı.

Mustafa Kemal hakkında "katli vacip" diye idam fetvası çıkarıldığında, şeyhülislam tarafından Kuvayı Milliye'ye karşı "cihat" ilan edildiğinde, işgal altındaki topraklarımızda neler oluyordu?

Yunan işgalinde neler olduğu, bizzat bir Yunan tarafından, araştırmacı gazeteci Tasos Kostopoulos tarafından belgelendi.

2007 yılında kitap haline getirildi.

1919-1922 Savaş ve Etnik Temizlik adını taşıyan bu belgesel kitapta, *bizzat* işgale katılan Yunan askerleri anlatıyordu...

“Uşak yakınlarında köyde Türk kadınları, çocuklar *ve* yaşlılar camiye kapanmıştı. Bizim askerler arasındaki reziller etraftan ot topladılar, sonra da otları yakıp caminin penceresinden içeri attılar. İnsanlar dumandan dışarı koşuştular. *O* zaman da bizim reziller kadın *ve* çocuklara atış talim tahtasıymış gibi ateş etmeye başladılar."

"Eve girdim. Ölü bir Türk ihtiyarın cesedi üzerinden geçtim. İçeriden sesler geliyordu. 10 kadar askerimiz bir Türk kızının eteklerini kaldırmışlar, *zorla* dans ettiriyorlardı. Beni görünce 'gel sen de mezeden tat' dediler. 'Ayıp' dedim. Türk kızı yanıma koştu, ayaklarıma kapanarak 'kurtar' dedi. Askerlere yalvardım, kadındır yapmayın dedim. Biri süngüsünü çıkarıp bana yöneldi. Kaçmak zorunda kaldım; Kızın çığlıklarını unutamadım."

"Köprühisar'daki bin kadar *ev* alevler içindeydi.

Her şeyi yakmamız emrini Prens Andreas vermişti."

"Ayrıldığımız her yeri yakıyoruz.

Dehşet verici bir *manzara."*

"Bazılarımız Roma'yı yakan imparator Neron gibi mutluydu. Emir açıktı. Neyi taşıyamıyorsanız yakın...

Onca köyde yaşlılar, hastalar, çocuklar ne yaptı, meçhul."

"Köye girdik.

Kızlara ailelerinin *gözü* önünde tecavüz edildi.

Askerlerimiz yağmaladıkları ipek yorganlarda *yattılar."*

"Türkler korkudan ailelerini geceleri mezarlıklarda saklıyorlardı. İki askerin tecavüz etmeye çalıştığı kızı kurtardım. Annesi koşarak ellerimi öpmeye başladı. Az ileride diğer iki kızı cansız yatıyordu."

"Birden kendimi yaşlı adamın karşısında buldum. Yapabileceğim bütün iyilik, onu bir an önce ve birden öldürmekti. Bazıları çok acı çekiyordu, boğazlanan danalar gibi debelenirken... Köy ateşe verildi."

İnönü Zaferi'nden sonra bölgeyi köy köy dolaşan Fransız kadın gazeteci Berthe Gaulis, dehşet gözlemlerini şöyle aktarıyordu...

"Yunan geri çekilmesinin kurbanı Söğüt'teyim.

Bursa'ya çok yakın. Harabe haline gelmiş.

Savaşı kaybedip geri çekilmeye başladıklarında, böyle işler için özel olarak yetiştirilmiş artçı taburları tarafından yakılıp, tahrip edilmiş."

"Söğüt'ün hali, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların geri çekilmelerinden sonra gördüğümüz Roye ve Lassigny kasabalarını andırıyor. Önemli miktarda dinamit, yangın bombası ve patlayıcı kartuşlar kullanmışlar."

"Savaş esiri Yunan subayları, bu tahribatın İngiliz subaylarının nezaret ve direktifi altında yapıldığını söylediler. Kasabanın eşrafı da bu işin İngilizlerin nezaretinde yapıldığını anlattılar. Bunların dehşeti karşısında çok büyük üzüntü duydum."

"Yıkıntıların altında insanların cesetleri kalmış. Bu cesetlerden o kadar tahammül edilmez bir koku havaya karışmakta ki, savaş alanı bunun yanında hiç kalır."

"Ortalığa akşamın alacakaranlığı çöktü.

Yanmış evlerin üzerinde tüneyen baykuşların sesleri duyuluyor. Ağaçlarının birçoğu kömür haline gelmiş.

Camilerin hepsi yıkılmış.

Bostaniar *bağlar* tamamen harap olmuş.

Maddi *zarar* çok büyük, Yunanlar her şeyi götürmüşler.

Fakat yağmalanan dükkânlardan daha kötüsü, evler yakılmış *ve* kadınlara, ihtiyarlara *ve* çocuklara hakaret edilmiş. Bunlar Aydın'da yapılanların aynısı."

"Ertuğrul Gazi'nin türbesindeyim.

Müslümanların en kutsal *ziyaret* yerlerinden biri...

Çeşitli biçimde kirletilmiş, tahrip edilmiş.

Türbenin kapısı kırılmış.

Türbedeki granit lahitin kapağı açılmış."

"Yolumun üzerinde karşılaştıklarım işte hep bunlar. .. Henüz yakalanmış esir Yunan subaylarına 'bunları niçin *yaptınız?'* diye sorulunca, hepsi aynı cevabı veriyor, 'bunları *biz* istemedik, böyle yapmamızı İngilizler emretti' diyorlar. Yunanlar bu işte bir piyon."

"Bilecik Garı'na geldim. On sekiz *ay* önce buralardan geçerken gördüğüm *güzel* Bilecik şehri şimdi iskelet halinde... Felaket *ve* acılar diyarı olmuş. Demin sözünü ettiğim ceset kokusu burada da dayanılmayacak kadar *fazla.* Henüz dumanı tüten bu taş yığınlarının altında kim bilir ne kadar insan gömülü. Tahribat korkunç."

"Bilecik *ve* Küplü'de büyük facialar olmuş.

Buraların ahalisinden sağ kalanlar büyük bunalım içinde.

Tecavüze uğramamış genç kız veya kadın kalmamış.

Bilecik, Pompei *gibi."*

"Her yer kül, is *ve* kurum içinde.

Toprak sanki altüst olmuş. Sık sık dinamit tahribatını gösteren taş yığınlarına rastlıyoruz. Bazen de bu taş yığınları arasında iki güzel kız çocuğu ipek ipliği bükerken bizim kafilenin geçişini seyrediyorlar.

Biraz ötede, kızını kurtarmak isterken kafasına taşla vurularak öldürülmüş bir ihtiyarın mezarı var."

“Yapılan toptan imha işlerinden, her şehir ve kasaba payına düşeni almış. Saatlerce bu harabeleri gezdik ve anlatılanları dinledik."

“Savaş bölgesinin içindeyiz. Geçerken yol kenarındaki cesetlerle cephane yığınlarına şöyle bir göz attım.

Hiç düşünmeden, alışılmış bir hareketle mendilimle burun deliklerimi kapadım, artık savaş alanındaki bazı görüntülere başımı çevirmeden bakabiliyorum."

“Pazarcık sekiz gün öncesine kadar Papulas'ın yönetimi altındaymış, kasaba halkı bunu hatırladıkça korkudan ürperiyor. Yanmakta olan İnegöl'ün üstündeki karlarla kaplı Uludağ'a son defa bakıyorum."

Mustafa Kemal hakkında Vahdettin tarafından “fitne fesat çıkarıyor, görüldüğü yerde öldürülmeli" diye “idam fermanı" çıkarıldığında, İngiliz-Yunan işgali altındaki topraklarımızda işte bunlar oluyordu.

23 Nisan 1920, cuma.

Hacı Bayram Camii'nde mahşeri kalabalık toplanmıştı.

Bizzat Mustafa Kemal tarafından kaleme alınan ve yurdun her köşesine ulaştırılan “millete açık davetiye" de şöyle deniliyordu: “Allah'ın izniyle Nisan'ın yirmi üçüncü

cuma günü, cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır."

TBMM'nin bir anlamda temel taşı olan Hacı Bayram Camii, İstanbul'un fethinden çok önce *1427'de* inşa edilmişti. Adını, hemen bahçesindeki Hacı Bayram türbesinden alıyordu.

Hacı Bayram-ı Veli, Ankara'da doğmuş, tasavvuf felsefesinin en önemli temsilcilerinden biri olmuş, eserlerini Türkçe yazmış, Anadolu'da Türkçenin yaygınlaşmasına büyük katkı sağlamıştı.

Sanki bugün söylenmiş gibi taptaze yaşayan, *yüzyıllardır* insanlığı derinden etkileyen nasihatleri vardı...

* Kin, gerçekleri gören gözleri bile kör eder. * İnsanlığınızı koruyunuz. * Kötülükten uzaklaşınız. * İyilerle beraber olunuz. * Güzel huylu olunuz. * Merhametli olunuz. * Sakin olunuz. * Ağırbaşlı olunuz. * Konuşurken gürlemeyiniz, bağırıp *çağırmayınız.* * Cahillerden sakınınız. * Dikkat ediniz, cahiller sizden ilerde bulunmasın. * İlim tahsil ediniz. * İlim sahiplerine hürmet ediniz. * Nefsinizi daima kontrol altında tutunuz. * Size teklif edilecek işlerde dikkatli olunuz, size ait olmayan bir görüşü savunmak zorunda kalmayınız. * Hakikati söylemekten korkmayınız.

* Laubali konuşulan meclislere girmeyiniz. * Çok çalışınız.

* *Parayı,* dünyalığınızı çalışarak, helal *kazanınız.*

* Düşününüz. Öfke *ve* hiddet, düşünmeyi daraltır, insanı yanıltır. * Adalet güzeldir. Adalet, yöneticide olursa daha güzeldir. * Kıymet biliniz. * Emanete hıyanet çirkindir, emaneti koruyunuz.

Meclis binası tamamlanmamış bir binaydı.

İnşaatına *1915'te* başlanmış, yarım kalmıştı.

Pencerelerinde cam yoktu.

Çatısında kiremit yoktu.

İç sıvası bile yapılmamıştı.

Elektrik yoktu.

Başkanlık kürsüsünün arkasındaki duvarda yarık vardı, soğuk giriyordu, Ali Fuat paşanın seccadesi *oraya* çivilenmişti.

Bir okuldan sıralar getirilmişti.

Odun sobası kurulmuştu.

Kahvelerden toplanan *gaz* lambaları tavandan sarkıtılmıştı.

Ankara'da kiralık *ev* yoktu. *Zaten para* da yoktu. Milletvekilleri öğretmen okulunda *25* kişilik koğuşlar halinde kalıyorlardı. Karyolalar yetmemişti, yer yataklarını bitiştirip yatıyorlardı. Battaniye benzeri örtü *ayarlayıp* açık *arazide, çayırlarda, ağaç* altlarında yatanlar bile vardı, çoğu sıtmaya yakalandı.

Yemek ciddi sorundu. Adam başı 55'er kuruş toplayıp, tabldot sistemi kurmuşlardı. Bakkalın, manavın malına çökmüyorlar, veresiye talep etmiyorlardı, parasını ödemeden ekmek bile almıyorlardı.

Meclis tutanakları dilekçe kâğıtlarının arkasına *yazılıyordu.*

Hatta kese kâğıtlarına bile *yazılıyordu.*

Milletvekillerinin çoğu fiilen cephede vuruşuyordu.

Fırsat buldukça Meclis'e geliyorlardı.

Mustafa Kemal her *zaman,* kapıdan girince sol tarafta Diyap Ağa'nın yanına otururdu. Önünde daima bir defter, elinde bir kurşunkalem olurdu, kürsüde dile getirilenleri not alırdı. Konuşmak için söz istediğinde kaleminin tersiyle sıraya üç defa vururdu.

Diyap Ağa'rnn sadece yaşına değil, yurtsever karakterine saygı duyardı, Bitlis'in kurtuluş mücadelesinden beri tanırdı, birlikte vuruşmuşlardı. Ağustos 1921'de Ankara'nın işgal edilme tehlikesi doğduğunda, Meclis'in Kayseri'ye taşınması teklif edildiğinde, Diyap Ağa hiddetle kürsüye çıkmıştı. “Buraya kaçmaya mı geldik, kavga edip ölmeye mi? Meclisi taşımak istiyorsanız, buyurun gidin, ben tek başıma bile kalsam son kurşunuma kadar savaşırım, son kurşunu da kafama sıkarım" demişti. Mustafa Kemal'in Meclis'te daima yanına oturduğu, ağabey hürmeti gösterdiği Diyap Ağa, işte buydu.

Tek tip düşünce yoktu, biat yoktu.

Birinci Meclis, Mustafa Kemal'i sevenlerden çok, sevmeyenlerden oluşuyordu, kıyasıya fikir mücadelesi verilirdi. Kavgalar çıkardı.

Hatta bir gün... Resmi nikâh için tıbbi muayene şartı tartışılıyordu, gelin ve damat adaylarının mutlaka doktor kontrolünden geçirilmesi önerilmişti, muhalif bağnaz grup “kızlarımızı muayeneden geçirtmeyiz" diye bağırıyordu. Mustafa Kemal tıbbi muayene önerisini desteklemek için

kürsüdeydi, konuşma yapıyordu. İlk günden beri Mustafa Kemal'e karşı olan Erzurum milletvekili Hüseyin Avni, kendini tutamadı, sobanın önünde yığınla duran odunlardan birini kaptı, kürsüye doğru hışımla fırlattı... Zabıt kâtiplerinden Hamdi'nin suratına denk geldi, dişleri kırıldı, adamcağız bayıldı. Mustafa Kemal soğukkanlılığını kaybetmedi, bu çirkin saldırı hiç yaşanmamış gibi, bilimsel verilerle anlatmaya devam etti. Hüseyin Avni utandı, meclisten özür diledi, sonra da oturdu, sustu.

Karşıt fikirlere engin hoşgörülüydü.

Muhalif bir milletvekilini kendisine şikâyet ettiklerinde “namus kriteri"ni izah ediyordu...

“O mebusun muhalefetine katlanın, çünkü namuslu adamdır, diyelim ki onu bertaraf ettiniz, yerine hem muhalif hem namussuz biri geldi, o zaman ne yapacaksınız?" diye soruyordu.

Meclis'te muhalefet olmasını özellikle teşvik ediyordu.

“Meclis'i oyun olsun diye mi kurduk? Bilakis, fikir ve kanaatlerini açıkça söylesinler diye kurduk, elbette tenkit edecekler, tenkit de vazifedir, niçin sinirleniyorsunuz, yoksa kendinizden emin değil misiniz, icraatınızda müdafaa edemeyeceğiniz noktalar mı var?" diyordu.

TBMM'de az daha öldürülecekti.

1926'da İzmir'de bombalı suikast hazırlığında suçüstü yakalanan ekip, aslında bu bombalı suikasti altı yıl önce 1920'de Meclis'te gerçekleştirmeyi planlamıştı.

Aralarında milletvekillerinin de bulunduğu suikast şebekesi, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf isimli tetikçileri İstanbul'dan Ankara'ya getirtmişti. Ceplerine bol miktarda para konulmuş, Parabellum marka tabancalar verilmişti.

Tetikçiler misafir davetiyesiyle Meclis'e girip, dinleyici sıralarında oturumları izliyormuş gibi görünürken, keşif yapıyorlardı. Dinleyici sıralarından Gazi'nin oturduğu yere olan mesafeyi ölçüyorlardı, fırlatacakları el bombalarının etki alanını hesaplıyorlardı.

Silahlı pusu planı da yapmışlardı. Çankaya Köşkü'nün etrafında, Mustafa Kemal'in sık sık geldiği Ankara Kulübü'nün etrafında, sürekli kullandığı güzergâhlarda

inceleme yapmışlardı. Saldırıdan sonra kaçıp saklanacakları çiftliği bile belirlemişlerdi.

Neyse ki Kuvvacıların kulağı delikti...

Bu iki tuhaf kişinin habire Meclis'e gelmeleri, bazı milletvekilleriyle fısır fısır konuşmaları, hep aynı milletvekillerinin evlerine girip çıkmaları şüphe uyandırdı.

Gölge gibi takip başlatıldı.

Suikast şebekesi huylandı.

Baskın yiyeceklerini anladılar, planı iptal ettiler.

Tetikçiler apar topar İstanbul'a gönderildi.

Aynı ekip altı yıl sonra yine sahneye çıkacaktı.

Mustafa Kemal'in içinde bulunduğu makam otomobiline İzmir Kemeraltı'da bombalı saldırı planladılar.

Karşılıklı iki dükkândan bombaları atacaklar, çapraz ateş açacaklar, yan sokakta bekleyen otomobille Urla'ya kaçıp, balıkçı motoruyla Sakız adasına geçeceklerdi.

Motoru kullanması için 600 liraya kiralamak istedikleri Giritli Şevki, Milli Mücadele'de Ege dağlarında vuruşmuştu, sarı efe lakaplı Edip beyin zeybeğiydi. Maalesef sarı efe de suikast şebekesindeydi.

Giritli Şevki namuslu adam mıydı, yoksa yakalanırım diye korkmuş muydu, orası bilinmez ama, bu ihanetin içinde yer almak istemedi.

Acilen Mustafa Kemal'e iletilmek üzere İzmir Valisi'ne mektup yazdı, şebekeyi ihbar etti.

İzmir suikasti planı böyle çöktü.

Bir başka suikast girişimi 1921'de yine Ankara'da yaşandı. Bu defa İngiliz istihbaratı bizzat denemişti.

Mustafa Sagir adındaki Hintli, çocuk yaşlarında Londra'ya getirilmiş, Oxford Üniversitesinde okutulmuş, İngiliz gizli servisi tarafından eğitilmişti. Türkçe, Arapça, Almanca, Farsça öğretilmişti.

Afganistan'daki görevi sırasında, bağımsızlık mücadelesi veren Afgan emiri Habibullah Han'ın suikastla öldürülmesini organize etmişti.

1920 yılında Hint Hilafet Cemiyeti kisvesiyle İstanbul'a geldi. Yoksullara bol keseden para dağıttı, halk arasında sevilen sayılan biri oldu. Kuvvacılarla temas kurdu. Kuvvacılara güven sağlamak için düzmece bir baskınla İngilizler tarafından güya tutuklandı, 17 gün hapis yattı. Serbest kalır kalmaz Ankara'ya geçti,

İngiliz zulmüne uğramış bir Müslüman olarak (!) milletvekilleriyle dostluk kurdu. Hint Hilafet Cemiyeti olarak üç milyon altın topladıklarını, bu altınları Ankara'ya getireceğini filan söylüyordu.

Aslında, İstanbul'dan, Mim Mim Grubu'ndan çoktan haber uçurulmuştu... Mustafa Kemal, hayırsever Müslüman'mış gibi davranan bu Hintli'nin örtülü kimliğini biliyordu, “mükemmel casustur, dikkatli olmalı" dedi. Gizli ilişkilerini saptamak için takip edilmeye başlandı.

Mehmet Akif Ersoy'la samimiyet kurmuştu.

Taceddin Dergâhı'na gidip geliyordu.

Hatta Taceddin Dergâhı'nı posta adresi olarak vermişti.

Hint Hilafet Cemiyeti'ne ulaştırılmak üzere mektuplar yazıyordu, kuryelerle İstanbul'a gönderiyordu, kuryelerle cevap mektupları geliyordu.

Önceleri “dindar" diye Mustafa Sagir'e sahip çıkan Mehmet Akif Ersoy, zamanla kuşkulanmaya başlamıştı. Bu mektup trafiği konusunda Kuvvacıları bilgilendirdi.

Mektuplar gizlice ele geçirildi, incelendi.

Hal hatır soran sıradan mektuplar gibi görünüyordu. Ama *biraz* daha dikkatli bakılınca, anormallik vardı.

Bir iki satırlık mektup için *fazla* büyük kâğıt kullanılmıştı. Satırlar mektubun beşte birini bile kaplamıyordu... Gerisi boştu.

Kuvvacıların kimyageri Avni Refik bey, mektubu mum ışığına tutarak hafif ısıttı. Bingo... Kâğıdın boş alanlarındaki görünmeyen satırlar ortaya çıktı.

Mürekkep yerine amonyakla yazılmıştı.

Hint Hilafet Cemiyeti'ne değil, İstanbul'daki İngiliz istihbarat komutanına, *albay* Nelson'a gönderiliyordu.

Mustafa Kemal'in yaşadığı yerler, sık sık uğradığı mekânlar, kullandığı *güzergâhlar,* yakın arkadaşlarının evleri gibi "keşif" notları vardı.

İşbirlikçi muhbir *ağıyla* suikast *hazırlığı* yapıyordu.

Sorgusunda "suikast" planını itiraf etti.

Pazarlık etmeye çalıştı.

Affedilmesi *ve* serbest bırakılması karşılığında İngilizler hakkında bildiklerini anlatabileceğini söyledi.

İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı, asıldı.

TBMM binasına giren ilk kadın, Fransız gazeteci Gaulis'ti.

TBMM binasına adım atan ilk Türk kadım ise, Latife'ydi.

Berthe Gaulis en başından itibaren Milli Mücadele'nin yanındaydı. Haberleriyle destek oluyordu.

Kitaplar *yazıyor,* Mustafa Kemal'i anlatıyordu.

Aslında 20 yıldır İstanbul'da yaşıyordu.

Eşi Georges da gazeteciydi. Bu toprakları öylesine benimsemişlerdi ki, Georges 1912'de ölünce Feriköy mezarlığında toprağa verilmişti.

Kızları İstanbul'da dünyaya gelmişti.

İstanbul işgale uğrayınca, kızını Fransa'ya göndermiş, Ankara'ya, Eskişehir'e, Sakarya'ya, Afyon'a, Kastamonu'ya, Konya'ya giderek, cephelerden röportajlar yapmıştı. Bu Fransız kadın gazetecinin kalemi, Kuvayı Milliye'nin Avrupa'daki sesi olmuştu.

Ankara'da Mustafa Kemal tarafından özel olarak ağırlandı. TBMM tarafından törenle teşekkür edildi.

Mustafa Kemal hayranıydı, gizlemezdi.

“Sanırım dünyadaki liderler ve erkekler arasında en yakışıklı olan adam" diyordu.

“Anlattıkları öylesine net, öylesine açıktır ki, hep çarpıcıdır. Hafızalarda asıl kalan şey, kanıtlamasındaki berraklıktır, tabirlerindeki isabettir. Titreşimli sesinde hiçbir şiddet belirtisi yoktur. Bu titreşimde çelik vardır, bir tuhaf ahenk vardır. Şaşırtıcı sohbetleri bu adamın en büyük güçlerinden biridir. Her zaman nasıl bir cevapla karşılaşacağını tahmin ediyor. Zihni hassaslığı muazzam. Gözünden, aklından hiçbir şey kaçmıyor. Başarısının üç nedeni var: seziş, ihtiyatlı olma, inceleme... Müşahade yeteneği ileri derecede gelişmiş, kendine güveni tam" diyordu.

İstanbul basınının yurtsever kanadında, 1920 yılından itibaren Mustafa Kemal karikatürleri çıkmaya başladı.

Sadece silahla değil... Mizah'la da milli mücadele veriliyordu.

Dönemin ilkel şartlarında savaş fotoğrafları çekip gazetelerde yayınlama imkânı olmadığı için "çizgi"yle anlatma yolu seçilmişti.

Karikatürlerin kimisinde düşmanı tuş eden güçlü kuvvetli güreşçi, kimisinde tek yumrukta rakibini ringden dışarı fırlatan boksör, kimisinde en önde koşan atletti.

Bazen teşhis koyan doktor, bazen çürükleri çeken diş hekimi, bazen mezurayla düşmanın boyunun ölçüsünü alan terzi, bazen aşçıydı. Mustafa Kemal'in aşçı olduğu mutfakta "Sevr"

yazılı kâse kırılıyor, "Misak-ı Milli tenceresinde barış çorbası kaynıyordu.

Bazen de kaleciydi.

Yunan işgal kuvvetleri komutanlarını top haline getirip, Ege Denizi'ne doğru degaj yapıyordu.

Padişah taraftarları "gülünç" durumda resmediliyordu.

Kalpaklı Mustafa Kemal parlak ışınlar saçan güneş gibi gösterilirken, fesli damat Ferit kurukafa olarak çiziliyordu.

Vahdettin'in gazetecisi Ali Kemal "lazımlık" şeklinde tasvir ediliyordu, "Artin Kemalidis" lakabıyla anılıyordu.

Yunan kralı Konstantin komik kıyafetlerle çarpık çurpuk karikatürize ediliyordu, dişleri dökülmüş haldeydi.

Hiciv edebiyatının efsanelerinden Aka Gündüz'ün hayata geçirdiği "Con Kikirik" tiplemesi vardı.

İngilizlerle kafa yapıyordu.

Gazeteleri sansürle kontrol altında tutmaya çalışan işgal kuvvetleri "espri"yle başa çıkamıyordu. Karikatüristler hapse tıkılmamak için "karga, torik, kertenkele, muallim, âşık, hamal, zınk, karakulak, düldül, küheylan" gibi müstear isimler kullanıyorlardı.

Karikatürlerle "zafer" müjdeleniyor, umutsuzluğa düşen yurttaşlara o kapkara günlerde kahkahayla moral veriliyordu.

İşgal altındaki İzmir, kurtarıcısı Mustafa Kemal'i bekleyen güzeller güzeli peri kızı olarak tarif ediliyordu.

İstanbul'da ve İzmir'de elden ele Mustafa Kemal kartpostalları dağıtılıyordu. Bu kartpostalları taşımak, kalpak takmak gibi "milli moda" haline gelmişti.

Propaganda savaşının karşı hamlesiydi.

Çünkü... İngiliz istihbaratı, kafasında kalpak yerine afili fes bulunan, subay tıraşı yerine pofidik pofidik uzun saçlara sahip olan, fırfırlı papyon takan, tombul yanaklı, esmer birinin vesikalık fotoğrafını "Mustafa Kemal fotoğrafı" diye Anadolu'da

dağıtıyordu, köylere uçaklarla

atıyordu. Anafartalar Kahramanı'ndan çok, padişah etrafında pervane olan saray soytarılarına benziyordu.

Anadolu'da gazete olmadığı için, bu kara propaganda yöntemiyle zihinleri bulandırmak mümkündü. Yurttaşlar Mustafa Kemal'in sadece ismini biliyordu, gerçek

fotoğrafını gören yoktu, bu nedenle İngilizlerin dağıttığı fotoğrafa inananlar oluyordu.

Sahte fotoğrafla birlikte sahte biyografi hazırlamışlardı, yalanlarla doluydu. Direnişi zayıflatmak için ahaliyi kandırmaya çalışıyorlardı, "peşinden gitmeye değmeyecek biri" olarak tanıtıyorlardı. Bir kişi bile bu palavralara inansa, bir kişi bile tereddüde kapılsa, kârdı.

Kuvayı Milliye işte bu İngiliz tezgâhını bozmak için, yurtsever matbaacılar ve yurtsever karikatüristlerle karşılık veriyordu.

Mustafa Kemal'in kalpaklı vesikalık fotoğrafları kartpostal haline getirilmişti. Kartpostalların arka yüzünde Kurtuluş

Savaşı enstantaneleri adeta resimli roman gibi tasvir ediliyordu. Ayrıca, vatansever şiirler yer alıyordu.

İstanbul' da, İzmir'de dağıtılıyordu, kimlik belgesi gibi ceket cebinde taşınıyordu. İngiliz ve Yunan subayların gittiği restoranlarda kafelerde önceden masalara bırakılıyor, bardakların tabakların altına iliştiriliyor, camlara duvarlara yapıştırılıyor, sökülenlerin yerine hemen yeni ve farklı olanları yapıştırılıyor, işgalciler bu "milli moda"yla delirtiliyordu.

İngiliz istihbaratı, Mustafa Kemal kartpostallarını Mısır' da, Libya'da, Cezayir'de, Yemen'de, Hindistan'da bile elden ele dolaşırken yakalayacaktı.

Kara propagandayla filan durdurulamıyordu.

Mustafa Kemal umudu, memleket sınırlarını aşmış, küresel kahraman haline gelmişti.

O günlerde "Kemalizm" kavramı ortaya çıktı.

İlk kez 1919'da Beyoğlu'nda yayınlanan *Le Bosphore* gazetesinin başyazarı Michel Paillares tarafından kullanıldı. Türk aleyhtarı Fransız gazeteciydi.

Güya bağımsız gazete gibi görünüyordu ama, Yunan bankaları tarafından finanse ediliyordu.

İngiliz istihbaratı "Kemalistler" tanımını kullanıyordu.

Amerikan basını "Kemalist hareket" adını vermişti.

İstanbul hükümeti, Kuvayı Milliye'yi Osmanlı'ya karşı ayaklanan Celali isyanına benzeterek, "Kemali" diyordu.

İstanbul basınında sarayın tarafını tutanlar “Kemali" tabirini kullanırken, Ankara'nın tarafını tutanlar “Kemalci" diye yazıyordu.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından itibaren Batılılar tarafından icat edilen “Kemalizm" sıfatı, Türk basınında ilk kez 1927'de Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından *Hakimiyeti Milliye* gazetesinde kullanıldı. Yakup Kadri'ye göre Kemalizm, bir şahsa ait değildi, Cumhuriyet'in parolasıydı, devrimciliğin adıydı.

“Kemalizm" adıyla ilk kitap 1936'da basıldı.

Kemalizm kuramcılarından biri olan Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Kemal'i şu nitelikleriyle tasvir ediyordu:

“Heyecan adamı değil, mantık adamıydı.

Keskin ileri görüşlüydü.

Analiz yeteneği, yön tayin etme gücü müthişti.

Dar ve donmuş kalıplara hapsolmadı; ölü geçmişi, yani geçmişin ölmüş değerlerini gelenek olarak kabul etmedi.

Bütün icraatlarında meşruluk duygusu hâkimdi.

Gerçekçi bir hümanistti.

Macera adamı değildi.

Yaşamı şırıl şırıl akan bir su gibi sessiz sedasız geçmedi.

Umutlar, hayaller, hayal kırıklıkları, savaşlar, devrimler, zaferler, yenilgiler ve hâlâ sürüp giden inkârlar, onun serüvenini dokuyan ilmikler, düğümler gibiydi.

Ne evi ne yeri ne kendini anlayan bir eşi ne çevresinde oynaşan çocukları oldu. 'Özgürlüğümü hayatım boyunca korudum, yaşamımı ne evime ne yakınlarıma hatta ne de anama bağladım' sözleri onundur.

Bağlantısı sadece kendisiyleydi.

Asıl yurdu, kendi iç dünyasıydı.

Yalnızlığı, zaferleri kadar derindi.

Hüznünü zaman zaman kendisine bile itiraf etmezdi ama... Kurtardığı memleketin yarın öbür gün birtakım değersizlerin elinde, akla hayale gelmeyecek badirelere sürüklenebileceğini bilirdi.

Hiç kuşku yok ki, endişeliydi."

1921'de milli bayram kanunu çıkarıldı.

23 Nisan günü "Hakimiyeti Milliye Bayramı" kabul edildi.

Henüz çocuk bayramı değildi.

Kurtuluş Savaşı'nda sayısız şehit çocuğu öksüz ve yetim kalmıştı.

Bu kutsal emanetlere sahip çıkabilmek için bizzat Mustafa Kemal'in himayesinde, yine 192l'de Himaye-i Etfal Cemiyeti kuruldu.

23 Nisan 1923'te TBMM'de yapılan Hakimiyeti Milliye Bayramı töreninde, Mustafa Kemal'in isteğiyle, Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı'na protokolde yer verildi.

Bir yıl sonra, 23 Nisan 1924 törenlerinde Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni Mustafa Kemal'in eşi Latife temsil etti.

23 Nisanlar Himaye-i Etfal'le özdeşleşmişti.

23 Nisan denilince şehit çocukları akla geliyordu.

Milliyet gazetesi 23 Nisan 1926'da “Çocuk Bayramı" manşeti attı. Böylece “Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı"nın adı konmuş oldu.

23 Nisanlarda bağış kampanyaları düzenlendi, vatandaşlar yardım kutularının önünde kuyruk oluşturdu.

Himaye-i Etfal Cemiyeti altı yıl gibi çok çok kısa sürede 300 binden fazla şehit çocuğuna ulaşmayı başardı. Şehit çocuklarına düzenli olarak kitap, elbise, çamaşır, oyuncak, gıda dağıtımı yapılıyor, eğitim giderleri karşılanıyordu.

Herkes gücü ölçüsünde ama az ama çok, amca teyze dayı hala olmuş, şehit çocuklarının elinden tutmuş, çağdaş akraba olmuştu. Mustafa Kemal vizyonuyla “dünyanın en büyük ailesi" kurulmuştu.

TBMM'de “bayram" ilan edilirken, aslında daha Sakarya Meydan Muharebesi bile yapılmamıştı!

Bayram kutlamayı filan boşverdik, ortada vatan diyeceğimiz bir toprak kalacak mı, o bile belli değildi.

İşte bu cüretkâr davranış biçimi... Çanakkale'nin en kanlı günlerinde siperde bandoyla konser verdiren Mustafa Kemal'in özgüveniydi. Etrafına yaydığı moral, silahtan, cephaneden çok daha kuvvetliydi.

Ağustos 1921... Sakarya vuruşmasının son hazırlıkları için Polatlı'ya gitmişti. Ayağı üzengideyken atı ürktü, sırtüstü yere düştü, taşa denk geldi, iki kaburgası kırıldı.

Ciğerine baskı yapıyordu, nefes alamıyordu. Hastaneye yatmayı kabul etmedi, bandaj yapıldı.

Ömürleri cephede geçen, korku eşiğini çoktan aşm1ş bir jenerasyondu. Her günün "son gün" olabileceğini düşünerek, can pazarında bile hayatın güzelliklerini yaşamaya gayret ediyorlardı.

O en kritik dönemde mesela, Kılıç Ali'nin kız kardeşi Naime evleniyordu. Mustafa Kemal kırık kaburgalarının ıstırabına rağmen nikâha katıldı, gelinin vekili oldu.

Ertesi sabah cepheye döndü.

Halide Edip Adıvar, kaburgası kırık Mustafa Kemal'i şöyle anlatacaktı: "Bir zabit beni karargâha götürdü.

Köy yolları karanlık ve çamur içindeydi. Gece yarısıydı. Muhafızlar kapıdaydı. Tek gaz lambası yanan bir Anadolu odasıydı, girdim. Mustafa Kemal Paşa oturduğu koltuktan güçlükle kalkmaya çalıştı. Kaburga kemikleri şiddetli ağrılar içindeydi. Safa geldiniz hanımefendi dedi. O mütevazı odada, bir millet yaşasın diye ölmeyi göze alan kararı temsil ediyordu... Ne saray ne şöhret ne herhangi bir kudret, onun

o odadaki büyüklüğüne yaklaşabilirdi. Paşa'ya doğru kalbimde mutlak bir hürmetle yürüdüm, elini öptüm."

Yaralansa bile, bir gün olsun dinlenme lüksü yoktu.

Daima göz önünde bulunmak zorundaydı.

Hem cephedeki askerin hem TBMM'nin hem İstanbul'un morali buna bağlıydı.

Türk milletinin direnç kaynağını çok iyi bilen Yunan İstihbarat, maneviyat zayıflatmak için Mustafa Kemal'e dair yalanlar üretiyordu. Sık sık "esir" alındığı yolunda haberler uçuruluyordu.

Trajikomik tarafı...

Kendi yalanlarına kendileri inanıyordu.

Mustafa Kemal'in esir alındığını duyan İzmir'deki Rumlar her defasında sokaklara dökülüyor, her defasında kutlama yapıyordu.

"Mustafa Kemal"i gerçekten yakaladıkları da oldu!

Yunan gazeteleri manşet yaptı.

Atina'da bile çanlar çalındı, şenlikler düzenlendi.

Ertesi gün sevinçleri gene kursaklarında kaldı. Mustafa Kemal'i esir almışlardı ama, sadece isim benzerliğiydi.

Mustafa Kemal isminde bir er'di!

Sakarya Savaşı'nı sivil kıyafetle yönetti.

Askeri üniforma giymemişti.

Ruşen Eşref Ünaydın'ın hatıralarına göre... "Savaşı sivil spor kıyafetiyle idare edip kazandıktan sonra, böğrü ağrıya ağrıya, sancısından adeta düşe kalka yürüyerek, kimseye haber vermeden, karşılama töreni beklemeden, alkış beklemeden, gündelik işini görmekten dönüyormuş gibi, yıpranmış bir vilayet taksisi sanılacak Ford otomobilin sadeliği içinde, ellerinde güderi eldivenleri, o sivil kıyafetle Çankaya'ya dönmüş"tü.

Şehir girişinde karşılamaya gelenler yetişemememişti.

Tebrik etmek için Köşk'e koşturanların gülümseyerek ellerini sıkıyordu. Komutanlığını tartışma konusu yapanlarla alay ederek, "ben galiba şu askerlik işini fena yapmıyorum" diyordu!

Sakarya Meydan Muharebesi, sadece Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası değildi. Aynı zamanda...

13 Eylül 1683'te Viyana'da başlayan kesintisiz geri çekilmenin, *238* yıl sonra 13 Eylül *1921'de* nihayet durdurulması anlamına geliyordu.

Bundan böyle, hattı müdafaa yoktu, sathı müdafaa vardı. *O* satıh, bütün vatandı.

TBMM'de kendisine "mareşal" *ve "gazi"* unvanı verildi. *O* güne kadar askeri üniforma giymedi.

Başkomutanlık Kanunu oylandı.

177 evet'le kabul edildi.

11 hayır vardı.

13 mebus çekimser kalmıştı.

Belki de ömründe ilk kez bu kadar üzgün görünüyordu.

Haksız eleştirilere alışkındı, asılsız suçlamaları bile *yadırgamazdı ama,* komutanlığına *"ret"* oyu verilmesine çok kırılmıştı, "çekimser" kalınmasını kabullenemiyordu.

"İnsan çiğ süt emmiş derler, bu atasözünün değerini, ne anlama geldiğini maalesef bugün mecliste anladım" dedi.

Büyük *Taarruz* diyoruz...

Aslında gerçek adı "sad" harekâtıydı.

Arap alfabesinin sad harfiydi... Kozmik gizliliğe sahip taarruz planlarının üzerine "ı:,o" işareti konuluyordu.

Mustafa Kemal zekâsının ürünüydü.

Türk ordusunun savaş sahasına diziliş şeklini çizin...

Karşınıza “ı:,o" şekli çıkar!

Büyük İskender, Attila, Hannibal gibi askeri dehaları incelemiş, analiz etmişti. Sad harekâtının planlarını hazırlarken, Hannibal'ın Roma ordusunu darmadağın ettiği Cannae Muharebesi'nden esinlenmişti. Düşmanı dört bir yandan çevirmeyi tercih etmemiş, kaçmasına olanak tanımıştı.

Hannibal'den farklı olarak, hızlı ve amansız takip için, adeta süpürmek için süvari gücü oluşturmuştu.

(Amerika Birleşik Devletleri ordusu, 1990 yılında Birinci Körfez Savaşı'nda Mustafa Kemal'in taktiğini uyguladı. Amerikan medyasında yayınlanan "çöl fırtınası" belgeselinde "general Norman Schwarzkopf, Atatürk'ün süvariyle yaptığını tankla yaptı" denildi.)

Cephe karargâhı Akşehir'deydi.

Denetlemeler için Konya'ya gitti.

Önceden haber vermeden bir medreseyi ziyaret etti.

17-18 yaşında mollalarla doluydu.

Cübbeli sarıklı hocalarıyla birlikte avluya dizildiler.

Yerlere kadar eğilerek selamlama yapıyorlardı.

Büyük Taarruz için düzenli orduya asker toplanıyordu.

Din eğitimi adı altında medreselere saklananların en büyük korkusu askere alınmaktı.

Sürpriz ziyaretin sebebi de acaba bu muydu?

Kıdemli sarıklılardan biri Mustafa Kemal'e yaklaştı, binbir övgüden sonra lafı bu mevzuya getirdi, medrese talebelerinin askere alınmamasını istirham etti.

Mustafa Kemal kendini zor tutuyordu, patladı...

"Memleket harp ediyor, istiklal ve mevcudiyetini kurtarmaya çalışıyor, siz burada Arap lisanıyla vakit geçiriyorsunuz. Sizin

için bu medreseler, Yunan'ı mağlup etmekten, halkı zulümden kurtarmaktan daha mı kıymetlidir? Millet kan içinde yüzerken, milletin çocukları cephelerde yurt için canını feda ederken, siz burada sapasağlam delikanlıları besiye çekmişsiniz" diye bağırdı!

Öfkeyle çıktı gitti.

O dönem, memlekette beş bin civarında medrese vardı.

Kullanılmayan “kolordu" büyüklüğündeydi.

Mustafa Kemal otomobille uzaklaşırken yatışmamıştı.

“Buna son vereceğiz" diyordu.

“Buna mutlaka son vereceğiz."

Cephede yemek sıkıntısı başgöstermişti.

İşgalciler köyleri tarlaları ateşe veriyordu.

Geride ot bile bırakmıyorlardı.

Askerimize sadece buğday kavurması verilebiliyordu.

Bir gece... Mustafa Kemal Duatepe'ye geldi.

Kolordu kurmay başkanının hazırlattığı yemeğe oturdular. Yer sofrasında cılız bir tavuk, dört beş dilim ekmekten başka bir şey yoktu.

Kurmay başkanına döndü...

"Askere ne *verdiniz?"* diye sordu.

Hık mık ettiler.

“Buğday kavurması tedarik ettik" filan diyebildiler. *Ayağa* kalktı.

Tek kelime etmeden, çıktı gitti.

Ne tavuğa el süren oldu ne ekmeğe...

O gece hepsi aç yattı.

(Askerin et ihtiyacını bir nebze olsun karşılayabilmek için “balık avlama bölükleri" bile oluşturulmuştu. Bölgedeki göllerde balık tutuyorlardı.)

Kan gövdeyi götürürken *Çalıkuşu'nu* okuyordu. Henüz kitaplaşmamıştı.

Vakit gazetesinde *dizi yazı* şeklinde yayınlanıyordu. Zihnini dinlendirme ilacıydı.

Yıllar sonra Reşat Nuri Güntekin'le karşılaştığında “Feride'nin hikâyesi ağrılarımı *azaltıyordu"* diyecekti.

Kurtuluş Savaşı boyunca yüzlerce fotoğrafı çekildi. Hepsinde çatık kaşlı, sert ifadeliydi.

Sadece biri hariç!

Büyük *Taarruz* öncesinde Kocaeli cephesiki teftişe gelmişti. Dinlenme sırasında, Muhterem adında tıbbiye öğrencisi bir delikanlı yaklaştı, kendisini tanıttı. “Fotoğrafınızı çekmeme *izin* verir misiniz?" diye sordu.

"Buyurun çekin" cevabını alınca da, herkesi şaşırtan bir istekte daha bulundu. "Fotoğraflarda sert bakıyorsunuz, rica etsem bu fotoğrafta gülümseyebilir misiniz?" dedi.

Buz gibi hava esti...

Öbür komutanlar tıbbiyelinin cüretini münasebetsizlik olarak görmüşlerdi, Mustafa Kemal'in yüzüne bakıyor, nasıl tersleyeceğini merak ediyorlardı.

Oysa çok hoşuna gitmişti...

Gülümsedi.

"Çocuk doğru söylüyor, arzusunu yerine getirelim" dedi. Hatta "gel şöyle yanıma otur" dedi.

Fotoğrafı Etem Tem'e çektirdi.

Karta basıldıktan sonra imzaladı, Muhterem'e hediye etti.

Kurtuluş Savaşı boyunca gülümsediği tek kare buydu.

(Muhterem Gökmen tıbbiyeden mezun oldu. Viyana ve Frankfurt'ta ihtisas yaptı, radyoloji profesörü oldu.)

26 Ağustos *1922.*

Afyon Kocatepe.

Saat ll'di.

Büyük *Taarruz* şafak vakti saat beşte başlamıştı.

Mustafa Kemal hamleleri adım adım takip ediyor, sahra telefonuyla emirler yağdırıyordu. Bir *ara* diğer komutanların yanından ayrıldı, tek başına, uçurumun kenarına kayalıklara doğru yürüdü. Dürbünle düşman hattına bakıyordu, dalgın,

düşünceliydi. Parmaklarını sigara içer *gibi* dudaklarına götürdüğü an ... Etem Tem deklanşöre bastı.

Kuvayı Milliye'nin resmi fotoğrafçısıydı.

Yedek subaydı. Mülkiye mezunuydu. İstanbul'da fotoğrafçılık yapıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesinde çarpışmış, Kurtuluş Savaşı başlayınca Anadolu'ya geçmişti. 10x15 cam negatif çeken Alınan malı Reflex ICA fotoğraf makinesi vardı.

Tarihimize *ve hafızalarımıza* kazınan, posterleri basılan, rozetleri yapılan o “anıt *fotoğrafı* çekti.

Filmini ise anca sekiz gün sonra Uşak'ta, ahır bozması bir yerde yıkayabildi.

Aslında, Büyük Taarruz'u kare kare görüntülemişti.

Sadece bu “anıt *fotoğrafı* karta basmıştı.

26 Ağustos'tan *9* Eylül'e kadar gün gün, cephe cephe fotoğraf çekmeyi sürdürdü. Adeta fotoromanı'nı filme aldı.

Ama.

9 Eylül'de İzmir'e girdik.

Günbatımına yakındı.

Koştura koştura fotoğrafçı dükkânı aradı.

Bir Rum fotoğrafçı buldu.

Filmleri verdi, yıkanıp basılana kadar etrafta dolaştı, *zaman* doldurup geri geldi. Rum fotoğrafçı "hepsi harika" diye karşıladı.

Baktı şöyle Etem Tem... Film şeritleri henüz yaştı, doya doya baktı, hakikaten hepsi harikaydı. Kuruyup *hazır* hale gelmesi

için *biraz* daha *zaman* lazımdı. Ertesi sabah gelip almak üzere ayrıldı. Karargâha, Bornova'ya gitti.

Sabahın ilk ışıklarıyla yine İzmir'e indi.

Gözlerine inanamıyordu...

Şehir *cayır cayır* yanıyordu.

Ahali sokaklara dökülmüştü, kaos yaşanıyordu, ne dost belliydi, ne düşman, fotoğrafçı dükkânı yanmıştı, harabeye dönmüştü!

Elinde kala kala Uşak'taki ahır bozması yerde yıkayabildiği birkaç kare kalmıştı. Büyük Taarruz'un fotoromanı, İzmir'deki fotoğrafçı dükkânıyla birlikte maalesef kül oldu.

Albay Reşad bey, İstanbulluydu. Çanakkale'de, Muş'ta, Suriye'de Mustafa Kemal'in emri altında vuruşmuştu, madalyalı, kahraman bir subaydı. Milli Mücadele başlayınca hiç tereddüt etmeden Anadolu'ya geçmişti, İnönü'de, Sakarya'da çarpışmıştı.

Büyük Taarruz'un ikinci günüydü... Mustafa Kemal temizlemesi emredildi.

tarafından Çiğiltepe'yi

Muharebenin kaderini etkileyecek noktalardan biriydi.

Dumlupınar'a kadar en stratejik engeldi.

Çiğiltepe'nin öneminin farkında olan Trikoupis oraya sağlam tutunmuştu.

Saat 10.30... Mustafa Kemal sahra telefonunu kaldırdı.

“Daha ne kadar sürecek?" diye sordu.

Albay Reşad “kuşatmayı tamamladık, ateş yememek için açıktan dolaştık, yarım saat içinde tepeyi alacağım" diye cevap verdi.

Saat 10.45... Mustafa Kemal tekrar aradı.

“Reşad geç kalıyorsun, temizle artık" diye bağırdı!

Saat 11.00... Telefon çaldı.

Bu defa üsteğmen Bozkurt Kaplangı açtı.

Ağlıyordu.

Geç kalmanın nelere malolabileceğini gayet iyi bilen albay Reşad “söz verdim, yapamadım" demişti. Son sözleri bu olmuştu. Belinden tabancasını çıkarmış, kafasım dayamış, aman demeye kalmadan tetiğe basmıştı.

Mustafa Kemal üsteğmeni teselli etti, “Allah rahmet etsin, büyük vatanseverdi, dünyanın hiçbir ordusunda yüreği Türk askerinden daha temiz, daha sağlam bir askere rastgelinmemiştir" dedi.

Sonra da “tepeyi derhal temizleyin" dedi!

Yunan başkomutanı Trikoupis esir alındı. 300 subayı, beş bin askeriyle teslim oldu.

Uşak'a getirildiler.

Bitkin durumdaydı.

Mustafa Kemal geldi...

Dostça ellerini sıktı. “Vicdanınıza karşı görevinizi yaptığınızı düşünüyorsanız, içiniz rahat olsun, en büyük komutanların bile esir oldukları tarihte yazılıdır, söz gelişi Napolyon" dedi.

Yunan generalleri bu hiç beklemedikleri yücegönüllülük karşısında iyice ezilmişlerdi. Trikoupis ağlamaklı oldu. “Yaverlerim dahi beni yalnız bırakarak kaçtılar, intihar etmeliydim" diye mırıldandı.

Mustafa Kemal yumuşak ses tonuyla karşılık verdi.

“Misafirimizsiniz, her bakımdan emin olabilirsiniz, herhangi bir isteğiniz olursa çekinmeden bildiriniz" dedi.

İsmet Paşa'ya dönerek, emir verdi:

“Yorgundurlar, rahat etmelerini sağlayınız."

Ertesi sabah Trikoupis'in İstanbul'daki eşine telgraf geldi.

“Kocanızın sağlığı gayet iyi" deniyordu.

“Mustafa Kemal'in misafiri olduğu" belirtiliyordu.

Hilal-i Ahmer, yani Kızılay aracılığıyla ulaştırılan bu insani telgraf, zaten darmadağın olmuş Yunan ordusunu tamamen çökertti.

Trikoupis ve diğer Yunan subaylar bir yıl boyunca Kayseri'de ve Kırşehir'de kamplarda tutuldu.

Esir kampı değildi, Kızılay kampıydı.

Neredeyse silahlı nöbetçi bile yoktu.

Hemen gönderilselerdi, Yunanistan'da iç hesaplaşma başlamıştı, hepsi asılacaktı. Savaş tamamen sona erene kadar bekletildiler, Yunanistan'da sular durulunca gönderildiler. Böylece, Trikoupis *ve* diğerlerinin hayatı kurtarılmıştı.

Mustafa Kemal sadece zekâsı *ve* cesaretiyle değil, vicdanıyla da zaferini perçinlemişti.

Atatürk vefat ettiğinde Trikoupis hâlâ hayattaydı.

Yunan basınına konuştu. ..

"Asrımızın en büyük insanının önünde saygıyla eğiliyorum, kurduğu Türkiye'yi dünyanın başlıca barış odaklarından biri haline getirdi, yeri daima boş kalacaktır, daima aranacaktır" dedi.

1948 yılında ölene kadar, her 10 Kasım'da Selanik'teki Pembe Ev'e gitti, Atatürk'ün fotoğrafı önünde saygı duruşunda bulundu.

Mustafa Kemal, Trikoupis'e karşılık Gâvur Mümin'i aldı.

Mümin, İzmirli'ydi.

Üsteğmendi.

Trablusgarp'ta vuruşmuştu. Mustafa Kemal'le oradan tanışıyordu.

Hayatının her aşamasında "insan biriktiren" Mustafa Kemal, henüz

gencecik teğmenken tanıştığı Mümin'in ismini not etmişti.

15 Mayıs *1919...* İşgal başladığında İzmir'de görevli olan Mümin "üst üste disiplin suçları işleyerek" kendisini ordudan attırdı. Yunan subaylarıyla ilişki kurdu.

Askerlikten atılmış, devletine öfkeli eski bir subay görünümündeydi, bu yüzden işbirlikçi olduğu düşünülüyordu.

İzmir halkı Yunan tarafına geçen Mümin'e *"gâvur"* lakabı takmıştı. Halbuki, canını ortaya koymuş bir yurtseverdi, Mustafa Kemal'in istihbarat elemanıydı. Yunan tarafına çalışıyormuş gibi görünüp, Ankara'ya hayati bilgiler aktarıyordu.

Neticede deşifre oldu, tutuklandı.

Yunan askeri mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi.

O sırada savaş sona erdi, esir değişimi gündeme geldi, idam cezası müebbete çevrildi. Atina'ya götürüldü, önce hapishaneye, sonra esir kampına konuldu.

Bizzat Mustafa Kemal'in özel takibiyle *1923'te* "rikoupis'e karşılık geri alındı. Orduya geri döndü.

İstiklal Madalyası aldı, Aksoy soyadını aldı.

Albay rütbesinden emekli oldu.

1948'de vefat etti. İzmir Balçova mezarlığında yatıyor.

9 Eylül *1922...*

Minarelerden *ezan* sesi yükseliyordu.

Mustafa Kemal Belkahve'deydi.

İzmir'i seyrediyordu.

İşgal edildiği gün, bir ulusun kurtuluş savaşını taştatan, işgali sona erdiği gün, o ulusun kurtuluş savaşını sonlandıran, dünyada bu özelliğe sahip tek şehir, İzmir'i seyrediyordu.

Nif'te kendisi için hazırlanan bağ evine gitti. Tek kat, taş, penceresiz, buram buram Ege kokan bağ eviydi.

Yorgundu.

Yemek getirdiler, yemedi.

Sigara çıkardı.

"Biliyor musun İsmet" dedi.

"Bir rüya görmüş gibiyim."

Karabasanla başlayan, 3 yıl 3 ay 22 gün süren, mucizeyle biten bir rüya... Çiçekler açıyordu İzmir'in dağlarında.

Yıllar sonra o anı anlatırken, "sağ elimde tabanca, sol elimde idam sehpası, Samsun'dan İzmir'e öyle geldim" diyecekti.

Falih Rıfkı Atay ise, o tarihi günü şöyle tasvir edecekti:

"Yakup Kadri'yle birlikte İzmir limanına girdiğimiz vakit, şehrin tamamen bizim elimizde olup olmadığını bilmiyorduk. Tabyalarda Türk bayrağını görünce duyduğum sevinç, bir bayram sabahının çocuk çırpınışıydı. Herkesin boynuna atılmak, sarılmak, herkesle bağrışıp ağlaşmak istiyordum.

Rıhtım boyunca kapı eşiklerine çömelen silahlı askerlerimizle karşılaştık. Hepsi zafer tütüyordu. Sanki büyük bir savaştan değil, sanki trenden çıkmış kadar sade ve gösterişsizdiler.

Eşyalarımızı Kramer Palas Oteli'ne bıraktık.

Başında Anadolu kalpağıyla Ruşen Eşref göründü. 'Mustafa Kemal Paşa'yı göreceksiniz değil mi, ben sizi götüreyim' dedi.

Karargâhı hemen şuracıktaydı.

Eski bir Rum eviydi, penceresi açıktı.

Başkumandanı uzaktan görüyorduk. Tığ gibi bir asker, keskin bir burun, canlı ve yanık bir yüz...

Karşısında selam veren iki İngiliz zabiti vardı. İstanbul'da Osmanlı nazırlarından daha dik konuşan İngilizler, başkumandana put gibi selam duruyordu!

Bunu görmek, içimizin bütün öfkelerini yıkadı.

Hınçlarımızı soğuttu.

Biraz sonra, bizi holde bir masa başında İsmet Paşa'yla birlikte kabul etti. İstanbul'dan havadisler sordu, doya doya dinledi.

Büyük yangın başlamıştı. .. Sel gibi akan ateşten kaçanlar rıhtım boyuna akın ediyorlardı.

İngiliz gemileri sahile yanaşık denecek kadar yakındaydı. Kalabalık arttıkça arttı.

Çığlıklar kopuyordu.

Denize atlayanlar vardı.

Gemi toplarının gölgesinde Yunanlıları İzmir'e çıkaran İngilizler, şimdi onlardan geri dönebilmiş olanlara, gemilerin merdivenlerine tırmanmasınlar diye süngülerini çeviriyorlardı.

Yüreğim titreyerek bu eşsiz trajediyi seyrediyordum.

Mustafa Kemal'in yalçın ve yırtılmaz sakinliğine bakıyordum.

Nihayet yangının kızıl ve korkunç dili, karargâhın arka çatısını yalamaya başladı. Rıhtım Yunanlarla tıka basa doluydu. Öne asker dolu bir kamyon koydular, arkasındaki üstü açık otomobile Mustafa Kemal bindi. Kamyon kalabalığı yararak yol açıyordu, dalgalanan kalabalığın daracık arasından Mustafa Kemal geçiyordu.

Tanıyorlardı...

Elleriyle işaret ederek 'işte o, işte o' diyorlardı.

Ağır ağır ilerleyen otomobile doğru atılsalar, Mustafa Kemal'den parça bile kalmazdı. Fakat hepsi denize kaçışmak istiyordu!"

Dünya çapında hayranlık uyandırmıştı.

Sadece mazlum Müslüman ülkelerde değil, Avrupa'nın göbeğinde bile "rol model" haline gelmişti, ABD'de bile gıptayla bakılıyordu.

Viyanalı kadın müzik öğretmeni Leopoldine König mesela, öylesine etkilenmişti ki, Mustafa Kemal adına marş besteledi.

Mustafa Kemal Paşa Çarptı şiddetle Dağıttı düşman sürülerini

O'nu Tanrı göndermişti

Savaşı kazanmak için

Güzel yurduna barış getirmek için

Acılar döndü sonsuz sevince Durmayın, hemen bir defne çelengi sarın O yüce insanın başına

Gür seslerle bağırın Gönülden sevinçlerle

Tanrı'nın O'na sonsuz mutluluklar vermesini dileyin

Bu bestesini bir mektupla Mustafa Kemal'e ulaştırdı. "Ekselans, bendeniz Büyük Savaş'ın dehşetleri içinde bulunmuş bir subay kızıyım. Bütün dünyanın düşman kesildiği biz Avusturyalılar uçurumun kenarında bulunuyoruz. Mutsuz ülkemiz belki daha uzun süre iyi zamanları beklemek zorunda kalacaktır. Buna karşılık Türkiye, yeniden doğuşunu borçlu bulunduğu bir adama sahip olma mutluluğunu elde etmiştir. Türk zaferi, güçlü elinizle yaratılan bu kurtuluş, adaleti seven herkesi içten sevinçlere kavuşturmuştur. Bendeniz, yüksek

yönetiminiz altında Türk Ulusu'nun kazandığı bu şanlı *zafer* hakkındaki duygularımı, bestelediğim marşı, ekselanslarına sunmakla belirtiyorum.

Leopoldine König."

Mustafa Kemal cevap gönderdi.

“Matmazel, duygulu *ve* ince bir ruhun anlatımı olan mektubunuzu, ulusumuzun kazandığı *zaferi* terennüm eden marşınızı aldım. Çok teşekkür ederim. Adalet geç de olsa kesinkes tecelli edecektir. Sevgili vatanınızın durumu sizi müteessir etmesin, en yakın zamanda memleketinizin kurtuluş ve bağımsızlığa kavuşmasını temenni ederim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi."

Kıtalararası merak yaratmıştı...

10 bin kilometre uzakta New York yakınlarındaki Elmira şehrinde yaşayan 10 yaşındaki bir Amerikalı çocuk, cumhuriyetin ilanından bir gün önce Mustafa Kemal'e mektup yazdı.

“Gazi Mustafa Kemal Paşa, Angora, Türkiye...

Sayın efendim, ben 10 yaşında Amerikalı bir çocuğum, Türkiye ve yeni hükümetine büyük ilgi duyuyorum. Siz ve bayan Kemal hakkında röportajlar okudum. Türkiye

hakkında bir defterim var. Şimdiden siz *ve* bayan Kemal hakkında birçok *yazı ve* resim topladım. Lütfen bir Amerikalı çocuğa küçük bir not *ve* imzalı fotoğrafınızı gönderin. Bir gün Türkiye'yi görebileceğimi umut ediyorum, saygılarımla, Curtis LaFrance."

Bu mektup *27* Kasım'da Ankara'ya ulaştı.

Mustafa Kemal okudu, cevap *yazdı.*

"Mister Curtis LaFrans'a, Ankara...

Mektubunuzu aldım. Türk vatanı hakkındaki alaka *ve* temenniyatınıza teşekkür ederim. *Arzunuz* vechiyle bir adet fotoğrafımı leffen (ilişikte) gönderiyorum. Amerika'nın zeki *ve* çalışkan çocuklarına yegâne tavsiyem, Türkler hakkında her işittiklerine hakikat *nazarıyla* bakmayıp, kanaatlarini mutlaka ilm *ve* esaslı tedkikata (hakkıyla anlayıp, araştırmaya) isnad ettirmeye (dayandırmaya) bilhassa atf-ı ehemmiyet (önem) eylemeleridir. Hayatta nail-i muvaffakiyet *ve* saadet olmanızı temenni eylerim. Türkiye Reisicumhuru *Gazi* Mustafa Kemal."

Bu mektubu *ve* fotoğrafı *75* yıl saklayan Curtis, 85 yaşındayken Türkiye Cumhuriyetinin resmi davetlisi olarak Ankara'ya geldi.

Anıtkabir'deki törende konuşurken sesi titriyordu:

"1938'te Atatürk'ün öldüğünü duyduğumda *25* yaşındaydım. Niye ağladığımı kimse anlamamıştı."

1 *Kasım 1922.* Saltanat kaldırdı.

Devrimin en kritik hamlesiydi.

Kurtuluş Savaşı'nda bileğimizi bükemeyen itilaf devletleri, Lozan görüşmelerine Ankara Hükümeti'nin yanı sıra İstanbul Hükümeti'ni de davet etmişti.

Akılları sıra iki hükümeti “eşit" gibi görüyorlardı.

Padişahlık makamını muhatap almaya, bu yolla korumaya gayret ediyorlardı.

Mustafa Kemal masaya yumruğunu vurdu.

Meclis'te sıranın üstüne çıktı.

Belki de ilk kez sesini bu kadar yükselterek konuştu...

“Hakimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim gereğidir diye, müzakereyle verilmez.

Hakimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır.

Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hakimiyetine ve saltanatına el koymuşlardı. Bu tasallutlarını altı yüzyıldan beri sürdürmüşlerdir.

Şimdi de Türk milleti, bunlara haddini bildirerek, isyan ederek, hakimiyet ve saltanatını fiilen kendi eline almış bulunuyor.

Mevzubahis olan, millete hakimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir... Zaten var olan bir hakikati kanunla ifadeden ibarettir.

Bu, mutlaka olacaktır.

Burada toplananlar meseleyi doğal olarak karşılarsa, fikrimce uygun olur. Aksi takdirde, hakikat yine usulüne uygun olarak ifade edilecektir.

Fakat ihtimal, bazı kafalar kesilecektir!"

Hiç bu kadar öfkeli olduğu görülmemişti.

Bazı "kafalar" derken kimleri kastediyordu?

O dönemde Ankara *ve* İstanbul'dan Washington'a gönderilen Amerikan istihbarat raporlarında, Meclis'in üç gruba *ayrıldığı* ifade ediliyordu.

Birinci *ve* en kalabalık *grup,* Mustafa Kemal'e gönülde ı *bağlı* olan, Mustafa Kemal gibi düşünen Kuvvacılar'dı.

İkinci *grup,* saltanatın devamını isteyenlerdi.

Üçüncü *grup,* aslında demokrasi *ve* padişahlık arasınd a herhangi bir tercihi olmayan, sadece maddi menfaat için mebus olanlardı.

İngilizlerin kanatları altına giren Vahdettin, bu haline *razıydı,* bu halde varlığını sürdürebilmek için saltanatçı mebusları maşa olarak kullanıyordu.

Mustafa Kemal işte bunları kastediyordu.

Gayet açık şekilde, *"burada* toplananlar kabul etse iyi olur, yoksa ihtimal *bazı* kafalar kesilecektir" deyince... *O "kafalar"* mesajı almıştı!

Oybirliğiyle kabul edildi.

Osmanlı İmparatorluğu resmen sona erdi.

Vahdettin, *Boğaz'a* demirlemiş olan İngiliz zırhlısına bindi. Yurtdışına kaçtı.

"Cumhuriyet fazilettir" diyordu.

"Cumhuriyet ahlaki fazilete dayanan bir idaredir.

Sultanlık, korku *ve* tehdide dayanan bir idaredir.

Cumhuriyet idaresi namuslu insanlar yetiştirir.

Sultanlık ise korkuya *ve* tehdide dayandığı için korkak, alçak, sefil *ve* rezil insanlar yetiştirir.

Aradaki fark bunlardan ibarettir" diyordu.

29 Ekim *1923.*

Cumhuriyet ilan edildi.

Mustafa Kemal'in meclisteki teşe^ür konuşması beklenenden çok kısa sürdü. Böylesine önemli bir karar *ve* böylesine kısa bir konuşma... Kimse anlam veremedi.

Bunun nedenini yıllar sonra açıklayacaktı.

"Diş protezlerimi yeni takmıştım, tecrübe devresindeydi, henüz alışamamıştım, söz söylemeye başladığım vakit ıslık gibi sesler çıkıyordu veyahut ağzımdan düşüyordu, dilime dolaşıyordu, rahat konuşamıyordum, ne *yapayım* kısa kestim!"

Gündüz bu haldeydi.

Peki *ya* akşam?

29 Ekim *1923* akşamı burnunda sıcaklık hissetti.

Banyoya koştu, lavabo kan içinde kaldı.

Ecza dolabını açtı, önceden hazırlanmış pamuk tamponlarını burnuna tıkadı, sırtüstü uzandı.

Bir süredir böyleydi... Hizmetlileri tembihliydi; kanlı havlu, kanlı yastık varsa, kimse görmeden ortadan kaldırılıyordu, gizlice yıkanıp ütüleniyordu.

Yaverlerinden, arkadaşlarından saklıyordu.

Doktor demek kısıtlama demekti.

Keşke böyle düşünmeseydi *ama,* böyle düşünüyordu.

Çok işi vardı...

İstirahat gibi tavsiyeleri duymak istemiyordu.

Nüfus 13 milyondu, 11 milyonu köyde yaşıyordu.

40 bin köy vardı, *37* bininde okul yoktu.

30 bin köyde cami yoktu.

Traktör sayısı sıfırdı, biçerdöver sayısı sıfırdı.

Ayçiçeği üretimi yoktu, şeker üretimi yoktu.

Ekmeklik un ithaldi, pirinç ithaldi. Bütün memlekette sadece beş bin hektar alan sulanabiliyordu.

Bit'le başa çıkılamıyordu.

Beş bin köyde sığır vebası vardı.

Hayvanlar kırılıyor, insanlar kırılıyordu...

Bir milyon kişi frengiydi, iki milyon kişi sıtmaydı, üç milyon kişi trahomluydu. Verem, tifüs, tifo salgını vardı. Bebek ölüm oranı yüzde 40'ın üstündeydi.

Dünyaya gelen her iki bebekten biri ölüyordu.

Anne ölüm oranı yüzde 18'di.

Her beş anneden biri ölüyordu.

Ortalama ömür 40'tı.

Memlekette sadece 337 doktor vardı.

Sadece 60 eczacı vardı, sadece sekizi Türk'tü.

Sadece dört hemşire vardı, sadece 136 ebe vardı.

Yanmış bina sayısı 115 bin, hasarlı bina sayısı 12 bindi. Komple kül edilmiş köy sayısı binin üzerindeydi.

Ülkeyi yeniden inşa etmek gerekiyordu, kiremit bile yoktu. Limanlar, madenler yabancıya aitti.

Demiryollarının bir metresi bile bize ait değildi.

Toplam sermayenin sadece yüzde 15'i Türk'tü. Osmanlı'dan ayakta kala kala dört fabrika kalmıştı: Hereke ipek, Feshane yün, Bakırköy bez, Beykoz deri. "Sanayi" denilen işletmelerin yüzde 96'sında motor yoktu. 10'dan fazla işçi çalıştıran sadece 280 işyeri vardı. Bunların da 250'si yabancılarındı.

Kişi başına milli gelir 45 dolardı.

Elektrik sadece İstanbul, İzmir ve Tarsus'ta vardı.

Güya vardı dernek daha doğru olur. ..

Çünkü elektrik üretimi sadece 50 kilovatsaattı.

Dört mevsim kullanılabilen karayolu yoktu.

Otomobil sayısı sadece bin 490'dı.

Sadece dört şehirde özel otomobil vardı.

Kadın, insan değildi.

Eşit eğitim hakkı yoktu, meslek edinme hakkı yoktu, boşanma hakkı yoktu, velayet hakkı yoktu, kendisine miras kalan mallar üzerinde bile tasarruf hakkı yoktu, seçme hakkı yoktu, seçilme hakkı yoktu, doğum izni yoktu, çalışma hayatında eşit hakkı yoktu, eşit işe eşit ücret hakkı yoktu, kürtaj hakkı yoktu, gebeliği önleme hakkı yoktu, kızlık soyadım kullanma hakkı yoktu.

Tiyatro yok, müzik yok, resim yok, heykel yok, spor yoktu.

Arkeolojik eserler yurtdışına kaçırılmıştı.

Kimisi alaturka saat'i kullanıyor, güneşin battığı anı 12.00 kabul ediyordu. Kimisi zevalli saat'i kullanıyor, güneşin en tepede olduğu anı 12.00 kabul ediyordu. Kimisi güneş batarken gurubi saat'i esas alıyordu. Kimisi güneşin tamamen battığı ezani saat'i esas alıyordu.

Kimisi hicri takvim kullanıyordu, kimisi rumi takvim kullanıyordu. Kimisinin şubat'ı kimisinin aralık'ına denk geliyordu. Herkes aynı zaman dilimindeydi ama, farklı aylarda yaşıyordu.

Dirhem, okka, çeki vardı.

Arşın, kulaç, fersah vardı.

Ne ağırlığımız dünyaya ayak uyduruyordu ne uzunluğumuz.

Ölçülerimiz ortaçağ'dı.

600 sene boyunca Arapça-Farsça harmanlamasına Osmanlıca denilmişti. Fransızca-İtalyanca kelimeler, Levanten terimler dilimizi istila etmişti.

Karşılıklı sesli-sessiz harfleri olmayan Arapçayla Türkçe yazmaya çalışılıyordu.

Bu topraklara kitap gelene kadar, Avrupa'da 2.5 milyon farklı kitap basılmıştı, beş milyar adet satılmıştı.

Gazete sadece İstanbul ve İzmir'de vardı.

Erkeklerin sadece yüzde yedisi, kadınların sadece binde dördü okuma yazma biliyordu.

Okuryazar erkeklerin ezici çoğunluğu, subay veya gayrimüslimdi.

Okul yaşı gelen her dört çocuğumuzdan üçü okula gitmiyordu. Toplam *4* bin *894* ilkokul, sadece *72* ortaokul, sadece *23* lise vardı. Türkiye'nin tüm liselerinde sadece 230 kız öğrenci kayıtlıydı.

Öğretmenlerin üçte birinin öğretmenlik eğitimi yoktu.

Bütün memlekette tek üniversite vardı, darülfünun, medreseden halliceydi. Medreselerde Türkçe yasaktı.

30 Ekim *1923* sabahı...

Mustafa Kemal, İsmet İnönü'ye mektup *yazdı.*

Cumhuriyet'in ilk cumhurbaşkanı, Cumhuriyet'in ilk gününde, Cumhuriyet'in ilk başbakanına şöyle diyordu:

"Bize, geri, borçlu, hastalıklı bir vatan miras kaldı. Yoksul *ve* esir ülkelere örnek *olacağız.*

Kaderin bizim kuşağımıza yüklediği bir görev bu. *Özgür* bir toplum oluşturmak *zorundayız.* Çağdaşlaşmak, bu ideali gerçekleştirmek *zorundayız.* Bu görevin ağırlığını *ve* onurunu seninle paylaşmak istedim. Allah yardımcımız olsun."

Bu *zavallı* durumdaki memleket, Mustafa Kemal vizyonu sayesinde, sadece 10 yıl sonra bilim dünyasının çekim merkezi haline geldi... Nazi zulmünden kaçan Alman profesörler Atatürk Cumhuriyeti'ne sığındı.

Ordinaryüs Profesör Erich Frank, İstanbul Üniversitesi tıp fakültesinde ders verdi, Türk vatandaşı oldu, tabutuna Türk *bayrağı* sarıldı, devlet töreniyle Aşiyan'a defnedildi.

Profesör Clemens Emin Bosch, Türkiye'deki arkeoloji müzelerinin antik sikke koleksiyonlarını düzenledi, Müslüman oldu, Emin adını aldı.

Cari Ebert, Ankara Devlet Konservatuvarı *ve* Devlet Tiyatrosu'nun kurucularından oldu, operamıza *çağ* atlattı.

Profesör Hans Gustav Güterbock, Boğazköy kazılarının başkanlığını *yaptı,* Hitit hiyeroglifinin çözülmesine öncülük etti, Türk Tarih Kurumu onur üyesi oldu.

Profesör Curt Kosswigg, Manyas Kuş Cenneti'nin kurulmasına öncülük etti, Türk Biyoloji Derneği'ni kurdu, Hidrobiyoloji Enstitüsü'yle bugünkü Deniz Bilimleri Enstitüsü'nün temelini attı, devlet töreniyle Aşiyan'da toprağa verildi.

Ordinaryüs Profesör Wilhelm Peters, İstanbul Üniversitesi psikoloji bölümünü kurdu, Türkiye'nin ilk deneysel psikoloji laboratuvarını açtı.

Ernst Reuter, Ankara Üniversitesi siyasal bilgiler fakültesinde şehircilik dersleri verdi, ülkesine döndükten sonra Berlin belediye başkanı oldu.

Edzard Reuter... Ernst Reuter'in oğlu, çocukluğunun 11 yılı Ankara'da geçti, Mercedes'in yönetim kurulu başkanı oldu, “ikinci vatanım" dediği Türkiye'ye vefa borcunu ödedi, Otomarsan'ın kurulmasını sağladı.

Bruno Taut, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde yöneticilik yaptı, Milli Eğitim Bakanlığı'nda mimarlık bölümü başkanlığı yaptı, Atatürk'ün naaşının konulduğu katafalkı o çizdi, o yaptı, kendisine bu iş için verilen bin lirayı kabul etmedi, sadece hatıra için teşekkür mektubu istedi, bu topraklarda kalmayı vasiyet etti. Türkiye Cumhuriyeti onu vasiyetine uygun şekilde onurlandırdı, İstanbul Edirnekapı Şehitliği'nde toprağa verilen tek gayrimüslim oldu.

1933-1937 arasında ABD, İngiltere veya Kanada'ya gitmek yerine Atatürk Cumhuriyeti'ni tercih etmişlerdi.

Ordinaryüs profesör hukukçu Ernst Hirsch, Cumhuriyet'in lO'uncu yıl kutlamalarına dair hatıralarını şöyle anlatacaktı: “29 Ekim akşamı sanki kıyamet kopuyordu. Davet, Dolmabahçe Sarayı'ndaki devasa salondaydı. 600 metre uzunluğundaki rıhtım ışıl ışıl bezenmişti. Ve işte ben, kendi Alman vatanında Yahudi olduğu için hor görülen, başka bir ırka mensup olduğu için işgal ettiği mevkilerden kovulan, evini yurdunu terk edip yabancı ülkelere kaçmak zorunda bırakılan ben, bu muhteşem sarayda, ülkenin seçkinleri arasında sayılan, saygıdeğer bir Alman profesör olarak hazır bulunmaktaydım. Talihin yüzüme güldüğü bu olağanüstü an, daha Türkiye'deki ilk yılımda nasip olmuştu."

1929'da Mustafa Kemal'le görüşen Alman tarihçi Emil Ludwig, Türkiye'deki şaşırtıcı dönüşümü “iki kelime"yle tarif ediyordu: “Bu topraklara ilk defa umumi harp

sırasında gelmiştim, şimdi ikinci defa geldim. İki kelime öğrendim, çabuk *ve* yavaş... Eski devirde geldiğimde hayat pek hareketsizdi, *arabacılara* 'çabuk' demek mecburiyetinde

kalıyordum. Bu defaki ziyaretimde öyle bir sürate şahit oldum ki, otomobilcilere 'yavaş' demek mecburiyetindeyim."

Atatürk Türkiye'si...

Böylesine başdöndürücü hızla kabuk değiştiriyordu.

Mustafa Kemal "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" diyen *1924* Anayasası'yla demokrasiyi, meclisi yüceltirken... Almanya'da Hitler iktidar olmuştu.

İtalya'da Mussolini başa geçmişti.

İspanya'yı Franco teslim almıştı.

Portekiz'i *Salazar* yönetiyordu.

Rusya'da Stalin hâkimdi.

Polonya'yı darbeyle iktidara gelen Pilsudski eziyordu.

Macaristan'ı kral naibi olarak amiral Horthy inletiyordu.

Romanya'da kral vardı.

Yugoslavya'da kral vardı.

Avusturya'da çar vardı.

Arnavutluk'ta cumhurbaşkanı Ahmet Muhtar *Zogolli (Zogu)* kendi kendini kral ilan etmişti.

Yunanistan'da general Metaksas darbe yapmıştı.

İsveç *nazi* yandaşıydı.

Avrupa'da o dönemde İngiltere, Fransa *ve* Türkiye dışında halk egemenliğiyle yönetilen başka ülke yoktu.

Mustafa Kemal vizyonu, Türkiye'yi üç yıl gibi inanılmaz kısa sürede modern dünyanın lider ülkelerinden biri yapmıştı.

Dünya çapında saygın biliminsanları Türkiye'ye akarken, gelecek vaat eden 150'si kız *750* genç seçti, yurtdışına eğitime gönderdi.

Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, İngiltere, Avusturya, *İtalya,* Çekoslovakya, Macaristan *ve* İsveç'e gittiler.

ABD'ye, Çin'e, *Japonya'ya* gittiler.

Cenevre, *Lozan,* Sorbonne, Lyon, Freiburg, Heidelberg, Berlin, Charleroi, Harvard, Chicago, Cornell, Missouri, Iowa, Wisconsin üniversitelerinde eğitim aldılar.

Selahattin Reşit Alan gitti, uçak mühendisi olarak döndü, ilk milli uçağımız MMV-l'i üretti.

Ahmet Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşit Rey, Hasan Ferit Alnar *ve* Necil Kazım Akses gitti, Türk Beşleri oldular, çok sesli müziğin omurgasını oluşturdular.

Ekrem Akurgal gitti.

Arkeolojide hocaların hocası oldu, ordinaryüs oldu.

Jale İnan gitti, Türkiye'nin ilk kadın arkeoloğu oldu, Perge *ve* Side antik kentlerini memlekete kazandırdı.

Cahit Arf gitti, ordinaryüs matematikçi oldu, TÜBİTAK'ın ilk bilim kurulu başkanı oldu, literatüre *"Art* Değişmezi" *ve "Art* Halkaları" gibi kendi adıyla anılan teoremler kazandırdı.

Haşim Şensoy gitti, elektrik mühendisi olarak döndü, Keban Barajı'na *imza* attı.

İhsan Ketin gitti, Türkiye'de jeolojinin babası oldu, Kuzey Anadolu Fay Hattı'nı tespit etti.

Cevdet Arun gitti, Türkiye'nin ilk beden eğitimi öğretmeni oldu.

Sadi Irmak gitti, tıp doktoru oldu, başbakanımız oldu.

Hasan Tahsin Önalp gitti, makine mühendisi oldu, Otomarsan başta olmak üzere, Türk otomotiv sanayiinin doğmasını sağladı, karayolları genel müdürü oldu, bakan oldu.

Necip Tolon gitti, jeoloji mühendisi oldu, suni gübrede kullanılan fosfat taşlarını buldu.

Bahri Ersöz gitti, metalurji mühendisi oldu, Karabük Demir Çelik'le Şişecam'a emek verdi.

Nüvit Arıcan gitti, tekstil mühendisi oldu, Sümerbank'ı yüceltti.

Adnan Erkmenol gitti, memleketin ilk endüstri mühendisi oldu, MTA'yı sırtladı.

Bedrettin Sarp gitti, maden mühendisi oldu, Türkiye Kömür İşletmeleri'ne genel müdür oldu.

Şükrü Topsakal gitti, makine mühendisi oldu, devlet demiryollarına, karayollarına, DSİ'ye ter akıttı.

Seyfettin Saraçoğlu gitti, gemi inşaatı mühendisi oldu, tersaneler kurdu.

Aziz Tanrısever gitti, ilk *ziraat* mühendislerimizden oldu.

Oktay Aslanapa gitti, ilk sanat tarihçimiz oldu.

Adnan Şener gitti, ilk kimya mühendislerimizden oldu.

Şahap Kocatopçu gitti, seramik doktorası yaph, sanayi bakanlığı yaph, TÜSİAD başkanlığı yaptı.

Sabahattin Eyüboğlu, Hamide Topçuoğlu, Refia Uğurel Şemin, Hasip Ahmet Aytuna, Vedide Baha Pars, Sabri Esat Siyavuşgil, eğitimci oldular, Köy Enstitüleri'nin kuruluşunda yer aldılar.

Mustafa Kemal "sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum, alevler olarak geri döınıielisiniz" demişti...

Öyle oldu.

Genç Cumhuriyet'in beyin takımım oluşturdular.

Memleketin sıfırdan inşasına temel attılar.

an

1921'de... Henüz Sakarya Savaşı bile yapılmamışken, işgalciler Ankara'nın burnunun dibindeyken, Meclis'in Kayseri'ye taşınması söz konusuyken, memleket diye bir toprağımızın kalıp kalmayacağı bile belli değilken...

Maarif Kongresi'ni topladı!

Ankara Öğretmen Okulu'ndaki kongreye, kan gövdeyi götürürken, 40'ı kadın 180 eğitimci katıldı.

Aslında 12 gün sürmesi planlanmıştı ama, Yunan taarruzu başlayınca bir hafta tutuldu.

Mustafa Kemal savaşın o en kritik döneminde bir günlüğüne cepheden ayrıldı, "cahillikle savaş düşmanla

savaştan daha az önemli değildir" dedi, Ankara'ya geldi, kongrenin açılış konuşmasını yaptı.

"İstikbal için hazırlanan vatan evlatlarına, hiçbir zorluk karşısında teslim olmayarak, sabırla metanetle çalışmalarını, ebeveynine de yavrularının tahsili için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalarını tavsiye ederim.

Silahıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur.

Bu görev sizlere, öğretmenlere düşüyor.

Hükümetimizin siz öğretmenlerin refahını temin edemediğini biliyorum. Fakat, milletimizi yetiştirmek gibi mukaddes vazifeyi yerine getirirken, metanetle yürüyeceğinizden şüphem yoktur.

Vazifeniz pek mühim ve hayatidir.

Muvaffak olmanızı cenab-ı hakk'tan temenni ederim."

Maarif Kongresi'nden hemen sonra, İsmail Hakkı Tonguç gibi seçkin öğretmenleri Almanya'ya eğitime gönderdi. Kurtuluş Savaşı'mn ortasında yurtdışına giden İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüleri'nin kurucusu oldu.

Mustafa Kemal adeta filmin sonunu izlemişçesine rahattı. Memleketin her köşesi işgal edilmişken, akıbetimiz belirsizken, Kurtuluş Savaşı sanki çoktan kazanılmış gibi, Cumhuriyet sanki çoktan ilan edilmiş gibi davranıyordu.

Dünya tarihinde bu davranış biçimine sahip bir başka lider yok.

Hem çevresine özgüven aşılıyordu hem de üç yıl sonra adım adım başlatacağı devrimlerin altyapısını oluşturarak, zaman kazanıyordu.

Engellileri unutmadı.

1923'te Cumhuriyet'i kurdu.

1924'te Cumhuriyet'in ilk engelliler okulunu kurdu.

“Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesi" İzmir'de açıldı.

Karşıyaka İplikçizade Köşkü tahsis edilmişti.

(İplikçizade Köşkü, işgal sırasında Yunan kralı Konstantin'in karargâluydı.

Yere serilen Türk Bayrağı'nı çiğneyerek girmişti.

9 Eylül'de denize döküldüler.

Mustafa Kemal geldi, üç gece bu köşkte kaldı.

Misilleme yapmak için yere Yunan bayrağı sermişlerdi.

Mustafa Kemal bu tür intikam gösterilerinden hiç hoşlanmazdı. "Bayrak bir milletin onurudur, Yunan kralı gaflet yapmış diye aynı gafleti bizim yapmamıza imkân yok, derhal kaldırın" dedi.)

(İşte bu maddi manevi değeri çok yüksek olan İplikçizade Köşkü, işitme ve görme engelli çocuklarımıza tahsis edilmişti. İşgalciler tarafından krala layık görülen, Kuvvacılar tarafından Mustafa Kemal'e layık görülen muhteşem köşk, Cumhuriyet'in ilk engelliler okulu olmuştu.)

Engelli çocuklarımıza bir yandan okuma-konuşma eğitimi veriliyor, bir yandan matematik-fizik gibi temel dersler veriliyor, bir yandan marangozluk, kaynakçılık, kunduracılık, terzilik, dokumacılık gibi meslekler öğretiliyordu. Cumhuriyetin katkı sağlayan, üreten vatandaş olarak yetiştiriliyorlardı. Görme engelli çocuklarımıza müzik dersi veriliyordu, piyano, keman, flüt çalması öğretiliyordu, koro kurulmuştu.

Okul açıldıktan sadece bir yıl sonra, 1925...

İlk Türk Tıp Kongresi toplandı.

İzmir'deki okuldan dört engelli çocuğumuz getirildi.

Eğitimleriyle alakalı sunum yapacaklardı.

Mustafa Kemal en ön sırada oturuyordu.

Salon adeta nefesini tutmuştu, çıt çıkmıyordu.

İşitme engelli bir çocuğumuz mikrofonun başına geçti.

Sesleri taklit ederek konuşma yöntemiyle eğitilmişti.

Dudaklarından “Gazi Mustafa Kemal Paşa" kelimeleri döküldü.

Çıt çıkmayan salondan patlarcasına alkış tufanı koptu.

Mustafa Kemal'in gözleri dolmuştu...

Engelli çocuğumuzu ayağa kalkarak alkışladı.

Tek tek sarılıp öptü, tebrik etti.

Bu eğitimin daha da ileri götürülmesi için, daha fazla çocuğumuzun faydalanması için, eksiklerinin tamamlanması için talimat verdi.

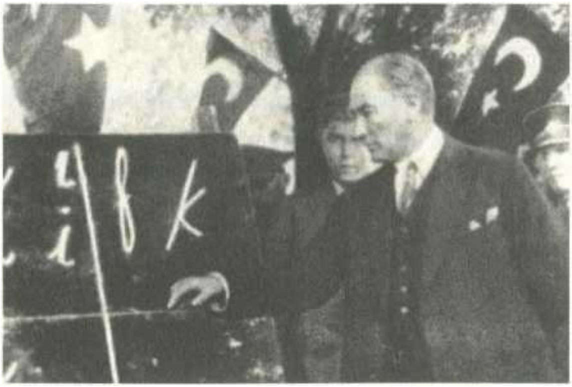
Engellilerle alakalı Türkiye'nin ilk sivil toplum kuruluşu “Sağır Dilsiz ve Körler Himaye Cemiyeti" yine İzmir'de kuruldu.

Cumhuriyet beş yaşına geldi.

Alfabeyi değiştirdi.

Arap alfabesine dinsel anlamlar yükleniyordu.

Arapça yazılmış tüm kitaplara “kutsal kitap" gözüyle bakılıyordu. Arap alfabesiyle basılmış sıradan evraklar bile İslamiyetle alakalı zannediliyordu.

Halk *okuryazar* değildi.

En basit dilekçesini, mektubunu bile yazmaktan acizdi.

Arapça *yazmayı* bilenler "din adamı" olarak algılanıyordu, iki satır mektup *yazabilen* "ulema" muamelesi görüyordu. Bu kara cehaleti fırsata dönüştürüp, ahaliyi istedikleri gibi yönlendiriyorlardı.

Mustafa Kemal aslında taa 1905'te Şam'dayken alfabeye kafa *yormaya* başlamıştı. Daha Kurtuluş Savaşı devam ederken, Halide Edip Adıvar'a alfabeyi değiştirmek gerektiğini söylemişti.

Türk alfabesine "kolay okuma *yazma* anahtarı" diyordu. "Yüzyıllardır kafamızı demir çerçeve içinde tutan, anlaşılmayan *ve* anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmalıyız" diyordu.

"Ya üç *ayda yaparız ya* hiç *yapamayız"* diyordu.

Tüm yurtta seferberlik başlatıldı.

Parklara, meydanlara karatahtalar konuldu.

Kafaları henüz Arap harfleriyle karışmadığı için özellikle çocuklar tarafından öylesine kolay öğrenildi ki, okula gitmeyen anne-babalarına çocukları öğretti.

Mustafa Kemal bu durumu şöyle izah ediyordu:

"Bilen bilmeyene öğretiyorsa, millete malolmuş demektir."

Nüfusumuz 13 milyondu.

Bir yıl gibi çok kısa sürede...

İki milyon kişi gibi inanılmaz sayıda insan okuma yazma öğrendi.

Türk alfabesi, sadece Türk vatandaşlarının okuryazar olmasını sağlamamıştı... Aynı zamanda, Latin harfleri kullanan yabancıların da yabancılık çekmeden Türkçe öğrenmelerini sağlamıştı.

Harf Devrimi'nin bu evrensel yönü pek ele alınmaz...

Osmanlıca bilen insan sayısı tüm dünyada bir elin parmaklarını bile geçmezken, öğrenme kolaylığı sayesinde Türkçe okuryazar olan yabancı sayısında adeta patlama yaşandı.

Çankaya Köşkü'nü Fikriye seçti.

Üç seçenek vardı.

Biri Etlik'te, biri Keçiören'de, biri Çankaya'daydı. Mustafa Kemal'in gezip görmeye vakti yoktu. Ruşen Eşrefle beraber Fikriye'yi gönderdi.

Çankaya'daki bağ eviydi, iki katlıydı, bodrumu vardı. Kaba yontu, taşla inşa edilmişti.

Döşemeleri ve çatısı ahşaptı, kiremitliydi.

Pencereleri ahşap kepenkliydi.

Altta ve üstte ikişer oda bulunuyordu.

Giriş katının ortasında fıskiyeli süs havuzu vardı. Bahçesi kavak ve meyve ağaçlarıyla kaplıydı. Diğerlerine nazaran daha bakımlıydı.

Fikriye bunu beğendi.

Ankara müftüsü Börekçizade Rıfat ahaliden bağış topladı. 4 bin 500 liraya satın aldı, armağan etti.

Mustafa Kemal kendi adına kabul etmedi.

Tapusunu Türk Ordusu adına kaydettirdi.

Yol yoktu, atla gidiliyordu.

Sonradan bir tarla yolu açıldı.

Satın alındığında elektrik yoktu.

Gaz lambasıyla aydınlatılıyordu.

Gösterişten uzaktı, yalındı.

Ama "manevi mücevher kutusu"ydu.

Çalışma odasının duvarında Osmanlı'nın kurucusu Osman Gazi'nin karakalem portresi asılıydı.

Kütüphanesinde Timur'un 530 yıllık Kur'an-ı Kerim'i vardı, İran'ın hediyesiydi.

Masasında altın işlemeli kama duruyordu.

Yerde, devasa boyutlarda bembeyaz bir ayı postu bulunuyordu, Rus elçisi Aralov getirmişti.

Hadi isterseniz gelin, sizi 1930'a götüreyim... Mustafa Kemal'in Çankaya Köşkü'nde şöyle bir gezdireyim.

Çalışma odasında Hereke halısı seriliydi.

Lacivertti, kenarları badem çiçekliydi.

Masa telefonu *beyazdı,* Ericsson markaydı.

Koltuğu siyah marokendi.

Yazı takımı tunçtu.

Telefunken marka radyosu vardı.

RSA marka sinema makinesi vardı.

Ayaklı, seyyar sinema perdesinde seyrederdi.

General Electric marka mini buzdolabı kullanıyordu. "Lokomobil" dedikleri ilkel bir jeneratör bağlanmıştı. Elektrikli sobayla ısınıyordu.

Bir sehpanın üzerinde Wagner'in tunçtan heykeli, bir başka sehpanın üzerinde Shakespeare'in tunçtan heykeli bulunuyordu.

Yemek salonundaki masa, maun cilalıydı.

Açılır kapanır üç parçaydı, 10 kişilikti.

Sandalyeleri kırmızı kumaş kaplıydı.

Çatal bıçak takımı sarı *yaldızlı,* gümüştü.

Peçeteler G.M.K. armalıydı.

Altışar mumlu gümüş şamdanlar vardı.

Büfe, masa gibi maun cilalıydı.

Büfenin üzerinde Longines marka *"mayın"* şeklinde masa saati bulunuyordu. Ayrıca, büyük boy deniz kabukları süs eşyası olarak sergileniyordu.

Perdeler bej rengiydi.

Yemek salonunun halısı da Hereke'ydi.

Krem zemin üzerine pembe çiçekliydi.

Gramofon vardı.

İçki servisi için kullanılan servis arabası üç tekerlekliydi. Top arabası şeklindeydi.

Yatak odası duvardan duvara keçe kaplıydı.

Yerden ısıtma sistemi gibi sıcak tutuyordu.

Üzerinde, kırmızı zeminli, çiçekli Hereke seriliydi.

Sekiz kollu, sekiz ampullü avizeyle aydınlanıyordu.

Karyolası, sarı cilalıydı, ahşaptı.

Şezlongu vardı. Gün içinde yorgunluk hissederse, yatağa veya kanepeye uzanmaz, şezlongunu kullanırdı, krem kadife kaplıydı.

Perdeleri de aynı renk kadifeydi.

Elbise dolabı iki kanatlıydı.

Kravat, şapka gibi aksesuvarları burada dururdu.

Ayrıca, giyinme odası vardı.

Kıyafetleri ve boy aynası oradaki dolaptaydı.

Kenarları çiçekli, devetüyü renginde seccadesi vardı.

Çankaya Köşkü'ndeki tek kasa, Mustafa Kemal'in yata i odasındaydı. Madalyalarını, kendisine hediye edilen altın kalem, altın saat, incili kol düğmesi, pırlantalı kravat iğnesi gibi eşyaları bu kasada tutuyordu. Mücevherli, abartılı eşyaları özel hayatında asla kullanmazdı. Nezaketen kabul

eder, milletin emaneti olarak saklardı.

¥

5 kuruş'u da saklamıştı...

Cumhuriyetin ilk madeni parasıydı.

1924'te tedavüle çıkarılmıştı.

İstiklal Madalyası'nın tasarımcısı heykeltıraş Mesrur İzzet bey tarafından modellenen bu 5 kuruş, Osmanlıca harflerle basılmıştı.

Bir yüzünde paranın değeri, öbür yüzünde Türkiye Cumhuriyeti yazıyordu. Kenarlarında sembol olarak, tarımsal kalkınmaya atıfta bulunulmuş, "başak" kullanılmıştı.

Mustafa Kemal, hatırası paha biçilmez olan Cumhuriyet'in bu ilk madeni parasını “mücevher" gibi kasasına koymuştu.

Ama maalesef çok hazindir. .. Rahmetli olduğunda bu kasa açıldı, mücevherler arasında bulunan 5 kuruş'un manası kavranamadı, tedavülden kalkmış diye merkez bankasına gönderildi, yitip gitti!

(1938'den sonra Mustafa Kemal'e ait pek çok eşya aynı akıbete uğradı. Çankaya Köşkü'ndeki masaların sandalyelerin çoğu okullara dağıtıldı, alelade masa sandalye gibi kullanıldı, kıymeti bilinmeden heba oldu.

Tereke listesinde var olan halılar, yıllarca izbe depolarda çürüdü, 60'lı 70'li yıllarda "terkin edilmiştir" ibaresiyle imha edildi, tarihten silindi. Bazıları kamu kurumlarına verildi, kayıt tutulmadı, çarçur edildi.

Bizzat Mustafa Kemal tarafından kullanılan halılar, koltuklar, sehpalar, masa saatleri, avizeler, abajurlar, hatta heykeller "eski" diye satıldı! Kim aldı, kaç paraya aldı, listesi tutulmadı. Bugün Anıtkabir'de ve Çankaya'da gördüklerimiz, aslında Mustafa Kemal'in kullandığı eşyaların yarısı bile değildir, gerisi heba oldu.

Tereke listesinde bulunan altın köstekli saatinin, yemek odasındaki masa saatinin nerede olduğu bilinmiyor.

"Kayıp" durumundaki eşyaları arasında, elbiseleri, ayakkabıları, şapkaları, gözlükleri var.

Florya'da yüzerken çekilmiş o meşhur fotoğraflarındaki mayosu kayıp... Mutfağında kullanılan çatal bıçak, tencere kepçe gibi eşyaların neredeyse tamamı kayıp. Atatürk'ün takma dişleri bile kayıp... İnanmakta güçlük çekeceksiniz ama, tabancaları kayıp...)

(Çifte tabanca taşırdı. Smith Wesson ve Colt'u vardı.

Özellikle seyahatlerinde sürekli belindeydi. Milli Mücadele sırasında uyurken bile yastığının altındaydı.

Gençliğinden beri mecburen yaşam biçimi haline gelen bu tabancalarını, cumhurbaşkanı olduktan sonra da taşımaya devam etti. Sıcak yaz gecelerindeki yemeklerde veya davetlerde resmi kıyafet giydiğinde, geçici olarak yaverine verirdi, davet bitiminde hemen geri alırdı.

Keskin nişancıydı.

Yurt gezilerinde müsait arazilerde otomobili durdurur, atış talimi yapardı, "elimiz paslanmasın" derdi.

Çankaya'da bir gece sofradayken tabancalar üzerine sohbet ediyorlardı, içişleri bakanı Şükrü Kaya "ampullere zor nişan alındığını" söyledi, "ışık gözü yanıltıyor" dedi.

İş iddiaya bindi. Mustafa Kemal Smith Wesson'u belinden çıkardı, oturduğu yerden iki el ateş etti, avizedeki iki ampulü patlattı, keyifle gülümsedi. Tavanı delen mermiler, üst katta, yatak odasındaki gardırobuna saplanmıştı . .. Parantezi kapatalım, gezmeye devam edelim.)

Poker salonu duvardan duvara keçe kaplıydı.

Masa yuvarlaktı, dört kişilikti, üstü mermerdi.

Sedef işlemeli tavla vardı.

Tavanda 21 ampullü billur avize asılıydı.

Bilardo salonu da duvardan duvara keçeydi.

Bilardo masası maundu.

(1960'ta satıldı.)

Cepsizdi, üç top oynanıyordu.

Toplar fildişiydi, istekalar sedef kakmalıydı.

Altı ampullü iki parçalı avizeyle aydınlanıyordu.

Bilardo salonunda da bir poker masası vardı, üzeri yeşil çuha kaplıydı, beş köşeli, beş çekmeceliydi, her köşede fişler için yuvalar bulunuyordu.

Banyosunda kübik şekilli küçük Hereke seriliydi.

Küvetin yanı sıra tıraş koltuğu vardı.

Muşamba kaplıydı.

Portatif bide vardı, seyahatlere giderken götürüyordu.

Kilo ve boy ölçen tartı aleti vardı.

Üç raflı, kapaklı ecza dolabı vardı.

Duvar aynası küçük ve ovaldi.

Boy aynası kapıya vidalanmıştı.

Sehpada, bronz, çıplak kadın heykeli duruyordu.

Edirne sabunu kullanıyordu.

Hamuruna amber, gül, misk kokusu karıştırılan, meyve şekli verilen geleneksel hoş kokulu Edirne sabunu, İstanbul'da çok popülerdi, Çankaya'ya da getirtiliyordu.

Nasıl büyük tehditler altında yaşadığını göstermesi açısından çok çarpıcıdır... Mecbur kalırsa yatak odasından banyosuna geçerek kendisini savunmaya devam edebilsin diye, tıraş sabununun muhafazası içinde yedek mermiler bulundurulurdu.

Üst katta, odaların açıldığı koridorda Hereke kilim seriliydi.

Üst kata çıkan merdivenler Hereke yolluk kaplıydı.

•

Diplomat, gazeteci gibi yabancı konuklarını ağırladığı misafir odası, büyüleyiciydi.

Duvarlarında eşsiz tablolar sergileniyordu.

"Fırtınalı deniz" tablosu, eserlerinin çoğu Versay Sarayı'nda bulunan Fransız ressam Henri Brager imzalıydı.

"Kırlarda dolaşan kızlar" ve "çıplak ayaklı kız" tabloları, Avusturyalı ressam Leopold Müller imzalıydı.

"Fesli süvari" tablosu, eserlerinin çoğu Rockefeller Ailesi'nde bulunan Alman ressam Adolf Schreyer imzalıydı.

Fransız ressam Ferdinand Humbert'e ait olan "Tarık bi n Ziyad'ı at üstünde gösteren" tablo, gerçekten etkileyiciydi.

Fransız Eduard Becher imzalı "bedevi" tablosu vardı.

Ve elbette Ayvazovski...

Fırtınaya tutulmuş yelkenli, mehtap, balıkçılar.

Rus ressamın üç tablosu bulunuyordu.

•

Misafir odasında kuyruklu piyano vardı.

Halısı, krem zemin üzerine köşeleri çiçekli Hereke'ydi.

Yüzeyi cam kaplı, sekiz kişilik oval masa vardı.

Koltuklar ve sandalyeler, dal desenli kumaş kaplıydı.

Perdeler koltuklarla aynı desendi.

Cam kapaklı vitrin vardı .

•

Tabloların yanı sıra, kılıç koleksiyonu sergileniyordu.

Yabancı konukların adeta bacaklarını titretiyordu.

Kını deriden, mine taşlı pala vardı.

Altın kabzalı, pırlanta işlemeli Rus kılıcı vardı.

Altın kakmalı kama vardı, Azerbaycan hediyesiydi. Kabzası fildişi hançer vardı.

Kabzası pırlantalı İran kılıcı vardı.

Kabzası ay-yıldızlı, pırlanta işlemeli kılıç vardı.

Ahşap kın içinde Japon kılıcı vardı.

Libyalı mücahit şeyh Sünusi'nin mücevherli kılıcı vardı. 1241 tarihli pala vardı.

En önemlisi...

Kanuni Sultan Süleyman'a ait pala vardı.

Şu anda Anıtkabir'de.

İstiklal Savaşı'nda kullanılmış, kılıflı süngü vardı.

Taş balta vardı.

Filinta tabir edilen çakmaklı tüfek vardı.

Terastaki masa ve koltuklar hasırdı.

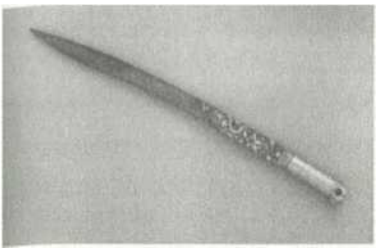
Bodrum katında ağırlıklı olarak Fransız ve Alman şaraplarından oluşan hayli zengin kav vardı.

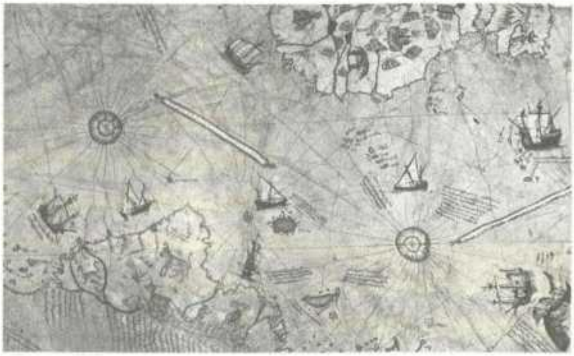
Kütüphanede pusula vardı.

Pertavsız tabir edilen yuvarlak büyüteci vardı.

Ahşap kaide üzerinde dünya küresi vardı.

Harita sehpası vardı.

Müzeye dönüştürülen Topkapı Sarayı'ndaki envanter çalışması sırasında Piri Reis'in haritası bulunmuştu.

Bu haritayı 1929'da Ankara'ya getirtti, inceledi, devlet matbaasında çoğalttırdı, bir nüshasını kütüphanesine koydu.

Kül renginde Isparta halısı seriliydi.

Onun üzerinde, sarılı kahverengili Hereke yolluk vardı.

Masa on kişilikti, çuha kaplıydı.

Ayrıca, altı çekmeceli yazı masası vardı.

Koltuklar siyah deriydi.

Tavana kadar kitap olduğu için, seyyar merdiven vardı.

En dikkat çekici süs eşyalarından biri, sedef kakmalı kutucuktu, yanlarında Hacivat Karagöz resmi bulunuyordu, vitrinde duruyordu.

Perdeler kül rengi kadifeydi.

Duvar saati aslan figürlüydü.

Sekiz ampullü avizeyle aydınlatılıyordu.

Masalarda abajur vardı.

Hüseyin Avni Lifij imzalı "çıplak kadın" tablosu vardı.

Köşkün garajında, yaverler ve diğer personel tarafından kullanılan beş tane Chevrolet otomobil, bir de Ford kamyonet bulunuyordu.

(1924'te mimar Vedat Tek tarafından projesi çizildi, büyütüldü. Binaya bitişik, sekizgen kulesi olan iki katlı yeni bölüm eklendi. 1926'da kalorifer tesisatı döşendi. 1932'de hemen yanına, Alman mimar Holzmeister tarafından tasarlandı, Pembe Köşk inşa edildi.)

Çankaya'da sıkılıyordu.

Arkadaşlarına yakınıyordu.

"Beni reisicumhursun diyerek Çankaya'nın kayalıklarına hapsettiniz, siz istediğiniz gibi gezip dolaşıyorsunuz, halime bakın, özgürlüğüm kısıtlı, hadi gidin eğlenin, ben bunun hayaliyle avunurum" diyordu.

Çankaya Köşkü'nde halktan yalıtılmış şekilde yaşamaktan hiç hoşlanmıyordu, zamanla "duyarsızlaşmak"tan korkuyordu.

Bu endişesini dile getirirken Harbiye yıllarından örnek verirdi: "Harbiye'de öğrenciyken okulun sobaları yanmazdı, bütün kış titreşir dururduk, sonunda bir gün arkadaşlar beni müdüre çıkmak için temsilci seçtiler, izin aldık, müdürün huzuruna çıktık, Zülüflü İsmail Paşa adında bir saray adamıydı, önce padişaha sonra müdüre dualarımızı sunduk, sonunda amaca

geldik, işi anlatmak istedik, müdür daha ilk cümlede kükredi, 'ne soğuğu be nankörler, padişahımızın nimeti gözünüze dursun, görmüyor musunuz sobalar gürül gürül yanıyor, defolun' diye bağırdı, hakikaten müdürün odasındaki sobalar gürül gürül yanıyordu, buram buram terliyordu, bütün okulun sobaları böyle yanıyor zannediyordu... Sanırım biz de bu Çankaya Köşkü'nde bazen Zülüflü İsmail Paşa gibi kendimizi aldatıyoruz!"

1881-1893 arasında sadece Mustafa'ydı.

1916'ya kadar Mustafa Kemal'di.

192l'e kadar Mustafa Kemal Paşa'ydı.

1934'e kadar Gazi Mustafa Kemal'di.

1934'te Atatürk oldu.

Atatürk soyadım aldı.

Dil ve tarihçilerle toplantı yapıldı.

Etealp

Etel-Etil

Korkut

Araz

Ulaş

Yazır

Emen

Coğaş

Salır

Begit

Ergin

Tokuş

Beşe önerileri çıktı.

Mustafa Kemal'e sundular.

"Arkadaşlarla görüşelim" dedi.

Beğenmedim'in kibarcasıydı.

Bunun üzerine tekrar toplantı yapıldı.

Erzincan milletvekili Saffet Arıkan "Türkata"yı önerdi. Konya milletvekili Naim Hazım Onat, "söylerken kulağa tuhaf geliyor" diyerek, kelimelerin yerini değiştirdi, "Atatürk diyelim" dedi.

Tamamdı.

Kanunlaşmadan kullanmaya başladı.

Atatürk soyadım tarihte ilk kez, TBMM'de resmi olarak kabul edilmeden 16 gün önce, 8 Kasım 1934'te Sümerbank tarafından açılan serginin hatıra defterine yazdı.

Şakşakçılar devreye girdi.

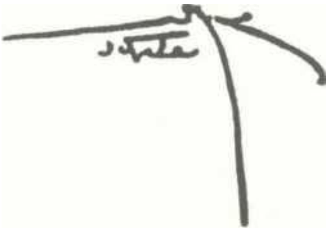
Ankara'nın ismini Atatürk olarak değiştirmeyi önerdiler. Kanun tasarısı bile hazırlandı.

Kesinlikle kabul etmedi…

“Tarih, zorlanmayı sevmeyen nazlı peridir" dedi.

“Bakın İstanbul'un ismi İstanbul ama, İstanbul deyince hemen Fatih Sultan Mehmet'i hatırlıyoruz. Bir ismin dillerde kalabilmesi için şehrin temellerine sığınmasına gerek yoktur" dedi.

Ömrü boyunca iki defa imza değiştirdi. Alfabe değişince, soyadı kanunu çıkınca, imzasını yeniledi.

Osmanlı dönemindeki imzası, Arap ve Latin harflerinin uyarlamasıyla “M. Kemal" şeklindeydi. Zekâ ürünüydü.

Osmanlıca sağdan sola okuduğunuzda "M.Kemal" görüyordunuz.

Aynı imzaya Latin harfleriyle soldan sağa baktığınızda "M.K" rumuzunu görüyordunuz.

Üç çengeldi, yırtıcı bir kuşun pençesine benziyordu.

Harf Devrimi'yle birlikte "gazi m. kemal" imzasını attı.

Atatürk soyadım alınca "k. atatürk"ü kullanmaya başladı.

Bu imzayı Hagop Vahram Çerçiyan tasarladı.

Robert Kolej'de öğretmendi.

Matematik ve coğrafya dersleri veriyordu.

ABD'de kaligrafi eğitimi almıştı.

Mustafa Kemal'in isteğiyle beş farklı örnek hazırladı. Tek tek sunum yaptı.

Mustafa Kemal "k. atatürk" imzasını seçti.

Üç şehrin nüfusuna kayıtlıydı.

İzmir, Göztepe mahallesi.

Ankara, Hacıbayram mahallesi.

Gaziantep, Bey mahallesi.

Nobel'e aday gösterildi.

Yunanistan başbakanı Eleftherios Venizelos, 1934'te Norveç Nobel Komitesi'ne gönderdiği mektupta şunları söylüyordu:

"Sayın başkan... Yaklaşık yedi asır boyunca yakın doğu ve orta Avrupa kanlı savaşlara sahne oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın milli hareketinin rakiplerine galip gelmesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti, bu belirsizlik ve hoşgörüsüzlük ortamına son verdi.

Bir milletin hayatında bu kadar kısa zamanda bu kadar köklü bir değişim, hakikaten nadiren gerçekleştirilebilmiştir.

Teokratik bir rejim altında yaşayan, hukuk ve din kavramlarının birbirine karıştığı çöküş halindeki imparatorluk, tamamen hayat ve canlılık dolu, modern bir ulus devlete dönüştürüldü.

Yakın doğu, gerçek bir barışın dayanağı haline geldi.

Türkiye'yle sürekli devam eden anlaşmazlıkların neticesinde kanlı savaşlara sürüklenmiş olan biz Yunanlar, Osmanlı imparatorluğunun halefi olan bu ülkede gerçekleşen derin değişikliğin etkilerini ilk hissedenler olduk.

Küçük Asya felaketi'nden hemen sonra, savaştan bir ulus devlet olarak çıkmış olan, yeniden doğan Türkiye'ye, samimi barış arzusuyla elimizi uzattık, o da samimiyetle karşılık verdi.

Barış için bu paha biçilmez katkıyı gerçekleştiren kişi, elbette, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'dır.

Bu yüzden, 1933 Yunanistan Hükümeti'nin lideri olarak, Mustafa Kemal Paşa'nın Nobel Barış Ödülü'nün ayırt edici itibarıyla ödüllendirilmesini teklif etmekten onur duyarım."

İnsani değerler karizmasıyla, gırtlak gırtlağa geldiğimiz, denize döktüğümüz Yunanistan'a bile ilham veriyordu.

Aynı yıl, Yunan şair Menelaos Nomdis şiir yazdı.

"Atatürk' *e"* diye başlayan dizeleri şöyleydi:

Savaşlarda mertlik nedir gösteren sensin siyasette gücünü ortaya koyan yine sen bütün dünyanın övgüleri senin üstüne güzel vatanında yap yapabildiğini sana hayranlık, sana selam

Time dergisine kapak oldu.

Kurtuluş Savaşı sırasında Amerikan gazetelerinde Kuvvacılar hakkında çok *ağır* ifadeler kullanılıyordu. *"Barbar"* deniyordu, "vahşi insanlar" deniyordu, "katliamcı *yağmacılar"* deniyordu,

"kendini yönetmekten *aciz* bir millet olduğumuz" ifade ediliyordu.

New York Times gazetesi, Yunan kralı Konstantin'i parlatma röportajları yapıyordu. Mustafa Kemal'in "haydut" olduğunu, "masadan sinek kovar gibi haritadan silineceğini" *yazıyordu.*

Teslim oldular. ..

1923'te kapak konusu yaptılar.

Kalpaklı fotoğrafını kullandılar.

Anadolu topraklarında "özgür bir ulus" yarattığını yazdılar. "Devrimleriyle dünyada yankı uyandırdığını" yazdılar. "Efsane" haline geldiğini yazdılar.

1927'de bir daha kapak yaptılar.

Sivil fotoğrafını kullandılar.

Bu defa "kalkınma ve demokrasi mucizesi"ni anlattılar.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik açıdan büyüme rekorları kırdığını, Avrupa'da diktatörlükler yükselirken, Mustafa Kemal'in demokrat kişiliğiyle tüm dünyaya "rol model" olduğunu anlattılar.

Mustafa Kemal adı dünya çapında öylesine prestijliydi ki, Mustafa Kemal üzerinden çıkar sağlayan sahtekârlar türedi.

100 franklık sıradan kılıcı, Mustafa Kemal'in Şam'da kullandığı kılıç diye 10 bin franka satan uyanıklar çıktı.

"Mustafa Kemal'in yaveriyim, buraya gizli görevle gönderildim" palavrasıyla, ABD'deki Türkleri dolandıranlar çıktı.

"Mustafa Kemal'in yeğeniyim, kendisi dayımdır" diyerek, New York sosyetesine giren, bankerleri tokatlamaya çalışanlar çıktı.

Viyana'da yayınlanan gazetelere "Kemal Paşa ve Ortakları" adıyla reklam veren bile vardı. Merkezi Türkiye'de bulunan bir ithalat-ihracat firması olduğunu iddia ediyordu. Firmanın sahibi Ali Kemal diye biriydi, güya Mustafa Kemal'in erkek kardeşiydi!

Erkek kardeşi yoktu ama... Kardeşten öte arkadaşı vardı.

Nuri Conker.

Çocukluk arkadaşı, mahalle, okul, silah arkadaşıydı.

Annesi ve eşinden başka

"Kemal" diye hitap edebilen tek kişiydi.

Bir yaş küçüktü.

Can yoldaşıydı, sırdaşıydı.

..

Ömrü boyunca her yerde olduğu gibi Conkbayırı'nda da Mustafa Kemal'le omuz omuzaydı, orada şakağından ağır yaralandı. Conker soyadım Mustafa Kemal verdi.

(Conkbayırı'ndaki conk kelimesi "bir araya gelip sohbet edip gülüşmek" anlamına geliyordu. Çanakkale ve Balıkesir yörelerinde "conguldaşmak, conklaşmak" şeklinde kullanılıyordu.

Çanakkale'nin en kanlı çarpışmalarından birine sahne olan, Nuri'nin büyük kahramanlık gösterdiği Conkbayırı, elbette sohbet edip gülüşmek kavramlarından çok uzaktı ama... Daima neşeli ve hoşsohbet olan Nuri'nin karakteri için katmerli biçilmiş kaftandı.)

Hareket ordusu, Trablusgarp, Çanakkale, Muş cephesi, Kurtuluş Savaşı... Mustafa Kemal nerede,

Nuri oradaydı.

Paşa olabilirdi.

Bakan olabilirdi.

TBMM başkanı bile olabilirdi.

İstemedi.

Arkadaş kalmayı tercih etti.

Arkadaşlığını hiç suistimal etmedi.

Bulundukları ortamda elektrik kesilirse, ışıklar tekrar geldiğinde hep aynı manzara görülürdü...

Nuri ayakta, tabancası elinde, gövdesini Mustafa Kemal'e siper etmiş olurdu.

50 yaşına girdiği gece, kapı çalındı, açtılar, Mustafa Kemal gelmişti. Önceden haber vermemiş, sürpriz yapmıştı. "Yaşgününü kutlamaya geldim" dedi, oturdu. Sonra da bütün gece boyunca, "benim ihtiyarlarla alakam yok, ben artık ihtiyarlarla konuşmuyorum" diyerek Nuri'yi çıldırttı ... Aile fertleriyle neşeyle sohbet etti, gülmekten kırıldılar, Nuri'yle tek kelime konuşmadı, söylediklerine cevap bile vermedi, geldiği gibi kıkırdaya kıkırdaya gitti.

Nuri'yi kızdırmayı çok severdi.

Poker oynarken kimsenin parasını almaz, Nuri kaybederse mutlaka kuruşu kuruşuna alırdı, sonra da alay ederdi.

Bir gece... Nuri evine geldi, sırtında siyah bir pardösü, kolları neredeyse dirseklerinde, omuzları daracıktı.

Eşi dayanamadı sordu, ne bu hal? Meğer gene poker oynamışlardı, Nuri gene kaybetmişti, parayı ödemişti ama, Mustafa Kemal'in kahkahaları eşliğinde öfkeyle Köşk'ten ayrılırken "ben de senin pardösünü alırım ödeşiriz" demişti. Aradaki kilo farkı ve göbek nedeniyle anca bu kadar uymuştu.

Nuri'siz sofraya oturmazdı.

Sadece Nuri'nin nazını çekerdi.

Sadece Nuri'nin sesini yükseltme imtiyazı vardı.

Zaten davudiydi, gümbür gümbür bağırırdı, çok kafası bozulduğunda masaya yumruğunu vura vura konuşurdu.

Birlikte kafa çekerlerdi.

Birlikte şarkı söylerlerdi.

Mustafa Kemal bazen muhalifleriyle dalga geçmek için "görevimi bırakmayı düşünüyorum, yerime Nuri'yi aday göstereceğim, mükemmel reisicumhur olur" diyordu. Conker de "göreve hazırım, üstelik Kemal'in aldığı maaşın yarısına yaparım" diyordu!

Mustafa Kemal'e sık sık "çocukluğu"yla alakalı soru sorarlardı. "Kim bilir çocukken ne müstesna insandınız, kim bilir ne olağanüstü, ne harikulade hatıralarınız vardır' diye merak ederlerdi.

Bu tür durumlarda hep Conker'i işaret ederdi.

"Nuri anlatsın" derdi.

Conker de her zamanki alaycı üslubuyla anlatırdı:

"Bakla tarlasında karga çobanlığı ederdi!"

İkisinin arasındaki şifreydi...

Conker'in "karga çobanı" lafını duyanlar "aman efendim olur mu hiç öyle" filan demeye kalkışınca, Mustafa Kemal tekrar söze girerdi. "Bana insanüstü bir çocukluk yakıştırmaya kalkışmayınız" derdi.

"Ben de hepiniz gibi çocuktum" derdi.

Neredeyse bütün Atatürk biyografilerinde yer alan "çocukken bakla tarlasında kargaları kovalardı" klişesinin kaynağı, işte buydu.

Mustafa Kemal'le Conker'in danışıklı dövüşünün neticesiydi.

Mustafa Kemal'in gerçekten "karga kovaladığını" değil, “herkes gibi bir çocuk" olduğunu anlatmaya çalışıyorlardı. Yağcılık yaparak abartılmaması gerektiğini anlatmaya çalışıyorlardı.

Conker'in bu alaycı lafı döndü dolaştı...

Somut gerçekmiş gibi tarihi biyografilere girdi!

1937... Nuri kalp kriziyle vefat etti.

Mustafa Kemal yıkıldı.

Cenazesine katılmadı.

Evini görmemek için taziyeye bile gitmedi.

Bir daha asla Nuri'nin oturduğu semte bile uğramadı.

Nuri'yi hatırlatan her şeyden uzak durmaya çalıştı.

Bir akşam sofrada düşünceli düşünceli yemek yiyordu...

Aniden yerinden fırladı, otomobile bindi, şoföre nereye gidileceğini söylemeden "sağa dön, şurdan sola dön" diyerek yolu tarif etti.

Cebeci'ye geldiler, "burada dur" dedi.

Nuri'nin kabrine gelmişti...

Mezarın başına yürüdü, sessiz sessiz durdu.

Sonra da sadece bir cümle kurdu.

"Beni niçin yalnız bıraktın Nuri" dedi.

Bir süre daha sessizce durdu, bitkin halde otomobile döndü. Bir daha asla kabre de gelmedi.

Mustafa Kemal'in tabiriyle Nuri...

“Hatırası, kalp ve vicdanından çıkmayacak kardeşi"ydi.

Arkadaşları hep genç yaşlarda evlenmişti.

Mustafa Kemal'in niyeti yoktu.

Fuat Bulca evlendiğinde şu tebrik mesajını gönderdi: "Kardeşim Fuat, saadetler temenni ederim.

Evlenmek hayatta bir kemal mertebesidir.

Benim adım Kemal ama, henüz o mertebeye ulaşamadım."

Salih Bozok'a yazdığı bir mektupta ise, Belçikalı şair Leon van Montenaeken'in şiirini tercüme etmişti.

Hayat boştur biraz kin biraz ümit

ve sonra Allahaısmarladık

Hayat kısadır biraz hayal biraz aşk

ve sonra Allahaısmarladık

"Kardeşim Salih, bunları ezberle, hayatı nasıl anladınsa ona göre bunlardan birini benimse" diye bitiriyordu.

Aile kurma fikri, karakterine pek uymuyordu.

"Çocukluğumdan beri bir tabiatım vardır...

Oturduğum evde ne ana ne kız kardeş ne de ahbapla beraber bulunmaktan hoşlanmazdım. Yalnız ve bağımsız bulunmayı daima tercih etmiş, sürekli öyle yaşamışımdır. Tuhaf bir halim daha vardır. .. Babam çok erken ölmüş, ne ana ne kardeş ne de yakın akrabamın kendi zihniyetlerine

göre bana şu veya bu şekilde tavsiyede bulunmasına tahammülüm yoktur. Aile arasında yaşayanlar pekâlâ bilirler ki, sağdan soldan pek saf ve samimi ihtarlardan kurtulamazlar" diyordu.

Kemal'i damat olarak görmek istediğini, kızı Sabiha sultanla evlendirmeyi düşündüğünü söyledi.

Mustafa Kemal kulağının üstüne yattı.

Cevabını tedavi sonrasına bıraktı.

Karlsbad'dayken, Vahdettin tahta çıktı.

Çiçeği burnunda padişah'ın kız kardeşinin kızı Münibe sultan, Salih Fansa'nın İstiklal Caddesi'ndeki evine geldi.

Salih Fansa, Halep'ten beri Mustafa Kemal'in arkadaşıydı. Sık sık Fansalara yemeğe gelir, yatıya kalırdı.

Salih Fansa'nın eşi Selma, Münibe sultanın yakın arkadaşıydı.

"Beni buraya zat-ı şahane gönderdi, kızları Sabiha sultam Mustafa Kemal Paşa'ya vermeyi arzu buyuruyorlar, kendisine bu meseleyi söyleyiniz, iki gün sonra sizden haber alırım" dedi.

Sabiha sultan, Vahdettin'in iki kızından biriydi.

24 yaşındaydı.

Vahdettin'le Almanya seyahatinden yeni dönmüştü.

Karlsbad'a tedaviye gitmek üzereydi, sürpriz... Vahdettin'in seccadecibaşısı İbrahim efendi geldi, yaveri Cevat Abbas'a konuyu açtı.

Veliaht Vahdettin'in Mustafa

Sonrasında neler yaşandığının en somut tanığı, Doktor Rasim Ferid oldu ... Bir gece eğlenceden dönerlerken, Mustafa Kemal görüşlerine değer verdiği arkadaşı Rasim Ferid'in koluna girdi, Sabiha sultan meselesinden bahsederek, ne düşündüğünü sordu.

Rasim Ferid lafı eğip bükmedi...

"Sultanla evlilik hayatı, sana ağır gelecek merasimlere tabidir, yanına gidebilmek için bile izin istemek zorundasın, bu evlilikten iki ay içinde sıkılırsın, bıkarsın!" dedi.

Mustafa Kemal kahkahayı patlattı.

"Tek gerçek dostum senmişsin doktor, herkes bu işi yapmam için bastırıyor" dedi.

Münibe sultan aracılığıyla geri haber gönderdi.

"Sabiha sultan lütfedip teşrif etsinler, görüşelim."

Olacak iş değildi tabii... Padişah kızının saraydan çıkıp, damat adayının evine gitmesi hayal bile edilemezdi.

Mustafa Kemal'in bu imkânsız daveti, "hayır" demeden, "sizinle evlenmek istemiyorum" manasına geliyordu.

O günlerde yine bir gece, Rasim Ferid'le Akaretler yokuşundan iniyorlardı. Vişnezade Camisi'nin köşesine geldiklerinde, Mustafa Kemal hafifçe eğildi, "doktor sol ceket cebimde tabanca var, alır almaz tetiğini hazır et" dedi. Demesiyle birlikte sağ cebindeki tabancayı çekti, kendilerini takip eden kişiye dönerek "kıpırdama" diye bağırdı.

Arkadan gelenin adı İdris'ti.

İri yarı bir çavuştu.

Mustafa Kemal'in ani hamlesiyle paniğe kapılmış, belinden çekmeye çalıştığı tabancasını yere düşürmüştü.

Rasim Ferid suikast tabancasını yerden aldı, önlerine katıp Akaretler'deki eve geldiler.

Mustafa Kemal'i öldürmekle görevlendirildiğini itiraf etti.

Vahdettin nazarında büyük itibarının olması, üstüne saraya damat yapılmak istenmesi, Mustafa Kemal'i hedef haline getiriyordu. Özellikle de, saray damadı Enver paşanın şimşeklerini çekiyordu.

Mustafa Kemal'in yurtsever ideallerinden haberleri yoktu. Kendileri gibi kişisel ikbal peşinde sanıyorlardı.

Sabiha sultan, son halife Abdülmecid'in oğlu şehzade Ömer Faruk efendiyle evlendi. Üç kızı oldu. 1924'te sürgüne gönderildi. İsviçre, Fransa, Mısır'da yaşadı, 1948'de boşandı. Hanedan mensubu kadınların Türkiye'ye girmesine izin verilince, 1952'de Türk vatandaşı oldu, Osmanoğlu soyadım aldı, İstanbul'a yerleşti. 197l'de Yeniköy'de vefat etti, Aşiyan mezarlığında toprağa verildi.

Mustafa Kemal'e Sabiha sultanın bir fotoğrafı gösterilmişti. Münibe sultan getirmişti.

Sabiha sultan ise, Mustafa Kemal'i bizzat görmüştü.

Yıllar sonra yakın dostlarına o günleri anlatırken, "kendilerini bir defa görmüş ve hoşlanmışhm, gayet yakışıklıydı, ateş gibi gözleri vardı, alev alev yanıyorlardı, ama ben Faruk'u seviyordum" diyecekti.

Mustafa Kemal'le Sabiha sultan arasındaki evlilik meselesi, yıllar sonra yazılan kitaplarda, Mustafa Kemal'i küçültmek isteyenler tarafından çarpıtıldı.

Kasıtlı olarak kafa karışıklığı yaratıldı, sanki evlilik teklifi Vahdettin'den değil de, Mustafa Kemal'den gelmiş gibi anlatıldı.

Halbuki... Saltanat tarihini iki satır okumuş herkesin gayet net bileceği gibi, padişah buyruğu olmadan padişahın kızının istenebilmesi mümkün müydü?

Beş yıl sonra...

Latife'yle evlendi.

42 yaşındaydı.

Latife 24 yaşındaydı.

Kız isteme merasimi olmadı.

Bizzat evlilik teklif etti.

Kayınpederiyle nikâh günü tanıştı.

İzmir müftüsü "kadı" sıfatıyla çağrıldı.

Yere diz çökmediler.

Masaya oturdular.

Latife koyu gri sade bir elbise giymişti, Paris'ten almıştı. Saçına beyaz ipek başörtüsü atmıştı.

Aslında elbette bembeyaz bir gelinlik türevi giymek istiyordu ama, Zübeyde'nin matemi vardı.

Hayatının bu en mutlu gününde fedakârlıkta bulunmak, vakarlı olmak zorundaydı.

Mustafa Kemal üç parçalı lacivert takım elbise giymişti. Kırmızı kravat tercih etmişti.

Ceketinin üst cebinde beyaz keten mendil vardı. Astragan kalpak tahrnıştı.

Gelinin şahitleri Salih Bozok ve İzmir valisi Abdülhalik Renda'ydı. Damadın şahitleri ise Fevzi Çakmak ve Kazım Karabekir'di.

O zamanlar perşembe günleri evlenilirdi, âdetti.

Pazartesi evlendiler.

Nikâhta kadın bulunmazdı, gelin yerine vekili olurdu.

Bunu da yıktılar...

Latife'nin bulunduğu ortamda nikahlandılar.

Mustafa Kemal eşine, kibrit kutusu büyüklüğünde altın mahfaza içinde elyazması Kur'an-ı Kerim ve akik taşlı broş hediye etti.

Latife ise, gümüş sigara tabakasıyla kravat iğnesi verdi.

Nikâhtan sonra çay partisi düzenlediler.

50 kadar davetli vardı.

Şekerleme ikram edildi.

Fakirlere yemek dağıtıldı.

Latife 1899'da İzmir'de doğmuştu.

Göbek adı Fatma Zehra'ydı.

ABD ve İngiltere'nin tütün ve pamuk borsalarında söz sahibi olan, İzmir'de belediye başkanlığı yapan, şehrin en zengin tüccarı Muammer beyin kızıydı.

İlkokul eğitimini, eve getirilen İngiliz ve Alman özel öğretmenlerle tamamladı. Ortaokul ve liseyi İstanbul'da Arnavutköy Amerikan Koleji'nde okudu.

İngiltere'de Tudor Hail School'da lisanını ilerletti.

Halide Edip Adıvar'ın öğrencisiydi.

Tevfik Fikret'ten Halit Ziya Uşaklıgil'den ders aldı.

Anadili seviyesinde İngilizce, ileri düzeyde Almanca, Fransızca, Farsça konuşuyordu.

Rumca ve İtalyanca biliyordu.

Piyano çalıyordu.

Mükemmel biniciydi, atın eyerine süvari gibi otururdu.

Sorbonne Üniversitesi'nde siyaset ve hukuk okuyordu.

Memleket işgal altındaydı.

Ailece Fransa'ya taşınmışlardı.

Atlas Okyanusu kıyısında, sahil cenneti Biarritz'de yaşıyorlardı.

Tehlikeden uzaktı ama, vatan toprakları çiğnenirken yurtdışında bulunmak 23 yaşındaki bu özgür kızın yüreğine ıstırap veriyordu.

"Burada daha fazla kalamam" diyerek, babasına rest çekti. Sakarya Savaşı'nın kazanıldığını öğrenir öğrenmez, üniversite eğitimini yarıda bıraktı, Marsilya üzerinden gemiyle İzmir'e döndü. Dedesi Sadık beyin yazlık olarak yaptırdığı Göztepe'deki köşke yerleşti.

Göğsündeki madalyonda Mustafa Kemal'in kalpaklı fotoğrafını taşıyordu. Bir Fransız gazetesindeki haber kupüründen kesmişti.

Ve, 9 Eylül...

İzmir'in dağlarında çiçekler açıyordu.

Bugünkü Kültürpark alanında yer alan Ermeni mahallesinde yangın başladı. İzmir'e bu son kötülüğü yapanlar, imbat'ın etkisiyle Türk mahallesine doğru yayılacağını tahmin ediyordu. Ters rüzgârla tam tersi yönde yayıldı. O zamanlar Punta tabir edilen Levanten mahallesi Alsancak'ı yok ederek Kordon'a dayandı.

Salih Bozok küçük bir süvari birliğiyle Güzelyalı'yı dolaşıyordu, başkomutanlık karargâhı olarak kullanmak üzere yangından uzak bina arıyordu.

Göztepe'deki köşkü buldu.

Latife'nin kalbi yerinden çıkacak gibi olmuştu.

Mustafa Kemal'in hayaliyle İzmir'e gelmişti.

Mustafa Kemal bizzat ona geliyordu.

Küllerinden yeniden doğacak olan güzel İzmir, akşamın karanlığında meşale gibi yanıyordu.

Mustafa Kemal'i taşıyan otomobil, menekşe kokulu, mor salkımlı köşkün bahçesine girdi.

Latife kapıda karşıladı.

"İzmir'i teşriflerinizle Türk milleti muradına erdi, evime şeref vermenizle ben de muradıma ermiş bulunuyorum, minnettarım, hoşgeldiniz paşam" dedi.

Terasta sofra hazırlamıştı.

Mustafa Kemal, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Yakup Kadri... Yemekler nefisti.

Özellikle kalamar tavanın tadını hiçbiri unutmayacaktı, hatıralarında yazacaklardı.

Fevzi Paşa hariç, herkes kadehlerini doldurdu.

Mustafa Kemal Ankara'ya döner dönmez, Milli Mücadele boyunca bindiği Arap atı Sakarya'yı Latife'ye gönderdi... Nişan hediyesiydi.

Aynı zamanda teşekkür'dü. Çünkü annesini İzmir'e göndermiş, Latife'ye emanet etmişti.

Müstakbel gelin, kendisini pek beğenmeyen ve bunu tavırlarıyla açıkça belli eden Zübeyde'ye gönül koymamıştı, öz kızı gibi bakmıştı.

29 Ocak 1923'te nikâh kıydılar.

Balayına çıkmadılar.

Mustafa Kemal evlilik kararını kalbiyle vermişti ama, evlilik tarihini aklıyla belirlemişti...

Lozan görüşmeleri devam ediyordu.

Latife'nin Batılı kadınlardan çok daha ileri seviyede eğitime sahip olması, Müslüman Türk kadınları için “rol model" olması, Avrupa basınında geniş yer buluyordu.

Sempati yaratıyordu.

Modern Türkiye'nin modern yüzüydü.

Ankara'ya yönelik algıyı değiştirmişti.

Hem imajımızı hem Lozan' daki Türk heyetinin elini güçlendirmişti. Nikâh tarihi bu anlamda çok önemliydi.

“Latife" demiyordu.

“Latif" diyordu.

“Dişi yaverim" diyordu.

Kalabalık ortamlarda onore etmek için bahaneler üretiyordu.

“Byron'dan bir şiir okusana Latif" diyordu.

“Bize biraz Hugo'dan bahsetsene Latif" diyordu.

Eşinin kültürüyle gurur duyuyordu.

Latife çok erken kalkıyor, yerli yabancı gazeteleri okuyup notlar alıyor, ajans haberlerinden özet çıkarıyor, sabah kahvesiyle birlikte Mustafa Kemal'e sunum yapıyordu,

Yurt gezilerine eşlik ediyor, bağnazlığa karşı Anadolu kadınını yüreklendiriyor, yabancı diplomatlara ayrılan locadan TBMM oturumlarını izliyor, bazı keyifli akşamlar Mustafa Kemal'in sevdiği şarkıları piyanosuyla çalıyordu.

“Kemal" diye hitap ediyordu.

Eşinin bulunmadığı ortamlarda üçüncü kişilerle sohbet ederken de “Gazi" veya “Cumhurreisi" diye bahsetmezdi. “Kemal şu kararı verdi, Kemal şuraya gitti" gibi, hep “Kemal" derdi.

Sadece “eş" durumunda değil...

Daima “eşit" durumundaydı.

Kadınların henüz seçme *ve* seçilme hakkı yolıken, kendisine oy verilen ilk kadındı... *Haziran 1923'te* yapılan Türkiye'nin ilk genel seçiminde, *aday* olmadığı halde, hukuken *aday* olma imkânı bulunmadığı halde, İzmir'de *ve* Konya'da Latife'ye oy çıktı.

Teşekkür telgrafı yayınladı.

"Bana mebus seçiminde oy verilmiş olmasım, şahsım adına değil, Türk kadınına yönelik bir takdir olması nedeniyle heyecanla karşılıyorum, şükranlarımı *arz* ederim" dedi.

Kadın haklarının işaret fişeğiydi.

Dadısıyla aşçısını Ankara'ya getirmişti.

İzmir'den taşıttığı eşyalarla Çankaya'yı kendi zevkine göre yeniden döşemeye başlamıştı. Yatak odası takımı mesela *XV.* Louis *tarzındaydı,* sanatsal eser niteliğindeydi. Çarşafından

yorganına her şey sarıydı. Banyosunu *beyaz* mermerle kaplatmıştı. Misafir salonundaki koltukları kaldırtmış, Fransa'dan getirttiği mavi koltuklarla değiştirmişti.

Cumartesi günleri öğleden sonra paşa eşlerini, milletvekili eşlerini, gazeteci eşlerini ağırlıyordu. Pastalı kurabiyeli açıkbüfe sofralar hazırlıyordu. *Çay* ayakta servis ediliyordu. Ankara'nın o güne kadar görmediği duymadığı şeylerdi. *Çeyiz* sandığından çıkardığı kristal bardaklar, gümüş çatal bıçak takımları, işlemeli örtüler büyüleyiciydi.

Paris'ten Milano'dan giyinirdi.

Misafir hanımlar, Latife'nin elbiselerinden, ayakkabılarından *ve* özellikle de babası Muammer beyin armağanı olan dört karatlık tek taş yüzüğünden gözlerini alamazlardı. *Zarafeti ve ev* sahipliği mükemmeldi.

Mutluydu...

İlk gördüğünde çok sıkıcı bulduğu, kendisini yapayalnız hissettiği bağ evini artık yuvası olarak benimsiyordu.

Maalesef, güzel günler çabuk bitti.

İki baskın karakter, iki özgür ruh, evin huzuru kaçtı.

Bir akşamüstü... Kurtuluş Savaşı'ndan beri yanında olan Alber isimli köpeği yavruladı, Mustafa Kemal miniklerin sevimli hallerini neşeyle seyrediyordu.

"Bak Fikriye ne güzel oynuyorlar" deme gafletinde bulundu!

Ağır kriz çıktı.

Kendisine Fikriye denilen Latife baygınlıklar geçirdi.

Babasına telgraf çekti.

“Derhal beni gelip alınız" dedi.

Muammer bey apar topar geldi.

Kızını sakinleştirmeyi başardı ama, sonun başlangıcıydı.

Mustafa Kemal'in yaşamını düzene sokayım derken, fazla müdahaleci olmaya başlamıştı.

Yasaklar koymaya çalışıyordu.

Hem dayattığı kurallarıyla Mustafa Kemal'i sıkıyordu hem de İzmir'de Levanten kültürüyle yetişmiş, Londra'da Paris'te büyümüş sosyal bir genç kız olarak, bozkır kasabası Ankara'da daralıyor, hırçınlaşıyordu.

Fikriye'nin trajik ölümü, tuz biber oldu... Temellerinden sarsılan evlilik, bu intihardan sonra toparlanamadı.

Kavgalar başladı.

Geçimsizlik öyle tatsız hale gelmişti ki, bir defasında Mustafa Kemal öfkeyle Çankaya Köşkü'nden çıktı,

“bu evden kaçayım, yoksa gaz döküp evi yakacağım" diye bağırdı!

Neredeyse sessiz sakin huzurla geçirilen akşam kalmamıştı. Artık bir arada duramıyorlardı.

Mustafa Kemal kendisini sık sık kapının dışına atıyor, adeta koşarak makam aracına biniyor, "Yozgat'a doğru sür" diyordu.

Yozgat'a doğru dernek, Marmara Köşkü'ne gidelim dernekti. Orman Çiftliği'ndeki eviydi.

Dışarıda geçirdiği gecelerin sayısı artıyordu.

Evlilikleri 2 yıl 6 ay 4 gün sürdü.

Boşandılar.

Tanışmalarından itibaren "1001 gece masalı" sona ermişti.

İzmir'den "Latife Gazi Mustafa Kemal" sıfatıyla çıkmıştı. İzmir'e yeniden "Latife" olarak geri döndü.

Mustafa Kemal'in yazdığı son mektupta şu satırlar vardı:

"Uşakizade Latife hanımefendiye,

muhterem hanımefendi,

İki buçuk senelik müşterek hayatımızda bende oluşan kesin intibaya göre, bu hayatın devamına çalışmakta bilhassa sizin için saadet imkânı bulunamayacağına yakinen ve kesinlikle kanaat hasıl eylediğimden, sizi serbest bırakmayı uygun buldum. Talaknarneyi (boşanma evrakını) takdim ediyorum efendim.

Türkiye Cumhurreisi Gazi M. Kemal"

Latife'nin ailesine de mektup yazdı:

“Uşakizade Muammer beyefendi ve eşleri Adeviye hanımefendiye,

Muhterem kızları Latife hanımefendiyle iki buçuk seneden beri devam eden müşterek evlilik hayatımızdan oluşan kesin intibaya göre, bu hayatın devamına çalışmakta bilhassa muhterem kızları için saadet imkânı bulunamayacağına ciddi kanaat hasıl eyledim. Bu cihetle, bahsi geçen kişiyi serbest bırakmayı uygun gördüm.

Çok özel hürmetlerimi takdim ederim. Kendisine talakname gönderdim.

Türkiye Cumhurreisi Gazi M. Kemal"

En isabetli yorumu kayınpeder Muammer bey yaptı...

“Kızım cumhurreisiyle evlendiğini sanıyordu. Mustafa Kemal'le evli olduğunun farkına varamadı" dedi.

Kız kardeşleri, Latife'nin özel eşyalarım toplamak üzere Çankaya'ya geldiğinde, Mustafa Kemal bir ricada bulundu. Eğer kendisi için sakıncası yoksa, Latife'ye ait bazı kitapların köşkün kütüphanesinde bırakılmasını istedi, liste verdi. Sordular. “Elbette" cevabı geldi.

“13 ciltlik Voltaire serisi, Victor Hugo'nun *Sefiller'i,* Napolyon'un hayatı, dünya tarihi, Yunan tarihi,

İngiltere tarihi, Roma imparatorluğu, tiyatro ve dünya insanları"ydı. Hepsi Fransızcaydı.

Çankaya Köşkü'nde mutlu günlerin hatırası olarak sadece, ortaklaşa okunan kitaplar kalmıştı.

10 Kasım 1938.

Latife İsviçre'deydi.

Bern'de hastanedeydi, zatürree tedavisi görüyordu.

Gazetede okudu.

O an hissettiklerini “beynimden vurulmuşa döndüm" diye tarif edecekti. “Ben iki kere öldüm, biri 1925'te biri 1938'de" diyecekti.

Bir daha evlenmedi. Teklifler oldu. Düşünmedi bile.

Herhangi bir ülkede Türk büyükelçiliğinde kendisine görev verilmesini istedi. İkna yoluyla reddedildi. "Atatürk aile fertlerine devlette görev verilmesini istemezdi" denilerek, bu talebinden vazgeçirildi.

Erkek egemen toplumun acımasız kuralı devreye girmişti. Bir boşanma yaşanıyorsa, mutlaka kadın suçluydu, erkek suçlu olamazdı! Hele ki bu erkek Mustafa Kemal'se, kadının hiç şansı yoktu.

Latife bir anda yalnız bırakıldı. Hatta karalanmaya başlandı. Yakın bildiği arkadaşları bile aramaz sormaz oldu. Arkasından söylenen haksız yorumları duyuyor, üzüntüsü katlanıyordu.

Kaçmak uzaklaşmak istedi. Bugünkü Slovakya'ya gitti, Tatra Dağları'nda bir sanatoryumda dinlendi. İki yıla yakın Fransa'da Nice'te yaşadı.

Neticede İstanbul'a yerleşti.

Kısa süre Ayaspaşa'da ailesine ait köşkte oturdu.

1965'te Harbiye'ye Safir Apartmanı'na taşındı.

Ömrü boyunca köşklerde yaşamış, geniş bahçelere dışkın biri, neden bu apartman dairesini tercih etmişti?

Pencere kenarından "bakın" diye işaret ediyordu...

Tam karşıda Harbiye Orduevi, önünde de Atatürk feykeli vardı. "Aslına en sadık kalınarak yapılmış olan heykel bu heykel, ona çok benziyor, buradan onu seyrediyorum, yoksa apartmana girer miydim" diyordu.

Evine Atatürk'le birlikte çekilmiş fotoğraflarından ^oymuyordu. Duvarda, sehpa üzerinde, sadece Atatürk'ün

fotoğrafları vardı. Evliliklerine dair tek kare bile sergilemiyordu.

50 yıl boyunca ısrar edildi, hep reddetti.

Hatıralarını *yazmadı,* anlatmadı.

İnönü Ailesi'yle yakın dosttu. Mevhibe'yi çok severdi.

İsmet İnönü cumhurbaşkanı olduktan sonra, akşam yemekleri için sık sık Dolmabahçe Sarayı'na davet edilirdi bazen gece yatısına kalırdı. Her karşılaşmalarında İsmet Paşa'yı alnından öperdi.

Daima çok şık giyindi.

Favori rengi siyahtı.

Babasının armağanı tek taş pırlanta yüzüğünü parmağından hiç çıkarmadı.

Eve kapanmadı.

Gezmekten, seyahatten vazgeçmedi.

Tanınmasın, rahatsız edilmesin diye, Atatürk'ün isteğiyle "Fatma Sadık" adıyla pasaport düzenlenmişti. Yurtdışına giderken "Latife Uşaki" kimliğini değil, "Fatma Sadık" kimliğini kullanıyordu.

Konser, tiyatro kaçırmazdı.

Kenter Tiyatrosu'ndan sezonluk koltuk alırdı.

Beyoğlu'na sinemaya giderdi.

Yemesine içmesine dikkat ederdi, kilo almadı.

Saçını boyamadı, bembeyaz saçları gür *ve* ışıl ışıldı.

Topuz *yapardı,* daima fildişi *tarağıyla* tuttururdu.

Mütniş kütüphanesi vardı. Shakespeare, Goethe, Schiller, Corneille orijinalinden okurdu. Tevfik Fikret, Ahmet Haşim, Yahya Kemal ezbere bilirdi.

50 yaşından sonra Rusça öğrendi.

Puşkin hayranıydı.

Hediye vermeyi severdi.

Kişisel sorunlarından çevresine asla bahsetmezdi.

Emektar Rum kadın hizmetlisi vardı.

İrfan hanım adında aşçısı vardı.

Şoför kullanmazdı, taksiyle dolaşırdı.

Göğüs kanseriydi.

1975 yılında 76 yaşındayken gözlerini yumdu.

Milliyet ve *Cumhuriyet* gazetelerine vefat ilanı verildi. Dedesinin, babasının, annesinin, kardeşlerinin adı vardı. Atatürk yoktu.

Devlet töreni yapılmadı.

Hükümetten katılan olmadı.

Ailesi tabutun üstüne Türk Bayrağı örttü.

Cenaze namazı Teşvikiye Camii'nde kılındı.

Edimekapı Şehitliği'nde toprağa verildi.

Ziraat Bankası'nda ve Osmanlı Bankası'nda iki kasası vardı. Bu kasalar, aile fertlerinin miras davası nedeniyle, vefatından dört sene sonra mahkeme kararıyla açılabildi. Cumhuriyet tarihine ait belgeler mirasçıları tarafından Türk Tarih Kurumu'na verildi.

Özel eşyaları tasnif edilirken nikâh yüzüğü çıktı. Platindi. İçinde Osmanlıca "Latife 1339" yazıyordu.

Yüzüğün yanında ayrıca, Mustafa Kemal'in nikâh sırasında mehr-i muaccel olarak verdiği 10 gümüş para vardı.

Yüzükle gümüş parayı pembe bir kâğıtla paketleyip, mücevher kutusuna koymuş, kutuyu da tülbentle sarmıştı.

Atatürk vefat ettiğinde de, özel eşyaları arasında incecj k platin bir yüzük bulundu, içinde Osmanlıca "Gazi M. Kemal 1339" yazıyordu.

Ayrılırken yüzüklerini birbirlerine iade etmişlerdi.

Her ikisinin de ömürlerinin sonuna kadar sakladıkları nikâh yüzükleri, İsmet İnönü'nün hediyesiydi.

Lozan'dan getirmişti.

Latife servet değerinde mücevherlere sahipti. İstanbul'da bir apartman dairesi, İzmir'de köşkü, yine İzmir'de işhanı, apartmanı, üç arsası vardı. Tamamı babasından intikal etmişti.

Yıllar yıllar yıllar sonra 2015...

Avrupa'nın en köklü üniversitelerinden olan Viyana Üniversitesi "cinsiyet eşitliği" temasıyla uluslararası sergi açtı. Dünya çapında değerlendirme yapılarak, dünya kadınlarına tarih boyunca "rol model" olmuş 36 öncü kadın tespit edildi.

Büstleri üniversitenin avlusuna yerleştirildi.

Dünya çapındaki 36 kadından biri, Latife'ydi.

Mecdelli Meryem, Marie Curie, Mileva Einstein,

Frida Kahlo, Elisabeth Oppenheirn, Sylvia Plath,

Virginia Woolf, Josephine Baker, Maria Callas, Sara Baartman, Ana Mendieta, Hapşetsut, Janis Joplin, Sappho, Maria Montessori, Papstin Johanna,

Gertrude Stein, Susan Sontag...

Latife onların arasındaydı.

Türkiye'nin adeta yok saydığı Latife...

Dünyanın saygı duyduğu “rol model"di.

^

Fikriye 1887 doğumluydu.

Zübeyde'nin ikinci eşi Ragıp beyin yeğeniydi.

Mustafa Kemal'i dokuz yaşından beri tanıyordu.

Anne babası rahmetliydi.

İki kardeşi vardı.

Selanik kaybedilince İstanbul'a göçmüşlerdi. Büyükada'da yaşıyorlardı.

Ağabeyi Enver Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti, kız kardeşi Jülide veremden hayatını kaybetti. Tek başına kalakaldı.

Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in yaveriydi.

Cevat Abbas'ın eşi Memduha, Fikriye'nin samimi arkadaşıydı. Memduha'mn yanına yerleşti.

Sık sık Beşiktaş Akaretler'e geliyordu.

Zübeyde'yle Makbule'yi ziyaret ediyordu.

Mustafa Kemal'in arkadaşı Fuat Bulca, dayısının oğluydu. Fuat'a mektup yazdı.

Ankara'ya gelmek istediğini söyledi.

Direksiyon binasına kadın eli değmesine ihtiyaç vardı. Fuat ve Cevat'ın desteğiyle Mustafa Kemal'den onay çıktı.

Balıkçı motoruyla İnebolu'ya geçti.

At arabasıyla Ankara'ya ulaştı.

Uzun boylu, narin, kara kaşlı kara gözlüydü.

Halide Edip'in, Salih Bozok'un, Kılıç Ali'nin, Sabiha Gökçen'in hatıralarındaki ortak özelliği "çok *güzel*" olmasıydı.

Babası albaydı, çağdaş fikirli adamdı, kızlarına özel öğretmenlerle eğitim aldırmıştı, bu sayede Fransızca *ve* Rumca biliyordu.

Kitap kurduydu, özellikle tarih okumayı çok severdi.

Piyano *ve* ud çalıyordu, Rumeli türküleri söylerdi.

İstediği zaman en kalabalık ortamlarda pırıl pırıl parıldar, etrafına ışık saçarak herkesi mıknatıs gibi üstüne çeker... İstediği zaman da adeta şeffaf hale gelir, tenha odada bile varlığı hissedilmezdi.

(Mustafa Kemal'in yakın çevresinde yer alan insanlara dair binlerce sayfa okudum... Fikriye'yi sevmeyen, Fikriye hakkında olumsuz görüş belirten, hatta Fikriye'ye hayran olmayanı görmedim.)

Başından evlilik geçmişti.

16 yaşındayken Mısırlı bir tüccarla nikâhlamışlardı.

Bir yıl dolmadan baba evine dönmüştü.

O incecik bedende cengâver ruhu taşıyordu.

At biner, silah kullanırdı.

Milli Mücadele'nin sonu belirsiz günlerinde, en çetin savaş şartlarında Anadolu'ya geçme cesaretini göstermişti

Âşıktı.

Mustafa Kemal'in ketaibar tespihinden kolye yaptırmıştı. Boynundan çıkarmazdı.

Mustafa Kemal'in ilk görev yeri Şam'dan kendisine hediye olarak getirdiği tepsiyi, mücevher gibi saklıyordu.

Cumhuriyet'ten önceki yıllara ait fotoğraflarında bile saçı açıktı. Yaverlerin, askerlerin yanındayken bile başörtüsü takmazdı. Sokağa çıktığında başını bağlamamak için genellikle bere kullanırdı, bereyle bile saçının tamamını örtmezdi. Kadınlar için ayıp sayıldığı dönemlerdi ama, umursamazdı, pantolon giyerdi.

Direksiyon binasındaki odası ikinci kattaydı. Sadece bir gaz lambası, bir koltuk ve bir mektep karyolası vardı, saman yatak seriliydi, başka eşya yoktu, bomboştu.

Kilim bile yoktu.

Binada tek tuvalet vardı. Gün boyunca komutanlar, yaverler kullanıyordu. Mecburen gece yarısını bekliyor, el ayak çekildikten sonra o tek tuvaleti kullanıyordu.

18 ay bu halde yaşadı.

Direksiyon binasından sonra, bir yıl Çankaya'da kaldı.

Askeri fotoğrafçı Esat Nedim Tengizman tarafından çekilmiş çok sayıda fotoğrafı var ama, Mustafa Kemal'le birlikte çekilmiş bir tane bile olsun fotoğrafı yok.

Bu kadar uzun süre Mustafa Kemal'in yakınında bulunup, bir kare bile hatırası olmayan tek kişi o'ydu.

Mutfağı, çamaşırı, temizliği organize ediyordu.

Nöbetçilere dağıttığı irmik helvası pek meşhurdu.

Perdelik kumaşlar aldı, elleriyle dikti.

Bahçeye çiçekler ekti.

Çankaya sofralarının ilk ev sahibesiydi.

Aile ortamı oluşturmuştu. Evli komutanlar Çankaya' daki toplantılara misafirliğe gelir gibi eşleriyle gelmeye başlamıştı.

"Hala" dediği Zübeyde hanıma *öz* kızı gibi bakardı.

Mustafa Kemal'in hediye ettiği *"Zater"* isimli atıyla Çankaya sırtlarında dolaşırdı. Yanına koruma almazdı, tüfeğini alır giderdi.

Sağlığı bozuldu.

Verem teşhisi kondu.

Maalesef çok sigara içerdi.

Avrupa'ya tedaviye gönderilmesine karar verildi.

Aslına bakarsanız, tedavi süreci vesile olmuştu ...

Çünkü, Mustafa Kemal evlenmeye karar vermişti.

Latife gelecekti.

Fikriye'yle aynı çatı altında bulunması doğru olmazdı.

Tren istasyonuna kadar Mustafa Kemal tarafından getirildi.

Tesadüfen karşılaştıkları Halide Edip Adıvar, o vedalaşma anını şöyle tasvir etmişti: "Kürkünün içinde pek *zayıf* görünüyordu, hastaydı, gülümsemek için bile güçlük çekiyordu, *yüzü* ıstırap maskesi"ydi.

Paris üzerinden Münih' *e* sanatoryuma gidiyordu.

"Gitmek istemedim ama Paşa ısrar etti" dedi.

Mustafa Kemal'in evlendiğini Münih'teyken öğrendi.

Ağladı ağladı ağladı. . .

Tedavisini yarım bıraktı, *apar* topar İstanbul' *a* döndü.

Bambaşka bir atmosferle karşılaşmıştı.

Daha düne kadar fıldır fıldır etrafında dönen, kendisini *çay* partisinde ağırlamak için adeta merasim yapan harnmlar, aniden *yüz* çevirmişti.

Ne *arayan* vardı ne halini soran.

Artık Latife modaydı.

Latife ilgi odağıydı.

Fikriye yalnızlaştırılmıştı. Bu vefasızlık, bu ikiyüzlülük, zaten hassas olan duygularını iyice darmadağın etti.

14 ay boyunca akrabalarının yanında kaldı.

Gerçekleri kabullendi diye düşünülüyordu ki...

Gizlice trene bindi, Ankara'ya gitti.

Çankaya'nın kapısına dayandı.

Latife köşkteydi.

Dedikodular zaten tahammül sınırını zorluyordu.

"Gözüm görmesin bu kadını" diye bağırdı.

Mustafa Kemal'le görüşmesine izin verilmedi.

Kapıda bekleyen faytonla geri döndü.

Kederi gözlerinden okunuyordu, tükenmişti.

Az biraz gittiler. .. Mustafa Kemal'in armağanı olan sedef kabzalı Browning tabancayı çantasından çıkardı, kalbine *dayadı,* tetiğe bastı.

Kanlar içinde faytondan düştü.

Yaşıyordu.

Numune hastanesine götürdüler. Başhekim Ömer Vasfi Aybar'ın anlatımına göre, mermi sol akciğeri delmişti, kalbin dış *zarını* zedelemişti, nefes alırken zorlanıyordu ama, kurtulmasına kesin *gözüyle* bakılıyordu.

Bir haftayı atlattı.

Normale dönüyordu.

Maalesef yüksek ateş başladı.

Zatürree nüksetmişti.

Komaya girdi.

İki gün dayanabildi...

Tetiği çektikten dokuz gün sonra son nefesini verdi.

37 yaşındaydı.

O tarihli *Hakimiyeti Milliye* ve *Vatan* gazetelerinde "Zeynep Fikriye namında bir kadının intihar ettiği" yazıyordu.

"Reisicumhur hazretlerine uzak akrabalığı olup, kimsesizliği ve hastalığı dolayısıyla iki buçuk sene evvel Gazi Paşa'nın mazharı himaye ve muavenetine nail olmuş" deniyordu.

Üçüncü sayfada tek sütundu.

Hepsi bu'ydu.

Mezarının nerede olduğu bilinmiyor.

Çankaya'ya çıkan derenin kenarında bir söğüt ağacının dibine, bugünkü Kuğulu Park civarında toprağa verilmişti.

Defin işlemini Mustafa Kemal'in karakutusu Salih Bozok yapmışh. Salih'in akrabalarına anlattığı detaylar, bu adresi teyit ediyordu.

Latife de kulaktan kulağa duyduklarını kendi yakınlarına anlatmıştı, Latife de "Çankaya'ya çıkan dere kenarı"nı söylemişti.

Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule'ye göre...

Latife Atatürk'ü, Fikriye Mustafa Kemal'i sevmişti.

Biri sonuca, öbürü sebebe âşıktı.

Sabiha Gökçen daha açık konuşuyordu...

"Sofrada arkadaşlarına anlatırken dinlediklerim var, şahit olduklarım var. Hiç şüphesiz Atatürk'ün de Fikriye hanıma karşı ilgisi vardı ama evlenmeyi düşünmemişti. Düşünmüş olsaydı saklamaz evlenirdi. Ben kendimce hep şöyle düşünürüm, keşke Fikriye hanımla evlenseydi."

Latife ise, her zamanki gibi gerçekçiydi... Fikriye'nin intiharını "aşık kadının deliliğe varan gücü" diye yorumladı.

Mustafa Kemal iki kadın arasında kalmıştı.

Ama aslında, kalbi çoktaaan Sofya'da kalmıştı.

1914 yılıydı.

Zımba gibi delikanlıydı.

Askeri ataşeydi.

Henüz yeni taşınmıştı, pek arkadaşı yoktu, Bulgaria pastanesinde tek başına oturuyor,

akşamları operaya, tiyatroya gidiyordu.

Şehir Kulübü'ne davet edildi.

Orada tanıştılar.

Dimitrina Kovaçeva...

Kısaca "Miti" diyorlardı.

Çok güzeldi.

İsviçre'de müzik eğitimi almıştı, üç lisan biliyordu. Sosyetenin en gözde bekârıydı.

E fonda da *Mavi Tuna* çalıyordu, Mustafa Kemal hiç tereddüt etmedi, salonu ortadan kılıçla ikiye böler gibi yürüdü, yanına gitti, “bu dansı bana lütfeder misiniz" dedi

Şimşekler çakan kıskanç bakışlar eşliğinde piste çıktılar. Herkes mırıl mırıl onlar hakkında konuşuyor, onlar ise hiç konuşmuyor, birbirlerine gülümseyen gözlerle bakarak dans ediyorlardı.

Ertesi gün... Bizzat Miti'nin annesi tarafından evlerine, çaya davet edildi. Bu davet, gençlerin görüşmesine resmi izin manasına geliyordu.

Buluşmaya başladılar. Borisova parkında dolaşıyorlar, buz pateni yapıyorlar, tiyatroya gidiyorlardı.

Önce dedikodular aldı yürüdü, sonra tatsızlıklar başladı. Çünkü, Miti'nin babası Bulgar Çarı'nın has adamlarındandı, savaş kahramanı generaldi, savunma bakanlığı yapmıştı. Böyle bir adamın kızıyla, bir Türk subayı, olacak iş değildi.

Mustafa Kemal'in umurunda bile değildi. Askeri Kulüp'te tertiplenen baloda denk getirdi, inadına yapar gibi, Çar'ın önünde dans etti Miti'yle... Ele güne meydan okumuştu. Bardağı taşıran damlaydı.

Miti'nin babası Mustafa Kemal'i ziyaret etti.

“Bundan böyle kızıyla görüşmezse mutlu olacağını" söyledi.

Haftası geçmeden Miti'yi bir mühendisle nişanladılar.

Mustafa Kemal'in dünyası yıkıldı.

Zaten Birinci Dünya Savaşı patlamıştı.

O öfkeyle bavullarını topladı, İstanbul'a döndü.

Halbuki, nişan mişan yoktu... Miti bir başkasıyla evlenmeyi reddetmişti, parmağına zorla takılan yüzüğü fırlatıp atmıştı.

Ama, Mustafa Kemal'in bundan haberi yoktu.

Asla unutamadı.

1931 yılında Ankara'da Bulgar Kooperatif Tiyatrosu'nun sanatçılarıyla sohbet ederken "gençliğimin parçasını Sofya'da bıraktım, güzel bir kız sevdim, bana vermediler" dedi.

Kırık bir kalple yaşadı.

Yalnız bir kalple rahmetli oldu.

Miti desen, 21 yaşındaydı.

30 yaşına kadar bekledi.

Ha bugün bir mektup gelir, ha yarın kendisi çıkagelir. ..

Bekledi, evlenmedi.

Maalesef gelmedi.

Ailesinin "artık yeter" baskısıyla bir avukatla evlenmeyi kabul etti. Saygılı ama sevgisiz bir evlilikti. İki kızı oldu. Kalbindeki boşluğu evlatlarıyla doldurmaya gayret etti.

Bulgar Çarı'na 1925'te bombalı suikast düzenlendi.

Miti o saldırıda yaralandı.

1918'de kapatılan Türk elçiliği henüz açılmamıştı, Mustafa Kemal Sofya'daki arkadaşlarını devreye soktu, Miti'nin sağlık durumunu sordurdu, hafif yaralı olduğunu, iyileştiğini öğrendi.

Miti ömrünün son dönemlerinde çok zor günler yaşadı. Komünist rejim tarafından ailesinin malına mülküne el kondu, Deliorman'a sürgüne gönderildi.

Ağustos 1966.

Ağır hastaydı.

Zor konuşuyordu.

Başında bekleyen kız kardeşi Olga'ya mırıldandı.

“Biliyor musun" dedi...

“Rüyamda onu gördüm.

Galiba nihayet Mustafa Kemal'e kavuşuyorum."

73 yaşındaydı.

Bulgaristan'da belgesel oldu, kitap oldu.

Kızı Anna Deyanova, annesinin ölene kadar hüzünlü bir aşk yaşadığını, Türkiye'ye hiçbir zaman gitmediğini, Atatürk'ün vefatını radyodan öğrendiğini anlattı.

“Mustafa Kemal'le evlenmeyi çok istemişti ama, olanaksızdı, ondan bahsetmezdi, unutmayı yeğliyordu" dedi

Mustafa Kemal'in çocukluk maceraları olmadı mı?

Elbette vardı.

Harp okulu öğrencisiyken, Sela 11 merkez komutanı Şevki paşanın kızı Emine'yle hayli tutulmuşlardı birbirlerine.

Aradan 62 sene geçti...

Cumhuriyet gazetesi yazarı Yılmaz Çetiner, Emine'yi buldu.

77 yaşındaydı, hiç evlenmemişti.

İstanbul Teşvikiye'de yaşıyordu.

Salonunun duvarında Atatürk fotoğrafı vardı.

Derin mavi gözleri dolu dolu oldu, anlattı...

“Ben Gazi'yi benimle evlenir diye sevmedim. O benim için erişilmez bir varlıktı, karşılıksız bir aşktı. Senelerce ben kafes arkasında, o mektepteydi. Zaman

zaman aile meclislerinde karşılaşmamızla, bir iki kelime konuşmamızla geçiyordu. O'nun hayaliyle uyurdum. Babam çok mutaassıptı, başka türlü görüşebilmemiz imkânsızdı."

“Manastır İdadisi'ni bitirip İstanbul'a Harbiye'ye gitmeye hazırlanıyordu. Kendisine yakın dostlar vasıtasıyla, üzüntü içinde haber gönderdim, 'ne zaman gidiyorsun?' diye sordum. Bana kendi elyazısıyla cevap mektubu gönderdi. 'Bu dakikada vapura biniyorum, bu an-ı meşum bize kan ağlatacak, bendeniz sizi unutmayacağıma vicdanen yemin eder, sizden de aynı vefayı beklerim, Allahaısmarladık, Mustafa Kemal' yazıyordu. Bu mektubu aldığım zamanki sarsınnıru bilmem nasıl anlatabilirim.

Feci vaziyetteydim. Ama bir yandan da O'nun nihayet Harbiye'ye gidişine seviniyordum."

“Araya yıllar girdi, hadiseler girdi, izinli olduğu sıralarda geliyordu, annesini, kardeşini ziyaret ediyordu. Pek nadir görüşebiliyorduk. Fakat bu defa anlıyordum ki, memleket meselelerine, milletin dertlerine bütün mevcudiyetiyle sarılmıştı. Mütemadiyen arkadaşlarıyla bu konuda görüştüğünü duyuyordum. Makbule hanımefendiden

öğrendiğim bir konuşma beni dünyalara sahip olmuşçasına sevindirmişti, gelir gelmez annesine beni sormuştu, evlenip evlenmediğimi sormuştu."

“Yıllar sonra biz de ailece İstanbul'a gelip yerleştik. Arada sırada Makbule hanımefendiyle görüşüyordum.

Beni birkaç defa Dolrnabahçe'de baloya davet ettiler ama, heyecanımdan gidemedim. Salih Bozok beyefendiyle de birkaç defa konuşmuştum."

“Hayatımın en acı anları Gazi'nin hastalandığı günlerde geçti. O tarihe ait gazeteleri hâlâ saklarım. Hele Gazi'nin

Savarona yatına geçişinden itibaren artan ıshrabım hâlâ devam ediyor. Her gün gider, sanki O'nu görüyormuşum gibi yatı seyreder dururdum."

"Bir sabah cumhurbaşkanlığı bayrağının yarım olduğunu görünce, yıldırımla vurulmuş gibi sarsıldım.

O vefat etmişti ama, vatanı kurtarmış, büyük inkılaplar başarmıştı. Ölüm yıldönümüne ait bütün gazeteleri topluyorum şimdi... Benim için hayatın tadı yok. Bu gazeteler de ben öldükten sonra kim bilir ne olacak, çoluk yok çocuk yok."

"Araya giren büyük hadiseler bizi evliliğe götürmedi. O'nun gönül işleriyle uğraşacak vakti yoktu. Esasen bu, karşılıksız bir aşktı."

Ve Emine, hüzün dolu hikayesini şu sözlerle bitirmişti:

"Bu bir hayaldi azizim.

Bu bir rüya idi."

Yaşanmamış aşkın, yaşanmış trajedisiydi.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında henüz paparazzi basını yoktu ama, Mustafa Kemal'in daima "en gözde bekar" olması, dedikoduları köpürtüyordu.

Zsa Zsa Gabor mesela...

1936'da Macaristan güzeli seçilmişti. 1937' de gazeteci Burhan Asaf Belge'yle evlenmişti.

Türkiye'ye gelmiş, bir baloda Atatürk'le dans etmişti.

Burhan Asaf Belge'den boşandı, ABD'ye gitti, Hollywood efsanelerinden oldu, Hilton otellerinin sahibi Conrad Hilton'la evlendi, Prens Frederick von Anhalt'la evlendi, prenses unvanı aldı, ömrü skandallarla geçti, sekiz defa boşandı, dokuz defa evlendi.

Hayatının anlatıldığı *Bir Ömür Yetmez* isimli kitapta, Atatürk'le aşk yaşadığı, 15 yaşındayken bekâretini Atatürk'e

verdiği, Atatürk'ün yakutlarla süslü mücevherler hediye ettiği öne sürüldü iyi mi!

Bekâretini verdiği gece Atatürk'ün aşk villasında kendisine nargile içirdiği, rakı içirdiği, dumanlı sarhoşluğun etkisiyle kendisini rüyada gibi hissettiği, Atatürk'ün şeytani çekicilikle profesyonelce seviştiği, o sırada dansözlerin raksettiği iddia ediliyordu!

15 yaşındaki Zsa Zsa çayırlarda tek başına atla gezinti yaparken, yanına bir süvari subayı gelmiş, bir not kâğıdıyla bir anahtar vermişti, notta bir adres yazıyordu, merakını yenemeyip o adrese giden Zsa Zsa, anahtarla kapıyı açtığında Mustafa Kemal'i nargile içerek dansözleri seyrederken bulmuştu!

Biyografiden ziyade masalsı erotizm fırtınasıydı.

Bi uçan halı eksikti yani!

Atatürk'e saldırmak için, karalamak için fırsat kollayan çevreler tarafından adeta üstüne atlandı... "Bu kitapta anlatılanlar doğru olabilir mi?" diye kimse kurcalamadı.

Güya Atatürkçü kimliğiyle tanınan bazı gazeteciler bile doğruymuş gibi kabullendi. Hatta utanmadan "altı ay boyunca birlikte olduklarını" yazan bile oldu.

Türk basınından *bazı* tipler *Zsa Zsa* Gabor'la 85 yaşındayken röportajlar yaptı, *Zsa Zsa* Gabor "çok yakışıklıydı, hayrandım" falan diye geçiştirdi. En ufak bilgisi dahi olmadığı için, Atatürk'ün özeline dair tek kelime anlatamıyordu, tek şahit bile gösteremiyordu.

Zsa Zsa Gabor röportajlarından eli boş dönen gazeteciler, kendilerine gizemli havalar vermeye çalıştılar, *"bana* büyük bir sır emanet etti, öldükten sonra *yazmamı* rica etti" falan diye uydurma cümleler kurdular. *Zsa Zsa* Gabor *2016'da* öldü, henüz o "sır"ları *yazan* olmadı!

Peki neydi?

1991'de piyasaya çıkan bu kitabı, yatak odası palavlarıyla ünlü İngiliz kadm *yazar Wendy* Leigh kaleme almıştı. Bu sansasyonel *yazar,* çok satan kitapları kadar, kitapları hakkında kendisine açılan milyonluk tazminat davalarıyla da ünlüydü. Kendi hayatı da skandallarla doluydu. Şaibeli şekilde ölen İngiliz medya imparatoru Robert Maxwell'le yasak aşk yaşamıştı. Kendi sonu da şaibeli oldu. Londra'da oturduğu apartmanın balkonundan düşerek hayatını kaybetti. İntihar mı etti, yoksa öldürüldü mü, orası meçhul kaldı.

Atatürk'e *15* yaşındayken bekâretini verdiği iddia edilen *Zsa Zsa* Gabor ise, Atatürk'le tanıştığında zaten evliydi, *20* yaşındaydı.

Viyana'da Club Femina'da revü kızı olarak çalışıyordu

Ömrünün her saniyesini yaverleriyle, arkadaşlarıyla, hizmetlileriyle birlikte apaçık yaşayan Mustafa Kemal, çocuk yaşta genç kızla birlikte olsa, altı *ay* boyunca aşk yaşasa, *gizli* kalabilir miydi? Ne kimsenin anılarında yer aldı ne de kimsenin tanıklığında vardı. *O* dönemin

Ankara'sında, İstanbul'unda Mustafa Kemal'i sevmeyen insanlar bulunuyordu, hepsi anılarını *yazdı, Zsa Zsa Gabor'a*

dair en ufak *iz* bile olsa, sırf Mustafa Kemal'i yaralamak için bahsetmezler miydi?

Ayrıca... Kitaptaki bu çirkin iddialar Burhan Asaf Belge'nin akrabaları tarafından da yalanlandı. Herkes *gayet* net biliyordu ki, Mustafa Kemal'le sadece bir defa baloda eşi tarafından tanıştırılmıştı, hepsi oydu.

Gerisi çok kitap satmak için hayal mahsulüydü.

Bir başka magazin malzemesi, madam Bauer'di.

Mürebbiyeydi.

50'li yaşlarındaydı.

Atatürk'ün manevi kızlarım eğitimi için, Ruşen Eşref'in referansıyla İsviçre'den getirilmişti. Fransızca öğretiyordu, piyano çalmasını, dans etmesini, sofra adabını öğretiyordu.

Personel muamelesi görmüyordu, gün boyu kızlarla beraberdi, evin ferdi gibi davranılıyordu. Akşam yemeklerinde rengârenk tuvaletler giyerek sofraya oturuyordu, yemekten soma gramofon çalınırsa,

Atatürk'le veya konuklarla vals yapıyordu.

Latife'den soma Çankaya Köşkü'nün idaresi aksayınca, madam Bauer'in *ev* işlerini disipline etmesi istenmişti.

Rahatsızlık derecesinde abarttı.

Garsonlara eldiven *ve* frak giydirdi. Köşkün hanımıymış gibi iadeiziyaretlere gitmeye başladı.

Randevular verip, konuklar kabul etmeye başladı.

Emir kipiyle konuşmayı seviyordu.

E zaten dedikodular da almış yürümüştü, sabır taşı çatladı. Trene bindirip gönderdiler.

Çankaya'da toplam on ay yaşamıştı.

Mustafa Kemal'in hayatında adı geçen çok kadın oldu.

Ama, ömrü boyunca sadece i ! *d* kadınla çok iyi anlaştı.

Aynı müzikleri dinlediği, aynı yazarları okuduğu o iki kadınla, hayata dair sohbet etmekten, havadan sudan konuşarak yan

yana yürüyüş yapmaktan, birlikte vakit geçirmekten büyük keyif alırdı.

Ruh ikizleri'ydi desek, pek yanlış olmaz.

Biri, Corinne Lütfü'ydü.

İtalyan asıllıydı.

Üç kuşaktır İstanbul'da yaşıyorlardı.

Dedesi Gregoire padişahın tercümanıydı.

Babası Luigi hekimdi, Osmanlı paşasıydı.

Corinne 1883'te İstanbul'da doğmuştu.

Paris'te konservatuvarda okumuştu, beş lisan biliyordu.

Mustafa Kemal'in Harbiye'den arkadaşı Ömer Lütfü'yle evliydi. Beyoğlu'nda oturdukları ev, bugünkü Sadri Alışık Sokağı'ndaydı, dört katlı 36 odalı görkemli konaktı.

Adeta kültür merkezi gibiydi.

Her cumartesi müzikli geceler düzenlenirdi.

Piyano eşliğinde şarkılar söylenirdi, şiirler okunurdu.

Edebiyat tartışmaları yapılırdı.

Halide Edip Adıvar, Abdülhak Hamit Tarhan, Selim Sırrı Tarcan gibi aydınların uğrak yeriydi.

Mustafa Kemal müdavim konuklar arasındaydı.

Ömer Lütfü, Birinci Balkan Savaşı'nda şehit düştü.

Mustafa Kemal, Corinne'le arkadaşlığını kesmedi.

Ölçüyü asla kaçırmayan, platonik bir ilişkiydi.

1913'le 1917 arasında sürekli mektuplaştılar.

Sofya'dan, Çanakkale'den, Diyarbakır'dan hep yazıştılar.

“Aziz Corinne, aziz dostum, aziz madam" diye hitap ediyordu. “Samimi ve halis dost" diye imzalıyordu.

Günlük yaşamından bilgiler veriyordu.

İstanbul'un günlük yaşamından haberler alıyordu.

Meraklarından, tutkularından, sıkıntılarından söz ediyorlardı ama, aşk çağrıştıracak kelimelerden özenle uzak duruyorlardı.

Bu yazışmalar Corinne'in oğlu Reşat Ersu tarafından Peyami Safa'ya verildi, 1954 yılında *Milliyet* gazetesinde yayınlandı. Toplam 15 mektup, beş kartpostal, iki telgraftı.

İlerici, özgürlükçü bir kadındı.

Mustafa Kemal'le örtüşen fikirlere sahipti.

Osmanlı Kadınlar Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyesiydi, kadınların çalışma hayatına katılması için mücadele ediyorlardı.

Mustafa Kemal, yıllar sonra Fatin Rüştü Zorlu'nun annesi Güzide hanımla sohbet ederken, söz Corinne'den açıldı.

"Hanımefendi sizi zaman zaman madam Corinne'e benzetirim. Aklıselim sahibi, cesur, zevkliydi.

Kendimi yalnız hissettiğim anlarda, müşküllerimi kendisine anlatırdım ya da yazardım. Benim nazarımda çok kıymetli mevkii vardı. Kendisinden çok ilham aldım" dedi.

Neler söylendi, ne iddialar ortaya atıldı ama... Mustafa Kemal'le Corinne arasındaki dostluğun en gerçek ifadesi işte buydu.

Corinne hakkında arkadaşlarıyla konuşurken, "memleketin en entelektüel kadınıdır, ondan pek çok şey öğrendim" diyordu.

Bandırma Vapuru'na binene kadar arkadaşlıkları devam etti.

Milli Mücadele başlayınca Corinne büyük baskı altında kaldı. Mustafa Kemal'le yakınlığı nedeniyle işgal kuvvetleri tarafından sürekli rahatsız ediliyordu, ihbar va! denilerek evi basılıyor, arama yapılıyordu, hatta babasını gözaltına bile aldılar. Mecburen İtalya'ya taşındı.

Bir daha hiç görüşmediler.

1941'e kadar gelmedi.

Atatürk'ün ölümünden üç yıl sonra Türkiye'ye döndü.

1946'da vefat etti.

63 yaşındaydı.

Mustafa Kemal'i derinden etkileyen diğer kadın..

Prenses Mevhibe Celalettin'di.

Ömrü boyunca “benimle gel" dediği ilk ve tek kadındı.

Bugüne kadar hayatının film yapılmaması, romanlarının yazılmaması, böylesine yok sayılması gerçekten çok şaşırtıcıdır. İnanılmaz maceralarla dolu, rengârenk bir karakterdi.

Cemile sultanın torunuydu.

Cemile sultan, padişah Abdülmecid'in kızıydı.

Abdülhamid'in ve Vahdettin'in kız kardeşiydi.

Mevhibe Celalettin 1887 yılında, Cemile sultana düğün hediyesi olarak yaptırılan Fındıklı Sarayı'nda doğdu. Evlenene kadar Fındıklı ve Kandilli saraylarında yaşadı.

Dedesi Mahmut Celalettin paşa, Abdülhamid'in emriyle, Taif zindanlarında Mithat paşayla birlikte boğduruldu.

Eşi boğdurulan Cemile sultan, ölünceye kadar ağabeyi Abdülhamid'i affetmedi, son nefesine kadar eşinin matemiyle yaşadı. Çocuklarını, torunlarını böyle yetiştirdi.

Dedesinin adını taşıyan prenses Mevhibe Celalettin, bu duygularla büyüdü.

Üç lisan biliyordu, piyano çalıyordu.

Başına buyruk, özgür ruhlu bir kadındı.

Evlendi, oğlu oldu.

Evliyken bir başkasına âık oldu.

Boşandı, yasak aşkıyla evlendi.

İkinci eşi Jön Türklere yakındı, tutuklandı.

Mevhibe tanıdığı paşalardan ricacı oldu, memleketi terk etmeleri koşuluyla serbest bırakılmasını sağladı. Önce Mısır'a gittiler, sonra Fransa'ya geçtiler, Paris'te yaşadı.

Astım hastasıydı.

Krizler geçiriyordu, doktorlar morfin verdi.

Kaş yapayım derken göz çıkarılmıştı...

Her defasında biraz daha fazla doz kullandı, morfinman oldu.

İsviçre'ye gitti, Cenevre'de sanatoryuma yattı.

İki ay kadar tedavi gördü, bağımlılıktan kurtuldu.

Annesini babasını peşpeşe kaybetti.

Babası vefat etmeden önce geçim sıkıntısına düşmüşlerdi, saraydan düzenli olarak aldıkları maaş kesilmişti, başka gelirleri yoktu, mecburen malı mülkü satmaya başlamışlardı, köşkü sat, konağı sat derken, yaşadıkları saltanattan, debdebeden eser kalmamıştı.

İkinci eşinden de boşandı.

İstanbul'a döndü.

Nişantaşı'nda apartman dairesi kiraladı.

Saray hayatı sona ermişti, mütevazı bir eve girmişti.

Aslında eşi hayli varlıklıydı, boşanmasaydı bir eli yağda bir eli balda devam edebilirdi ama, parayı pulu değil, özgürlüğünü tercih etmişti.

Osmanlı gümbür gümbür çöküyordu.

Memleket evlatları Çanakkale'de, Galiçya'da, Arabista h çöllerinde tümen tümen şehit düşerken, saray çevrelerinde vur patlasın çal oynasın devam ediyordu.

Bu utanç verici durum, Mevhibe'yi büyüdüğü yetiştiği çevreye tahammül edemez hale getirdi.

Akrabalarından, saraylı dostlarından uzaklaştı, hiçbiriyle görüşmemeye başladı.

İstanbul işgal edildi.

Düşman zırhlıları *Boğaz'a* demirledi.

Sokaklar *İngiliz,* Fransız, İtalyan askerleriyle, bu ülkelerin üniforması altındaki Senegalli, Hintli askerlerle dolmuştu. Küstahtılar. Kadınlara sarkıntılık ediyorlardı, insanlarımızı tokatlıyor, aşağılıyorlardı.

Yıllar sonra hatıralarını anlatırken *"o* günü hiç unutmuyorum" diyecekti Mevhibe...

"Memleket için en kara gündü."

Tam o atmosferde...

Şişli'de Karlo Apartmanı'nda bir davete katıldı.

Mustafa Kemal'le tanıştı.

O gece orada bitmedi.

Davet çıkışında kalabalık bir grupla Mevhibe'nin evine gittiler, şafak sökene kadar sohbete devam ettiler.

Misafirlerini uğurladıktan sonra yatmadı.

Pencere kenarındaki koltuğa oturdu...

Mustafa Kemal'i düşünerek tatlı tatlı gülümsüyordu.

Hemen hemen her akşam görüşmeye başladılar.

Sadece müzikli davetlerle, eğlenceli yemeklerle sınırlı değildi. Mevhibe artık Mustafa Kemal'in evindeki siyasi toplantılara da katılıyordu.

Mustafa Kemal'in talimatıyla İngiliz *ve* İtalyan işgal kuvvetleri komutanlarının balolarına gidiyor, kulak kabartıyordu, Mim Mim Grubu'nun giremediği çevrelere giriyor, istihbarat topluyordu.

Saray prensesi, Kuvayı Milliye casusu olmuştu!

O dönemde Mustafa Kemal müthiş mide rahatsızlığı geçirdi. Sancılı krizler yaşıyordu, üstüne yüksek ateş vardı

17 gün yattı.

17 gün boyunca, Mevhibe başucundan ayrılmadı.

Mayıs *1919...* Mustafa Kemal'in evindeki kalabalık toplantılardan biriydi. Yaveri Cevat Abbas uygun anını kolladı, Mevhibe'yi yemek odasına çağırdı. "Paşa kararını verdi,

Anadolu'ya geçiyor, hazırlıklar tamam, siz de gitmek ister misiniz?" diye sordu.

Mevhibe afalladı.

Hiç beklemiyordu.

"Biraz düşünmem *lazım"* diyebildi.

İki gün sonra...

Bu defa *bizzat* Mustafa Kemal karşısına oturttu.

"Gidiyorum, siz de benimle gelin" dedi.

Reddetmesin diye ikna etmeye çalışıyordu, *"bize* çok *faydanız* olacak, Halide Edip hanım da Anadolu'ya geçiyor, *yalnız* kalmazsınız" dedi.

Ömrü boyunca ilk *ve* son *kez,* bir kadına "benimle *gel" diyordu.*

Uzuuun sessizlik oldu.

Mevhibe'nin kalbi "koş" diyordu.

Aklı ise kolundan çekiyordu.

"Müsaade ederseniz *biraz* düşüneyim" dedi.

Mustafa Kemal'in hayal kırıklığı yüzünden okunuyordu. Bir daha asla bu mevzuyu açmadı, asla.

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktı.

Mevhibe, Milano'ya gitti.

Bir süre orada, bir süre Viyana'da yaşadı.

Dresden'e geçti.

Parası iyiden iyide azalmıştı.

Ucuz fiyatla pansiyon odası kiralamıştı. Konservatuvara *yazıldı,* piyano çalıştı, şan eğitimi aldı. Ruhundaki *yaralara* müzikle pansuman yapıyordu.

Dört yıl yurtdışında yaşadı.

Maddi açıdan sıfırı tüketmişti.

Şubat *1923'te* İstanbul'a döndü.

Evi barkı yoktu.

Arkadaşlarında kaldı.

Cumhuriyet ilan edildi.

Hanedan mensupları sımrdışı edilecekti.

Mevhibe, hayatında ilk kez paniğe kapıldı.

Ne gidecek yeri vardı ne parası ne sığınacak ailesi.

431 sayılı kanunla hilafet kaldırıldı.

Kadın erkek çocuk, toplam 155 kişi sımrdışı edildi. Gerisi, söz konusu kanunun kapsamı dışında bırakıldı.

Mevhibe kurtulmuştu . ..

Ama artık yaşayabilmek için çalışması gerekiyordu.

Ne yapabilirim diye düşündü taşındı.

Muhsin Ertuğrul'a gitti, yardım istedi.

Eline bir sayfa metin tutuşturdular, ezberle, prova yapalım dediler. Doğuştan yetenekti, çok beğendiler. .. Muhsin Ertuğrul'un kadrosuna katıldı.

Ferah Tiyatrosu'nda rol *almaya* başladı.

Muhsin Ertuğrul, Neyire Neyir, Muammer Karaca, Vasfi Rıza Zobu, Hazım Körmükçü gibi efsanelerle aynı sahneyi paylaştı. *Renkli Fener, İşsizler, Sırat Köprüsü, Bir Zaid Bir Baskın, Taş Parçası, Cehennem, Donanma Gecesi* piyeslerinde oynadı.

Afişlerde "Prenses Mevhibe" adıyla yer alıyordu.

Gazetelere "tiyatrocu prenses" diye haber oluyordu.

Anadolu turnesine bile katıldı.

Muhsin Ertuğrul Avrupa'ya gidince, kadro komple işsiz kaldı. Şadi beyin tiyatrosuna katıldı, sabit bir tiyatro salonu yoktu, nerede bulurlarsa orda oynuyorlardı.

Üç ay dayanabildi, ayrıldı.

Fırtınalı hayatı yüzünden oğluna gerektiği gibi sahip çıkamamıştı, anneannesi Cemile sultana emanet etmişti...

O tek evladını kaybetti.

Darbe üstüne darbe yiyordu.

Evlat travmasını taşıyamadı.

Suçluluk duygusuyla iyice kabuğuna çekildi.

Galata Liman Şirketi'nde santral memuresi oldu.

Bir hafta geçti geçmedi, müdürüyle kavga etti.

Adamın kafasına sandalye fırlattı, çıktı gitti.

Çocukluk arkadaşı Odette'in eşi mösyö Kormiye, Osmanlı Bankası'nda yöneticiydi, gel bizimle çalış dedi. Başka çaresi yoktu, bu defa Osmanlı Bankası'nın merkez şubesinde santral memuresi oldu.

Bir zamanlar Osmanlı Bankası'nın en varlıklı müşterilerinden biriyken, şimdi aynı Osmanlı Bankası'nı^ santral memuresiydi.

41 yaşındaydı.

Her şeyini kaybetmişti ama, gururu kale gibi ayaktaydı. Mustafa Kemal'i arayıp, yardım istemedi.

Büyük dedesi padişah.

Büyük dayısı padişah.

Küçük dayısı padişah.

Santral memuresiydi.

1928'de girdiği Osmanlı Bankası'nda ölene kadar çalıştı. 1952'de zatürreeden vefat etti.

Mustafa Kemal'in “benimle gel" dediği kadın... Tarihimizin gördüğü en çılgın, en onurlu, en trajik öykülerden biriydi.

Mustafa Kemal aydınlanmasının odak noktası, kadındı.

Medeni Kanun kabul edildi.

Resmi nikâh getirildi.

Aynı anda birden fazla kadınla evlenme kaldırıldı.

Yaş sınırı konuldu, küçük yaşta evlilikler önlendi.

Miras hukukunda cinsiyet ayrımına son verildi.

Siyasi haklar teslim edildi, seçme seçilme hakkı verildi. Eşit eğitim hakkı verildi.

Meslek edinme hakkı verildi.

Kadın, insan değildi.

Nüfus sayımında sayılmıyordu.

Büyükbaş hayvanlar sayılıyordu...

Kadınlar sayılmıyordu.

Eşit birey oldu.

1923.. . Latife'yle birlikte yurt gezisine çıkmıştı. Adana'd, , bir grup kadın eşleri aracılığıyla haber göndererek, "Latife hanımı misafir etmek istiyoruz" dediler. Mustafa Kemal bu "tek taraflı" davete itiraz etti. "Benim bulunamayacağım bir yerde, eşim de bulunamaz" dedi. Harem selamlık kavramını uygulamalı olarak tarihe gömdü.

1923.. . İzmir İkiçeşmelik'te Ankara Sineması vardı.

Türkiye'nin ilk sinemacısı Cemil Filmer işletiyordu.

Mustafa Kemal, Latife'yle birlikte geldi.

Locaya oturdular.

Salona baktı, hıncahınç doluydu, herkes erkekti.

"Cemil neden hiç kadın yok?" diye sordu.

"Paşam kadınlara yalnız salı günleri sinema gösteriyoruz" cevabını alınca, yaverine döndü, "salonun yarısını boşaltın, bizi karşılamak için dışarıda biriken kadınları davet edin" dedi.

Kadınlar alkışlayarak ve ağlayarak salonu doldurdu, koridorlar bile tıklım tıklım kadın oldu. Hep birlikte *Şarla İdama Mahkûm* filmini seyrettiler. Milattı. Kadın-erkek bir arada, tarihimizde ilk kez işte böyle film izledi.

Bu devrim niteliğindeki hadisenin keyfini uzatmak istiyordu. "Hayatımda hiç bu kadar güldüğümü hatırlamıyorum, şunu bir daha seyretsek olmaz mı?" dedi. Kahkahalarla tekrar seyrettiler.

1923.. . Darülbedayi sanatçıları İzmir'e geldi. *Ceza Kanunu* piyesini sahneleyeceklerdi. Mustafa Kemal'i davet ettiler. "Müslüman Türk kadın oyuncunuz var mı?" diye sordu, hemen peşinden cevabı beklemeden Ahmet Refet Muvahhit'e döndü, "eşiniz

hanımefendiyi *Ateşten Gömlek* filminde seyretmiştim, pek beğenmiştim, neden Bedia hanıma tiyatroda rol vermiyorsunuz?" dedi.

(Afife Jale öncüydü, Osmanlı döneminde sahneye çıkan ilk Türk kadınıydı ama, kaçak göçek çalışabiliyordu, habire karakola çekiliyor, sorgulanıyordu, Türk kadınlarının sahneye çıkması yasaktı.)

O gece sabaha kadar Bedia hanıma hem ezber hem prova yaptırıldı. Mustafa Kemal, Latife'yle birlikte Kordon Palas'a geldi, yerine oturdu. Bedia Muvahhit, Cumhuriyet döneminde tiyatro sahnesine çıkan, "özgürce çıkan" ilk Müslüman Türk kadını oldu.

1925.. . Süreyya, hukuk fakültesinden mezun olan ilk kız öğrenciydi. Mustafa Kemal'in arkadaşı Ahmet Ağaoğlu'nun kızıydı. Ankara'da ceza işleri umum müdürlüğünde çalışıyordu.

Bir gün, arkadaşı Melahat'la

birlikte öğle yemeği için İstanbul Lokantası'na gittiler. Başkentteki tek lokantaydı, sadece milletvekilleri geliyordu. Süreyya'yla Melahat mahcup mahcup girdiler, musluğun yanındaki küçücük masaya oturdular.

Herkes onlara bakıyordu.

Akşam eve gittiğinde, babası karşısına oturttu, üzüntülüydü. "Bir daha lokantaya gitmeyin, dedikodu yapıyorlar" dedi.

Ertesi gün, tesadüfen Mustafa Kemal'le Latife misafirliğe geldiler. Sohbet sohbeti açarken, Süreyya

dayanamadı, "büyük bir derdimiz var, lokantaya gitmek istedik, mesele oldu" dedi.

Ertesi gün... Süreyya çalışırken adalet bakanı Mustafa Necati bey odaya girdi. "Hemen hazırlan, Paşa seni yemeğe götürecekmiş" dedi. Süreyya koşarak aşağı indi, Mustafa Kemal makam arabasındaydı, "Latife seni yemeğ. - bekliyor, hadi bin" dedi.

Çankaya'ya doğru giderlerken, İstanbul Lokantası'nın önünden geçiyorlardı. Mustafa Kemal şoförüne "dur" dedi, durdular. Lokantadaki bütün milletvekilleri dışarı fırlamıştı. Hepsine hitaben seslendi, "Süreyya yarın bu lokantaya gelecek" dedi.

Mesele bitmişti...

Süreyya ertesi gün Melahat'la birlikte lokantaya gitti. Bir sonraki gün tekrar gittiklerinde, bu defa, İstanbul milletvekilleri Hamdullah Suphi beyle Ali Rıza beyin hanımları da lokantadaydı. Türk kadınının, yanında erkek olmadan restorana gidebilme özgürlüğü kazanılmıştı.

1925.. . Gecenin konukları arasında Abdülhak Hamit Tarhan'la 42 yaş küçük eşi Lucienne vardı.

Lucienne, Belçikalıydı.

Abdülhak Hamit birkaç kadehten sonra kendinden geçmişe benziyordu. Konuklar arasında başka hanımlar da varken, kendi eşini göstererek "var mıdır Türkler arasında böyle hanım" deyiverdi.

Masa buz gibi oldu.

Mustafa Kemal kendini zor tutuyordu. Yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Lafını düzeltmesi için duymamış gibi yaptı, "ne buyurdunuz beyefendi?" dedi.

Abdülhak Hamit iyice saçmaladı.

"Bana beyefendi demeyiniz lütfen, sadece adam deyiniz" dedi.

Mustafa Kemal kestirdi attı.

"İşte onu diyemediğim için beyefendi diyorum ya!"

Kadınların da katıldığı balolar tertiplernneye başlanmıştı ama, kadınlar salonun bir tarafında toplaşıyor, toplu halde oturuyorlardı. Büfeye gidip yemek almak için bile kıpırdamıyorlardı, sanki ayıpmış gibi çekingen davranıyorlardı. Ayakta tek tük cesur kadın oluyordu.

Mustafa Kemal kadınları teşvik etmek için erkeklere yol gösteriyordu. "Ayaktaki hanımlara itibar ediniz, ayaktaki hanımlara ikram ediniz, yavaş yavaş oturanlar da kalkar" diyordu. Hakikaten öyle oluyordu, özeniliyordu.

Erkek erkeğe başlayan her gecenin sonunda, kadınlar erkekler karışık, ayakta sohbet eder hale geliyorlardı.

1923.. . İstanbul'da vapur-tramvay gibi toplu taşıma araçlarında perde vardı, kadınlar perdenin arkasında otururdu, kocalarıyla bile yan yana oturamazlardı.

Mustafa Kemal perdeleri kaldırttı.

Öylesine radikal bir karardı ki, sadece tutucu erkekler değil, Üsküdar Amerikan Koleji mezunu, aydın bir İstanbul kadını olan Halide Edip Adıvar bile itiraz etti, "bizim perdemize ne karışıyorsunuz" dedi!

Vapurlardaki, tramvaylardaki perdeyi kaldırmıştı ama, zihinlerdeki perdeyi aralamak hiç kolay olmuyordu.

Kadın'a kadın olarak hitap edilmesini bile kaba buluyordu.

Bir akşam mesela, Selahattin Pınar yeni bestesini -kuyordu.

Gel, gel, gel, gitme kadın ruhumu hicranına yakma inlet beni, öldür beni, ağyara bırakma karşında esirim, bana düşman gibi bakma

Şarkı bitti, Mustafa Kemal alkışlarken önerisini dile getirdi. “Çok güzel ama, şu kadın kelimesi biraz kalın düşmüyor mu? Kadının inceliğini, nezaketini daha iyi ifade edecek bir kelime koysanız, farzedelim, canım deseniz olmaz mı?" dedi.

Güfteyi yazan Selahattin Pınar değildi, buna rağmen savundu, "sanıyorum kadın kelimesi yerindedir, çünkü canım kelimesi bir erkeğe de söylenebilir" cevabını verdi. Şarkıdaki kadın, kadın olarak kaldı.

Aşk'ın nelere kadir olduğunu bilirdi.

1936.. . İngiltere kralı Edward, İstanbul'a gelmişti. Moda'da kürek-yelken yarışlarını birlikte izliyorlardı. Kral'ın heyetinde Amerikalı bir kadın vardı.

Mustafa Kemal'in keskin gözleri bu detayı atlamadı... Arkadaşlarıyla sohbet ederken "Kral'ın o hanımefendiye büyük zaafı var, korkarım bu yüzden tahtını kaybedecek" dedi.

Aynen öyle oldu...

Wallis Simpson etrafına ışık saçan bir kadındı. Evliydi. Kral'la yasak aşk yaşıyordu. İstanbul'a geldiklerinde sevgili oldukları bilinmiyordu.

İngiltere'ye dönünce boşandı. Kraliyet yasaları, gelenekler, kilise, hepsi karşılarındaydı.

Tek çare vardı... Türkiye seyahatinden üç ay sonra, radyolarının başında oturan İngiliz halkı kulaklarına inanamıyordu, Kral Edward dul sevgilisiyle evlenebilmek için tahtından vazgeçti, çekildi, kardeşi kral oldu.

İlk resmi güzellik yarışması, Mustafa Kemal'in direktifiyle 1929 yılında Cumhuriyet gazetesi tarafından düzenlendi.

Tanıtım ilanları verildi. Katılma koşulları şöyleydi: "Irk, din ve mezhep farkı aranmaz. her namuslu Türk kızı katılabilir.

Yalnız yüz güzelliği müsabakası değildir.

Endam tenasübü de şarttır."

125 aday katıldı.

Halit Ziya Uşaklıgil, Peyami Safa, Cenap Şahabettin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Abdülhak Hamit Tarhan, ressam İbrahim Çallı, mimar Vedat Tek, tiyatrocular Vasfi Rıza Zobu, Bedia Muvahhit, gazeteciler Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Vâlâ Nureddin, Yusuf Ziya Ortaç jüri üyesiydi.

Feriha Tevfik, ilk Türkiye güzeli seçildi.

Cumhuriyet'in haberine göre "orta boylu, kıvırcık lepiska saçlı, altın gözlü, beyaz tenli, zarif endamlı"ydı. Beyaz saten elbise giymişti.

1930'da Mübeccel Namık...

1931'de Naşide Saffet kraliçe oldu.

15 yaşından büyük

finallere katıldı.

28 ülke temsilcisiyle yarıştı. Dünya Güzellik Kraliçesi oldu.

1932'de Keriman Halis, Türkiye güzeli seçildi.

Belçika'daki uluslararası

Mustafa Kemal çok mutluydu...

Cumhuriyet'ten önce insan yerine bile konulmayan; çarşaftan, peçeden, kafesten kurtardığı Türk kadını, dünyanın en güzel kadınıydı.

Taksim'de sahne kuruldu.

Dünya Güzeli'miz törenle halka tanıtıldı.

Mustafa Kemal, Keriman Halis onuruna balo tertipletti. Dünya Güzeli'yle dans etti.

“Ece" soyadını verdi.

Doğallığı severdi, makyaj sevmezdi.

Etrafındaki kadınların hiçbiri ruj veya oje sürmezdi. “Boya küpü" derdi.

Kadınlarla ilgili kitaplar okurdu.

Enis Behiç'in *Tarihte Güzel Kadınlar* isimli kitabını elinden bırakamamış, sabahlayarak bitirmişti.

Giorgio Quartara'nın *Kadın ve Tanrı* isimli kitabını, özellikle İslamla ilgili bölümlerini işaretleyerek okumuştu.

Kadına dair her çarpıcı bilgiyi not ederdi.

Yunan tarihini incelerken, milattan önce 600'lerde Midilli adasında dünyaya gelen, antik dönemin kadın şairi Sappho'yu merakla araştırmıştı.

Fransız Devrimi'nin kadın kahramanlarını incelemişti.

Hititler'de kadın, eşit bireydi.

Politik kimliği vardı, ülke yönetiminde *söz* sahibiydi.

Rahibe, hekim, müzisyen *gibi,* her alanda etkindi.

Mustafa Kemal'in Hitit merakınm odak noktalarından biri, kadındı.

Türk kadınına tanınan hakları, küresel platforma taşıdı.

\935'te Uluslararası Kadınlar Birliği'ni davet etti. Uluslararası Kadın Kongresi'ne ev sahipliği yaptı.

Feminizm kongresiydi.

36 ülkeden tamamı kadın 360 delege katıldı.

ABD, İngiltere, Hollanda, İsviçre, Avustralya,

Mısır, Hindistan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Yeni Zelanda, Romanya, Fransa, Norveç, Yugoslavya, Portekiz, Jamaika, İran, Polonya, Yunanistan, Estonya, Suriye, Danimarka, Mısır, Belçika, Bermuda Adaları, Finlandiya, İrlanda, İzlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Macaristan, Sri Lanka, Uruguay. .. Delegelerin hepsi kendi ülkelerinde kadın hakları mücadelesi veren, meslek sahibi veya parlamenterdi.

Türkiye'yi 24 delege temsil etti.

Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir'di.

Yardımcıları Aliye Esad, Lamia Refik ve Nermin Muvaffak'tı.

1935 seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren Türkiye'nin ilk kadın milletvekilleri de oradaydı.

Yıldız Sarayı'nda düzenlendi.

Bir hafta sürdü.

Kürsünün arkasında iki büyük Türk Bayrağı vardı.

Bayraklarımızın arasına "Justice-Adalet" yazılı pankart asılmıştı.

Konuşmalar Fransızca, Almanca, İngilizce yapıldı.

Hukuk önünde kadın-erkek eşitliği, eşit eğitim hakkı, eşit meslek hakkı, ekonomik özgürlük hakkı üzerinde duruldu. "Çocuk gelin" sorununa dikkat çekildi.

Savaşların, tek tek farklı ülkelerin değil, evlatların ölmesi sebebiyle "dünya kadınlarının ortak sorunu" olduğuna dikkat çekildi.

Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir, konuşmasını Fransızca yaptı. "Türk kadınını haremin kafeslerinden kurtarıp, parlamento kürsüsüne getiren, Türk kadınını erkeğinin yanında hak ettiği yere davet eden Mustafa Kemal Atatürk'e minnet borcumuz *var"* dedi.

Dünya Kadınlar Birliği Başkanı Corbett Ashby, "feminizm kongremizin aslında en önemli hadisesi Mustafa Kemal Atatürk'le tanışmak" dedi.

Avustralya delegesi Kardel Oliver, *28* bin kilometre yol kat ederek, haftalarca süren yolculukla gelebilmişti. "Türk kadınına *ve O* büyük adama duyduğum saygının yanında, yorgunluğumun lafı bile edilmez" dedi.

“Siz Büyük Şefinize Atatürk diyorsunuz. Biz onu Ataşark diye anarız!,,

Dünya kadınlan Ulu Halâ »kâra derin hay r anlıklarını heyecanla ifade ediyorlar!

AlMaıku *trturlt* ’ |

Mısır Feminist Birliği Başkanı Hüda Şaravi *"bu* kongre bizim için *bayramdır"* diyordu. "Bütün şark'ta kadın haklarını tanıyan ilk ülke Türkiye'dir, İslam kadınlığı kurtuluşunu Atatürk'e borçludur, Türkler O'na Atatürk diyor, bizim için

yetmez, *O* bizim için Ataşark" diyordu.

Konuk delegeler, milli kıyafetlerini giyiyorlardı.

Taksim civarındaki otellerde ağırlandılar.

Pera Palas'ta irtibat ofisi kurulmuştu.

İstanbul'u gezebilmeleri için otobüsler tahsis edilmişti.

Her akşamüstü Dolmabahçe'de *çay* saati vardı. Öğle yemeklerini Beylerbeyi Sarayı'nda yiyorlardı.

Ülke bayraklarıyla donatılmış özel vapur hazırlanmıştı Bu vapurla Boğaz'da dolaşıyorlardı.

TBMM'de özel kanun çıkarıldı.

Nobel ödülünü kazanan ilk kadın, Marie Curie...

Nobel ödüllü Norveçli yazar, Sigrid Undset...

Nobel ödüllü Amerikalı toplumsal reformcu, Jane Addams...

Nobel ödüllü İtalyan yazar, Grazia Deledda.. .

Nobel ödüllü İsveçli yazar, Selma Lagerlöf...

Nobel ödüllü AvusturyalI yazar, Bertha von Suttner. .. Nobel ödüllü Fransız bilim insanı, irene Joliot Curie...

Bu efsane kadınların fotoğraflarıyla Uluslararası Kadınlar Birliği'nin logosunu kullanarak "Uluslararası Kadınlar Kongresi anma pulları" basıldı.

Hem de 1.5 milyon adet basıldı.

Türkiye'nin müthiş tanıtımı olmuştu. ABD'den Avustralya'ya, Mısır'dan Finlandiya'ya, dünya gazetelerinde geniş yer buldu.

Yunan gazetelerinde hem şaşkınlık hem biraz kıskançlık hem de büyük saygı vardı... *Akropolis* gazetesinin başyazısında şunlar yazıyordu: “Kim tahmin edebilirdi? 15 yıl evvel kime söyleseler kim inanırdı? Harem hayatının yanına yaklaşılması bile yasak olan mahpus kadını, Türk kadını, bugün dünyanın feministlik tacını tutuyor."

Kongre tamamlandı.

Dünya Kadınlar Birliği heyeti Ankara'ya gitti.

Mustafa Kemal, Çankaya Köşkü'nde kapıda karşıladı.

Dünya kadınlarına hitaben şu tarihi konuşmayı yaptı:

“Lütfedip Türkiye'ye geldiğiniz için, uluslararası kongrenizi İstanbul'da düzenlemeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

Türk kadını hiçbir alanda erkeklerden geri kalmayacak.

Türk kadını hiçbir alanda Avrupalı kadınlardan geri kalmayacak.

Türk kadını daha büyük nesiller yetiştirmeye kabiliyetlidir.

Kadınlarımız için asıl mücadele alanı, asıl zafer kazanılması gereken alan, kılık kıyafette başarıdan çok, bilgiyle, kültürle, gerçek faziletle süslenip, donanmaktır.

Türk kadını, dünya kadınlarıyla el ele vererek, dünya barışı için, dünya huzuru için çalışacak, buna emin olabilirsiniz."

Sabiha Gökçen Afet İnan Ülkü

Abdürrahim

Rukiye

Nebile

Mustafa

Zehra.

Sekiz manevi çocuğu oldu.

Sofraya kızlarıyla birlikte otururdu.

"Onlar benim pırlantalarım" derdi.

Yemekten sonra kızlar odalarına çekilirdi.

Masadaki sohbet öbür konuklarla devam ederdi.

Çocuklarına farklı davranılmasını istemezdi.

Bir gün...

Sabiha'yla *Zehra* okulun bahçesinde ip atlıyorlardı. Teneffüs bitti, ders başladı.

İp atlamaya devam ediyorlardı.

Öğretmenleri kadındı. Kapıya çıktı, seslendi.

Dinlemediler. Gülüşerek oynamaya devam ettiler.

Öğretmen bu şımarıklığa dayanamadı. ..

"Defolun gidin okuldan" diye bağırdı.

Kızlar afallamıştı.

İlk kez böylesine bir tepki görüyorlardı.

Onlar Atatürk'ün kızıydı, kim, hangi hakla bağırabilirdi... Ağlaya ağlaya koşarak köşke gittiler. Mustafa Kemal'in çalışma odasına girdiler. "Bizi okuldan kovdu, sevmiyoruz bu öğretmeni" diye şikâyet ettiler.

Mustafa Kemal "bak sen şu öğretmene" dedi.

Kızların yüzüne gülümseme yayıldı.

Yaverini çağırdı...

"Al bu ikisini derhal okula götür, takdirlerimi bildir, kızlarımı arzu ettiği şekilde yetiştirsin" dedi!

Sonra kızlara döndü, sert bir ses tonuyla çıkıştı. "Öğretmeninizin elini öpüp af dileyeceksiniz, o sizi affederse ben de affederim!"

Kızlar tırıs tırıs okulun yolunu tuttu.

Kızların, Abdürrahim'in, Mustafa'nın ders notlarını yakından takip ederdi. Yüksek puanlar aldıklarında özellikle okula gidip öğretmenlerle görüşürdü, "benim çocuğum diye iltimas mı yapıyorsunuz?" diye sorardı. Bazen emin olmak için kendisi sınav yapardı, o dersi yeterince bilip bilmediklerini bizzat tespit ederdi.

Mustafa Kemal'in çocuklarıyla Çankaya'da görevli aşçı, şoför, garson, berber gibi hizmetlilerin çocukları aynı ilkokula gidiyordu.

"Asla yalan söylemeyeceksiniz" diye tembihliyordu.

"Sakın unutmayın, yanlış yapmanıza değil, yalan söylemenize kızarım" diyordu.

Çocukların aile içinde "özgür birey" olmasını istiyordu.

"Çoğu ailelerde öteden beri çok kötü bir alışkanlık var. Çocuklarını söyletmez ve dinlemezler. Zavallılar söze karışınca 'sen büyüklerin konuşmasına karışma' derler, sustururlar. Ne kadar yanlış, hatta zararlı bir hareket! Çocukları serbestçe konuşmaya, düşündüklerini, duyduklarını olduğu gibi ifade etmeye özendirmelidir. Böylece hem hatalarını düzeltmeye imkân bulunur hem de ileride yalancı ve ikiyüzlü olmalarının önüne geçilmiş olur. Çocuklarımızı düşüncelerini hiç çekinmeden ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Onların temiz yüreklerinde yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber doğruya, iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışmalıyız. Bence bunlar, çocuk eğitiminde ana kucağından en yüksek eğiti ı ^ ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulaca k önemli noktalardır. Ancak bu yolladır ki, çocuklarımız memlekete yararlı birer vatandaş ve eksiksiz birer insan olurlar" diyordu.

Sinemaya, alışverişe gitmelerine hiç hayır demezdi.

Köşk'te siyahi hizmetli vardı, Nesip efendi.

Mustafa Kemal ona çok güvenirdi.

Kızlar da Nesip efendiye "baba" diye hitap ederlerdi.

Bir yere giderlerken, yanlarında Nesip efendi olurdu.

Harçlıklarını, genel sekreter Hasan Rıza Soyak verirdi.

İlerleyen yıllarda, siyasi partiler Mustafa Kemal'in manevi çocuklarını milletvekili adayı yapabilmek için teklif üstüne teklif götürdü.

CHP dahil, her defasında "hayır" cevabı aldılar.

"Politikaya girmeyeceksiniz" diye vasiyeti vardı.

Sabiha 1913'te Bursa'da doğmuştu.

Babası defterdardı.

Jön Türk'tü.

Bu yüzden Edirne'den Bursa'ya sürülmüşlerdi.

Annesini babasını kaybetmişti.

Ağabeyleri *ve* ablalarıyla yaşıyordu.

1925'te Bursa'ya gelen Mustafa Kemal'in karşısına dikildi. Okumak istediğini söyledi.

Henüz *12* yaşındaki bu yürekli *kız,* Mustafa Kemal'i çok etkiledi, gözleri doldu, ağabeylerinden ablalarından *izin* istedi, tuttu elinden, Ankara'ya götürdü.

İlkokulu orada, liseyi Üsküdar Amerikanda okudu.

Paris'e gönderildi, Fransızca öğrendi.

Eskişehir Havacılık Okulu'nda pilot oldu.

Gözükaraydı.

Dersim Harekâtı'na katılmak istiyordu.

Mustafa Kemal endişe ediyordu.

"Çarpıştığın insanların eline esir düşersen, sana çok kötü davranacaklardır, bunun ne demek olduğunu başına gelmeden bilemezsin" diye uyardı.

Sabiha kararlıydı.

"Hakkınız *var,* nihayetinde altımızdaki bir uçaktır, *arıza* yapabilir, isabet alabilir, çakılabilir. Şayet böyle bir talihsizlik olursa, emin olunuz, canlı olarak kimsenin eline düşmem" diye ısrar etti.

Mustafa Kemal'in derin mavi gözlerinden bir gurur bulutu geçti. Koltuğundan kalktı, çalışma masasının çekmecesini açtı. Meşin kılıfındaki toplu Smith Wesson'unu aldı, Sabiha'ya uzattı.

“Şeref ve haysiyetine dokunacak bir durumla karşılaşırsan, önce karşındakine, sonra kendine boşaltmakta tereddüt etme" dedi.

Sabiha çok keskin tabanca kullanırdı. Önce Mustafa Kemal'in elini, sonra hediye emaneti öptü.

Ertesi sabah saat beş sularıydı.

Gün ağarmak üzereydi.

Mustafa Kemal saçını okşayarak Sabiha'yı uyandırdı.

24 yaşındaki mangal yürekli kızının üstlendiği sorumluluk nedeniyle çok gergindi, o gece gözünü bile kırpmamıştı, hiç uyumamıştı.

“Haydi çocuğum vakit geldi" dedi.

Kendi otomobiliyle havaalanına götürdü.

Geri dönene kadar, dört gün kimseyle konuşmadı.

Sabiha, dünyanın ilk kadın savaş pilotu unvanı kazandı. Övünç Madalyası aldı.

O hediye tabancayı hep çantasında taşıdı.

1960'da Anıtkabir Müzesi'ne bağışladı.

Aralarında bombardıman ve akrobasi uçaklarının da bulunduğu 22 farklı tipte uçak kullandı. Sekiz bin saatten fazla uçtu. Türkkuşu Uçuş Okulu'nda başöğretmen oldu. Dünyanın en prestijli havacılık ödülüne layık görüldü, Amerikan Hava Kurmay Koleji tarafından “dünya tarihine adını yazdıran 20 havacıdan biri" seçildi. Bu ödüle layık görülen tarihteki ilk ve tek kadın oldu. 70'li yaşlarında

bile kokpite oturup tek başına uçardı. Son uçuşunu, 83 yaşındayken ABD gezisinde, Fransız pilot eşliğinde, Falcon 2000 jetiyle yaph.

Türk kadını'nın en güçlü rol modellerinden biri oldu.

Gökçen soyadım Mustafa Kemal verdi.

1940 yılında pilot yüzbaşı Kemal Esiner'le evlendi.

Eşinin soyadım almadı, eşine kendi soyadım verdi.

Bu anlamda da tarihte ilk'ti.

Çocukları olmadı.

Maalesef üç yıl sonra eşini kaybetti.

Bir daha evlenmedi, 58 yıl yalnız yaşadı.

88 yaşında vefat etti.

Ankara Cebeci Şehitliği'nde toprağa verildi.

Türkiye'deki Ermeni toplumunun gazetesi *Agos,* 2004 yılında Sabiha'nın "Ermeni kökenli" olduğunu iddia etti.

88 yıllık ömrü boyunca böyle bir imada bile bulunulmuş değilken, vefatından üç yıl sonra böyle bir iddia peydah olmuştu. Ermenistan vatandaşı Hripsime Gazalyan isimli bir kadının, Sabiha'nın teyzesi olduğu, bebekken Şanlıurfa'da yetimhaneye bırakıldığı öne sürülüyordu.

Sabiha'nın herhangi bir etnik kökenden olması elbette önemli değil ama... Bu iddiayı ortaya atanların unuttuğu birkaç pürüz vardı.

Sabiha'nın anne ve babasına ait bilgiler meçhul değildi.

Babası İzzet bey, memurdu, defterdardı.

Dolayısıyla, aile fertlerinin soyağacı Osmanlı arşivlerinde mevcuttu.

Annesi Hayriye hanım, Saraybosna doğumluydu.

Ağabeyi Neşet bir dönem Mustafa Kemal'in korumasıydı. *Kız* kardeşi Saime vardı.

Ne yetimhaneyle alakaları vardı ne Şanlıurfa'yla.

Mustafa Kemal'in en küçük manevi *kızı* Ülkü, ilk evliliğini Sabiha'nın amcasının oğlu Fethi Doğançay'la yapmıştı, soyağacının bir başka kanıtıydı. Maliye bakanlarından Vural Arıkan'ın kayınpederi, Sabiha'yla kardeş torunuydu, anne tarafından Saraybosna doğumlu olduklarını teyit ediyordu.

Peki neydi?

Bu iddiayı ortaya atanlar, Sabiha'yı sözde soykırım iddialarına dayanak yapmak istiyorlardı.

Herhangi bir çocuğun tehcir kurbanı olması haber olmazdı *ama,* o çocuk Mustafa Kemal'in kızıysa dünya çapında merak konusu olurdu.

Öyle de oldu.

İki-üç *yıl* hararetle tartışıldı.

Neticede, yukarıda örnekleri verilen tanıklarla, kanıtlarla çürütüldü. Ama... Bu süre *zarfında* sözde soykırım gündemde tutulmuştu.

Maksat hasıl olmuştu.

Afet, 1908'de Selanik'te doğmuştu.

İlkokul öğretmeniydi.

1925'te İzmir'de görevliyken Mustafa Kemal'le tanıştı.

Yüksek öğrenim yapmak istediğini söyledi.

İsviçre Lozan'a gönderildi.

Rochemont okulunda iki yıl Fransızca eğitimi aldı. Yurda döndü, Notre Dame de Sion'dan mezun oldu.

Tekrar İsviçre'ye Cenevre Üniversitesi'ne gitti, tarih bölümünden diploma aldı. Aynı üniversitede "Türk Halkının ve Türk Tarihinin Antropolojik Karakteri" teziyle doktora yaptı. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde doçent oldu, profesör oldu. Türk Tarih Kurumu asbaşkanı oldu. Ankara, Hacettepe ve Ege üniversitelerinde ders verdi, Kara Harp

Okulu'nda ders verdi. Devrim tarihi ve kadın haklarına dair kitapları dokuz lisana çevrildi.

Diğer manevi kızlar gibi Çankaya Köşkü'nde yaşadı.

Sabiha, Zehra ve Rukiye'ye ablalık yaptı.

Küçük kardeşlerinin eğitimlerine bizzat katkı sağladı.

Hayatı kâğıtla, kalemle, kitapla geçen tarih profesörüydü ama, müthiş silah kullanırdı. Mustafa Kemal'in hediye ettiği Browning marka tabancayı çantasından ayırmazdı.

(Afet ve Sabiha, çağdaş Türk kadını modeliydi, eğitimli Cumhuriyet kızı olarak yetiştirilmişlerdi, toplumda sorumluluk üstlendiler, kadın hakları konusunda öncülük yaptılar. Bu vasıfları nedeniyle, hedeftiler. .. Mustafa Kemal'e ulaşamayan Mustafa Kemal düşmanlarının kolay hedefiydiler. Can güvenlikleri daima tehdit altındaydı. Bu nedenle hem Sabiha'ya hem Afet'e, gerekirse kendilerini korumaları konusunda silah eğitimi verilmişti.)

Afet 1940'ta doktor Rıfat İnan'la evlendi, iki çocuğu oldu.

Örnek bir yaşam sürdü.

Şatafattan hep uzak durdu.

İlk maaşıyla aldığı inci küpeleri tek aksesuarıydı.

77 yaşındayken vefat etti.

Ankara'da Cebeci mezarlığında toprağa verildi.

Ülkü 1932 doğumluydu

Annesi Vasfiye hanım, Selanik'te Zübeyde hanım tarafından evlatlık olarak büyütülmüştü,

Gazi Orman Çiftliği'nin istasyon şefi Mehmet

Tahsin beyle evlendirilmişti, Ülkü dünyaya gelmişti.

Mustafa Kemal, henüz dokuz aylıkken evlat edindi.

Bu minik bebekte adeta torun sevgisini yaşıyordu.

Ülkü, etrafındaki herkese isim takardı.

Manevi ablası Rukiye'ye "İstanbullu teyze" derdi.

Sabiha Gökçen'e "tayyare teyze" diye seslenirdi.

Siyahi Ferahşan hanım "çikolata teyze"ydi.

Sadece Mustafa Kemal'e ilave sıfat takmazdı.

"Atatürkçüğüm" diye hitap ederdi.

Mustafa Kemal vefat ettiğinde altı yaşındaydı.

Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu.

Manevi babasının idealini gerçekleştirip yüksek tahsil yapmak yerine, maalesef henüz reşit bile olmadan nikâh masasına oturdu. İlk evliliğini Kastamonu milletvekili Fethi Doğançay'la, ikinci evliliğini Yeşua Bensusen'le, üçüncü evliliğini Öke Adatepe'lye yaptı.

İkinci eşinin Musevi olması, memlekette fırtınalar kopardı... Milli Türk Talebe Birliği ve Mustafa Kemal

Derneği protesto gösterileri yaptı. Atatürk'ten Ülkü'ye intikal eden tüm hakların geri alınması istendi. Okul kitaplarından Ülkü'yle ilgili bölümlerin çıkarılması istendi. Ülkü'nün vatandaşlıktan çıkarılması bile istendi!

Basın, sanki suç işlemiş gibi linç ediyordu.

Yağ ticaretiyle uğraşan İstanbullu işadamı Yeşue Bensusen kendini anlatabilmek için çırpınıyordu.

"Türk vatandaşıyım, vatani görevimi şerefli Türk ordusunda yaptım, memleket için canımı veririm,

Atatürk'e son derece bağlıyım" diyordu. Hatta adını soyadım “Yaşar Bensu" olarak değiştirdi. Nafile...

Saldırılardan kurtulamadılar. Bu korkunç mahalle baskısına alt yıl dayanabildiler, boşandılar.

Türkiye'nin en mutlu çocuğuyken mutsuz bir yetişkine dönüşen Ülkü, 80 yıllık ömrünü talihsiz bir sonla noktaladı. 2012 yılında İstanbul'dan Ankara'ya giderken trafik kazasında hayatım kaybetti.

Zincirlikuyu'da toprağa verildi.

Osmanlı-Rus savaşından sonra Kafkas cephesinde çok sayıda öksüz yetim çocuk kalmışh, subaylar sahip çıkmaya çalışıyordu.

Abdürrahim onlardan biriydi.

Annesini babasını kaybetmişti.

Üç yaşındaydı.

1916 yılında Van'da ikinci ordu komutanı Mustafa Kemal tarafından evlat edinildi.

İstanbul'da Zübeyde ve Makbule tarafından büyütüldü

Mustafa Kemal, Samsun'a gitmek üzere Şişli'deki evden ayrılırken, Abdürrahim oradaydı. Ufak bir güğümle arkasından su dökmüştü.

Mustafa Kemal, İzmir'de Latife'yle evlenirken, Abdürrahim oradaydı. Zübeyde'yle birlikte İzmir'e gelmişti, Zübeyde vefat edince Latife'nin yanında kalmıştı. Böylece tarihi nikâh törenine katılma şansını yakalayan 50 özel davetliden biri olmuştu.

İlkokulu Ankara'da okudu.

İzmir'e gönderildi.

Mithatpaşa Meslek Lisesi'nden diploma aldı.

Almanya'ya gönderildi.

Berlin Teknik Üniversitesi'nde elektrik mühendisi oldu.

Alman AEG firmasında staj yaptı.

Almanca ve Fransızca biliyordu.

Savarona'nın satın alma görüşmelerinde tercümanlık yaptı.

Ankara elektrik havagazı işletmesinde işe girdi.

Merkez Bankası'ndan emekli oldu.

“Ben anamı da bilmem, babamı da bilmem. Kendimi bildiğimde annem olarak kabul ettiğim Zübeyde hanımı, halam Makbule hanımı, bir de Paşa'mızı tanıdım. Benim ailem, bu aileydi. Ben kendimi hep bu ailenin çocuğu olarak kabul ettim, hep öyle kaldım. Gerçek annemi babamı çok araştırdık, kesin olarak öğrenemedik. Kesin olarak bildiğim, üç yaşındayken Mustafa Kemal Paşa'nın evinde olduğumdur. Atatürk'ü büyüten anne tarafından büyütülmüş olmak, onun aldığı terbiyeyi almış olmak, bu onur ve şeref, bir fani olarak sahip olabileceğim servetin en büyüğüdür" diyordu.

Evlendi, iki çocuğu oldu.

Daima mütevazı, huzurlu bir yaşam sürdü.

90 yaşındayken Ankara'da vefat etti.

İstanbul'da Ortaköy mezarlığında toprağa verildi.

Rukiye 1911'de Konya Seydişehir'de doğmuştu.

Babası, Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı.

Ana karargâhta emir eriydi. Cumhuriyet ilan edildikten sonra Mustafa Kemal'e gitti, yardım istedi, “üç kızım var, okutamıyorum, en küçüğüne sen sahip çık" dedi.

Rukiye dokuz yaşındaydı, evlat edinildi.

Sabiha ve Zehra'yla üçüz gibi büyüdüler.

Ramazanda oruç tutardı.

Sofrada yalnız kalmasın diye, ramazan boyunca akşam yemekleri iftara göre ayarlanırdı, oruç tutan tutmayan herkes Rukiye'yle birlikte iftara otururdu.

Mustafa Kemal yine böyle bir ramazanda, gümüş muhafaza içinde, minicik bir elyazması Kur'an-ı Kerim hediye etmişti. Rukiye onu hayatı boyunca çantasında taşıdı.

İlkokulu Ankara'da okudu.

Lise diplomasını Notre Dame de Sion'dan aldı.

Gazi Orman Çiftliği'nin koruma birliği komutanı yüzbaşı Hüsnü Erkin'le evlendi. Nikâhı Ankara

Belediyesinde kıyıldı, düğünü Dolmabahçe Sarayı'nda yapıldı. Bir oğlu oldu.

84 yaşındayken İstanbul'da vefat etti.

Nebile *1910'da* İstanbul'da doğmuştu.

Yetimdi.

Çapa öğretmen okulunda öğrenciydi.

Darüşşafaka'da okuyan bir erkek kardeşi vardı.

Başka kimsesi yoktu.

Büyük bir medeni cesaretle Dolmabahçe Sarayı'na geldi, hizmetçilik dahil her ne görev verilirse verilsin Mustafa

Kemal'in emrinde çalışmak istediğini söyledi.

Yaver Cevat Abbas aracılığıyla Mustafa Kemal'in haberi oldu, *17* yaşındayken evlat edinildi.

Üsküdar Amerikan *Kız* Koleji'ne yazdırıldı.

Dans etmeyi, şarkı söylemeyi çok seviyordu.

Okumaya pek niyeti yoktu.

Ders çalışması gereken saatlerde *gezip* dolaşıyordu.

Başgöz etmekte *fayda* görüldü.

19 yaşındaydı.

Viyana büyükelçiliği başkâtibi Raşit beyle evlendirildi. Ankara Palas'ta gerçekleşen düğününde Mustafa Kemal'le dans etti.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusuyla manevi kızının bu dans fotoğrafı *The Illustrated Landon News* dergisinde kapak oldu, dünya çapında ilgi gördü. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadınlar lehine dönüşümün fotoğrafıydı.

Üç yıl sonra boşandı, Ankara'ya döndü.

1937'de mühendis Sabahattin İrdelp'le evlendi.

Dolmabahçe Sarayı'nda sade bir nikâh töreni yapıldı.

Mutluluğu gene bulamadı, dört yıl sonra yine boşandı.

Sıkıntılar üst üste geliyordu.

Menenjit geçirdi, 29 yaşındayken gözlerini kaybetti.

Çocukluğunda yaşadığı maddi sıkıntılarını hiç unutmadığı için, kardeşinin Darüşşafaka sayesinde meslek sahibi olduğunu hiç unutmadığı için, eline geçen her kuruşu hayırsever olarak kullanırdı...

Evlilikleri sırasında Darüşşafaka'ya 34 bin lira bağışlamıştı. O dönemin parasıyla ciddi servetti.

Mustafa Kemal'in vasiyetnamesiyle kendisine bağlanan maaşını da Darüşşafaka'ya bağışlamıştı. Başka geliri yoktu.

İkinci eşinden de ayrılınca beş parasız ortada kaldı.

Başını sokabileceği bir evi bile yoktu.

Görme engelli olarak tek başına yaşayabilmesi mümkün değildi. Arkadaşları tarafından İstanbul Yakacık'ta sanatoryuma yatırıldı.

Hiç şikâyet etmeden, orada kalıyordu.

İstese Ankara'yı ayağa kaldırırdı, yardım bile istemedi.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün haberi oldu.

Zorla ikna edildi, Fransız La Paix hastanesine aldırıldı. Dört sene dayanabildi.

Henüz 33 yaşındayken son nefesini verdi.

Feriköy mezarlığına defnedildi.

Pırıl pırıl başlayan, trajik biten, onurlu bir öyküydü.

Mustafa, Varna'da doğmuştu.

Ailece Bulgaristan'dan Yalova'ya göçmüşlerdi.

Okuma yazma bilmiyordu. Çobandı.

11 yaşındayken tesadüfen Mustafa Kemal'le tanıştı. Namuslu karakteriyle

hayatının akışını değiştirdi.

1929 yılıydı. Yalova çiftliğinin etrafında atla gezintiye çıkan Mustafa Kemal, sürüsünü otlatan üstü başı yırtık gariban bir çocukla karşılaştı. Atından indi, sohbet etti. Özgüvenli cevaplarını çok beğendi. “Seninle adaşız" diyerek harçlık vermek istedi. Adaş kabul etmedi. Mustafa Kemal ısrar edince de, cebindeki cevizleri çıkardı, “bunları alırsan olur" dedi. Karşılıksız para almıyordu.

Bu haysiyetli tavır, Mustafa Kemal'in hayran olduğu davranış biçimiydi. Paraya tamah etmeyen çocuğa sarıldı, öptü.

"Beni ailenle tanıştır" dedi.

Anne babasından izin istedi.

Tuttu elinden, İstanbul'a götürdü.

Adaş'ın sağlık durumu hayli kötüydü.

Şişli çocuk hastanesine yatırıldı, dört ay tedavi ettirildi. İlkokulu İstanbul Beşiktaş'ta okudu.

Kuleli Askeri Lisesi'ne yazdırıldı.

Kara Harp Okulu'nu bitirdi.

"Sığırtmaç" lakabıyla tanınıyordu, Demir soyadım aldı. Evlendi, kızı oldu.

Binbaşı rütbesiyle emekliye ayrıldı.

70 yaşında vefat etti, Yalova'da toprağa verildi.

Fırsat eşitliğinin, eğitim devriminin sembolüydü. Okuma imkânı verilen her yurttaşın meslek sahibi olabileceğinin, ekonomik açıdan sıçrayabileceğinin kanıtıydı.

Zehra kimsesizdi.

1912'de Amasya'da doğmuştu.

Dört yaşındayken babasını kaybetmişti.

Beş yaşındayken annesini kaybetmişti.

Koskoca dünyada yapayalnız kalmıştı.

Mustafa Kemal 1924'te Latife'yle birlikte Amasya'ya geldi. Darüleytam yurdunu ziyaret ederken, tanıştılar.

İlk manevi kızı oldu.

İlkokulu Ankara'da tamamladı.

Liseyi Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu. İngiltere'ye gönderildi.

Oxford Üniversitesi'ne bağlı Saint Hilda Koleji'ne yazdırıldı. Edebiyat eğitimi almaya başladı.

İmkânlar dört dörtlüktü ama, Zehra zorlanıyordu. İçedönük bir kızdı, sosyalleşemiyordu.

Uyum sağlayamıyordu.

Kimseyle arkadaşlık kurmuyordu.

Henüz sömestr bile bitmemişti, psikolojisi bozulmuştu. Derslerinde yeterince iyi olamadığı için sorumluluğun : : yerine getiremediğini düşünüyordu, kendisini başarısız buluyor, iyice bunalıma giriyordu.

Sabiha'yla Rukiye'ye sık sık mektup yazarak yakınıyordu. İç dünyasında kopan fırtınaları anlatıyordu.

"Okulumu yarım bırakmak istemiyorum ama, burada da kalmak istemiyorum, bocalıyorum" diyordu.

Kendisini yalnız ve kaybolmuş hissediyordu.

Her fırsatta Londra elçiliğimize gidiyordu.

Orada vakit geçiriyordu.

Mustafa Kemal'in haberi oldu.

Israr etmenin manasız olduğunu gördü.

"Bıraksın gelsin, başka okul bakarız" dedi.

1935 yılının kasım ayıydı. Londra büyükelçimiz Fethi Okyar tarafından gemiyle Fransa'ya getirildi.

Refakatçi eşliğinde Paris trenine bindirildi.

10 saat kadar yol alınmıştı.

Sabaha karşı dört sularıydı.

Uyuyamıyordu.

"Kendimi iyi hissetmiyorum, koridor penceresinden *biraz* hava *alayım"* diyerek kompartımandan çıktı.

Sonrasının nasıl olduğunu kimse bilmiyor. ..

Le Figaro gazetesinde çıkan haberde şunlar yazıyordu:

"Calais-Paris treninden genç bir kadın düştü. Alarm verilmesinin ardından rayların kenarındaki taşlarda *yatar* halde bulundu. Amiens hastanesine kaldırılmasına rağmen dayanamadı. Kimliği pasaportundan anlaşıldı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının evlatlık kızı *bayan Zehra,* İngiltere'den geliyordu."

23 yaşındaydı.

Cenazesi Amiens kilisesine kaldırılmıştı.

Paris büyükelçiliğimiz tarafından teslim alındı.

Özel vagonla Marsilya'ya getirildi.

Gemiyle İstanbul'a gönderildi.

Basına haber verilmedi, duyulması istenmiyordu.

Cenaze namazı Teşvikiye camiinde kılındı.

Maçka mezarlığına defnedildi.

Mustafa Kemal duygusal olarak darmadağın olmuştu.

Cenazeye gelmedi.

Kendisini temsilen Hasan Rıza Soyak'ı gönderdi.

Milli Mücadele boyunca bir insanın görebileceği her türlü dramı gördüğünü zanneden Hasan Rıza, yanılıyordu... *12* yaşından beri adım adım büyümesine tanıklık ettiği Zehra'nın kabrine toprak atarken, hayatının en *zor* gününü yaşadı.

Doğuştan talihsiz çocuğun başına talih kuşu konmuştu ama... Hayata başladığı gibi talihsiz şekilde yitip gitti.

Mustafa Kemal'in bir manevi kızı daha olacaktı.

Yasak aşk mani oldu.

Ertuğrul yatının kaptanı Kemal beyin, Bülent adında kız kardeşi vardı, Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okuyordu.

Mustafa Kemal kendisi gibi Selanikli olan Kemal kaptanı çok severdi, onun isteğiyle Bülent'i de manevi evlatları arasına almıştı, yüksek tahsil yapması için yurtdışına gönderilecekti.

Gel gör ki... Bülent'in gayrimüslim bir delikanlıyla nikâhsız aşk yaşadığı, gizli gizli buluştukları anlaşıldı.

O gnün şartlarında evlenseler olmaz, böyle devam etseler hiç olmazdı. Dedikodular ayyuka çıkınca Mustafa Kemal'in çevresinden uzaklaştırıldı.

Bülent eğitimini yarıda bıraktı, evinden kaçtı, o delikanlıyla birlikte şehri terk etti. Maalesef, henüz 20'li yaşlarındayken hastalanıp öldüğü, Rumelihisarı mezarlığında toprağa verildiği duyuldu.

Mustafa Kemal'in yaşayan te l kardeşi Makbule'ydi.

Kendisinden dört yaş küçüktü.

"Makbuş" diye hitap ederdi. Başkalarına bahsederken "benim hemşire" derdi.

Ömrü boyunca kanatları altında tuttu, en zor şartlarda bile daima korudu kolladı ama, çok yakın oldukları söylenemezdi.

Ağabeyinin karşı çıkmasına rağmen nikâhlanmıştı. İki kardeş arasındaki duygusal bağı koparan hadise, buydu.

Makbule'yi tarif ederken, Fikriye'yi örnek gösteriyordu.

"Samsun'a çıktığımda, benim hakkımda katli vaciptir diye idam fermanı verdiklerinde, tasvip etmediğim bir amel-i mandayla evlendi, Fikriye ise arkamdan geldi, her türlü tehlikeye göğüs gererek Ankara'da bana ulaştı" diyordu.

"Amel-i manda" sıfatını, işe yaramaz manasında kullanıyordu.

Makbule'nin nikâhlandığı "işe yaramaz" kimdi?

Muamma olarak kaldı.

Sadece ismini biliyoruz: Lütfü efendi.

Mustafa Kemal'in Sofya'dayken Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta geçiyordu... "Aileme yegâne sığınak olabileceği fikriyle, eniştem Lütfü efendiye yardımcı olmanız konusunda istirhamlarda bulunmaktan hakikaten utanmıştım. Son iltifat mektubunuz gelmeseydi, sizi kesinlikle rahatsız etmemeye karar vermiştim. Valideyle hemşire Selanik'te çırpınıyor, enişte İstanbul'da sefil sürünüyor" diyordu.

Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki'nin güçlü adamı Cemal Paşa'dan utana sıkıla yardım istediğine göre, enişte Lütfü muhtemelen İstanbul'da iş arayan emekli askerdi.

Kayınbiraderi Mustafa Kemal'i Çanakkale'deyken ziyaret etmişti.

Mustafa Kemal kendi hatıralarında tek kelime bile bahsetmemişti ama, kurmay başkanı İzzettin Çalışlar'in 1915 yılındaki Çanakkale günlüğünde küçücük bir cümlede yer alıyordu: “Mustafa Kemal'in eniştesi Lütfü efendi misafir geldi."

16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek üzere Şişli'deki evden ayrılırken, enişte efendi ortada yoktu. Ama hemen akabinde eve yerleştiğini biliyoruz... Çünkü Makbule'nin hatıralarında, ağabeyi Mustafa Kemal gittikten birkaç gün sonra yaşananlar şöyle anlatılıyordu: “Kapı çalındı, pencereden baktım,

tanımadığım kimselerdi, aşağı indim, ne istiyorsunuz diye seslendim, evi arayacağız dediler, heyecanla yukarı koştum, kocama haber verdim, çizmelerini giydi!"

Enişte Lütfü'yle alakalı bilgi kırıntılarımız bunlardan ibaret... O dönemin gazetecilerinden hiçbiri Makbule'nin özel hayatını merak etmemişti. Enişte adeta hayalet gibiydi. Haberlerde, hatıralarda kayda geçen en ufak iz bile yoktu. Mustafa Kemal'in sevmediğini bildikleri için, adını bile duymaya tahammül edemediği için, muhtemelen merak etmek istememişlerdi.

Kesin olarak bildiğimiz ise şu... Mustafa Kemal İstanbul'dan ayrıldıktan sekiz yıl sonra yeniden İstanbul'a geldiğinde, kız kardeşi artık yalnızdı, kocası yoktu.

Makbule 1935'te 50 yaşındayken ikinci defa evlendi.

Mecdi Boysan'la nikâhtandı.

Düğün yapılmadı.

Nikâh fotoğrafları basında yer almadı.

Maalesef yine başarısız, menfaat odaklı bir evlilikti.

Mecdi Boysan'm İstanbul Mecidiyeköy'de fabrikası vard[1]

Makbule'yle evlenir evlenmez aniden tırmanışa geçti.

O yıl yapılan seçimlerde Edirne milletvekili oldu.

İş Bankası idare meclisi üyesi oldu.

Yetmedi, müteahhitliğe başladı.

Dikkat çekici hızla zenginleşiyordu.

Mustafa Kemal'in kulağına tatsız *laflar* geliyordu.

Bir akşam sofradayken maliye bakanı Abdülhalik Renda'yı hemen yanındaki sandalyeye oturttu. "Ne *yap* et, bizim enişteye iltimas geçilmesine mani ol, benim namıma iş *yaptığı* zannedilebilir, kendisinin öyle niyeti olmasa bile öyle zannederler" dedi.

Lisanı münasiple "defterini dür" demişti!

Çok geçmeden fabrika kapandı.

Mecdi Boysan'ın iflas ettiği duyuldu.

1939'da milletvekilliği sona erdi.

Aym yıl boşandılar.

Harç bitmişti, *yapı* paydostu.

Boşanma davasında birbirlerine girdiler.

Makbule, eşinin kendisine ait *eve zorla* el koyduğunu söyledi.

Kendisine ait eşyaları çalarcasına götürdüğünü söyledi.

Mecdi'nin tanıkları *da,* tam tersine Makbule'yi suçladı.

Çirkinleşen *ve* düğüm haline gelen dava yedi yıl sürdü.

Anca *1946'da* Yargıtay'da sona erebildi.

Makbule, ağabeyinin forsunu kullanmayı seviyordu.

Ağabeyi hayattayken, Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmişti. Alibeyköy'de çiftlik satın almıştı.

Mustafa Kemal'in en sevmediği davranış biçimiydi.

Öfkeleniyordu, uyarıyordu ama...

Makbule bana mısın demiyordu.

Selanik belediyesi, Mustafa Kemal'in doğduğu Pembe Ev'i kamulaştırmış *ve* kendisine hediye etmişti.

Müze olarak korunacaktı.

Makbule bu sembolik jesti bile kavrayamamıştı.

"Üst kattaki pembe boyalı oda benim odamdı, yine bana tahsis edilsin" demişti!

Mustafa Kemal sofrada sık sık bunu anlatırdı.

"Paraya mı ihtiyacın *var* Makbuş?" diyerek *alay* ederdi

Evliyken eşinin soyadım taşıyan Makbule, boşandıktan sonra *"Atadan"* soyadım aldı.

Atatürk'ten *yadigar* manasındaydı.

Hiç çocuğu olmadı.

Manevi evlatları oldu.

Mustafa Kemal'in manevi oğullarını evlat edindi!

1954 yılında, sığırtmaç Mustafa'yla, Abdürrahim'in eşi Hatice'yi, mahkeme kararıyla nüfusuna geçirdi.

Abdürrahim'i Zübeyde hanımla birlikte büyütmüştü, *bizzat* evlendirmişti, gelin Hatice'yi de kızı gibi benimsemişti.

Ağabeyi Mustafa Kemal'in kanuni mirasçısıydı.

ilk bakışta herhangi bir miras yok zannediliyordu.

Çünkü Mustafa Kemal tüm mal varlığını millete bağışlamıştı.

Ancak... Ankara, *İzmir,* Bursa, Samsun, Diyarbakır, Erzurum, Konya, Trabzon *ve* Antalya'da Mustafa Kemal'e hediye edilen evler, taşınmazlar vardı. Bunlar vasiyetnamesinin dışında kalmıştı.

Aslında, kendisine hediye edilen evleri, bulundukları şehirlerin belediyelerine hibe etme kararı almıştı.

Bursa'daki evini ve Çelik Palas Oteli'ndeki hissesini son Bursa ziyaretinde resmi yazıyla belediyeye bağışlamıştı.

Ankara'daki hediye edilen evlerini, otelini, arsalarını ve dükkânlarını da yine resmi işlemlerle Ankara belediyesine bırakmıştı. Diğerlerine ömrü vefa etmemişti.

Böylece, hediye evlerin tapusu mecburen Makbule'ye intikal etti. 1939 yılında Makbule adına tescil edildi.

"Ağabeyime sembolik olarak hediye edilen bu evlerin benimle hiç alakası yok, Atatürk'ün manevi mirasıdır" demedi, üstüne geçirdi.

Hükümet başka çare bulamadı...

Hatıra evleri müze yapılmak üzere tek tek kamulaştırıldı. Makbule'ye emsal bedelleri ödendi.

Milletin Mustafa Kemal'e hediye ettiği, Mustafa Kemal'in de millete iade ettiği hediyeleri, nakite çevirip çantasına koymuştu!

Vasiyetname konusunda da maraza çıkardı.

Mustafa Kemal'in vasiyetnamesine inanmadığını söyledi. Mustafa Kemal tarafından yazılmamış olabileceğini ima etti.

Bizzat ağabeyinin elyazısıyla kaleme alınmış olmasına rağmen... "Ağabeyimin o dönemde ekmeğini kopartacak takati bile yoktu" dedi.

Yazıyı başkası taklit etmiş demeye getirdi.

Vasiyetname, Mustafa Kemal'in ölümünden 18 gün sonra mahkeme huzurunda açılıp okunduğunda, tutanağı imzalamak istemedi.

Avukatlarına danışmak istediğini söyledi.

Vasiyetnameyi kabul etmek için pazarlık ediyordu.

Aylık masrafının 700 lira civarında olduğunu, kendisin bunun en az 10 katının verilmesi gerektiğini falan söylüyordu.

Yukarıda özetlenen hediye evlerin tapusu kendi üzerin' geçince, gönlü oldu, vasiyetnameyi kabul etti, sustu.

Taa dokuz yıl sonra yine para kriziyle ortaya çıktı.

1947 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ne mektup yazdı.

“Kendisine ödenen maaşla geçinemediğini, ev kirasına bile yetmediğini, şoför ve hizmetçi masraflarını karşılayamadığını,

kocasından boşandığı için kendisiyle ilgilenecek başka kimse bulunmadığını, Mustafa Kemal Atatürk'ün kardeşi olarak müreffeh yaşaması gerektiğini" belirtti. Ödeneğin artırılmasını istedi.

Cumhuriyet Halk Partisi'nden cevap mektubu geldi.

“Ödeneğiniz Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyetnamesine dayanıyor, bu ödeneğin artırılması partimizin yetkisinde değil" denildi.

Makbule öfkelendi, tekrar mektup yazdı.

Ama bu defa, cumhurbaşkanlığına, meclis başkanlığına, başbaVanlığa ve Demokrat Parti genel başkanlığına gönderdi.

“Mustafa Kemal Atatürk'ün vasiyetiyle şahsıma bağlanan maaşla geçinebilmem imkânsız hale geldi, otomobil masrafıyla şoför masrafının yarısına denk geliyor İstanbul'da evim yok, 200 lira kira ödüyorum, ağabeyimin vatana hizmetleri dikkate alınarak, bana vatana hizmet tertibinden aylık bağlanmasını istiyorum" dedi!

Baktılar olacak gibi değil...

Fazladan bin lira ödenmesi için kanun tasarısı hazırlandı.

Şubat 1948'de TBMM'de görüşüldü.

Meclis kürsüsünde hazin ifadeler kullanıldı.

“Atatürk'ün evlerinin parasını ne çabuk bitirdi?" diye soruldu.

“Vatanı için canını verenlerin ailelerine sadece 60 lira maaş ödenirken, Makbule Boysan'a niye bin lira verelim?" denildi.

“Mustafa Kemal'e hediye edilen bazı değerli eşyaların, Mustafa Kemal'in vefatından sonra Makbule Boysan tarafından satıldığı" söylendi.

Tek tek örnekler verildi...

“Mustafa Kemal'in elbiselerini sattığı" söylendi.

“Mustafa Kemal'in tespihini bile sattığı" söylendi.

Maalesef hepsi doğruydu.

“Mustafa Kemal'in baş harflerinin işlenmiş olduğu altın sigara tabakasını kuyumcuya sattığı" ortaya çıktı.

Kuyumcu bu alışverişi kâr etmek için yapmamıştı, Atatürk'ün eşyası başkasına gitmesin diye Makbule'ye fazla fazla para ödeyerek satın almış, sonra da götürüp CHP'ye hediye etmişti.

Ağabeyinin vasiyetnamesiyle ömür boyu oturması için Çankaya'daki Camlı Köşk kendisine tahsis edilmişti.

Bu köşkü bile kiraya vermek istediği açıklandı!

Abuk sabuk birilerine vermesin diye İsmet İnönü müdahale etmişti, 20 bin lira ödemişti.

Makbule de bu para karşılığında Camlı Köşk'ün kullanma hakkını Cumhuriyet Halk Partisi'ne devretmişti.

"Mustafa Kemal Atatürk hayatta olsaydı, mecliste kız kardeşi yüzünden yaşanan müzakerelerden azap duyardı' denildi.

Neticede kanun kabul edildi.

Makbule'ye ayda bin lira daha ödenmeye başlandı.

"Bana ödenen paradan vergi kesilmesin" bile dedi!

Onu kabul ettiremedi.

Müze yapılmak üzere kamulaştırılan ve bedelini nakit olarak aldığı hediye evlerle alakalı olarak, Hazine aleyhin-.[3] davalar açtı.

"Hakkımı yediler" dedi.

"Daha fazla para ödenmesi lazımdı" dedi.

Kazanamadı.

Ömrünün sonuna kadar mahkemelerle uğraştı.

İstanbul Moda'da oturuyordu.

71 yaşında Ankara Gata'da vefat etti.

Cebeci mezarlığında toprağa verildi.

Öldükten sonra bile para krizi yaşattı.

1949 yılında İstanbul dördüncü noterinde vasiyetname hazırlatmıştı. "Atatürk'ten bana miras kalan ve kalacak olan tüm mallarla, hisse senedi ve tahvillerimi Darüşşafaka'ya bağışlıyorum" demişti.

Halbuki... Ağabeyinden kendisine intikal eden evleri satmıştı, parasını bitirmişti. Mustafa Kemal'in geriye kal -in tüm mal varlığı millete ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne

başlanmıştı. Makbule'ye kalan veya kalacak olan başkaca gayrimenkul, hisse senedi veya tahvil yoktu.

Ankara kulisleri çalkalanıyordu. Makbule'nin bu tuhaf vasiyetnamesi siyasi malzeme yapılmıştı.

Demokrat Partililer, Mustafa Kemal'den Cumhuriyet Halk Partisi'ne geçen tüm malların Darüşşafaka'ya aktarılması gerektiğini söylüyordu. Darüşşafaka'nın CHP'ye dava açacağı konuşuluyordu.

Yürek kanatan para odaklı bu tartışmalar gazetelerin günlerce manşetlerinde yer aldı. Mustafa Kemal'e saldırmak için sinsi sinsi fırsat kollayanlara gün doğmuştu.

Kız kardeşi Makbule'nin parayla alakalı bitmek tükenmek bilmeyen talepleri üzerinden Atatürk'ün ruhu rencide edildi.

Baba tarafından akrabaları vardı.

Amcasının çocukları İstanbul'da yaşıyordu.

Onca işinin arasında kuzenlerini ihmal etmezdi, hepsiyle yakından ilgilenirdi. Herhangi bir ihtiyaçları olursa, Makbule üzerinden haberdar olurdu.

1927'de amcasının oğlu Necati Erbatur nişanlandı.

Nişan törenini Dolmabahçe'de yaptırdı.

Necati'yle Zeliha'nın davetiyelerini bizzat hazırlattı.

Amcasının kızları Vüsat, Naifa ve Zeynep'i çok severdi.

Vüsat'ın yeri ayrıydı.

Çünkü Vüsat'ın eşi yüzbaşıydı, Milli Mücadele'de şehit düşmüştü. Bu yüzden iki kat sorumluluk hissederdi.

1937'de Vüsat'ın kızı Nesrin evlenirken, tüm masrafla üstlendi. Park Otel'deki düğüne katıldı, gelinle dans etti.

Mustafa Kemal'in akrabaları Mustafa Kemal'e yaraşır bir hayat sürdüler. Ne menfaat talep ettiler ne şöhret gayreti sarfettiler. Gayet mütevazı, sıradan yurttaşlar olarak yaşadılar.

Dördüncü beşinci kuşaklar da bugün aynı böyle deva t. ediyorlar.

Mustafa Kemal asla adam kayırmazdı. "Enişte" örneğinde olduğu gibi, kardeşine bile torpil yapmazdı.

Yağcılıktan, yalakalıktan, dalkavukluktan tiksiniyordu.

"Hayatta en kötü şey riyakârlıktır" diyordu.

Dobraydı.

Dürüst cevapları seviyordu.

"Birbirimize daima hakikati söyleyeceğiz, felaket veya saadet getirsin, iyi veya fena olsun, daima hakikatten ayrılmayacağız" diyordu.

"Hakikatin ta gözünün içine bakmak lazımdır" diyordu

Methedilmekten hoşlanmazdı, konuyu değiştirirdi.

Sırıta sırıta pohpohlayanları çevresinden uzaklaştırırdı.

"Şunu yanıma sokmayın, fena muamele yaparım" diye uyarırdı.

1928-1933 yılları arasında Ankara'da bulunan Fransa büyükelçisi Charles de Chambrun "mütevazı lideri" şöyle tarif ediyordu: "Mustafa Kemal hükümdar, halife, diktatör olabilirdi. Fakat büyük adam olmak için parlak unvanlara

ihtiyacı yoktu. Hiç şüphesiz tahta çıkabilirdi, basireti buna mani oldu. Kibirsizdi. Gösterişi sevmez, övünmesini bilmezdi. İhtiraslarını tahdit etmesini biliyordu. Her gün biraz daha filozoflaşıyor, halk arasında kıymeti artıyordu. Orijinal adamdı."

Gammazlıktan hazzetmezdi.

Kendisine herhangi biri hakkında dedikodu yaptılarında, suç isnat ettiklerinde, ihbar edilen kişiyle ihbar edenleri kendi huzurunda bir araya getirirdi.

“Yüzüne söyleyin, yüzleşin" derdi.

İmzasız ihbar mektuplarına çok kızardı.

“Samimi ve dürüst insanlar aynı zamanda medeni cesaret sahibi olurlar, imzalarını saklamaya tenezzül etmezler, imzasız mektup yazanlar mutlaka ahlaksız yalancının biridir" derdi.

İmzasız ihbar mektubu geldiğinde, hiçbir soruşturma yaptırmaz, haberi olsun diye ihbar edilen kişiye gönderirdi.

“Bana muhalif olanlara bir şey diyemem, bunlar kendi görüş ve düşüncelerinde serbesttirler, hatta böylelerini takdir bile ederim. Fakat hiçbir fikre dayanmayarak, beni seven halka karşı güya benimle berabermiş gibi göstermeye kalkanların ikiyüzlü siyasetlerine müsamaha gösteremem" diyordu.

“Birbirimizi tenkit etmekte yalnızca fayda vardır, bundan asla zarar gelmez, fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir" diyordu.

1932-1933 yılları arasında Ankara'da görev yapan ABD büyükelçisi Charles Sherrill “muhalefete hoşgörü"sünü şöyle

anlatıyordu: "Mustafa Kemal akıl, mantık, hakkaniyetle hareket ediyordu. Fikirlerine iştirak etmediğiniz zaman, bu ayrılığınızın sebeplerini araştırıyordu. Sizi, kendisinden başka türlü düşündüren şeyi öğrenmek istiyordu."

1923.. . Bazı işgüzar milletvekilleri, vatana hizmetinden ötürü para ödülü vermeye kalkıştı. "Hidemat-ı vataniyesine mükafaten Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine bir milyon lira ihdas edilmiştir" diye kanun teklifi bile hazırlandı. İmzaya açıldı. Mustafa Kemal'in haberi oldu, "küstahlık etmişler, ayıptır" dedi, söz konusu kanun teklifini getirtti, yırttı attı.

1924.. . Sinop milletvekili Recep Zühtü, Milli Mücadele kahramanıydı. Ama paragözdü. Matbaası vardı. Kaliteli sigara kâğıdı üretmeye başladı. "Gazi Mustafa Kemal Paşa" markasıyla piyasaya sürdü! Sigara kâğıdının üstünde sadece adı değil, Mustafa Kemal'in fotoğrafı bile vardı! Sırtından ticaret yapmaya çalışanlar çoktu ama, istismarın böylesi ilk defa görülüyordu. Mustafa Kemal'in emriyle üretim derhal durduruldu.

Yağcılığından sıkıldığı kişiler için çarpıcı bir benzetme yapıyordu. "Çöp tenekesine her türlü süprüntüler konur, ne kadar boşaltsanız, dibinde yapışık bir şeyler kalır, işte bu o şeylerdendir" diyordu.

Kitap tutkusu bile "yalakalık" fırsatı olarak kullanılıyordu.

Gözüne girmek isteyenler evlerine geniş geniş kütüphaneler yaptırıyor, kapağım bile açmadıkları cilt cilt kitaplar satın alıyorlardı.

Mustafa Kemal kimin ne mal olduğunu gayet iyi bildi ^ için, misafir olarak gittiği evlerde kütüphaneden herhangi

bir kitabı çıkarıyor, o kitapla ilgili sorular soruyor, sahtekâr ev sahiplerine adeta ecel terleri döktürüyordu.

1926.. . Gülcemal vapurunda balo tertiplendi. Mudanya iskelesinden topluca bindiler. Konuklar arasında İstanbullu bazı sosyetik hanımlar vardı, kral'ın padişah'ın önünde eğiliyormuş gibi abartılı hareketlerle reverans yaptılar. Mustafa Kemal kaş göz işaretiyle yaverine mesaj verdi, söz konusu kadınlar Mudanya iskelesine geri götürüldü!

1932.. . Ankara civarında gezintiye çıkmıştı, bir köy kahvesine oturmuştu, sohbet ediyordu. Kahvenin kapısında Cumhuriyet Halk Partisi'nin "altı ok"lu bayrağı asılıydı. Köylünün biri aklınca göze girmek istedi, kapıdaki altı oklu bayrağı göstererek, "paşam sizin sayenizde bu altı oku 16 ok yapacağız inşallah" dedi. Mustafa Kemal cevap bile vermeden kalktı, kahveden çıktı, CHP genel sekreteri Recep Peker'e son derece ters bir ifadeyle dönerek, "maşallah beyefendi" dedi, "parti ilkelerini vatandaşlara çok güzel öğretmişsiniz, duyduklarıma çok memnun oldum!"

1935.. . Curnhuriyet'in yıldönümü vesilesiyle pankartlar hazırlanmıştı. "Atatürk bizim en büyüğümüzdür, Atatürk bu milletin en yükseğidir" gibi ibareler vardı.

Mustafa Kemal not kağıdı istedi.

"Atatürk bizden biridir" yazdı.

Falih Rıfkı'ya uzattı...

"Yazacaklarsa bunu yazsınlar" dedi.

1936.. . Güzel bir yaz akşamıydı, Büyükada'ya gitti, biraz yürüyüş yapacak, Splendid otelde yemek yiyecekti. Vapur iskelesinde indi. Üstü açık bir otomobil yanaştırılmıştı. Adayı rahat rahat gezmesi için önceden arabalı vapurla getirilmişti. "Adada motorlu araçla dolaşmak yasak değil mi?" diye sordu. "Kaldırın çabuk bunu" diyerek, yürüdü.

1937.. . Manevi kızı Nebile, mühendis Sabahattin İrdelp'le evlenmişti. Damat, İzmit kâğıt fabrikasında çalışıyordu. Bir gün Nebile'nin de bulunduğu ortamda fabrikanın müdürüyle karşılaştılar. Mustafa Kemal gayet açık şekilde tembih etti. "Bunlar benim evlatlarımdır, lâkin iş neyi nasıl icab ediyorsa her zaman öyle davranınız" dedi Manevi çocuklarına bile ayrıcalık tanınmasına karşıydı.

"Liyakat âşığıyım" diyordu.

İşi ehline verirdi.

Çevresini ikiye ayırıyordu.

Faydalılar.

Lezzetliler.

Sevmediği halde faydalı'ysa, o kişiyi devlet işlerinde en üst makamlara getirmekten asla çekinmezdi.

Çok sevdiği halde, hep yanında olduğu halde, hiçbir mevkiye getirmediği arkadaşları vardı, onlara "lezzetli" diyordu.

Sohbetlerinde sık sık beğendiği "devlet adamları"ndan, örnek alınması gereken "tarihi kişilik"lerden bahsederdi.

Fatih Sultan Mehmet için "büyük adam" sıfatını kullanıyordu.

"Çok kereler Fatih'in karşısında kaldığı meseleleri düşündüğüm zaman, ben de aynı hal çarelerine varmışımdır. Lâkin, Fatih benim karşısında kaldığım hadiseleri nasıl hallederdi, bunu hep merak ederim" diyordu.

Afet İnan'ın aktardığına göre, Kız Kulesi'ne Fatih Sult . ı n Mehmet'in heykelini yaptırmayı tasarlıyordu.

K1z Kulesi'nin yanından ne zaman geçse, orada böyle bir abide görmek istediğini söylüyordu.

Padişahlar arasında en çok Yıldırım Bayezid'i beğenirdi.

“Bir gün ressamlar kahramanlık simasını kaybederlerse, Yıldırım'ı alsınlar, onun simasını yapıversinler" diyordu.

Sadrazamlar arasında ise en çok, 2'nci Mahmud'u tahta çıkaran Alemdar Mustafa Paşa'yı önemsiyordu.

Türk tarihindeki ilk anayasal belge kabul edilen “sened-i ittifak"ı hayata geçirdiğine dikkat çekiyordu. “Biraz kültürü olsaydı, cumhuriyet ilan ederdi" diyordu.

Bir akşam Fransa elçisiyle yemekteydi, laf döndü dolaştı Büyük İskender'e geldi. Fransız elçi, Mustafa Kemal'le İskender'in askeri yeteneklerini birbirine benzetince... Eliyle dur manasında işaret etti.

“Mukayese burada sona erer, İskender dünyayı fethetmişti, ben böyle bir şey yapmadım, İskender dünyayı istila edeyim derken kendi vatanım unutmuştu, ben kendi vatanımı asla unutmayacağım" dedi.

Roma'yı fetheden Hun imparatoru Attila'nın, şatafatlı kıyafetlerle karşısına çıkan Roma yöneticilerine hitaben “ben sizin gibi zengin ve soylu değilim fakat, soylu bir milletten im" dediği rivayet edilirdi.

Attila'nın bu sözlerini düstur edinmişti.

“Ulus" kavramına örnek gösterirdi.

“Stratejinin babası" kabul edilen Hannibal'ın askeri dehasına saygı duyardı. Büyük Taarruz'un planlarını hazırlarken Kartacalı efsane komutanın taktiklerinden faydalanmıştı. Dolayısıyla, bu topraklarda mutlaka onurlandırılması gerektiğini düşünüyordu.

Hannibal milattan önce 182 yılında Gebze civarında intihar ederek hayatına son vermişti. Arkeolojik çalışma yapılmasını, Gebze'deki mezarının bulunmasını, park haline getirilerek, üzerine bir anıt dikilmesini emretti.

Ciddi araştırma yapıldı, mezar yeri tespit edilemedi.

Mustafa Kemal'in isteği, 1981 yılında gerçekleştirildi.

Mezar yeri bulunamadı ama, TÜBİTAK arazisi içine Hannibal anıtı dikildi.

Karamsarlığa düşen herkese Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'yı "rol model" olarak öneriyordu. Sofya'da ataşe olarak görev yaptığı sırada Türk gençleriyle sohbet

ederken şunları söylemişti: "Gazi Osman Paşa'yı kendim rehber olarak seçtim, Türk ruhu oradaki milli ruhtur, felaket günlerinde Plevne'yi ve Gazi Osman Paşa'yı düşüneceğiz, sizin de sembolünüz Osman Paşa olsun."

*

Mimar Sinan hayranıydı.

Türk Tarih Kurumu'na talimat verdi. Bilimsel araştırma yapılmasını, Mimar Sinan'ın vücut ve yüz hatlarına en uygun heykelinin ortaya çıkarılmasını istedi.

*

Süleymaniye külliyesindeki mezarı açıldı. Kafatasından ve kemiklerinden ölçüm yapıldı, boyu tespit edildi.

Kayseri'de dünyaya geldiği Ağırnas köyüne gidildi.

O yörede doğup büyüyen yurttaşların karakteristik fotoğrafları çekildi. Mimar Sinan'a dair nesilden nesile aktarılan menkıbeler toplandı.

Bu araştırmalar çerçevesinde, Sinan'ın yüzünü sembolize eden bir madalyon hazırlandı.

Mustafa Kemal'e sunuldu, onay alındı.

Bugün Türkiye'nin dört bir yanında bulunan Mimar Sinan heykellerinin tamamı, işte o madalyondan türetildi.

*

Mimar Sinan'ın yanı sıra Kanuni Sultan Süleyman'ın, Barbaros Hayrettin'in *ve* İbni Sina'mn heykellerinin yapılmasını istemişti. Beşiktaş'taki Barbaros Anıtı mesela, *1944'te* İsmet İnönü tarafından açıldı. *O* anıtın yapımına Mustafa Kemal'in sağlığında başlanmıştı.

*

Topkapı Sarayı'nı müze haline getirdi.

Halkın ziyaretine açtı.

Hırka-i Saadet Dairesi'nde kutsal emanetleri geziyordu.

Sancak-ı Şerif'i görmek istedi.

Sandığından çıkarıp, masaya serdiler.

Herkes büyülenmiş gibi bakarken, Mustafa Kemal sert bir ifadeyle, "Sancak-ı Şerif bu değildir, aslı nerede?" dedi.

Topkapı'ya adeta bomba düşmüş gibi oldu.

Panik yaşandı, kısa süre sonra vaziyet anlaşıldı.

Siyah renkli orijinal Sancak-ı Şerif çürümüş parçalanmıştı, onun yerine yeşil renkli Sancak-ı Şerif dikmişlerdi! Lime lime olmuş orijinal sancak, sandığın dibinde, torbadaydı.

Mustafa Kemal'i özellikle *"tarih"* konusunda kandırabilmek mümkün değildi; kulaktan dolma değil, daima somut bilgi sahibiydi.

Öğrenme iştahı doyumsuzdu.

Kitap okumak, nefes almak gibiydi.

Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, Kurtuluş Savaşı'nda, en kanlı çarpışmaların en kritik günlerinde bile elinden kitap düşürmezdi.

1922' de mesela, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin hemen öncesinde hatıra defterine gün gün şu notları düşmüştü:

"Sabah erken kalktım, *biraz* kitap okudum. *.."*

"İsmet Paşa gitti, *biraz* kitap okuyup yatacağım *..."*

"Banyo aldım, yatakta kitap okuduktan sonra hazırlandım . *.."*

"Yalnız kaldım, *biraz* kitap okuyacağım *..."*

Halide Edip Adıvar, Mustafa Kemal'in bir taraftan masasındaki savaş planlarıyla uğraştığını, diğer taraftan "İslam tarihi" okuduğunu söylüyordu. "Özellikle de İslam tarihinin demokrasiye en yakın olan ilk yirmi dört senesini incelediğine şahidim" diyordu.

Fahrettin Altay, Mustafa Kemal'in geceleri çadırında *İslam Dini ve Tefsirleri* isimli bir kitabı okuduğunu anlatıyordu.

1916da Bitlis'i düşman işgalinden kurtarırken, Namık Kemal'in *Tarih-i Osmani'sini,* Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerini, Tevhk Fikret'in *Rübab-ı Şikeste'sini,* Alphonse Daudet'nin *Sapho'sunu* okuyordu.

1918'de Karlsbad'da tedavi görürken, *Balzac* okuyordu.

Kari Marx'ın *Kapital'ine* yönelik eleştirileri takip ediyordu.

Zabit ve Kumandan ile Hasbihal adıyla kitap yazmıştı. İstanbul'da Minber matbaasında bin adet bastırmıştı.

Etiket fiyatı *7.5* kuruştu.

1919'da Anadolu'ya geçince, söz konusu kitabı okumak bile "suç unsuru" haline geldi.

Damat Ferit hükümeti tarafından derhal toplatıldı, imha edildi, yeniden basılması yasaklandı.

1921.. . TBMM kürsüsünde konuşurken, Kanuni Esasi'yi havaya kaldırdı. "Efendiler, sultan Hamid bu kitaba istinaden *ve* bu kitapta bahsolunan hukuka dayanarak, bu kitaba aldanan milletvekillerini dağıttı, bu milleti

33 yıl kölesi gibi kullandı" dedi. Sonra, Jean Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* kitabını havaya kaldırdı. "Efendiler, Jean Jacques Rousseau'yu başından nihayetine kadar okuyunuz, ben okudum!"

1922.. . Henüz cumhuriyet bile ilan edilmemişti. Mustafa Kemal'e Yahya Kemal Beyatlı'nın önerisiyle, İstanbul Üniversitesi ebediyat fakültesi tarafından "fahri profesör" unvanı verildi.

1924.. . Erzurum'da deprem oldu.

60 vatandaşımız hayatını kaybetti.

Ciddi yıkım vardı. Ülke genelinde yardım

kampanyaları başlatıldı; yiyecek, kıyafet, *para* toplandı.

İstanbullu bir kitapçı o güne kadar görülmemiş, duyulmamış bir yardımda bulundu.

Depremzede çocuklar için bin liralık kitap gönderdi. Mustafa Kemal bunu öğrenir öğrenmez teşekkür telgrafı çekti:

“İstanbul Babıali caddesi, kitapçı Hilmi beye... Erzur [t^ zelzele felaketzedeleri çocuklarına hediye ettiğiniz kitapla , dolayısıyla çok teşekkür ederim. Memleketin ilim ve irfanı için bu vesile ile gösterdiğiniz alakayı kıymetli buldum. İlim ve irfan ile donanmış bir kavim, her nevi felakete, tabiattan gelse bile çare bulabileceğine işaret olan bu nevi bağışınız, bütün milletçe takdire değer manadadır. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal."

1927.. . Nutuk'u yazdı.

Kurtuluş Savaşı'nın başından itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş belgeselini bizzat kaleme aldı.

Tamamlaması üç ay sürdü.

19 Mayıs 1919'la 20 Ekim 1927 arasını kapsıyordu.

Yazı bölümü 534 sayfa tutuyordu.

Ayrıca 308 sayfa mektup-telgraf gibi belge bulunuyordu.

Hem yazarı hem hatibiydi...

TBMM kürsüsünden bizzat okudu.

Günde altışar saatten altı gün sürdü.

Toplam 36 saat 31 dakikada bitti.

Dünyada eşi benzeri görülmemiş hadiseydi.

Literatüre "maraton nutuk" deyimiyle girdi.

Hem Milli Mücadele'yi resmi olarak kayda geçirmek hem de halka hesap vermek duygusuyla yazmıştı...

Tarihi konuşmasına "senelerden beri devam eden yükümlülük ve icraatımız hakkında milletimize hesap vermenin, vazifem olduğu kanaatindeyim" diye başladı.

Ve, siyasi vasiyetnamesi olan "Gençliğe Hitabe" ile bitirdi.'

Saygıdeğer efendiler, sizi *günlerce işgal eden uzun ve teferruatlı nutkum, nihayet geçmişe karışmış bir devrin hikâyesidir.*

Bunda milletim için ve gelecekteki evlatlarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek bazı noktaları belirtebilmiş isem, kendimi bahtiyar sayacağım.

Efendiler, bu nutkumla, milli varlığı sona ermiş sayılan büyük bir milletin, istiklalini nasıl kazandığını, ilim ve tekniğin en son esaslarına dayanan milli ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, asırlardan beri çekilen milli felaketlerin yarattığı uyanıklığın eseri ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu sonucu, Türk gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur.

Bu temel, senin en kıymetli hazinendir.

İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahili ve harici bedhahların olacaktır.

Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin!

Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir.

İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler.

Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir.

Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler.

Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhid edebilirler. Millet, fakr-ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı!

İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır!

Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!

O sırada TBMM'de bulunan yerli ve yabancı izleyicilerin tamamının hatıralarında aynı gözlem yer alıyor... Gençliğe Hitabe'yi okurken Mustafa Kemal'in gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

Nutuk'un orijinal elyazması notları, Mustafa Kemal vefat ettiğinde Ziraat Bankası'nda kasaya konuldu. Vasiyetname işlemlerinin tamamlanmasından sonra, Genelkurmay arşivine alındı.

1927'de Osmanlıca basılmıştı.

1934'ten itibaren Türkçe yayınlandı.

Her yıl ortalama 100 ila 150 bin civarında satıldı.

2018 itibariyle yine Türkiye'nin en çok satan kitapları listesindeydi.

*

(Nutuk, Milli Mücadele'ye dair sonradan türetilen pek çok tevatürün doğru olup olmadığını teyit etmenin en pratik yoludur.

Zihinlerde soru işareti yaratan yalanların, bizzat Mustafa Kemal'in ağzından, bizzat Mustafa Kemal tarafından çürütüldüğü, resmi turnusol kâğıdıdır.

Milli Mücadele tarihine dair tüm gerçekler yok sayılsa bile, alternatif tarih yazma çabalarıyla somut gerçekler bulandırılsa bile, daima en sağlıklı bilgiyi alacağımız kaynak, Nutuk'tur.)

1931.. . Türkiye'nin "milli" adını taşıyan ilk kütüphanesi için, İzmir Milli Kütüphanesi için arsa tahsis ettirdi. Bina yapılması için bütçe tahsis ettirdi. İnşaat halindeyken iki defa bizzat denetledi. 29 Ekim 1933'te Curnhuriyet'in onuncu yıldönümünde açılmasını sağladı.

1934'te Türkiye'ye ziyarete gelen İran Şahı'nı İzmir'e götürdü, İzmir Milli Kütüphanesi'ni gezdirdi. Dünya tarihinde misafir devlet başkanını kütüphaneye gezmeye götüren ilk ve tek devlet başkanıydı!

1935.. . Moskova büyükelçimiz Vasıf Çınar, Çankaya'ya geldi, Mustafa Kemal çalışma odasındaydı.

Dalgın dalgın kitap okuyordu.

Vasıf Çınar boşboğazlık etti.

"Paşam bu denli kitap okuyarak kafanızı yoruyorsunuz, siz Samsun'a çıkarken böyle kitap okuyarak mı çıktınız" deyiverdi.

Mustafa Kemal gülümsedi.

"Bu tür lafları çok sık duyuyorum, işi gücü yok herhalde kitaplarla uğraşıyor diye dedikodumu yapıyorlarmış, çocukluğumda da böyleydim, elime üç beş kuruş geçince muhakkak yarısını kitaba verirdim, eğer aksini yapsaydım Atatürk olamazdım" dedi.

Kitap okumayanlara "saman kafalı" diyordu. "Eksik kafalı" diyordu.

1938.. . Dünya edebiyatının en prestijli kuruluşu Uluslararası Mark Twain Cemiyeti tarafından fahri üyeliğe davet edildi.

Çankaya'ya gönderilen davet mektubunda şöyle deniyordu: "Yaşadığımız zamana Büyük İskender, Jül Sezar ve Napolyon'dan çok daha şanlı bir nam verdiniz, askeri ve sivil dehanız bütün insanlık tarihi üzerinde derinden etkili olmuştur."

Zihin dünyasında kalın çizgilerle iz bırakan kitapların başında *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* geliyordu.

Rus yazar Grigory Petrov tarafından yazılmıştı.

1800'lerde perişan durumda olan

"bataklıklar ülkesi" Finlandiya'nın bir avuç yurtsever aydın tarafından nasıl "beyaz zambaklar ülkesi"ne dönüştürüldüğünü anlatıyordu.

Ekonomik, siyasi, kültürel devrim örneğiydi. Bilime ve ulus devlete dayalı topyekün kalkınma modeliydi.

Türk devrimiyle birebir örtüşüyordu.

Mustafa Kemal'i heyecanlandıran, işte bu benzeşmeydi.

Bu kitaptan bazı alıntılar kullandı. "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü, *Beyaz Zambaklar Ülkesinde'ndi.*

Çok şaşırtıcı bazı tesadüfler de vardı.

Beyaz Zambaklar Ülkesinde

Beyaz Zambaklar Ülkesinde'nin baş kahramanı Johan Snelman 1881'de, Mustafa Kemal'in doğduğu yıl ölmüştü.

Ve kitap, cumhuriyetimizin doğduğu yıl *\923'te* yazılmıştı.

Mustafa Kemal tarafından askeri okul müfredatına eklendi.

70'li yıllara kadar Türkiye'de en çok satan yabancı kitaptı.

Herbert George Wells okuyordu.

Bilim kurgu'nun öncülerinden olan Wells, yıllar sonra Hollywood tarafından sinemaya uyarlanan *Doktor Moreau'nun Adası, Görünmez Adam, Zaman Makinesi* gibi efsane romanları kaleme almıştı.

Bu fütürist İngiliz *yazarın The Outline ofHistory* isimli eserini Fransızca baskısından okumuş *ve* çok etkilenmişti. Nutuk'ta bahsetmişti.

Mustafa Kemal tarafından Türkçeye tercüme ettirilen bu kitap, "kalıcı barış için birleşik dünya devleti" kavramını anlatıyordu.

Sorbonne profesörü Henri Poincare'in kuramsal fizik kitaplarını okuyordu. Albert Einstein'ın *uzay-zaman-* mekân teorilerinden haberdardı. Havacılık *ve uzay* öngörülerinin temelinde bu bilim insanlarının etkisi vardı.

Alfred Fouillee tarafından *yazılan Avrupa Milletleri Ruhiyatı* isimli kitabı çok enteresan bulmuştu.

Kitabın son sayfasına "bir gecede okudum, 4/5 eylül" diye not düşmüştü.

1923'te okuduğu bu kitapta, şu satırların altını çizmişti.

- Her ulus, kendine özel duyguya sahiptir.
- Her ulus, dini kendine uydurur.

- Din felsefesi, ulusun hayata ne gözle baktığını gösterir, hayata ve evrene verdiği değer, o ulusun mutluluk ve felaketi üzerinde etki yapar.

- Yoksul bir ulus, parlak nutuk ve hutbelerden çok, işe muhtaçtır.

- Bazı nüfuzlu aileler, bireylerinin bir kısmını bir partiye, bir kısmını diğer partilere sokarak, iktidar mevkiine hangi parti gelirse gelsin, aileden bir kısmının yüksekte kalmasını sağlarlar.

- Burjuva, büyük politikacıdır, siyasidir, hilekâr hesapçıdır, menfaat sağlıyorsa nefretini bile saklayabilir.

- Uluslar asla unutmamalıdır ki, ulusal büyüklüğün tek koşulu, dayanıklı ahlak karakterine sahip olmaktır.

- Bir ulus, ancak vicdan sahibi olarak yaşayabilir.

Lenin'in makalelerinden oluşan *Burjuva Demokrasisi ile Proletarya Diktatörlüğü* isimli kitabı okuyup, kütüphanesine koymuştu. 1920'de bastırılan bu kitap, Bakü'de, Türkiye İştarikiyun Komünist Teşkilatı tarafından yayımlanmıştı.

"Maddeci" Alman düşünür Ludwig Büchner'in *Fenn-i Ruh* kitabını okumuştu. Beyin, zihin, hafıza, zekâ, düşünme'yle alakalı bölümleri işaretlemişti.

Profesör Avram Galanti tarafından 1925 yılında kaleme alınan *Hamurabi Kanunu'nu* okumuş, notlar çıkarmıştı.

John Stuart Mill'in *Hürriyet'ini* okumuştu.

Ömer Hayyam'ın *Rubailer'ini* okumuştu.

Shakespeare'in *Romeo ve Juliet'ini* okumuştu.

Homeros'un *İlyada'sım* okumuştu.

Sürpriz ilgi alanları vardı...

Osman Nuri'nin *Fenn-i İnşaatTm* okumuştu mesela.

Tuğla yapımıyla alakalı bölümleri işaretlemişti.

İstanbul Üniversitesi kütüphanesinden kitap aldığında "15 gün içinde iade edeceğine" dair belge imzalıyordu.

Sıradan yurttaşlar devlet kütüphanelerinden nasıl kitap alıyorsa, Mustafa Kemal de aynen öyle alıyordu.

Kendisine ayrıcalık tanınmasına izin vermiyordu.

Paris, Londra, Roma, Viyana elçiliklerimize resmi yazıyla liste gönderiyor, kitap sipariş ediyordu. Hepsinin parasını kendi cebinden ödüyordu. "Aksi taktirde bir daha istemeye yüzümüz olmaz" diyordu.

Fatura istiyordu. Böylece, işgüzar elçiler tarafından kendisinin yerine devlet kesesinden para ödenip ödenmediğini kontrol ediyordu.

1930.. . Münir Ertegün, Paris büyükelçimiz oldu.

Mustafa Kemal'in ödemeler konusunda ne kadar hassas olduğunu bilmiyordu. Kendisine sipariş edilen iki tarih kitabının faturasını dışişleri bakanlığına gönderdi.

Üç gün sonra Çankaya Köşkü'nden Paris büyükelçiliğimize telgraf çekildi. "Reisicumhurun özel harcamaları dışişleri bütçesinden karşılanamaz, bundan böyle faturaları kendi adıyla kendisine göndereceksiniz" denildi!

Elçinin yazışması beklenmedi, Paris'ten gönderilmiş olan faturalar başyaverlik tarafından dışişleri bakanlığından istendi. *571* frank tutarındaki kitap parası İş Bankası *aracılığıyla* Paris büyükelçiliğine transfer edildi.

Çok geniş bir *yelpazeyi* tarardı.

1935'te Paris büyükelçiliğimize gönderilen kitap listesinin konuları arasında "iktisat, istatistik, sosyoloji, anayasa hukuku, antropoloji, dinler tarihi, diplomasi tarihi, felsefe tarihi, bilimler tarihi, sanat tarihi, yakın zaman edebiyatı" vardı.

Bazen de doğrudan yabancı kitabevlerine sipariş verirdi. Mesela, Fransız kitabevi Sirey'e gönderdiği sipariş listesi tam dört daktilo sayfasıydı.

24 paket halinde teslimat yapılmıştı.

Descartes'ın, Kant'ın eserlerini Türkçeye çevirttirdi.

Auguste Comte'un fikirleriyle daha öğrenciyken tanışmıştı. Durkheim okuyordu.

Sözlüklere büyük önem verirdi.

Türkoloji'nin öncüsü sayılan Vasili Radloff'un dört ciltlik *Türk Lehçeleri Sözlüğü'nü* masasından *ayırmazdı.*

Karloviç Pekarskiy'nin *Yakut*

Sözlüğü'ne sık sık başvururdu.

Pokorny'nin *Hint-Avrupa Dilleri Etimoloji Sözlüğü,*

Emile Boisacq'ın *Yunan Dili Etimoloji Sözlüğü,*

Antoine Meillet'in *Latin Dili Etimoloji Sözlüğü,*

LA LANGUE MAYA

PARIS

Oscar Bloch'un *Fransız Dili Etimoloji Sözlüğü,*

Friedrich Kluge'nin *Alman Dili Etimoloji Sözlüğü,*

Anatole Bailly'nin *Yunanca-Fransızca Sözlüğü,*

Louis Marie Quicherat'ın *Latince-Fransızca Sözlüğü...*

Kütüphanesinin başköşesindeydi.

Bourbourg'un Maya *Lisanı* kitabını okumuştu.

Akadca, İbranice, Süryanice, Arapça, Farsça, Sanskritçe, Çince, Japonca, Fince, Macarca, eski Mısır dili sözlükleri vardı.

Delitzsch'in *Sümerce Sözlüğü'ne* bakardı.

Çankaya Köşkü'ndeki çalışma odasında L şeklinde kütüphanesi vardı.

İstanbul'dan Ankara'ya her dönüşünde kitap taşırdı.

Bavullara sığmazdı.

Gene böyle bir gün... Kütüphanecisi Nuri Ulusu'yu kara kara düşünürken buldu, elliden fazla kitap hazırlanmıştı, ciltlerine zarar vermeden trene nasıl yüklenecekti?

Mustafa Kemal yaverini çağırdı.

Cephane sandıkları getirtti.

"Bu sandıklar çok mühimdir, savaşta onlarla cephane taşımıştık, şimdi o savaş bitti, kültür sanat savaşımız başladı, bu yeni savaşımızın cephanesi kitaplardır" dedi.

Kırmızı ve mavi uçlu kalemlerle kitap okurdu.

Sayfaların kenarını işaretlerdi, satırların altını çizerdi.

xx işareti, önemli

xxx işareti, çok önemli anlamına geliyordu.

Mühimse "müh." yazıyordu.

Çok mühimse "ç. müh." yazıyordu.

"D." dikkat manasındaydı.

"?" işareti koyduysa, belirtilen fikri şüpheli buluyordu.

Cümlenin altını kırmızı kalemle çiziyorsa, o cümledeki fikre katıldığını belirtmiş oluyordu. Cümlenin altını mavi kalemle çiziyorsa, o cümledeki fikri beğenmediğini göstermiş oluyordu.

Tarih kitaplarını harita eşliğinde okurdu.

Savaş kitaplarını okurken krokiler çizerdi.

Tek istisna vardı... İstanbul Üniversitesi kütüphanesinden ödünç aldığı kitaplara asla işaret koymazdı, tertemiz iade ederdi.

Bazen 48 saat aralıksız kitap okuyordu.

Sadece banyo almak için ara veriyor, devam ediyordu.

Beyaz tülbentlerden küçük parçalar kestirtiyordu...

Okumaktan gözleri yaşarınca bu emici tülbent parçalarıyla kuruluyordu.

“Kitap okumak hususi bir sanattır" diyordu.

Ölüm döşeğindeyken bile okudu.

15 Ekim 1938... Komaya girip hayata gözlerini yummadan önce, en son, Türk Tarih Kurumu'nun *Belleten* dergisini inceledi.

Devrimciydi.

Tarih boyunca hiçbir lider bu kadar kısa sürede böyle büyük dönüşüm sağlayamadı. Yaklaşabilen bile yok.

İngilizlerin ünlü tarihçisi Arnold Toynbee, şaşkınlıkla, saygınlıkla ve kıskançlıkla ifade ediyordu: “Bir an için tahayyül ediniz ki, Batı dünyasında Rönesans, Reformasyon, 17'nci yüzyıl sonundaki bilim ve düşünce ihtilali, Fransız Devrimi, sanayi devrimi, hepsi birden sadece bir insanın ömrünün içine sığdırılmıştır!"

Her gün her gün her gün, attığı adımları gözden geçirirdi.

"Sabah, akşam, gece, ne *zaman* sırasına getirebilirseniz, yarım saat, bir çeyrek, ne kadar vakit ayırabilirseniz, kendi içinize çekilin, o gün *yaptığınız* işleri *gözünüzün* önünden geçirin, düşüncelerinizin tartısından geçirin, ne ettiğinizi, ne işlediğinizi, her gün bir defa kendi kendihize yoklayın, şuurunuzdan *alacağınız* cevapların ne kadar *faydalı* olacağım tasavvur edemezsiniz" diyordu.

Soğukkanlıydı.

Dürzi isyanı, 31 Mart vakası, Arnavutluk isyanı, Trablusgarp savaşı, ikinci Balkan savaşı, Çanakkale Savaşı, Doğu cephesi

çarpışmaları, Suriye-Filistin cephesi vuruşmaları, Kurtuluş Savaşı... Sinirlerine hâkim olamayan bir insanın, *23* yaşından itibaren hayatını riske etmeye başlayıp, bunca badireyi atlatabilmesi imkânsızdı.

Tehlikelere pabuç bırakmazdı.

Bursa-Yalova karayolu yeni açılmıştı.

Açıldığı gün eşkıya yolu kesti, gelen geçeni soydular.

Duyduğunda İstanbul'daydı.

"Otomobili *hazırlayın,* Bursa'ya gidiyorum" dedi.

Efendim tehlikeli olabilir filan dediler. ..

Cevap bile vermeden çıktı, aynı yoldan Bursa'ya gitti.

"Benim geçmediğim yoldan vatandaş nasıl geçsin, reisicumhur o yolu kullanacak ki, vatandaş da hiç çekinmeden kullansın" dedi.

Mütevazıydı.

"Başarılarda gururu yenmek, felaketlerde ümitsizliğe direnmek *lazımdır,* insan daima başarıyı aramalıdır *ama,*

ben şunu yaptım diye övünmek manasızdır, o övünülen çoktan mazi olmuştur" diyordu.

Takım çalışmasına inanırdı. “Başarınızın sırrı ne?" diye soranlara “ekip" cevabını veriyordu.

“Ekip lazımdır. Yani tek başına bir kmseye bütün muvaffakiyetler atfedilemez. Organize etmek lazımdır ki,

başarıya ulaşılabilsin. Ben de her ne yaptıysam, arkadaşlarıma dayanarak, milletime dayanarak yapabilmişimdir. Tek başına bana atfedilemez" diyordu.

“Mecbur insan"dı.

Başka türlü yaşama fırsatı vardı ama, tercih etmedi. Toplumsal sorumluluk duygusu O'nu daima “mecbur" hissettiriyordu.

Yol arkadaşı İsmet İnönü, çok yakından tanıdığı Mustafa Kemal'in bu özelliğini söyle tarif ediyordu: “Tarihte uğradığımız en zalim ve en haksız suçlamalar karşısında meydana atıldı, Türk milletinin suçsuz ve haklı olduğunu iddia ve ilan etti, en büyük zaferi kazandıktan sonra da ömrünü yalnızca Türk milletinin haklarını kanıtlamakla geçirdi."

Rumeli şivesiyle konuşurdu.

Bazı kelimeleri kendine has telaffuz ederdi.

Tabancaya tapanca, kırbaca kırpaç derdi.

Yoğurt yerine yuğurt derdi.

Birisini teşvik edeceği zaman “hade de, hade de" derdi.

“Hadi davran bakalım" manasındaydı.

“Yani?" sorusunu çok kullanırdı.

Karşısındaki kişi maruzatını uzuuuun uzun anlatırsa, sabırsızlanırdı, “yani?" diyerek sadede gelmesini isterdi.

Maiyetindekilere “çocuk" diye hitap ederdi.

Aşçı, garson, kâhya, şoför gibi terimler kullanmazdı.

Hepsine “çocuk" derdi.

Hem samimiyet, hem çalışana saygı ifadesiydi.

Öfkelendiğinde "hayvan" derdi.

En ağır hakareti "hebeıaneka"ydı.

Osmanlıcada yaygın bir terimdi.

"Ahmak olduğu halde kendini zeki zanneden" demekti.

Karakterini beğenmediği tipler için çok matrak sıfatlar bulurdu. Mesela "bırakınız şu ahşap adamı" derdi.

2010 yılına kadar ses tonunun "ince" olduğu zannediliyordu.

Çünkü 1930'lu yılların teknolojisinde, kameranın film mekanizmasını elle çevirmek suretiyle kayıt yapılıyordu. Konuşan kişilerin orijinal sesini kaydetmek mümkün olmuyordu, tiz çıkıyordu.

Mustafa Kemal'in varolan tüm kayıtları böyleydi.

2010 yılında, Mimar Sinan Üniversitesi devlet arşivlerinde bulunan Mustafa Kemal'e dair filmleri günümüz teknolojisiyle restore etti.

Gerçek sesi ortaya çıktı, yayınlandı.

O güne kadar bilinenden tok'tu.

Yurt gezilerine çıkmadan önce sınava hazırlanır gibi hazırlanırdı.

Konuşmalarını bizzat yazardı.

Ezberlerdi. Kâğıttan okumazdı.

Beş ayrı şehirde beş konuşma yapacaksa, beşinin de içeriği birbirinden farklı olurdu. Asla tekrara düşmezdi.

Hiçbir yerdeki cümlesi, bir başka yerdeki cümlesine benzemezdi.

Basına manşetlik cümleler verirdi.

Slogan şeklinde, akılda kalıcı kelimeler seçerdi.

Çünkü, gazetecilik yönü vardı.

1918'de İstanbul'da "Minber" adıyla gazete çıkarmıştı.

"Hatib" takma adıyla köşe yazıları yazardı.

Askeri kimliği nedeniyle gerçek adıyla yazması yasaktı.

İstanbul hükümetini eleştiriyordu.

Bir yazısında Damat Ferit paşa hakkında "cahil, musibet, saygısız, küstah, gaflet içinde, gülünç, kitap okumaya muhtaç" gibi benzetmeler yaptı.

Şak... Sansürlendi!

Gazetenin o sayısı toplatıldı.

Suriye'den dönerken tren bileti alacak parası bile yoktu Tek maddi varlığı gözü gibi baktığı dört kısraktı. İki bin altına satmıştı. Bu kısrakların parasını kendi payı olarak gazeteye yatırmıştı. Ali Fethi Okyar ve doktor Rasim Ferid'le ortaktı. Sermayeleri anca o kadarına yetebildi, ye- .1 haftada 51 sayı çıkarabildiler, kapattılar.

Sivas Kongresi sırasında *İrade-i Milliye* gazetesini çıkardı.

Milli Mücadele'nin ilk yayın organıydı.

Kongre zabıtları ve bildiriler yayınlanıyordu. Logosunun altında “milletin arzu ve isteklerinin savunucusudur" yazıyordu.

Dört sayfaydı, tirajı beş bindi.

Ankara'da *Hakimiyeti Milliye* gazetesini çıkardı.

İlk başyazısını yazdı.

Ankara Hükümeti'nin çalışmaları yayınlanıyordu.

Logosunun altında “mesleği, milletin iradesini hâkim kılmaktır" yazıyordu.

İki sayfaydı.

Kâğıt sıkıntısı nedeniyle tabloid boy basılıyordu.

Bu gazete 1934'ten itibaren “Ulus" adını aldı.

1937.. . İstanbul'da *Kurun* gazetesi vardı.

10 bin civarında tirajıyla en çok satan gazeteydi.

Bu gazeteye “Asım Us" takma adıyla makaleler yazdı.

En önemli gündem maddesi, Hatay meselesiydi.

Fransa'ya yönelik mesajlarını “gazete diplomasisi" yoluyla, bu makaleler yoluyla veriyordu. Mesela bir yazısında açık açık “savaşırız" demeye getiriyordu. “Hatay davasında haklı olan Türkiye'dir, sözün kimin ağzından çıktığına çok dikkat etmelidir, Türk'ün sözü Türk'ün kendisidir, ona uymamak, onu tanımamak, onu hiçe saymak, buna cesaret gösterenlerin düşünmedikleri akıbetle karşılaşacaklarına asla şüphe etmemelidir" diyordu.

Asım Us yazılarının, Hatay'ın tereyağından kıl çeker gibi çekilip alınmasında büyük rolü vardı.

i*-*J

Ortadoğu coğrafyasında "mermi sıkmadan toprak kazanan" tek lider, Mustafa Kemal'di.

Gazeteciliği "kutsal mesleklerden biri" olarak görüyordu. Sabiha Gökçen'e söylemişti... "Asker olmasaydım, gazetecilik mesleğine girerdim" diyordu.

Mustafa Kemal "kutsal meslek" olarak görüyordu ama, işgal günlerinde gazetecilerin hepsi mübarek insanlar değildi!

Ali Kemal, *Peyam-ı Sabah* gazetesinin sahibiydi. Asıl adı Ali Rıza'ydı. Vatan şairi Namık Kemal'e hayranlığından ötürü Ali Kemal adıyla yazıyordu. Gel gör ki, vatan şairi'nin adını taşıyan AH Kemal, vatan ve basın tarihine, gelmiş geçmiş en şöhretli hain gazeteci olarak geçti.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucularındandı.

Milli Mücadele'ye düşmandı.

"Avrupa ile başa çıkmayı hangi Asya kavimi başardı ki, biz başarabilelim" diye makaleler yazıyordu.

Mustafa Kemal'den kişisel olarak nefret ediyordu.

Mustafa Kemal'i saplantı haline getirmişti.

"Onunla tokalaşmak, eşkıyaya el uzatmaktır" diyordu.

"Berduş" diyordu.

"Derme çatma bir ordu kurmuşlar, dövüşüp duruyorlar, zırzoplar, tam istiklal isteriz diye tutturmuşlar, halbuki ne demiş Arap, elhekmü limen galebe, galibin dediği olur, işte bu kadar" diyordu.

Kuvvacıları şöyle tarif ediyordu:

"Çanlarına ot tıkanıyor, moralleri pek düşük, çoğu yalınayak, teçhizatları noksan, gerçi birkaç kamyonları var ama, hepsi kullanılmaz halde, motorları bozuldu mu tamir edilemiyor, benzinleri yok, yedek parçaları yok, taşıma için ancak mandaları *var,* Mustafa Kemaller faydalı hiçbir işe *yaramazlar,* hamdolsun sayıları *azdır,* bunları hastalanmış uzuv gibi kesip atmalı!"

"Mustafa Kemal medeniyet dünyasını aleyhimize çevirmek için Anadolu' da havsalaya sığmaz delilikler *yapıyor,* cinayetler işliyor" diyordu.

"Eyy Müslüman kardeşlerimiz, teşkilat-ı milliyeye aldanmayınız, bolşevik kafası taşıyan yurtsuz serserilerdir bunlar" diyordu.

"Kuvayı Milliye şaklabanlıktır. Bunlar Afyon'u, Eskişehir'i, Kütahya'yı, Bursa vesaireyi kurtarsalar bile görüşümüzü değiştirmeyiz" diyordu.

TBMM açıldığı gün şunu *yazdı...*

"Bu millici mahluklar kadar, başları ezilmek ister yılanlar hayal edilemez, düşmanlar onlardan bin kere iyidir!"

Büyük *Taarruz* başladığı gün şunu *yazdı...*

"Kuvayı Milliye bugüne kadar yaptıklarıyla asla kazanmamış, daima kaybetmiştir. Ankara *bizi* doğru yola girmekten alıkoyuyor. Ankara başımızda oldukça bu keşmekeşten hayır *doğmaz.* Bu düşüncelerim hakkında yanılırsam, *yalnız* kalemimi kırmam, insanlığımdan bile istifa ederim. Fakat olaylar gösterecektir hn yanılmış olmayacağım."

Mustafa Kemal Milli Mücadele'yi sadece emperyalist ülkelere karşı değil, işte bu tür işbirlikçi tiplere karşı da veriyordu.

Ali Kemal istiklal mahkemesinde yargılanmak üzere Ankara'ya götürülürken, linç edilerek öldürüldü.

78 yıl sonra, 2000 yılında... Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından "basın şehidi" ilan edildi!

Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliye'ye "hastalıklı uzuv, berduş, katil, başı ezilmesi gereken yılan, düşmanlar bile onlardan iyidir" diyen Ali Kemal, ilk kurşunu sıkan Has . m Tahsin'le aynı listeye konuldu.

(Ali Kemal'in ilk eşi İngiliz'di. Kilisede evlenmişlerdi. Oğlunun adı Wilfred'di, İngiltere'de büyüdü, subay oldu, pilot oldu, İkinci Dünya Savaşı'nda gösterdiği cesaret ve yararlılık nedeniyle İngiliz Üstün Liyakat Madalyası aldı, evlendi, oğlu oldu, oğlu da evlendi, torunu Boris doğdu. Alexander Boris de Pfeffel Johnson... Dedesi Ali Kemal gibi gazeteci oldu,

Muhafazakâr Parti'den milletvekili oldu, Londra belediye başkanı oldu, İngiltere dışişleri bakanı oldu.

(Ali Kemal'in ikinci eşi Türk'tü. Bir oğlu daha oldu,

Zeki Kuneralp... İsviçre'de büyüdü, hukuk okudu. Üniversiteyi bitirince "memlekete döneceğim" dedi. Aile büyükleri itiraz etti, "gitme, seni yaşatmazlar orada" dediler, dinlemedi. İngilizce, Almanca, Fransızca bilen donanımlı bir gençti, dışişleri bakanlığının memuriyet sınavına girdi, kazandı.

Mustafa Kemal rahmetli olmuştu, cumhurbaşkanı İsme . İnönü'ydü. Dışişleri sınavını kazananların dosyalarını getirdiler, birinin üzerinde "menfi" notu vardı. "İşe alınması muvafık değildir" yazıyordu. Sakıncalı'ydı.

İsmet İnönü dosyayı açtı, okudu, kırmızı kalemle belirtilmişti, Ali Kemal'in oğluydu. Menfi kelimenin üstünü çizdi, müspet yazdı, muvafık değildir'in üstünü çizdi, muvafakat ediyorum yazdı, imzaladı. "Devlete kin yakışmaz, babalarının suçunu evlatlar çekmemeli, biz bu cumhuriyeti kanla kurduk ama, insanla büyüteceğiz" dedi. Dosyayı uzatırken de ekledi, "ben bunu Mustafa Kemal Atatürk'ten böyle öğrendim" dedi.

Kuvayı Milliye ruhu, işte buydu.

Ali Kemal'in oğlu Zeki Kuneralp, Paris, Bern, Londra, Madrid büyükelçimiz oldu, dışişleri müsteşarımız oldu. Kaderin oyununa bakın ki... Ali Kemal, Amerikan-İngiliz dolduruşuyla doğu'daki şehirlerimizin altın karşılığında Ermenilere satılmasını öneriyordu, bu yüzden Artin Kemal lakabıyla tanınıyordu. Ali Kemal'in oğlu, Madrid'de Ermeni terör örgütü Asala'nın saldırısına uğradı. Kendisi kılpayı kurtuldu ama, eşi

Necla Kuneralp şehit oldu. Artin Kemal, her konuda olduğu gibi bu konuda da tarihe kara leke olarak geçti.)

Ali Kemal yalnız değildi.

Mesela *Alemdar* gazetesinin yazarı Refi Cevad adeta İngilizlere yalvarıyordu, "İngilizleri bekliyoruz. Türkler kendi güçleriyle adam olamaz. İngilizler elimizden tutarak bizi kurtaracak" diye yazıyordu. Mustafa Kemal hakkında "deli değil, zırdeli" diyordu.

İngiliz himayesini savunan gazetecilerde Mustafa Kemal'e "deli" diye hakaret etmek moda haline gelmişti. Refik Halid Karay, *Aydede* dergisinde şunları yazıyordu: "Anadolu'da bir patırtı bir gürültü, kongreler beyannameler filan, sanki bir şey yapabilecekler, hangi kuvvetin var, bu nasıl hayal, kuzum Mustafa Kemal sen deli misin?"

Liseleri ziyaret etmekten çok hoşlanırdı. Derslere girer, öğrenci sıralarına oturup öğretmenleri dinlerdi.

Öğrencilere müfettiş gibi sorular sorardı.

1930 yılında Galatasaray Lisesi'ne geldi. Tesadüfen o gün orta son sınıf öğrencilerinin tarih-coğrafya sınavı yapılıyordu. Sınav salonuna girdi, öğrencileri tek tek ayağ. . kaldırarak şu soruları sordu.

- Attila'nın Romalılarla harbi sırasında Afrika'dan İspanya'ya geçen ilk Arap ordusu kaç kişiydi?

Bunların içinde kaç Türk bulunuyordu?

Bu ordu nereye ayak bastı?

Hangi istikamete doğru gitti?

İlk olarak hangi şehri zaptetti?

- Sevr ve Lozan antlaşmalarını mukayese ediniz?
- Ege Denizi'nin iklimiyle Adalar Denizi'nin iklimi arasındaki farklar nelerdir?
- Devletçilik ve fertçilik nedir?
- Teşrii Kuvvetler ne demektir?
- Kanunlar nasıl yapılır?
- Şimendifer siyaseti nedir?
- Türkiye'de 1914'ten sonra yapılan şimendifer hatları?
- Batı Anadolu'nun ehemmiyeti nedir?

- Eski medeniyet ne demektir?
- Etilerle Mısırlılar arasındaki muharebeyi anlatınız?
- İlk zamanlarda Asya'daki Türk kavimleri nelerdir? Bunların göç yollarını anlatınız? Asya'nın ortasındaki büyük denizin kurumasını anlatınız?
- Asur, Elan ve Akad medeniyetlerini Mısır medeniyetiyle mukayese ediniz?
- Anadolu'daki Türk medeniyetleri hangileridir?
- Eti, Sümer ve Mısır medeniyetlerinden hangisi eskidir?
- Bizdeki reisicumhur seçimiyle Almanya'daki reisicumhur seçimi arasındaki farklar nelerdir?

1930 yılı Türkiye'sinde ortaokul öğrencileri işte bu kadar ağır soruları bile cevaplayabilecek donanıma sahipti.

Okuma yazma bile bilmeyen ulus, Mustafa Kemal'in vizyonuyla sadece yedi yıl içinde böylesine çıta yükseltmişti.

Öngörü dehasıydı.

1931 yılında, henüz Hitler iktidarda bile değilken, İstanbul'a ziyarete gelen Amerikan kara kuvvetleri kurmay başkanı general Douglas MacArthur'a şunları söylemişti: "Almanya'da Hitler iki yıla kadar iktidara geçer, Birinci Dünya Savaşı'nda gururu kırılan Almanya hırs kazanarak ezilen gururunun hesabını sormaya kalkacaktır, en geç 1940'ta Avrupa'da savaş çıkaracaktır."

1933 yılında, Türkiye'ye sığınan Alman bilim insanlarından Profesör Rudolph Nissen'le sohbet ederken de aynen şöyle diyecekti: "Biliyor musunuz profesör, dünya tarihi kendini bütün zamanların en yetenekli ve en kahraman kumandanları farzeden insanların, insanlığı sürükledikleri felaketlerin örnekleriyle doludur. Hitler de bunlardan farklı değildir. Hitler de toplumunu ve dünyay ; büyük bir felakete sürükleyecek, tarih onu öyle anacaktır!"

En karmaşık konuları herkesin anlayabileceği şekilde izah ederdi.

1933'te Fransa'nın meşhur Majino Hattı gündemdeydi.

İnşaatı devam eden bu devasa sınır hattının asla aşılamayacağı öne sürülüyordu, Fransa'yı kalkan gibi koruyacağı konuşuluyordu.

Yabancı diplomatların bulunduğu bir ortamda “siz ne düşünüyorsunuz?" diye sordular.

"Fıkra" gibi cevap verdi.

"Bu hattın tipik örneği Anadolu'da çoktan kurulmuştur. Bizim Nasreddin Hoca'nın türbesini bilmiyor musunuz? Ön cephesi duvarla örülmüştür, kapısına kocaman kilit asılmıştır, fakat üç tarafı tamamıyla açıktır" dedi!

Tam olarak böyle oldu...

Alman tankları İkinci Dünya Savaşı'nda Nasreddin Hoca türbesine girer gibi Fransa'ya girdi.

Espriliydi.

Türk Dil Kurumu'nun kurucu üyelerinden olan şair Celal Sahir Erozan son yazdığı şiirini okuyordu...

Boş, boş, boş sokaklar boş meydanlar boş dükkânlar boş her taraf boş ufuk boş toprak boş

Mustafa Kemal dayanamadı...

"Ne o Sahir, bu şiiri nüfus sayımı gününde sokağa çıkmak yasakken mi *yazdın"* dedi, kahkahayı patlattı.

Yugoslavya Kralı Alexander, İstanbul'a gelmişti. Dolmabahçe'de onuruna yemek veriliyordu.

Kral sohbetin samimiyetiyle açıkladı...

"Aslında İngiliz hükümeti, İzmir'e asker çıkarmak için Yunanlardan önce *bizi* öne sürmek istemişlerdi, ben kabul etmedim" dedi.

Mustafa Kemal gülümsedi.

"O halde size *ve* milletinize geçmiş olsun ekselans" dedi! Espriyle haşlardı.

İstanbul polis müdürü Salih Kılıç'a haber yollattı.

"Bana derhal Yahya Kemal'i bulun" dedi.

Aradılar taradılar, bulamadılar. .. "Sen benim dostlarımı bile bulmaktan acizsin, düşmanlarımı nasıl bulacaksın" diye fırçaladı!

Hazırcevaptı.

Sofradaki sohbetlerden birinde *“yabancı* dil eğitimiyle zekâ arasındaki ilişki" konuşuluyordu, zeki insanların yabancı dili daha kolay öğrendiği öne sürülüyordu.

Tokat gibi örnek verdi... *“Zekâyı* ecnebi lisan bilenlerde

arıyorsanız, Beyrut'a gidin, oranın hamalları en az yedi ecnebi lisan bilir" dedi.

Çatık kaşlarıyla sert ifadesiyle tanınıyordu ama, aslınd a özel hayatında son derece neşeli bir insandı.

“Neşesi olmayan insanlardan iki surette şüphe edilir, ya hastadır veyahut başkalarına bildirmek istemediği bir kuruntusu vardır" diyordu.

Aman vermediği düşmanlarından biri, israftı.

Milletin parasıyla savurganlık yapanları asla hoşgörmezdi

(Milli mücadele...

Dünya tarihinde enflasyonsuz başarılmış tek savaştır.

En kanlı günlerinde bile karaborsayla mücadele edildi.

Stokçu fırsatçılığına, hayat pahalılığına göz yumulmadı.

Cumhuriyet'le beraber fiyatlar artmadı, aksine ucuzladı.

1923 yılında 1 dolar 1.67 lirayken...

1939'da 1 dolar 1.28 liraya gerilemişti.

Türkiye 15 yıl boyunca her yıl yüzde 8 büyürken...

Milli gelir 20 kat büyürken...

Mevduat hesapları 57 kat büyürken...

Dolar düşmüştü.)

Yokluğu bilirdi.

Parasız günlerini unutmamıştı.

1927'de bir okka ekmek, yani 1283 gram ekmek, 4 kuruştu. Hükümet zam yapmayı düşünüyordu.

Masada bakanlar vardı, bu konuyu konuşuyorlardı.

Mustafa Kemal sofrasını hazırlayan İbrahim Ergüven'i işaret ederek, "bir de İbrahim'e soralım bakalım, halk adamıdır" dedi.

Herkes İbrahim'e döndü.

İbrahim *gayet* net ifade etti.

"İnsanlar evine üç-dört ekmek *alıyor,* bir kuruşluk *zam* her gün cebinden üç-dört kuruş *fazla* çıkması demektir, *fiyat* artırılacaksa pasta, bisküvi, francala gibi varlıklı insanların yediği mamüllerin fiyatını artırmalı" dedi.

Mustafa Kemal hükümet üyelerine dönerek "işte hakikat bu, tartışma bitmiştir" diye kestirdi attı.

Ekmeğin fiyatı *4* kuruş kaldı.

Bir gün Orman Çiftliği'ndeydi.

Marmara Köşkü'ne doğru yürüyordu.

Ağaçların arasından "padişahım padişahım" diye haykırarak, iriyarı bir adam fırladı. Saldırgan zannedildi. Ortalık karıştı. Adamı yaka paça *yakalayıp,* uzaklaştırdılar.

Mustafa Kemal merak etti.

"Çağırın bakayım, ne istiyormuş" dedi.

Getirdiler.

Cumhuriyet'ten filan habersiz, garibandı.

Orman Çiftliği'nde amele olarak çalışıyordu.

"Haftada bir gün *para* ödüyorlar, açım" dedi.

Mustafa Kemal üzüntülü bir ifadeyle dinledi.

Yaverlerine dönerek *"bu* işin sorumlusu kim?" diye sordu. Maaşları ödeyen orman mühendisini getirdiler.

Mustafa Kemal öfkeliydi...

"Sen hiç aç kaldın mı?" diye sordu mühendise.

Ve aslında cevap beklemiyordu...

"Bundan böyle her gün yevmiye ödeyeceksiniz" diye emir verdi.

Bununla yetinmedi...

Tarım bakanı Rahmi Köken'e *bizzat* telefon etti, aynı *ağır* soruyu sordu, "sen hiç aç kaldın mı?"

Tarım bakanı istifa etmek zorunda kaldı!

Yoksulları "hırsızlık" bile olsa rencide etmezdi.

Çankaya Köşkü'nün yeni binalarının inşaatı devam ediyordu ... Dışarıdan bağırış çağırış, gürültü duydu.

Pencereden baktı.

Ameleleri yan yana dizmişler üst araması yapıyorlardı

“Niye?" diye sordu.

Meğer amelelerden biri çaktırmadan Köşk'e girmiş, sehpadaki sigara paketini cebine atmış, çıkarken enselenmişti. Öbürleri de aynı işi yapmış olabilir mi diye, hepsini kontrol ediyorlardı.

“Derhal bırakın" diye haykırdı.

“Bizi mahcup edecek davranışlardır bunlar, bu memlekette kimse sigara çalmaz, olsa olsa ailelerine bizde n bir hatıra götürmek istemişlerdir, hepsine bizden birer paket sigara ikram edin" dedi.

Vatandaşa karşı sınırsız hoşgörülüydü.

Anadolu Ajansı'nın haber bültenlerini incelerken, kendisine küfreden bir köylü hakkında soruşturma açıldığını öğrendi.

“Ben ne yapmışım ona?" diye sordu.

“Tütününü gazete kâğıdığıyla sararak sigara yaparken kâğıt tutuşmuş, bu yüzden size küfretmiş" dediler.

Acı acı gülümsedi.

“Siz hiç gazete kâğıdıyla sarılmış sigara içtiniz mi? Ben Trablus'tayken içmiştim. Pek berbattır. Köylü bana az bile

küfretmiş. Siz onu mahkemeye vereceğinize, ona, insan gibi sigara içmesini sağlayınız" dedi.

Misafir ağırlamayı çok severdi.

Gecenin sonunda kapıya kadar uğurlardı.

İstisnasız her akşam uğrayan arkadaşları bile olsa, sanki ilk defa geliyorlarmış gibi, karşılamaya uğurlamaya özen gösterirdi.

Dekorasyon merakı vardı.

Misafirliğe gittiğinde, o evin odalarını tek tek dolaşırdı.

Eşyalar hakkında fikrini söylerdi, bazen yerlerini değiştirirdi, şu duvara tablo asın, şu köşeye çiçek koyun gibi önerilerde bulunurdu.

Uyumsuz renklere katlanamazdı.

Banyoyu mutlaka incelerdi.

Sıhhi tesisatla ilgili sorular sorardı.

Mutfağa girer, çekmeceleri dolapları kurcalardı.

Çekmeceler düzgün yerleştirilmemişse eleştirirdi.

Dar mekânlarda yemek yemekten hoşlanmazdı.

Sofra mutfakta veya yemek odasındaysa, ev sahibinden rica eder, salona taşıtırdı.

Berlin büyükelçimiz Kemaleddin Sami paşa,

Mısır prensi Abbas Halim paşanın kızı prenses Ernine'yle evliydi. Yaz tatili için İstanbul'a gelmişlerdi, Heybeliada'daki köşklerinde kalıyorlardı.

Mustafa Kemal, Milli Mücadele kahramanı Kemaleddin Sami paşayı çok severdi, ziyaret etmek istedi. Söğütlü yatıyla Heybeliada'ya geldi.

Önceden haber verilmemişti, sürprizdi.

Oturdu kahvesini içti.

Adeti olduğu üzere köşkü gezmek istedi.

Prenses Emine gezdirmeye başladı.

Misafir salonu, yemek salonu derken, sıra yatak odalarına gelmişti. Bir kapıyı açtı, "burası benim yatak odam" dedi. Çok zengin döşenmişti, perdeler sehpalar gösterişliydi, muhteşem bir karyola vardı.

Sonra yandaki kapıyı açtı, "burası Kemaleddin'in odası" dedi. Divandan bozma uyduruk bir karyola vardı, yatak örtüsü dağınıktı, yastıklar kirliydi.

Mustafa Kemal irkildi... Lafını hiç sakınmadı.

"Ben genç bir subayken bile böyle bir yatakta yatmadım" dedi!

Ev gezmesini yarım bıraktı.

Utancından kıpkırmızı olan prensesin suratına bile bakmadan, üzüntülü ifadeyle çıktı gitti. Bir daha da ne ziyarete geldi ne de prensesi davete çağırdı.

Hediye vermekten hoşlanırdı.

Satın alarak değil, kendisine ait eşyaları hediye ederdi.

Ceketlerini, şapkalarını, ayakkabılarını dağıtırdı.

Hediyenin *"hatıra"* olmasını isterdi.

1936.. . Polonya'dan Çankaya'ya bir paket geldi.

Açtılar. Bir küçücük kutu, bir de mektup vardı.

Kutucuğu açtılar.

İçinde böcek fosili bulunan kehribar parçası çıktı.

Mektubu açtılar.

"Bu kehribar bizim ailemizde uğurlu sayılan bir nesnedir, manevi kıymeti olan bu taşı size hediye etmeyi düşündüm, çünkü siz asrımızın en büyük adamısınız, bu uğur *ve* saadeti ancak size layık görüyorum, lütfen kabul ediniz" *yazıyordu.*

Mustafa Kemal çok duygulanmıştı.

Hiç tanımadığı sıradan bir Avrupalıdan gelen bu samimi sürpriz, belki de hayatı boyunca kendisine verilen en değerli hediyeydi.

Kasaya koysa olmaz, cebinde taşısa hiç olmaz...

Bir şekilde hayatının parçası yapmak istiyordu.

Düşündü düşündü, manevi klzı Afet'e verdi.

İçinde böcek fosili bulunan kehnbar parçası, altın *zarif çerçeveye* monte edilerek kolye haline getirildi. Ömrü boyunca Afet'in boynunda taşındı.

Yabancı devlet adamlarına "hikâyesi olan hediyeler" verirdi.

Sınır sorunları yaşadığımız İran'da Kaçar hanedanlığı yıkılmış, yerine Pehlevi sülalesi geçmişti. Bu değişikliği yakınlaşma fırsatı olarak değerlendirdi. Pehlevi'nin taç giyme törenine iki savaş uçağıyla özel heyet gönderdi, kıymetli taşlarla süslü kılıç hediye etti.

Sıradan kılıç değildi... Birinci Dünya Savaşı sırasında Sultan Reşad'ın Afgan emiri Habibullah Han'a gönderdiği kılıçtı.

Emaneti taşıyan Osmanlı elçisi henüz Afganistan'a ulaşmadan, Habibullah Han suikastla öldürülmüştü. Elçimiz de maddi-manevi değeri çok yüksek olan bu kılıcı yanında götürmektense, İstanbul'a sağ salim geri gönderilmek üzere Tahran'daki Alman elçiliğine bırakmıştı.

İstanbul'un işgali, Kurtuluş Savaşı derken, Osmanlı yıkılmış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Tahran'daki Alman elçiliği de, Osmanlı'nın emanet kılıcım Türkiye Cumhuriyeti'nin maliye bakanlığına teslim etmişti.

Mustafa Kemal'in Pehlevi'ye hediye ettiği kılıç, işte bu maceralı kılıçtı. Merak uyandıran hikâyesiyle Pehlevi'nin hediye koleksiyonu içinde en değerli hatıra oluverdi.

İran şahı Pehlevi 1934'te Türkiye'ye geldi.

Bu defa, Kayseri Uçak Fabrikası'nda üretilen uçak hediye etti.

Dünya çapında haber oldu...

Kurtuluş Savaşı'm kağnıyla kazanan Türkiye Cumhuriyeti, sadece 11 yıl sonra uçak üretiyordu.

İngiltere Kralı Edward geldi.

Ne hediye edeceğine henüz karar vermemişti. Kral'ın özelliklerini tanıyıp, ona göre tercihte bulunacaktı.

Sohbet sırasında sigara ikram etti.

Tekel'in ürettiği Boğaziçi markaydı.

Edward çok beğendi.

“İçimi çok güzel, İngiltere'de bulamayacağım için tadına alışmaktan korkarım ama, bir miktar göndermenizi rica ederim" dedi. İşte hediye bulunmuştu...

İstanbul'a kraliyet yatıyla gelen Edward, Viyana üzerinden dönecekti, bu nedenle Mustafa Kemal beyaz tren'ini tahsis etti.

Edward'ın vagonuna iki sandık dolusu Boğaziçi yüklendi. Ayrıca, altın sigara tabakası ve Mustafa Kemal imzalı bir fotoğraf bırakılmıştı.

(Kral Edward'ın özel eşyaları 1998 yılında New York'ta Sotheby's tarafından müzayedeyle satıldı. Açık artırmaya çıkarılan parçalar arasında, Mustafa Kemal'in hediye ettiği altın sigara tabakası ve imzalı fotoğrafı da vardı. Mustafa Kemal imzalı fotoğrafı 39 bin 100 dolara Vehbi Koç'un kızı Suna Kıraç aldı. Altın sigara tabakasına da 17 bin 250 dolara New York Başkonsolosluğumuz sahip çıktı.)

Milli Mücadele'ye daima yamuk bakan ve diplomatik ilişkisini İstanbul konsolosluğu üzerinden yarım ağızla yürüten Amerika Birleşik Devletleri, cumhuriyeti ilan etmemizden dört yıl sonra 1927 yılında nihayet Ankara'ya büyükelçi atamıştı.

Mustafa Kemal, ABD başkanları Coolidge ve Hoover dönemlerinde temas ve mesafeyi korudu.

1933'te Roosevelt seçildi.

Mustafa Kemal hamle yaptı. Telgraflarla mektuplarla yakınlık gösterdi, aynı yakınlığı buldu. Türkiye-ABD ilişkilerini, Türkiye-İngiltere ilişkileri gibi tamir etti.

Sıra hediyeye gelmişti...

Roosevelt pul meraklısıydı. Hem de öyle böyle değil, dünyanın en önemli pul koleksiyonerlerinden biriydi.

Mustafa Kemal özel olarak hazırlattı, Türk posta pullarından zamksız bir seriyi Beyaz Saray'a gönderdi.

Üç kuruşluk pul, paha biçilmezdi.

Roosevelt teşekkür mektubu yazdı.

Sürpriz hediyeden aldığı hazzı koleksiyoner heyecanıyla tarif ediyordu: "Azizim Cumhurbaşkanı, nadir olan istirahat zamanlarımda, bana göndermek lütfunda bulunduğunuz Türk Posta Pulları Koleksiyonu'nu seyretmekteyim, pullar üzerinde resmedilmiş olan manzaraları bir gün kendi gözlerimle görmeyi ümit ediyorum, samimi saygılarımla ve güzel temennilerimle, vefakârınız Franklin D. Roosevelt."

Mustafa Kemal'in duygusal zekâsı, Türkiye'ye hiç ayak basmamış olan ABD Başkanı'na posta pullarımız üzerinden Türkiye seyahati yaptırıyordu.

(Roosevelt aynı bakış açısıyla karşılık verdi. Maddi değere değil, Mustafa Kemal'in kişisel merakına odaklandı. Üzerine ay-yıldız işlenmiş "müzik dolabı" gönderdi. Şişli'deki Atatürk Müzesi'nde sergileniyor.)

Vefalıydı.

Arkadaşlarıyla yakından ilgilenirdi.

Sıkıntıları varsa halletmek için mutlaka vakit ayırırdı.

Çocuklarının düğün masraflarını üstlenirdi.

İhtiyacı olana rencide etmeden maddi yardım yapardı.

Bir sabah, Samanpazarı yoluyla Ulus'a geçiyordu.

Ali efendinin kitapçı dükkânına uğramayı çok severdi.

Dükkânın kepenklerinde şaşırtıcı güzellikte bir halının asılı olduğunu gördü. “Bu kadar kıymetli bir halının burada ne işi var, kaç para, kimin bu?" diye sordu.

Kitapçı Ali, halının sahibini açıklamak istemedi.

“Emanet bırakanlar özellikle rica ettiler, müsaade. buyurursanız isim bende kalsın, 40 lira istemişlerdi" dedi.

Mustafa Kemal ısrar etti, kimin bu?

Kitapçı mecburen söyledi.

“Abdülhalim Çelebi efendinin paşam" dedi.

Abdülhalim Çelebi efendi, Mevlânâ sülalesinden geliyordu. Konya Mevlevi Dergâhı postnişiniydi.

Milli Mücadele kahramanıydı, İstiklal Madalyası vardı.

Konya milletvekiliydi.

Dürüst, cömert, özü sözü doğru bir adamdı.

Evindeki halıyı satacak kadar parasız kalmıştı ama, kimseye belli etmiyordu, kapısını kimseye kapatmamıştı, gelen gideni ağırlamaya devam ediyordu.

Mustafa Kemal hüzünlendi.

Yaverine dönerek, “40 lira bırakın" diye emir verdi.

Kitapçı halıyı sarmaya koyulurken de, eliyle müdahale etti... “Halıyı Abdülhalim efendinin evine yollayınız, biz oradan aldırırız, akşamüstü kendisine uğrayıp bir kahve içmek istediğimizi söyleyiniz" dedi. Bindi otomobiline, gitti.

Akşamüstü, Abdülhalim efendinin evine geldi.

Avlu kapısında karşılandı.

Şöyle bir baktı...

Halı paketli olarak kapının yanında duruyordu.

Mütevazı evde minderlere oturuldu, kahveler içildi.

Abdülhalim efendi daha fazla dayanamadı. “Paşam halıyı almışsınız, evime geri geldi, müsaade buyurursanız arabanıza koydurayım" derken...

Dur manasında elini kaldırdı.

"Halı yine *bizim* olsun, sana emaneten bırakıyoruz, *arada* kahveye geldiğimizde onu seyrederek *içeriz"* dedi.

Sonra da *"açınız"* diye emir verdi, halıyı odaya serdirdi.

(Abdülhalim efendi emanete *gözü* gibi baktı. Rahmetli olduktan sonra da mirasçıları tarafından Mevlânâ Müzesi'ne bağışlandı.)

1931.. . Mareşal Fevzi Çakmaklın kızı *Muazzez'in* düğününe katıldı. Evlilik hediyesi olarak 10 bin lira verdi. *O* dönemde 10 bin lira ne ifade ediyordu derseniz, sıfır kilometre otomobil bin liraydı!

Düğünlerde daima hatıra mahiyetinde makul hediyeler veren Mustafa Kemal'in bu defa neden böylesine yüksek bir *para* verdiğine kimse akıl sır erdiremedi.

Sadece Fevzi Çakmak bunun anlamını kavramıştı...

Muazzez ciğerlerinden hastaydı, yurtdışında uzun süreli tedavi görmesi gerekiyordu, Fevzi Çakmaklın bu masrafın altından kalkabilmesi mümkün değildi, damadından maddi yardım istemesi de mümkün değildi.

Bu hayati önem taşıyan açmazın farkında olan Mustafa Kemal, düğün takısıymış *gibi, gayet zarif* yöntemle tedavi

parasını vermişti. Doğrudan mareşal'e vermeye kalksa, kabul etmeyeceğini biliyordu.

(Fevzi Çakmak bu hatırasını yıllar sonra *gözyaşlarıyla* anlatacaktı. Çünkü *Muazzez,* maalesef kurtarılamadı.)

Vefasızlara bile vefasızlık yapılmasına *izin* vermezdi.

Saltanatın kaldırılmasına, Cumhuriyet ilan edilmesine şiddetle karşı çıkan, hatta Mustafa Kemal'e yönelik suikast girişimlerine bile adı karışan gazeteci-edebiyatçı Hüseyin Cahit Yalçın, Çorum'a sürgüne gönderilmişti.

Maddi sıkıntıya düşmüştü. Milletvekili arkadaşlarını devreye sokarak, kendisi tarafından yazılan romanların ve hikâye kitaplarının milli eğitim bakanlığı tarafından satın alınmasını rica etmişti.

Mustafa Kemal bunu öğrendiğinde gözleri doldu...

"Maddi ıstırap çektirmeye hakkımız yok, bakanlığın tahsisatı yeterli değilse, İş Bankası'ndaki paramdan bu kitapları satın alın" dedi.

Herhangi bir arkadaşı hastalandığında perişan olurdu, sağlığına kavuşana kadar çırpınırdı, doktor çağırır, ameliyat ettirir, takip ederdi.

Bir akşam sofradayken, hayatta en değer verdiği arkadaşı Nuri Conker "karnım ağrıyor" deme gafletinde bulundu. Vay sen misin bunu diyen... Kolundan tuttu, apa ı topar otomobile bindirdi, Şişli Sıhhat Yurdu'na götürdü, ilk bulduğu sedyeye yatırdı, ortalığı ayağa kaldırdı. "Galiba apandisit, acele edin, gerekiyorsa derhal ameliyat edin" diye bağırıyordu.

Doktorlar Mustafa Kemal'i sakinleştirdi, "müsaade buyurursanız önce muayene edelim" dediler, sedyeden kaldırdılar.

Nuri Conker doktorların kulağına "hay Allah razı olsun sizden, kurtarın beni Kemal'in elinden" diyordu.

Apandisit falan değildi.

Yemeği fazla kaçırmıştı, hepsi buydu.

Sevdiklerinin cenazesine katılmazdı, dayanamazdı.

Annesi vefat etti, cenaze törenine gitmedi.

Kardeş gibi arkadaşı Nuri Conker vefat etti, gitmedi.

Manevi kızı vefat etti, gitmedi.

Savunma mekanizmasıydı.

O ölüm sanki hiç yaşanmamış gibi davranırdı.

O ölüm üzerine hiç konuşmazdı.

Hayatı boyunca sadece bir kişinin ölümünden sonra *"ah* Necati, ah Necati" diye diye, dizlerini döve döve ağlamıştı.

Falih Rıfkı Atay "Atatürk'ün ilk defa hıçkırıklarla ağladığını görmüştüm, *öz* evladı *gibiydi"* diyordu.

Mustafa Necati'ydi.

Doğma büyüme İzmirli'ydi. İzmir Mekteb-i Sultanisi'nde, bugünkü İzmir Atatürk Lisesi'nde öğretmendi. Yunan işgali

başlamadan bir gün önce, şehirdekl yurtseverleri okulda toplantıya çağırmış, direniş örgütlemiş,

işgal gemileri Körfez'de son hazırlıklarını yaparken, Maşatlık'ta binlerce kişinin katıldığı protesto mitingini düzenlemişti.

Kürsüye çıkıp şöyle haykırmıştı:

"İzmir Yunan'a ilhak ediliyor, işgal başlıyor.

Bu akşam *güzel* İzmir'imizde son *ve* tarihi akşamımızdır.

Ayaktayız. Vakar *ve* sükûnetinizi muhafaza ediniz.

Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız.

Teslim *olmayacağız!"*

Ertesi sabah, Yunan postalı vatan toprağımıza ayak basmış, Hasan Tahsin tetiğe basmış, Mustafa Kemal Bandırma Vapuru'na binmiş, Mustafa Necati vuruşmak üzere Ege dağlarına çıkmıştı.

Mustafa Kemal'in yol arkadaşıydı.

Harf Devrimi'ni gerçekleştiren, Tevhidi Tedrisat devrimini gerçekıeştiren, yabancı okulları denetim altına *alan,* Köy Enstitüleri'nin temelini atan milli eğitim bakanımızdı. "Memlekette mektep bulamayan bir çocuk bile bırakmayacağım" diyordu.

Potansiyel başbakan *adayıydı.*

Henüz 35 yaşındayken vefat etti.

Mustafa Kemal hayatında ilk defa hıçkıra hıçkıra *ağladı,*

"Ah Necati, ah Necati" diye diye ağladı.

İnsanseverdi.

Birine bağırdıysa, kalbini kırdıysa, meselede haklı bile olsa, ertesi güne kalmadan bir yolunu bulur, mutlaka gönlünü alırdı.

Kin gütmezdi.

Gördüklerini bazen görmezden gelirdi.

"Ben affederim, çünkü kalbim *vardır"* derdi.

"Medeniyet demek, *af* demektir" derdi.

Pişmanlık gösterenlere daima müsamahalı davranırdı.

Yüreğindeki çocuğu hiç büyütmedi.

Ege vapurunun güvertesine minik Ülkü için kurulan salıncakta sallanırdı, halka oyunu oynardı, keyfi yüzüne yansırdı.

Cemal Işıksel tarafından 1930 ve 1935'te ölümsüzleştirilen salıncak fotoğrafları, belki de Mustafa Kemal'i en iyi anlatan karelerdi.

Çocukla çocuk olurdu.

Amerikan elçiliğinde ticaret ataşesi olarak görev yapan Julian Gillespie'nin kızı Mary, henüz yedi yaşındayken Florya'da yaşadığı hatırayı, 50 yıl sonra 198l'de şöyle

anlatmıştı: “Bir gün Mustafa Kemal Atatürk bizim yanımıza geldi. Babam ve orada bulunan Amerikalılar kendisini saygıyla selamladılar. Babam beni ve kardeşimi Atatürk'e takdim etti. Bizler küçük olduğumuz için O'nun büyüklüğünü kavrayabilecek durumda değildik, bizimle oynamasını, oyuncak fincanlarımızla çay içmesini istedik, kumdan pastalar yapmıştık. Atatürk bizim oyuncak fincanlarımızı aldı, çay içer gibi yaptı, kumdan pastaları yiyormuş gibi yaptı, çok güzel olmuş diye iltifat etti. Çok sevinmiştik. Atatürk çocuklarla top oynardı, omzunda gezdirirdi. O'nu denizde yüzerken gördüğümüz zaman el sallardık, gel bizimle oyna diye çağırırdık. Bir defaki gelişinde ağlıyordum, niye ağlıyorsun diye sordu, bebeğim hasta dedim. Atatürk gitti, elinde siyah çanta olan biriyle geri geldi, doktor getirdim dedi! Doktor steteskopla oyuncak bebeğimin göğsünü dinledi, nane şekerini ilaç olarak verdi. Şimdi bu büyük adamın biz çocukları kırmadan arkadaşlık etmesini düşününce, O'na olan saygım ve hayranlığım sonsuz hale geliyor."

Gece kuşuydu.

Çankaya'da sabah saat S'ten önce yatmazdı.

Çoğu kez gün ağardıktan sonra yatağa girerdi.

Beş-altı saat uyurdu, uykusu çok hafifti.

Gece uyanıklığına o kadar alışmıştı ki, misafiri olmadığ ı akşamlarda bile uyumaz, kütüphanesine kapanır, sabaha kadar okurdu.

Uykuda geçirdiği zamana acırdı.

“Uykusuzluk hapı" hayal ediyordu.

“Hayat pek kısa, çocukluk ve mektep hayatın bir kısmını alıyor, geriye kalanı da uyku yarıya indiriyor. Tababet, insanları uyutmak için pek güzel ilaçlar yaptı. Uykusuzluğu giderecek ve uykunun vücuda verdiği istiharat gıdasını verecek komprimeler icat edilse ne güzel olur. Bir gün bu da olacaktır" diyordu.

Dolmabahçe'deyken gece yarısı saat birlerde ikilerde Sakarya motoruna binip, Boğaz'da tur attığı olurdu.

Bütün İstanbul uykudayken adaların etrafında dolaşırdı, Kavaklar'a giderdi.

Yalova'dan dönerken Ertuğrul yatına gece yarısı saat üçte binerdi, gündüz vakitlerini kaybetmemek için gece seyahat ederdi.

Yorulmak nedir bilmezdi.

Halide Edip Adıvar enteresan bir benzetme yapıyordu.

“Mustafa Kemal Paşa adeta bir devridaim makinesi gibi kendi kendini besleyen sonsuz irade gücüne sahip" diyordu.

Falih Rıfkı Atay ise, temposuna örnekler veriyordu: “Bizi şaşırtan özelliklerinden biri de vücutça ve kafaca yorulmaksızın, dikkati hiç gevşemeksizin çalışma yeteneğiydi. Ertesi gün manevrada beraber çalışacağı arkadaşlarıyla gece yarısına kadar gazinoda kaldıktan ve onları uyumaya gönderip kendisi vereceği vazifeleri hazırlamak üzere sabahladıktan sonra, şöyle bir yüzünü yıkayıp tıraş olarak, yine herkesten erken kıtaların başına gittiğini dostlarından duymuştuk. Memleket dolaşmalarında fiziksel zahmetlere hepimizden

fazla dayandığım görürdük. Çalışma odasında yarı ayaküstü, yarı oturarak ve yüzlercesi arasından vesikalar ayırarak, nutkunu dikte ederdi. Yorulan değişirdi. Bir defasında pek genç bir arkadaş baygınlık geçirmişti. Akşama doğru bir banyo aldıktan sonra, hiç dinlenmeden sofraya iner, o gün yazdıklarım bize okur veya okutur, hadiseler üzerinde terütaze muhakeme ile tartışmalar yapardı."

*

Sivil hayatta sabaha karşı saat beş gibi, yatmadan önce tuvalete giderdi.

Cephelerden kalma alışkanlıktı.

Savaş dönemlerinde gün içinde neler olacağı, nerede olacağı, tuvalete gitme imkânı olup olmayacağı belirsizdi. Bu nedenle her sabah saat beş gibi uyanır uyanmaz tuvalete gider, işini görür, aradan çıkarırdı.

Bu zoraki alışkanlık ömrü boyunca aynen devam etti.

Vücut saati sabah saat beşe ayarlıydı.

«

Çıngıraklı zili vardı.

Uyanınca zili çalardı.

Kahvesini ve gazetelerini getirirlerdi.

Yalnızken, divana bağdaş kurup otururdu.

Sabah kahvesini böyle içerdi.

Bir saat kadar *gazete* okurdu.

Kimsenin önüne pijamayla çıkmazdı.

Her gün çamaşır değiştirirdi.

İki eli kanda bile olsa, her sabah banyo alırdı.

Trablus'ta, Çanakkale'de, Muş'ta, Filistin'de, Sakarya'da, savaşların en kritik günlerinde ne yapıp edip, tenekeyle su ısıtır, çadırında yıkanırdı.

Deme'deyken bir vahada çamur içinde su bulmuşlardı, tülbentlerle süzüp biriktirmişlerdi. Güya içmek için saklıyorlardı. Susuz kalma ihtimallerine rağmen her sabalı bu suyla yüzünü yıkamaktan vazgeçmezdi.

1920'de Ankara'ya gelip istasyon binasına yerleştiğinde, ilk sorduğu soru *"banyo* işine nasıl çare *bulacağız?"* olmuştu

Demiryolu ustalarına sacdan küvet yaptırıldı.

Yatak odasına konuldu.

Çankaya'ya taşınana kadar 1.5 yıl onu kullandı.

1925'te Kastamonu'dan gelirken Çankırı'da konakladı.

Yıkanmak istedi, banyo yoktu.

Etrafa haber salındı, tenekeci ustası bulundu.

Banyo teknesi yaptırıldı, odasına yerleştirildi.

Hastaneden semaver getirildi...

Üstüne kazanla su konuldu.

Bu semaveri yıllarca gülerek aniattı.

Cumhurbaşkanı olduktan sonra Dolmabahçe'de, Florya'da, Yalova'da sıcak *yaz* günlerinde sabah akşam

iki defa banyo alırdı. Akşam gitmesi gereken balo, konser *veya* düğün *gibi* bir program varsa, kar-kış fark etmez, tekrar yıkanmadan gitmezdi.

1938'de neredeyse ölüm döşeğindeyken, karnından iğneyle *12* litre su çekildiğinde bile *"banyoya* girebilir *miyim?"* diye soruyordu.

O bitkin haldeyken banyo aldığında öylesine neşeleniyor, öylesine canlanıyordu ki, doktorları hayret ediyor, *"banyoya* girdiğinde hastalığından şüphe *ediyoruz"* diyorlardı.

Titizdi.

Kişisel bakımına büyük önem verirdi.

Her sabah sakal tıraşı olurdu.

Her hafta saç tıraşı olurdu.

Saç tıraşının uzun sürmesinden hiç hoşlanmazdı.

Hayatı cephelerden cephelere sürüklenerek geçti, yatağından çok *arazide* yattı, siperlerde sabahladı ama... Bakımsız tek kare fotoğrafı yok.

Ömrü boyunca sadece Trablus'tayken sakal bıraktı. Öğrenciliğinden itibaren bıyıklıydı.

925'te kesti, o tarihten itibaren hep bıyıksızdı.

Niye diye sordular. ..

"Avrupalılar *bizi* palabıyıklı, koca külahlı, belinde kamalı olarak tanıyorlar, eserlerinde böyle tasvir ediyorlar, onların bu yanlış düşüncelerini değiştirmek maksadıyla bıyıklarımı kestim" dedi.

Parfüm kullanmazdı.

Sadece kolonya sürerdi.

Hasan Şevki Kolonyası'nı tercih ederdi.

Karaköy' den aldırırdı.

Cumhuriyet'in ilk milli kolonya fabrikasıydı.

Omuzlarına masaj yaptırmaktan çok hoşlanırdı.

Yalova'dayken Ferahşan hanıma, Çankaya'dayken Ülfet hanıma masaj yaptırırdı.

Protokol kurallarını çok önemserdi.

Ama, bu işi abartanlardan, züppelikten hiç hoşlanmazdı.

Safveti *Ziya* bey mesela, protokol müdürüydü.

Tek gözüne monokl gözlük takan, daima "frenk memleketleri"nden örnekler veren, rahatsız edici derecede nazik telaffuzlarda bulunan biriydi.

Mustafa Kemal hiç bozuntuya vermeden Safveti *Ziya'yı işletirdi.*

Kalabalık sofralarda tabağına bir adet incir koydurtur, sonra da gayet ciddi şekilde "şimdi *bize* öğretin lütfen Safveti *Ziya bey,* protokole uygun olarak bu incir nasıl yenmeli?" derdi.

Safveti *Ziya da,* aynı ciddiyetle, parmaklarıyla dokunmadan, çatal bıçak kullanarak incirin nasıl yenmesi gerektiğini *izah* ederdi.

Sofradaki arkadaşları gülmemek için kendilerini zor tutarken, bazen üzüm yemenin protokol kurallarını sorardı, bazen kiraz yemenin adab-ı muaşeret detaylarını anlattırırdı.

Yapmacık törenlerden sıkılırdı.

Ankara'dan İstanbul'a gelmeden önce, her defasında içişleri bakanlığından valiliğe resmi tebligat gönderilirdi...

“Karşılama uğurlama merasimi istemiyor" diye tembihlenirdi.

Tören yapılmasın diye, kimseye haber vermeden sürpriz gezilere çıkardı. Sürpriz yapayım derken, bazen sürprizlerle karşılaşırdı!

1935.. . Ege vapuruyla Antalya'ya geldi.

Liman bayraklarla donatılmıştı.

Caddeler taklarla, çelenklerle süslenmişti.

“Allah Allah?" dedi, “geleceğimizi kim haber verdi?"

Açığa demirlediler, motorla sahile çıktı.

Karşılayan kimse yoktu!

Hem şehrin her tarafı bayram havasındaydı.

Hem karşılayan bile yoktu.

Yaveriyle taksiye bindi.

Bugün müze olan köşküne geldi.

Bir de ne görsün...

Meclis başkanı Kazım Özalp, bazı milletvekilleri ve eşleriyle birlikte şehre gelmiş, Atatürk köşküne yerleşmişti!

Antalya limanındaki takların, bayrakların sebebi buydu.

Mustafa Kemal'den filan kimsenin haberi yoktu.

Meclis başkanı gösterişli karşılama töreni istemişti... Bütün tantana meclis başkanı içindi.

Atatürk köşkü adeta otele çevrilmişti.

Mustafa Kemal'in yatak odasına bile yerleşmişlerdi.

O sırada köşkte değillerdi.

Heyet halinde şehri geziyorlardı.

Mustafa Kemal'in canı çok sıkıldı.

Nuri Conker *ve* Kılıç Ali'yle birlikte odaları dolaştı. Bavullar, elbiseler her yandaydı...

Yatak odasının kapısını açtı.

Karyolasının yeri bile değiştirilmişti.

"Tutun şunu" dedi, eski yerine çekti.

"Bana ait olmayan eşyaları dışarı atın" dedi.

Bahçeye çıktı.

Kahve istedi, sigara yaktı.

Sakin sakin yudumlayarak bekledi.

Meclis başkanı koşa koşa geldi, kan ter içindeydi. Yanında eşi vardı.

Hemen arkalarına öbür milletvekilleri dizildi.

Mustafa Kemal sadece *"Antalya'ya* geleceğinizi bilmiyordum, gezinizin amacı nedir?" diye sordu.

Kazım Özalp utançla eveleyip geveledi.

Mahcup şekilde evi terk etti.

Antalya valisi akrabasıydı, onun evine taşındı.

Yerel partililerden ricacı olundu...

Milletvekilleri zoraki misafir olarak evlere dağıldı.

O akşam, bu olay sanki hiç yaşanmamış gibi, Kazım Özalp *ve* beraberindeki milletvekillerini eşleriyle birlikte

yemeğe davet etti. Bu konuyu hiç açmadan neşeyle sohbet etti, güzel güzel ağırladı. Ama... Kazım Özalp bir daha asla meclis başkam olamadı.

Her fırsatta sıradan vatandaşlar gibi yürürdü.

Boğaz'ın karşı yakasına geçmek için şehir hatları vapurunu kullanırdı. Tramvayda özellikle ikinci mevkiye biner, bilet parasını öderdi.

Hiç plansız Beyoğlu'nda otomobilini durdurur, Lebon pastanesine otururdu. Bazen Vefa'ya gider, boza içerdi, tesadüfen orada bulunan vatandaşlara ısmarlardı.

Ailece lokantaya giden, ailece gazinoya giden vatandaşları gördüğünde çok mutlu olurdu.

Etrafı özendirmek için, bu tür mekânlarda karşılaştığı çocuklu ailelerle sohbet ederdi.

Beyoğlu'na geldiğinde Tokatlıyan oteline mutlaka uğrardı, mutlaka şef garson Karabet efendiyi çağırır, halini hatırını sorardı. Karabet efendi, Milli Mücadele sırasında emrinde görev yapmıştı.

“Halk arasında huzursuzluk yaratır, korkutur" diyerek, güvenlik önlemlerine karşı çıkardı. Üniformalı asker-polis koruma istemezdi.

Çerçeve içinde yaşamak ona göre değildi.

Gizlice kaçardı.

1929.. . Sabah erkenden paltosunu giydi, şapkasını taktı, kimseye haber vermeden Dolrnabahçe'den çıktı. Yürüye yürüye tramvaya kadar gitti. Sultanahmet'te dolaştı.

Topkapı Müzesi'ne geldi.

Saat henüz dokuz olmamıştı, müze açılmamıştı.

Kapıdaki bekçi tanımadı.

Kendisini tanıttı.

“Reisicumhurum" dedi.

“Müzeyi gezmek istediğini" söyledi.

Bekçi omzunu silkti...

“Kim olursa olsun giremez" dedi iyi mi!

Mustafa Kemal "haklısın" dedi, bekledi.

Saat dokuz oldu, müze müdürü geldi.

Kapıda bekleyeni görünce başından aşağı kaynar sular döküldü!

Mustafa Kemal müzeyi gezdi.

Geldiği gibi yürüye yürüye çıktı, taksiye bindi.

Şişli Etfal'e gitti.

Sabiha Gökçen rahatsızlanmıştı, hastanede yatıyordu.

Onu ziyaret edecekti.

Bu arada, Dolmabahçe'de panik yaşanıyordu...

Mustafa Kemal kayıptı.

Ortalık ayağa kalkmıştı, emniyette alarm verilmişti, denizde arama yapmak üzere dalgıç ekibi bile çağrılmıştı.

O sırada Topkapı Müzesi'nin müdürü Dolmabahçe'ye telefon etti, Mustafa Kemal'in tek başına geldiğini, tek başına gittiğini, nereye gittiğini soramadığını anlattı.

Hadi bakalım, bütün polis arabaları Topkapı etrafında^ 1 taksilere hücum etti, "gören var mı?" diye soruluyordu. Neyse ki, bu defa hastaneden Dolmabahçe'ye telefon geldi “Reisicumhur burada."

Yaverler korumalar telaşla hastaneye girdiğinde, Sabiha'nın ayak ucunda duruyordu, baba-kız neşeyle sohbet ediyorlardı.

Mustafa Kemal bu hadiseyi ne zaman anlatsa, kahkahayla gülüyordu. Çünkü... Taksiyle hastaneye

gelince *"burada* beni bekle, çıkınca tekrar bineceğim" demişti *ama,* taksi şoförü de müzenin bekçisi gibi Mustafa Kemal'i tanımamıştı! Dolmabahçe'den yaverler koşarak hastaneye geldiğinde "birini getirdim, kim olduğunu bilmiyorum" demişti.

Bazen taksiye atlayıp, Haramidere korusunda tek başına yürüyüş yapıyordu. Bazen Kireçburnu'nda balıkçılarla sohbet ederken buluyorlardı. Bazen de gece yarısı çıkıyor, Beşiktaş'taki sabahçı kahvelerine gidip, ahaliye *çay* kahve ısmarlıyordu.

Herkes Dolmabahçe'ye saray der.

Mustafa Kemal "kafes" diyordu.

Balkan seyahatine çıkmak istiyordu.

Resmi *gezi* olarak değil...

Sıradan turist olarak gitmek istiyordu.

Yunus Nadi'ye anlatmıştı.

"Y^^ma bir iki arkadaşımı alsam, törensiz, tantanasız, sessiz sedasız Balkan seyahati *yapmaya* çksam, ^mseye haber vermeden Atina'ya uğrasak, Belgrad'a geçsek, Bükreş'te üç beş gün kalsak *ve* ^hayet Sofya'da eski tanıdıklarımla konuşsak... Orm^ çiftliğmde Marmara havuzunun kenarmda hayalen Balkanları dolaşıyorum" diyordu.

İçinde ukde kaldı.

Aşçısı Mehmet Yücel'di.

Bolu Mengenliydi.

Devlet demiryollarında yataklı vagonlarda aşçıydı.

1924'ten 1938'e kadar 14 yıl boyunca Çankaya'nın mutfağında çalıştı, yaz aylarında Dolmabahçe'nin mutfağına geçerdi.

İşinin ehli, temiz, hepsinden önemlisi Mustafa Kemal'i n boğazından geçen lokmaların emanet edildiği, canımn emanet edildiği, güvenilir bir insandı.

Mustafa Kemal rahmetli olduktan sonra en ufak bir kişisel talepte bulunmadı, yeniden devlet demiryollarına yataklı vagonlardaki görevine döndü.

Sofrada her akşam 10-15 misafir ağırlandığı için, mutfakta altı kişilik ekip çalışıyordu. Mustafa Kemal'in Ankara'da olmadığı dönemde felekten bir gece çalmak istediler, çilingir sofrası kurdular, ufak ufak demleniyorlardı... Aksilik bu ya, Mustafa Kemal çıktı geldi

Şak diye mutfağa girdi.

Aşçı ekibi basılmıştı!

İşten kovulacaklarını düşünürlerken, “e hadi bana da bir kadeh verin" dedi... Oturdu, bir yudum aldı, bir lokma meze aldı. “Rahatınızı bozmayın" diyerek, gitti.

Bir yaz günü Mustafa Kemal Yalova'daydı, akşamüstü dönecekti, kalabalık misafir grubu gelecekti, bu nedenle Dolmabahçe'nin mutfağında harıl harıl çalışılıyordu. Ocak patladı. Yangın çıktı.

Saraydan kapkara dumanlar yükseliyordu.

İtfaiye yetişip söndürdü ama, İstanbul ayağa kalktı, ahali sarayın önünde birikti, kulaktan kulağa abartılıyordu, "Dolmabahçe'ye bombalı saldırı olmuş, mutfağa bomba konulmuş" bile deniyordu.

Aşçılar tir tir titriyordu...

Acaba Mustafa Kemal ne diyecekti, nasıl kızacaktı?

Geldi ve sadece "geçmiş olsun çocuklar" dedi.

Yardımcı aşçılardan biri Halit'ti, gençti, bekârdı.

Hizmetli kızlardan biriyle mektuplaşıyordu.

Nazif adında bir bulaşıkçı vardı, dedikoducuydu, fena kalpli biriydi, mektuplaşmayı öğrendi, Halit'in yanına gitti, “Gazi paşa çok kızmış, her yerde seni aratıyor, ortadan kaybol" diye fıştıkladı.

Halit korkudan kaçtı, köyüne gitti.

Mustafa Kemal çok sonraları bu meseleyi öğrendi.

Nazif'i kovdu.

Halit'e haber gönderdi.

“Gelsin hemen buraya, evlendireyim onları, Orman Çiftliği'nde karı koca çalışırlar" dedi.

1938.. . Ağır hastaydı, karnından su alınmıştı.

Doktorları tarafından sıkı perhize sokulmuştu.

Aşçısı Mehmet Yücel elinde tepsiyle yatak odasına girdi. Bir dilimcik tereyağı sürülmüş ekmek getirmişti.

“Beni nasıl buluyorsun Mehmet, yaşayacak mıyım sence?" diye sordu. Mehmet ne desin... “Aman paşam o nasıl söz" diyebildi.

Tepsiyi başucundaki sehpaya bırakacağı sırada Mehmet'i kolundan yakaladı, kimse duymasın diye sesini alçaltarak, “bana fırın makarnası yap Mehmet, çok canım istedi" dedi.

Odadan çıkarken de tembihledi:

“Bu işe doktorları karıştırmadan yolla."

Mehmet o makarnayı ağlaya ağlaya pişirdi.

Mustafa Kemal'in iştahla yiyebildiği son yemekti.

Sofrasını İbrahim Ergüven hazırlardı.

1926'dan rahmetli olana kadar beraber çalıştı.

Soyadım Mustafa Kemal verdi, güven'ilir adamdı.

Aralarında “protez şifresi" vardı.

Mustafa Kemal'in ağzındaki dişlerin bazıları protezdi.

İncir, çilek gibi meyveler yediğinde minik taneleri protezinin altına kaçıyordu, çıkarıp yıkamak zorunda kalıyordu. Bu nedenle, yurt gezilerinde önüne ikram olarak incir veya çilek getirilirse, İbrahim hemen uzanıyor masadan kaldırıyordu.

Mustafa Kemal hiç sesini çıkarmadığı için, başka hiç kimse de çıkıp “neden masadan kaldırdın" diyemiyordu.

Mustafa Kemal, masa örtüsünün ütüsü, çatal bıçakları ı . düzeni, sofraya yerleştirilecek çiçekler gibi konularda müşkülpesent seviyesinde dikkatliydi.

Kırıntı bulunmasına tahammül edemezdi.

İbrahim bu konularda çok başarılıydı.

29 Ekim, 30 Ağustos gibi özel günlerde çiçeklerden yazılar yazar, sürprizleriyle şaşırtırdı.

Atatürk rahmetli olduğunda, profesörlerin nezaretinde, yüzünün ve sağ elinin alçıyla maskını çıkaran kişi, İbrahim' di.

Şoförü Sadık Kutlu'ydu.

1925'le 1938 arasında direksiyonda hep o vardı.

Mustafa Kemal'in ne zaman nereye gideceği belli olmadığı için, Sadık daima takım elbiseli kravatlı hazır beklerdi. Mustafa Kemal'den sonra yatar, Mustafa Kemal'den önce uyanırdı. Hizmetliler arasında en uzun mesaiyi o yapardı. Trenle veya gemiyle nereye gidilirse gidilsin, Sadık da beraberinde giderdi. Orada hangi otomobil tahsis edilmişse, onu kullanırdı.

Çankaya *ve* Dolmabahçe'de başka şoförler de vardı *ama,* Sadık'ın yeri başkaydı, mutemet adamdı.

Mustafa Kemal manevi kızı Sabiha'yı pilot olmak üzere Eskişehir'e gönderirken, Sadıkla zimmetlemişti. "Sabiha havadayken bile gözün üstünde olacak" demişti!

Sabiha pilotluk brövesi alana kadar, Sadık hem ağabeylik yaptı hem şoförlük yaptı hem korumalık yaptı.

Çankaya'nın bahçesine sınıf gibi karatahta yerleştirilmişti. Mustafa Kemal yanında çalışan hizmetlilere yeni alfabeyle *bizzat* okuma *yazma* öğretiyordu. Sadık rüştiye mezunuydu, yeni alfabeyi çabuk kavramıştı. Mustafa Kemal'in yoğun olduğu zamanlarda öğretmenliği o yapıyordu.

Törenlerde kullanılan iki otomobil vardı.

Lincoln *1934* modeldi, sadece *45* adet üretilmişti.

Siyahtı. Dört kapılıydı. Üstü açılıyordu, tavanı bez'di.

Koltukları deriydi, kahverengiydi.

12 silindirliydi. Üç ileri manuel vitesti.

Cadillac *1936* modeldi.

Siyahtı. Dört kapılıydı.

Koltukları deriydi, *beyazdı.*

12 silindirliydi. Üç ileri manuel vitesti.

Ayrıca, yandan sepetli, üç tekerlekli motosikleti vardı.

1934 modeldi. İngiliz markası Ariel'di.

Mustafa Kemal traktör kullanmayı çok severdi.

Bazı günler Orman Çiftliği'nden Çankaya Köşkü'ne dönerken, araziden, kendisinin kullandığı traktörle giderdi.

Nazım Canca yakın korumasıydı.

Ele avuca sığmayan, maceralı hayatı olan bir delikanlıydı. Rize'de doğmuştu, amcasının yanına Batum'a gitmiş, liseyi bitirene kadar orada okumuştu. Rus sirkinde işe girmiş, Avrupa'yı dolaşmıştı. Dört yıl Londra büyükelçiliğimizde, bir yıl Paris büyükelçiliğimizde çalışmıştı. Rusça, İngilizce, Fransızca biliyordu.

1934'te askerliğini yapmak için Türkiye'ye döndü. Yabancı lisanlar bildiği için Çankaya Köşkü'nde görevlendirildi. Rusça tercümeleriyle Mustafa Kemal'in dikkatini çekti. Judo biliyordu, güreşirken kendisinden iri askerleri tık diye yere seriyordu, iyice göze girdi.

Askerliğini bitirince Mustafa Kemal'in isteğiyle emniyet'e başvurdu, polis oldu. 1935'ten itibaren korumas olarak görevlendirildi.

Atatürk'ten sonra İsmet İnönü'nün ve Celal Bayar'ın da korumalığını yaptı. Judo sporunun Türkiye'deki öncülerinden biriydi, Judo Federasyonu'nun kurucularından oldu, asbaşkanlık yaph, şampiyon sporcular yetiştirdi, tekvando ve karate federasyonlarının kurulmasına katkı sağladı.

Diğer koruması Bekir Çavuş'tu. Emektardı.

Kazım Karabekir'in komutasındayken, Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal'in emrine verilmişti.

Bir daha ayrılmadılar.

Eli ayağı, canı ciğeriydi.

Mustafa Kemal, Sakarya Savaşı arifesinde kaburgasını kırdığında acıdan kolunu kaldıramıyordu, iç çamaşırıyla sandalyeye oturur, vücudunu sabunlu süngerle Bekir Çavuş yıkardı.

Mustafa Kemal için hayatını ortaya koymuştu.

Topal Osman'ın Çankaya Köşkü'nü basmaya kalkıştığı gece, takır takır vuruşmuş, üç kurşunla yaralanmış, kurşunlardan biri omuriliğinde kalmıştı.

Mustafa Kemal tarafından tedavi için Viyana'ya gönderildi. Sağlığına kavuştu ama mermi çıkarılamadı.

Yemek yapmaktan sökük dikmeye kadar, elinden her iş gelirdi. Ne görev verilirse verilsin hiç gocunmazdı.

Cingöz soyadım aldı.

Çok iyi otomobil kullanırdı.

Belinde daima tabanca taşırdı.

Giyim kuşam konusunda hem Fikriye hem Latife tarafından eğitilmişti, Mustafa Kemal'in papyonlarını kravatlarını o bağlardı.

Mustafa Kemal'in talimatıyla polis memuru yapıldı.

Emniyet'ten emekli oldu.

Kütüphanecisi Nuri Ulusu'ydu.

Nuri'nin babası Hacı Tevfik bey, Bandırma Vapuru'nda kamarottu, Mustafa Kemal'i Samsun'a götüren mürettebat arasındaydı. 16 Mayıs 1919'da yola çıkmadan önce babası tarafından vapura getirilen Nuri, tarihimizin en önemli seyahatinden önce Mustafa Kemal'in elini öpmüştü.

Sekiz yıl sonra 1927'de askerlik yaşı geldiğinde Çankaya Köşkü'nde görevlendirildi, kendisini Mustafa Kemal'e hatırlattı, kütüphane memuru oldu.

Ölene kadar yanındaydı.

Berberleri Mehmet *ve* Rıdvan'dı.

İkisi de Selanikli'ydi.

Mehmet, Mustafa Kemal'in babasından yadigârdı... Mehmet'in babasıyla Ali Rıza bey, arkadaştı.

Soyadlarını *bizzat* verdi.

Mehmet'e *Oğuz* Kağan'ın adı Tanrıkut Mete'yi verdi. Rıdvan'a *arı* gibi çalışkan olduğu için Güraru dedi. *1925'ten* 1938'e kadar yanındaydılar.

Mustafa Kemal'in hemşiresi yoktu, hastalandığında her türlü ihtiyacını hastabakıcı gibi Mehmet üstlendi.

10 Kasım'da rahmetli olduğunda üç günlük sakalı vardı . Yüzünün maskı alınacaktı.

Tıraş edilse iyi olur diye düşünüldü.

Mehmet yapamadı... "Ömrüm boyunca yaptığım iş bu *ama,* kalbim bu defa tahammül edemez" dedi.

Mustafa Kemal'in maskında sakal izleri çıktı.

Atatürk'ten sonra İsmet İnönü "benimle kal" dedi. Mehmet kabul etmedi.

"Köşkün her köşesinde Mustafa Kemal Atatürk'le hatıram *var,* burada duramam artık, burada onsuz yaşayamam" dedi. Yalova'ya taşındı.

Mustafa Kemal'in saç teli *ve* diş protezi Mehmet'teydi. Celal *Bayar* Müzesi'ne bağışladı.

(Atatürk'ün son kullandığı tıraş takımı Anıtkabir'de sergileniyor. Biri *beyaz* saplı, diğerleri siyah saplı sekiz

adet ustura, seramik tabak, madeni tas, bıyık makası, tarak, sıfır numara saç kesme makinesi, sakal fırçası, bileme taşı, arkasına K.A. harfleri kazınmış gümüş el aynası, kapağına ay-yıldız işlenmiş metal esans şişesi, çiçek motifli cam krem kabı ve tırnak törpüsünden oluşuyor.)

Uşağı Cemal Granda'ydı.

Devlet denizyollarının gemilerinde garsondu.

11 yıl köşkte çalıştı.

Mustafa Kemal'in aidiyet hissi çok yüksekti.

Çalışanlarına çok bağlıydı.

Hiç ihmal etmezdi, her gördüğünde hatırlarını sorardı.

Herhangi bir şeye ihtiyaçları olup olmadığım sorardı.

Hastalandıklarında kendi doktorlarım seferber ederdi.

Dişlerini yaptırırdı.

Bir gün Cemal'e sordu, kaç para maaş alıyorsun?

Elli lira alıyordu.

“Gün gelecek, reisicumhurluktan çekileceğim, o zaman bu parayı alamayacaksın, belki sadece beş lira alacaksın, o zaman da birbirimizi bırakmayalım olur mu?" dedi.

Cumhurbaşkanlığından vazgeçebiliyordu ama, beraber yaşadığı insanlardan ayrı kalma düşüncesine katlanamıyordu.

(Cemal Granda örneğinde görüldüğü gibi, Mustafa Kemal yanında çalışanlarına samimiyetle bağlıydı.

Peki uşağı da Mustafa Kemal'e o derece bağlı mıydı?

Mustafa Kemal vefat edince Cemal Granda emekli edildi. Ancak... Köşesine çekilmektense, tanıdık milletvekillerini *araya* sokarak kendisine iş bulunmasını istedi. Geçmiş yılların

hatırına yardımcı oldular. Denizcili * Bankası'nın otelinde garsonluk verdiler. Kısa süre çalıştı, beğenmedi, ayrıldı. Bu defa Etibank Ereğli Kömür İşletmelerimde memuriyet verdiler. Gene tutunamadı.

Talepleri bitmiyordu.

Geçinmek için maaşa ihtiyacı olduğunu söylüyordu.

Tehditkâr ifadeler kullanmaya başladı.

Sabır taşını çatlattı... Gözaltına alındı.

Tutuklanmadı ama uzun süre gözetim altında tutuldu.

15 yıl kadar ortadan kayboldu.

1959'da gene ortaya çıktı. Mustafa Kemal'le alakalı hatıralarını *Şehir Gazetesi'ne* sattı.

Üç *ay* boyunca *dizi yazı* şeklinde yayınlandı. Bilahare "Atatürk'ün Uşağı İdim" adıyla kitap haline getirildi.

Tuhaf olan nedir derseniz...

Paraya sıkışan Cemal Granda, tarihi belge mahiyetindeki hatıralarını Nuruosmaniye'de bir kıraathane köşesinde anlatmıştı.

Şehir Gazetesinde yayınlanırken, Demokrat Parti iktidardaydı, *Şehir Gazetesi* alenen Demokrat Parti yandaşıydı, resmi ilan desteğiyle ayakta duruyordu.

Şehir Gazetesinin yayın yönetmeni Con Kemal lakabıyl- : tanınan Kemal Onan'dı, kalemini daima Demokrat Parti lehine kullanan bir gazeteciydi.

Asparagas haberleriyle meşhurdu.

CHP'ye yönelik *ağır* ifadeler kullanırdı.

Ve maalesef, Cemal Granda'mn yayınlanan hatıralarında *"gerçeğe aykırı"* bilgiler vardı.

İçki konusunda, kadın konusunda, Mustafa Kemal'in kişisel özellikleri *ve* karakteri konusunda "doğru olmayan" *ve “abartılı"* şeyler anlatmıştı.

"Şişli sosyetesinden 10'dan *fazla* kadım Beylerbeyi Sarayı'na getirip, havuzda çırılçıplak yüzdürdüğünü" bile öne sürmüştü!

Cemal Granda'nın Mustafa Kemal'in vefatından *21* yıl sonra iddia ettiği *ve* kendisinden başka kimsenin şahit olmadığı bu *"gerçeğe aykırı"* sözde hatıralar, Mustafa Kemal karşıtları tarafından yarım asırdır "gerçek bilgiymiş *gibi'* kullanılıyor. Mustafa Kemal'e saldırmak için "kanıtmış" gibi alet ediliyor.

Dolayısıyla soru şudur...

Cemal Granda'nın hatıraları, *paraya* sıkışan Cemal Granda tarafından mı uyduruldu, CHP'yle mücadele eden Demokrat Parti tarafından mı manipüle edildi, *parayı* verenin düdüğünü çalan sahtekâr gazeteciler tarafından mı çarpıtıldı?

Gazeteci kimliğimle, bu *“gerçeğe aykırı"* hatıraları afişe etmeyi, Mustafa Kemal Atatürk'e bir borç olarak görüyorum.

Tarihçi kimliği olanları *da,* Cemal Granda'mn "doğru olmayan" hatıralarım çürütmek için göreve davet ediyorum.)

(Mustafa Kemal'e "Sabetayist" denildi... Bu yakıştırmanın kaynağı *da,* Cemal Granda'mn kitabıydı.

Sözde hatıralarında aynen şunları anlatmıştı:

“Bir gün Çankaya'da Selanikli berber Mehmet ve berbe r Rıdvan'la antrede oturmuş konuşuyorduk. Berberlerin ikisi de Atatürk'ün hemşehrisi olduklarından kendilerini imtiyazlı sayarlar, yüksekten konuşurlardı. Şaka da olsa böbürlenerek dolaşmalarına, kendilerine poz vermelerine çok tutulur, yine de renk vermemeye çalışırdım. Fakat bütün dikkatime rağmen aramızda tartışmalar eksik olmazdı. O gün yine zayıf tarafımı bulmuşlar, bana şakadan takılıyorlardı. 'Biz Selanikliler olmasaydık siz kurtulamazdınız' diyorlardı. Ben de cevap olarak, 'biz kendi kendimizi kurtardık, Selaniklilere ihtiyacımız yok, hem zaten Selanik'ten çıksa çıksa Yahudi çıkar' diyordum. O sırada merdivenleri yavaş yavaş inen Atatürk'ü görmemiştik. Konuşmalarımıza istemeyerek kulak misafiri olmuş ki, o akşam sofrada bir Selanikli olan Nuri Conker'e damdan düşer gibi sordu, 'Nuri Bey, Selanik'ten ne çıkar?' dedi.

O anda beynimin karıncalandığını duyar gibi oldum. Demek korktuğum başıma gelmişti, Atatürk antrede konuştuklarımızın hepsini duymuştu.

Nuri Conker, Atatürk'ün nazını çektiği, kaprislerine katlandığı eski bir çocukluk arkadaşı olduğu için aklına eseni söylemekten çekinmeyen biriydi. Nuri Conker sanki bütün

konuştuklarımızı biliyormuş da, beni korumak kararını vermişçesine, 'bol bol Yahudi çıkar Paşam' demesin mi?

Bunun üzerine Atatürk yüzünde alaylı bir gülümsemeyle daha önce kulağına çalınmış dedikoduların tümüne karşılık verdi. 'Benim için de bazı kimseler Selanikli olduğumdan Yahudi olduğumu söylemek istiyorlar. Şunu unutmamak lazımdır ki, Napolyon da Korsikalı bir İtalyan'dı. Ama Fransız olarak öldü ve tarihe Fransız olarak geçti. İnsanların içinde bulundukları cemiyete çalışmaları lazımdır' dedi.

O günkü kadar utandığımı ve Atatürk'ün karşısında küçüldüğümü on iki yıllık hizmetim süresince hiç hatırlamıyorum. Belki de ömrüm boyunca benim için en büyük utanç da bu olmuştur. O günden sonra Selanik kelimesini bir daha ağzıma almadım."

Cemal Granda'nın bu sözde hatırası referans alındı, eğildi büküldü, Mustafa Kemal'in aslında “Yahudi" olduğunu itiraf ettiği, “Sabetayist" olduğu yazıldı.

Halbuki...

Mustafa Kemal'e dair yayınlanmış tüm anı kitaplarını okuyun. Bu diyaloğa rastlayamazsınız.

Cemal Granda'dan başka bu diyaloğa şahit olmuş kimse yok!

Conker'ırı hatıralarında yok.

Sofrada olan herhangi birinin hatırasında yok.

Berberlerin hatıralarında yok.

Sadece Cemal Granda duymuş!

Bu hatırayı 1959 yılından önce Cemal Granda'dan dinlemiş bir başka hizmetli de yok. Ne şoför biliyor ne kutüphaneci biliyor ne aşçı.

Ama maalesef, Cemal Granda'nın hatıralarını gerçek kabul ederek kitaplarında gerçekmiş gibi yer veren yüzlerce tarihçi var.

Cemal Granda'nın anılarından yola çıkarak “Mustafa Kemal'in Sabetay Sevi'nin soyundan geldiğini" öne süren bile oldu!)

Dolmabahçe ve Çankaya'da görevli garsonlar smokin ve rugan ayakkabı giyerlerdi.

Galatasaray'da kaliteli ürünler satan "Trink" mağazası vardı, hizmetlilerin giyim alışverişi oradan yapılırdı.

Diğer erkek personel, takım elbise giyerdi.

Çankaya'da Ülfet, Fatma, Pakize hanımlar vardı.

Dolmabahçe'de Binbir hanım vardı.

Aslında ismi Binnaz'dı.

Mustafa Kemal ona Binbir diyordu.

Çamaşır, ütü, temizlik gibi ev işlerine bakıyorlardı.

Yalova'da aynı işler için Ferahşan hanım çalışıyordu.

Ferahşan hanım Trablusgarplıydı, siyahiydi.

10 yıl yanında çalıştığı Mustafa Kemal'i şöyle anlatıyordu: "Ben, Atatürk'ü insan olarak tanıma fırsatını buldum. Bütün hayatımda elde ettiğim en kıymetli şey, kendisine ait

hatıralarımdır. Çok asil, ince ruhlu bir insandı. Etrafında bulunanları daima kendinden çok düşünürdü. Bir seyahate çıkıldığı zaman, hepimizin nerede yatacağımıza, ne yediğimize, istirahatimizin yerinde olup olmadığına bizzat bakardı. Çalışma odasında saatlerce mütalaaya daldığı geceler, kimsenin kendisini bekleyip rahatsız olmasına razı olmazdı. Bazen geç vakit acıkacak olursa, hususi dairesi civarındaki mutfağa girer, yemeğini bizzat ısıtır, orada oturur tek başına yerdi."

Nesip efendi...

Yeri apayrıydı.

Sudan kökenliydi, siyahiydi.

60'lı yaşlarındaydı.

Abdülhamid döneminde saraya seyis olarak alınmıştı.

Meclis-i Mebusan'da müstahdemlik yapmıştı.

TBMM kurulurken Meclis-i Mebusan'dan Ankara'ya gelen milletvekilleri tavsiye etti, Çankaya Köşkü'nde kapıcı yapıldı.

Kırık dökük Türkçesiyle müthiş sempatikti.

Kimse hakkında dedikodu yapmayan, işini ciddiyetle yapan, ser verip sır vermeyen, para pul konusunda güvenilir, namuslu adamdı.

Kısa süre sonra Mustafa Kemal'in en sevdiği personel oldu. Eve alındı.

Kimseden izin istemeden Mustafa Kemal'in yatak odasına sadece o girebiliyordu; iç çamaşırları dahil, tüm çekmecelerini o düzenliyordu, giyeceği kıyafetleri o hazırlıyordu, seyahatlerde bavullarını o hazırlıyordu.

Manevi kızları ona emanetti.

Nesip efendi akşamcıydı.

Köşkte çalışanlar arasında sadece onun rakı içme özgürlüğü vardı. Hava kararınca mutfaktan ufak tefek mezeler ayarlar, bahçedeki bekçi kulübesinde tek başına demlenirdi. Mustafa Kemal bildiği halde görmezden geldiği için, yaverler bile ses çıkaramazdı.

Bir gece... Fazla kaçırdı. Sızdı.

Kül tablasındaki sigarası yere düştü, kulübe alev aldı.

Köşkün kapısındaki polisler kovalarla yetişip güç bela söndürdüğünde, diri diri yanmaktan kurtulan Nesip efendi hâlâ uyuyordu. Başyaver Rüsuhi bey dayanamadı, “defolsun gözüm görmesin, bunadı artık, az daha köşkü yakacaktı" diyerek, Nesip efendiyi kovdu.

Ertesi gün yok, ertesi gün gene yok.

Mustafa Kemal merak edip sordu...

Nerede bizim Nesip efendi?

Anlattılar.

Fena öfkelendi.

“Adamı kovarken hiç düşünmediniz mi, nereye gider bu yaşta, bakacak ne evladı var ne kimsesi var, nerede yatıp kalkar, çabuk bulup getirin onu buraya" diye bağırdı

“Köşkü yakacaktı" filan diye kem küm ediyorlardı...

Daha fena öfkelendi.

"Yanmadık ya birader, yandığımızda düşünürüz!"

Nesip efendi bulundu, getirildi.

Hiç istifini bozmadı, akşamcılığına aynen devam etti.

Başka kriz yaşanmasın diye, arada gelip kontrol ediyorlardı.

Bayramlarda tüm hizmetliler sırayla Mustafa Kemal'in elini öperken, Nesip efendiye elini öptürmez, sarılır yanaklarından öperdi. Sadece yaşına değil, kimseye metelik vermeyen kişiliğine de hürmet ederdi.

Maalesef... 10 Kasım 1938'den sonra sahip çıkılmadı. Çankaya'daki görevine son verildi. Ev yok bark yok, Merkez Bankası'nın bodrum katında küçücük bir oda tahsis edildi, orada rahmetli oldu.

Mustafa Kemal'in Cumhuriyet ilan edildikten sonra belgesel değeri taşıyan tüm fotoğraflarını Cemal Işıksel çekti. Özel fotoğrafçısı olarak tanınıyordu.

İstanbul doğumluydu.

Ankara Hukuk'ta okurken gazeteciliğe başlamıştı.

Türkiye'nin ilk foto muhabirlerindendi.

Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde çalıştı.

Babası Haşan Fehmi efendi din adamıydı. Vahdettin tarafından Mustafa Kemal hakkında idam fetvası çıkarılınca, Mustafa Kemal'i savunan Ankara Fetvası yayınlanmıştı. Fotoğrafçı Cemal'in babası, işte o Ankara Fetvası'na *imza* atan 153 yurtsever din adamından biriydi.

Mustafa Kemal'in fotoğrafını ilk kez *1924* yılında Ankara Garı'nda çekti. Tüm yurt gezilerini adım adım takip etti. Cumhuriyet'in ilk *15* yılına ait en zengin fotoğraf arşivi ona aitti.

Alman üretimi Goerz marka körüklü fotoğraf makinesi vardı. *1932'den* itibaren yine Alman malı Leica kullanmıştı.

Objektifiyle ölümsüzleştirdiği Mustafa Kemal fotoğrafları, paralara pullara basıldı. *2009'da* tedavüle çıkan 200 liralık banknotlardaki portreyi mesela, *1934'te* Çankaya Köşkü'nde çekmişti.

Üzerinde Mustafa Kemal resmi bulunan ilk banknotlarımız, *1927* yılında, İngiltere'de De La Rue şirketine bastırıldı.

Mustafa Kemalli paralarımızda ayrıca karasaban figürü, bozkurt figürü, bir köy figürü, Ankara Kalesi, meclis binası Ankara Akköprü, Sivas Gökmedrese, Afyonkarahisar ve Sakarya demiryolu hattının tasvirleri vardı.

Üzerinde Mustafa Kemal'in resminin bulunduğu tarihteki ilk pul, Lozan Antlaşması'na istinaden hatıra serisiydi. 1924 yılında İstanbul'da Düyun-u Umumiye matbaasında basıldı.

Mustafa Kemal'in resminin bulunduğu ilk posta pulları, Londra'da bastırıldı, 1926'da tedavüle çıktı.

Harf Devrimi'nden sonra ilk kez Türkçe basılan Mustafa Kemal resimli pullar ise, 1929'da yine Londra'da yaptırıldı.

Türkiye'de tedavüle çıkan üç bin civarındaki farklı posta pulunun yaklaşık 700'ünde Mustafa Kemal'e ait resim, fotoğraf, heykel gibi kompozisyonlar kullanıldı.

Pakistan, Tunus, Arjantin, Makedonya, Bangladeş, Moritanya, İran, Afganistan, Hindistan, Marshall Adaları, Mısır, Gine ve Nikarauga'da, dünyanın 13 ülkesinde pulları basıldı.

Mustafa Kemal'in "para" kavramına bakışı... Hazreti Ebubekir'in "para" kavramına bakışıyla aynıydı.

Askeri lisede öğrenciyken en dikkatle takip ettiği yazarlardan biri, özgürlük odaklı fikirleriyle Meşrutiyet döneminin en çok okunan gazetecisi olan, Şehbenderzade Ahmet Hilmi'ydi.

Henüz 17 yaşındayken Şehbenderzade'nin *İslam Tarihi* kitabını okumuştu, yıllarca özenle saklamış, Çankaya Köşkü'ndeki özel kütüphanesine koymuştu.

Bu kitapta yer alan Hazreti Ebubekir'le ilgili satırların altını kırmızı kalemle çizmişti, sayfanın kenarına "çok mühim" notunu düşmüştü.

"Çok mühim" olarak işaretlediği bölümde şu yazıyordu: "Hazreti Ebubekir beytülmalden (devlet hazinesinden) kendisine verilen nafaka ile yaşardı, vefatında hiç parası çıkmadı, emval-i miriyeden (devlete ait mallardan) kendisine bir deve, bir köle verilmişti, onların iadesini vasiyet etti."

Henüz 17 yaşındayken bu satırların altını çizen Mustafa Kemal, tıpkı o satırlardaki gibi yaşadı, tıpkı o satırlardaki gibi rahmetli oldu. Kendisine tahsis edilen tüm malı mülkü parayı, millete iade etti.

İktidar gücünü şahsi servet yapmak için kullanmadı.

Şahsi servet yapmadı.

"İnsan sadece hürriyet vasıtası olarak paraya sahip olmalıdır, paraya esir olmak için değil" diyordu.

Cumhurbaşkanı olarak beş bin lira maaş alıyordu.

1927'de yedi bin liraya çıkarıldı.

Devlete başka tek kuruş yükü yoktu.

Çankaya'da görevli olan aşçı, şoför, berber, uşak, [b]ahçıvan gibi tüm personelin yeme içme masraflarını,

barınma masraflarını, köşkün tamiratlarını *bizzat* maaşından karşılıyordu.

Seyahatlerinde asla harcırah almıyordu.

Savurganlıktan, şatafattan daima uzak durdu.

Kendi küpünü doldurmadı.

Devletin hazinesini doldurdu.

30]

1917.. . Yedinci ordu komutanlığına atanmıştı, İstanbul'dan Halep'e hareket etmek üzereydi. Şişli'deki evine bir Alman subayı geldi, yedi adet sandık getirmişti, sandıklar çil çil altın doluydu.

Mustafa Kemal "bunlar *ne?"* diye sordu.

Alman subayı *izah* etti. "Yıldırım orduları grup komutanı mareşal Falkenhayn tarafından Mustafa Kemal'in şahsına gönderildi" dedi.

Belge yoktu, kayıt yoktu.

Osmanlı subaylarını *parayla* satın *almaya* alışık olan Alman mareşali, kendi devletine değil, Alman imparatorluğunun çıkarlarına hizmet etmesi için alenen rüşvet göndermişti.

Mustafa Kemal "şahsi" olarak kabul etmedi.

Tutanak hazırlattı.

Alman subayına *ve* şahitlere imzalattı.

Kendisine gelen altınları doğrudan yedinci ordu levazımına yolladı, tutanağı da Falkenhayn'a gönderdi.

"Kolayca tahmin etmek mümkündür ki, mareşal Falkenhayn benden başka birçoklarını böyle sandıklarla *iğfal* etmek yolundaydı" dedi.

Aynı *"iğfal"* yolunu İngilizler de denemişti...

Kuvayı Milliye sürecinde aracılar gönderen İngiliz hükümeti, Anadolu direnişinden vazgeçmesi karşılığında Mustafa Kemal'e dilediği miktarda para, İtalya'da villa teklif etmişti!

1921.. . İstanbul'daki İngiliz işgal komutanlığı, para ve villa teklifinin manasız olduğunu gayet iyi biliyordu.

Bu teklifte ısrar eden İngiltere savaş bakanlığına şu "çaresizlik" notunu göndermişti: "Mustafa Kemal ittihatçı önderler arasında kendi adına para geçirmemiş tek kişidir."

1923.. . Şubat ayıydı, henüz cumhuriyet ilan edilmemişti.

Muhalif milletvekilleri TBMM başkanlığına önerge

verdi. "Memleketin yönetimini bırakması, bir kenara çekilmesi koşuluyla, kendisine özel bir saray tahsis edilmesi ve ayda 10 bin lira maaş verilmesi" teklif ediliyordu!

Bu tuhaf önergeyi duyduğunda acı acı gülümsedi.

Mustafa Kemal'in vatan millet ideallerine fiyat biçiyorlardı. Üstelik. .. Meclis'teki muhaliflerin bu utanç verici teklifi, İngiliz hükümetinin iki yıl önceki teklifiyle birebir örtüşüyordu.

N

(Aynı TBMM'de, Lozan görüşmeleri devam ederken, yine muhalif milletvekilleri tarafından “seçim yasası teklifi" verildi. Bu yasa teklifine göre "doğduğu şehir ülke sınırları dışında kalanlar ve göçmen olarak yerleştirildiği şehirde sürekli olarak beş yıl oturmamış olanlar milletvekili seçilemeyecek" ti.

Gayet açıktı.

Selanik artık ülke sınırları dışındaydı.

Kurtuluş Savaşı boyunca cepheden cepheye koştuğu için hiçbir şehirde beş yıl sürekli oturamamıştı.

Mustafa Kemal'in milletvekili olması istenmiyordu.

Bizzat kurduğu TBMM'den atılmak isteniyordu!

Bu ahlaksız teklif reddedildi *ama,* en başta Mustafa Kemal tüm Kuvvacılar biliyordu ki, İngiliz zihniyeti TBMM'deydi.)

#

1926.. . Saltanat kaldırıldığında İngiliz savaş gemisine binerek yurtdışına kaçan Vahdettin, San Remo'da yaşıyordu. Kaderin cilvesine bakın ki, zamanında İngilizle r tarafından Mustafa Kemal'e teklif edilen İtalya'daki villada, Vahdettin oturuyordu!

Cumhuriyet'ten sonra Mısır'a yerleşmiş olan Osmanlı paşası Keçeçizade *İzzet* Fuat'tan Mustafa Kemal'e mektup geldi. Halep'ten beri tanışıyorlardı.

O günlerin hatırına güvenerek yazmıştı.

Mektubun girizgâhında "San Remo'ya gittiğini, Vahdettin'i *ziyaret* ettiğini, Vahdettin'in Mustafa Kemal'den övgüyle sözettiğini" söylüyordu.

Sonra da sadede geliyordu... "Vahdettin'in hal *ve* tavırlarından maddi sıkıntı içinde olduğunu gördüm, yardıma muhtaç olduğunu sezdim, yardımda bulunmanızı rica ederim" diyordu.

Mustafa Kemal mektubu getiren Hasan Rıza Soyak'a üzüntülü bir ifadeyle baktı... "Gördün mü dünyanın halini çocuk, nerede *o azamet,* nerede *o* saltanat, hepsinin

yerinde yeller esiyor. Bu dünyada hiçbir şeye güvenilmez, insanın hayatta daima ölçülü olması gerekir" dedi.

Hüzünlenmişti... "Nasıl yardım edilebilir ki, benim kişisel servetim yok, devletin hazinesi fakir, zaten zengin bile olsa devletten yardım etmeye hakkımız yok. Bu memleket, bu mektupta bahis konusu edilen kişinin hataları yüzünden harap oldu. En iyisi bu bahsi burada bırakalım, ama bu mektup belge olarak saklansın" dedi.

Öyle yapıldı...

"Saklanması emredilmiştir" kaydı düşüldü.

Cumhurbaşkanlığı özel kalemine teslim edildi.

(2004... Cumhuriyet tarihinde bir ilk yaşandı. Osman Ertuğrul efendi, atv haber'de canlı yayın konuğu oldu. Abdülhamid'in torunuydu.

Sarayda dünyaya gelen son şehzadeydi.

Saltanat devam etseydi, Dördüncü Osman veya Birinci Ertuğrul adıyla “padişah" olacaktı.

Osmanlı hanedanın reisi sıfatıyla tarihte ilk kez kamuoyuna seslenecekti, ne diyeceği dünya çapında merak ediliyordu.

“Ailemiz için çok kötü oldu ama, Türkiye kazandı.

Türk olarak doğdum, Türk olarak öleceğim.

Atatürk, Türk halkı için muhteşem bir liderdi.

Mustafa Kemal olmasaydı, İstanbul olmazdı.

Memleketi kurtarmanın tek şekli, Cumhuriyeti kurmaktı" dedi.

Ne öfke vardı ne kin vardı.

Sadece minnet duygusu vardı.

Daha sonra CNNTürk televizyonuna röportaj verdi.

O röportajında da hiç eğip bükmeden konuştu.

"Ben dahil bütün Türkler, Mustafa Kemal Atatürk'e borçluyuz. Vatanı O kurtardı. Cumhuriyeti kurmakla çok iyi etti. Mustafa Kemal Atatürk olmasaydı, Allah bilir ne olurdu. Padişahlık, monarşi, hilafet, şeriat, bunların hepsi geride kalmışhr. Gençler laikliğe ve vatanın bütünlüğüne sahip çıksınlar" dedi.

Hürriyet, Milliyet gazetelerine konuştu.

Hep aynı hassasiyetin altını çizdi.

"Unutulmasın, eğer Mustafa Kemal Atatürk olmasaydı, hiçbirimiz var olamazdık, siz, ben, hepimiz, varlığımızı O'na borçluyuz. Evet, yaptığı devrim, hanedanımız için kötü oldu ama, Türkiye ve Türk halkı Mustafa Kemal Atatürk sayesinde var" dedi.)

1927.. . Mevsim kıştı.

Ankara belediyesinin fidanlığına geldi.

Seraya girdi, çiçekleri incelemeye başladı.

Salon bitkileri beğendi, sekiz adet saksı seçti.

Belediyenin bahçeler müdürüne talimat verdi, "bunları yarın köşke gönderin, siz de beraberinde gelin, sağlıklı yaşamaları için nerelere koyulması gerekiyorsa yerleştirin, nasıl bakım yapılacağını bizim bahçıvanlara öğretin" dedi.

Ertesi gün, saksılar getirildi, uygun köşelere yerleştirildi

Mustafa Kemal'e haber verildi, geldi, inceledi.

“Gayet güzel olmuş, ne kadar ödeyeceğiz?" diye sordu.

Efendim hediyemiz olsun deseler, biliyorlar ki, milletin malını hangi yetkiyle hediye ediyorsunuz diye kızacak... Böyle olacağını tahmin eden bahçeler müdürü Salih Bititci hazırlıklıydı. Bir kâğıt uzath. Seçilen bitkiler ve fiyatları yazılıydı. Mustafa Kemal kâğıdı aldı, yaverine uzattı, “ödeyiniz" dedi. Yaver Rüsuhi bey çalışma odasına gitti, bir zarf içinde parayı getirdi, “faturayı yarın gönderirsiniz" dedi.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, devlete ait köşke yerleştirmek için, devlete ait fidanlığın çiçeklerini bile kendi cebinden ödüyordu.

Yarın öbür gün laf olur diye, çiçekleri bedavaya almış veya çiçekleri devlete ödetmiş demesinler diye, fatura isteyerek belgeliyordu.

1928.. . Köşkün penceresinden bakarken, manevi kızı Nebile'nin otomobile binip gittiğini gördü. Yaverini çağırdı. “Derhal peşinden gidip buraya getirin" dedi.

Getirdiler.

Nebile'yi karşısına aldı...

“Sen benim kızımsın ama, bu arabalar babanızın malı değildir, millete aittir, her aklına esen buradan araba alıp gidemez" diye azarladı.

Devlet malını hoyrat kullananlara ağır konuşurdu.

Nereden nereye geldiğimizi unutanlara, öfkelenirdi.

Kağnı'ya mesela, büyük saygı duyardı.

Kurtuluş Savaşı'nın simgesi olarak görürdü.

O gıcırdayan kağnılar...

Türk milletinin çektiği acıların, sıktığı dişin gıcırtısıydı.

Kadınlar tarafından yönetilen, öküzler tarafından çekilen *o* iki tekerlekli ilkel kağnıların, demiryoluna karşı, motorlu *araçlara* karşı nasıl bir destansı *zafer* kazandığını asla unutmamıştı. Dünya askeri tarihinde sadece bizde varolan, yokluğun çaresizliğin icadı olan "kağnı komutanlığıma vefa borcu hissediyordu.

Karasaban'a büyük saygı duyardı...

"Kılıçla fetih *yapanlar,* sabanla fetih yapanlara yenilmeye mahkûmdur" diyordu.

Kağnı *ve* sabanı "ulusal amblem" yaptı.

1927'de tedavüle sürülen bir liralık banknotlara... Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kâğıt parasının üzerine "karasaban" koydurdu.

Çalışma odasının duvarına, çalışma masasının tam karşısına, ressam Namık İsmail beyin "Harman" isimli tablosunu ast.

Kütüphanesinde fildişinden kağnı biblosu vardı.

1933'te Cumhuriyet'in onuncu yıl resmi geçit töreni yapıldı. Askeri birliklerin, öğrencilerin, memurların

yanında, kağnılarıyla köylüler vardı. Tarihi korteje özellikle *"kağnı"* dahil edilmişti.

Ömrü boyunca bir tek hatalı ekonomik karar almadı. Temelini atüğı devlet şirketlerinin *yüzde* 100'ü başrnlı oldu.

Siyasi-askeri dehası üzerine binlerce kitap *yazıldı.* Ama aynı zamanda "Türkiye'nin gelmiş geçmiş en *vizyoner,* en isabetli girişimcisi" olduğu hiç yazılmadı.

Ekonomi dehasının kanıtlarından *biri,* Türk tekstilinin temeli kabul edilen Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'ydı.

Ruslara yaptırdı.

Krediyi Ruslar verdi.

Makineleri Ruslar getirdi.

Rus mühendisler kurdu.

İşçilerimizi Rus mühendisler eğitti, öğretti.

1937'de bizzat açtı...

2 bin 500 insanımız çalışıyordu.

İşçilere kadınlı-erkekli balolar düzenleniyordu.

700 kişilik sinema salonu vardı.

Haftada altı gün film gösteriliyordu.

Tiyatro salonu vardı, işçilerin tiyatro kulübü vardı. Müzik grubu vardı, korosu vardı.

Türkiye İş Bankası'nı *1924* yılında kurdu.

Bir asır geçti, hâlâ Türk bankacılık sektörünün lideri.

Fabrikanın radyosu vardı.

Fabrikada piyano vardı. Resim-heykel sergileri açılıyordu, bahçesinde havuz, havuzun içinde bronz kadın heykeli vardı.

Spor kulübü vardı, Sümerspor... Türkiye'nin ilk alttan ızgaralı futbol sahası oradaydı. Basketbol-voleybol sahası vardı, güreş minderi, boks ringi, tenis kortu vardı, paten pisti vardı, bisiklet parkuru vardı.

Ameliyathaneli, laboratuvarlı, 40 yataklı hastanesi vardı. Eczanesi vardı.

İlkokulu vardı, kadın işçilerin çocukları için kreş vardı.

2018'den değil, 1937'den bahsediyoruz...

Giyecek kooperatifi vardı.

Fırını vardı.

İşçileri şehirden fabrikaya getirip götürmesi için Gıdı Gıdı adı verilen mini treni vardı.

Kendi enerjisini kendi üretiyordu, santrali vardı.

Nazilli'ye elektrik veriyordu.

Fabrika bünyesinde, Nazilli halkına, özellikle genç kızların meslek edinmesi için ücretsiz kurslar düzenleniyordu. Okuma yazma kursu veriliyordu. Civar köylere sağlık personeli gönderiliyordu, hastalar tedavi ediliyor, ücretsiz ilaç veriliyordu. Bölgedeki sıtma salgını, fabrikanın sağlık ekibi tarafından kurutuldu.

İşçilerin 264 dairelik, toplam bin kişilik lojmanı vardı.

Hamam vardı, sadece işçilere değil, halka açıktı.

Altı ayda bir yöre halkına ücretsiz basma dağıtılıyordu.

Demirhanesi, marangozhanesi, dökümhanesi vardı.

Başka fabrikalar için malzeme üretimi yapılıyordu.

Ar-Ge bölümü vardı. Daha fabrika açılmadan, fabrikada kullanılacak olan pamuk türevleri geliştirildi. Islah çalışmaları sonucunda 28 pamuk çeşidi tescil ettirildi. Bu tescil ettirilen pamuk türevleriyle, tüm Ege bölgesinin pamuk üretimi artırıldı.

Rusya'dan 200 adet tohum ekme makinesi getirildi.

Yine Rusya' dan, pamuk tarlasında kullanmak için modern tarım aletleri getirildi, çiftçilere dağıtıldı.

Çevreye onbinlerce *ağaç* dikildi ... Şehre katkı sağlayan fabrika değil, sosyo-kültürel açıdan şehrin merkezi haline gelen fabrikaydı.

Ve, bunların hepsini tek kuruş vermeden yaptı.

Çünkü, Ruslara ödemeyi narenciyeyle yaptı!

Türkiye'nin en modern, en büyük fabrikasını portakal, mandalina, greyfurt karşılığında aldı... *Parayla* değil, *zeka'yla* akıl'la kurdu.

Henüz *Lozan* Antlaşması bile imzalanmadan önce. ..

Henüz Cumhuriyet'i bile ilan etmeden önce . ..

Şubat *1923'te* İzmir İktisat Kongresi'ni topladı.

İktisatsız, cumhuriyet mumhuriyet olmayacağını biliyordu.

Tüccar, sanayici, çiftçi, işçi, eğitimci 1135 delege katıldı.

Şu kararlar alındı...

Özel teşebbüse kredi veren devlet bankası kurulmalı.

El işçiliğinden fabrikaya geçilmeli.

Yabancı tekellerden kaçınılmalı.

Ecnebi sermayeye aleyhtar *değiliz,* ancak, kendi kanunlarımıza uymayan müesseselerle münasebet kurulmamalı.

İş erbabına amele değil, işçi denmeli.

Sendika hakkı tanınmalı.

Türk halkı kullandığı eşyayı kendi üretmeli.

Servette, ithalatta israftan kaçınmalı.

Ormanları evlat gibi sevmeli, orman yetiştirmeli.

Hazine üzerinde oturduğumuz unutulmamalı. Madenlerimiz işletilmeli.

Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik, en büyük düşmanımız.

Yenilikleri severek benimsemeliyiz.

Ecdat mirası olan denizcilik yayılmalı.

Hayvanlara insan gibi dikkat etmeli, çoğaltmalı. Meslek, zümre, el ele vererek birlik kurmalı.

Türk kadını, çocuğunu milli iktisada göre yetiştirmeli.

Açılış konuşmasını Mustafa Kemal yapmışh:

“Tarihin ve tecrübenin süzgecinden artakalmış bir gerçek vardır. Türk tarihi incelenirse, gerileme ve çöküntü nedenlerinin iktisadi sorunlara bağlı olduğu görülür.

Tam bağımsızlık için şu kural vardır. ..

Milli egemenlik, mali egemenlikle desteklenmelidir. Bizleri bu hedefe götürecek tek kuvvet, ekonomidir. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle taçlandırılmadıkça payidar olamaz!"

Ömrü boyunca bir tek “oyuncak" aldı.

Savarona...

Piyasa fiyatı 10 milyon 400 bin dolardı.

Amerikalı kadın sahibi Almanya'da yaptırmıştı, vergi duvarı nedeniyle ABD'ye sokamıyordu.

Bu gelişmeleri titizlikle takip ettirmiş ve talip olmuştu.

Hiç kullanılmadan, sıfır kilometre ikinci el'di.

Sekizde birine, 1 milyon 200 bin dolara satın aldı.

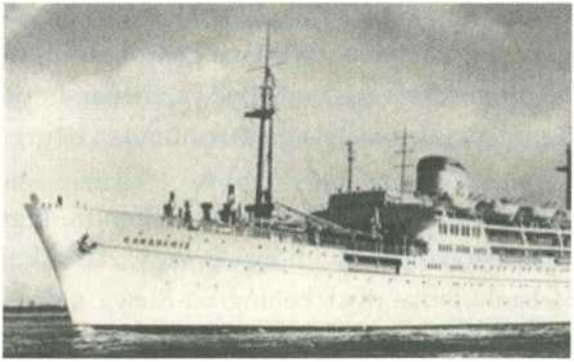
Neredeyse bir asır geçti, 45 milyon dolar fiyat biçiliyor.

Manevi değeri elbette paha biçilmez ama, yıllar geçtikçe maddi değeri azalmadığı gibi, değer kazandı. Çünkü "vizyoner" yatırımıydı.

(Savarona'da XV. Louis'ye ait yemek masası ve 12 sandalyesi vardı. Şöminenin karşısında Venedik komodin bulunuyordu. Kütüphanesi 1500 kitap alıyordu. Mutfağın havalandırması muhteşemdi, herhangi bir kamarada yemek kokusu duyulması imkânsızdı. Etler sebzeler ve meyveler için ayrı ayrı buzdolapları yerleştirilmişti. Mini ekmek fırını vardı. Mustafa Kemal Savarona'da sadece 56 gün kalabildi.)

İOO

Bandırma Vapuru ve Savarona hayatında rolü bulunan en önemli gemilerdi. Ama en önemsediği gemi, Karadeniz Vapuru'ydu.

Bizzat Mustafa Kemal'in projesiydi. Yüzen fuar' dı.

Dünyada ilk'ti.

Hereke halılarından Kütahya çinilerine, Hacıbekir lokumlarından Edirne sabunlarına kadar, nakışlar, çeşmibülbüller, bakır tepsiler, tütün, yün, deri, *koza,* fındık, incir, üzüm, haşhaş, tamamı Türk malı ürünlerden oluşan sergiydi. Camekânlar içinde, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden seçilmiş antik eserler vardı.

"Dünyanın *bize* gelmesini beklemeyelim, *biz* dünyaya gidelim" vizyonuydu. Genç Türkiye'nin uluslararası halkla ilişkiler gemisiydi.

1924'te Hollanda'dan safin alındı.

130 metre boyunda, *16* metre genişliğindeydi.

Aslında siyahtı.

Haliç'e çekildi, bembeyaz boyandı, kuğu gibi oldu.

1926'da, Cumhuriyet'in ilanından sadece üç yıl sonra hazırdı. Mustafa Kemal, Mudanya'dan bindi.

Son denetlemeyi *bizzat* yaptı.

Salonları, standları, güverteyi, kamaraları, mutfağı tek tek dolaştı, ürünlerimizi tek tek inceledi, personelle tek tek tamştı.

Geminin hatıra defterine "muvaffak olmuş bir iştir, bende *gayet* iyi izlenimler meydana getirdi, sunuş *tarzı ço*k iyidir, takdir *ve* tebrik ederim" diye *yazdı.* Bandırma'ya kadar Karadeniz Vapuru'yla geldi, rıhtımdan uğurladı.

Barcelona-İspanya, Le Havre-Fransa, Londra-İngiltere, Amsterdam-Hollanda, Hamburg-Almanya, Stockholm- İsveç, Helsinki-Finlandiya, Leningrad-Rusya, Gdansk- Polonya, Kopenhag-Danimarka, Anvers-Belçika, Marsilya- Fransa, Cenova-İtalya, Napoli-İtalya limanlarına uğradı. Yolculuğu *86* gün sürdü.

180 yolcusu, 105 mürettebatı vardı.

Yolcuları, Türkiye'nin aydınlarıydı.

Vâlâ Nureddin, Mahmut Baler, Kemalettin Kamu, Celal Esat Arseven, ilk kadın milletvekillerimizden Mebrure Gönenç, ilk kadın gazetecilerimizden Bedia Celal, ilk kadın heykeltıraşlarımızdan Nermin Faruki, ses sanatçılarımız, tiyatro sanatçılarımız... Limanlarda gemiye binen yabancı konukları ağırlama görevini üstleniyorlardı.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, İstiklal Marşı'nın bestecisi Zeki Üngör yönetiminde 47 sanatçısıyla gemideydi. Her yanaşılan limanda o ülkenin milli marşını çalıyorlardı, konserler veriyorlardı.

Sergi salonları, Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin yaptığı heykel, resim ve biblolarla süslenmişti. İbrahim Çallı gibi ressamlarımızın tabloları asılıydı.

Kaptanlığını, Atlantik'i geçen ilk yolcu gemimiz Gülcemal'in efsane kaptanı Lütfü bey yapıyordu. Liman işletmeleri genel müdürü Rauf Manyas, sergilerin müdürüydü. Yedi lisan bilen Samiha hanım, protokol müdürüydü. Dekorasyonu mimar Naci bey tarafından yapılmıştı. Bu kadroyu Mustafa Kemal seçmişti.

Vapur için özel logo hazırlanmıştı. Haber tanrısı Hermes, Karadeniz Vapuru'nun önünde yürüyordu, elinde asa yerine denizcilik işletmelerinin amblemini taşıyordu.

İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça broşürler dağıtılıyordu.

Ürünlerin üzerinde dört lisanda etiketler yapıştırılmıştı.

Yabancı tüccarların Türkiye'den ithalat bağlantısı kurabilmesi için standlar vardı. İş Bankası şubesi bile vardı.

Güvertede balolar tertipleniyordu, dans ediliyordu.

Şehirlerin ileri gelenleri yemekli gecelerde ağırlanıyordu.

100 binden fazla insan ziyaret etti.

Sırf Londra'da 25 bin kişi gezdi.

Barcelona'da 15 bin kişi gezdi.

İzdiham oluyordu, saatlerce kuyruk oluyordu.

Her binene Hacıbekir şekerlemeleri ikram ediliyordu.

İngiliz, Fransız ve Alman gazeteleri “Kemal Paşa'mn kısa saçlı kızları" manşetleri atmıştı. Mürettebatın yarısından fazlası, kolejlerden seçilen, İngilizce ve Fransızca konuşan kızlarımızdı.

Saçları açıktı, rengârenk elbiseler giymişlerdi, Avrupa kültürüne hâkimdiler, “fesli insanların ülkesi" imajını bir anda yıkmışlardı. Avrupa, hayretler içinde Türkiye'nin çağdaş yüzüyle tanışıyordu.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestramız yanaşılan şehirlerin meydanlarında parklarında konserler veriyordu Amsterdam'daki konserde adeta izdiham yaşanmıştı, on bin civarında insan izlemişti.

Karadeniz Vapuru'nu pürüzsüz İngilizce konuşan Bedia Celal'in rehberliğinde gezen Amsterdam belediye başkanı "böyle bir Türk kadınıyla karşılaşacağımı düşünemezdim" diyordu.

Erkek mürettebatımız lacivert ceket, lacivert pantolon, tiril tiril bembeyaz gömlekler giyiyordu, zarif boyunbağları takıyorlardı.

Doğu'dan gelen bu vapurun “orient esintisi" getireceğini düşünenler fena halde yanılıyordu. Güleryüzlü, modern Türklerle karşılaşmışlardı.

Mustafa Kemal zekâsının yansımasıydı.

Türkiye'nin sosyoekonomik tanıtımını yapan bu yüzen fuar... İzmir Enternasyonal Fuarı'nın işaret fişeğiydi.

Cumhuriyet on yaşına geldi.

Onuncu Yıl Marşı için yarışma açıldı.

Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar'ın yazdığı sözler seçildi, Cemal Reşit Rey tarafından bestelenecekti.

Mustafa Kemal güfteyi görmek istedi.

Getirdiler.

Çıktık açık alınla on yılda her savaştan

On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan

Başta bütün dünyanın saydığı başkumandan

Bir baca yükseliyor, durmadan her yamaçtan

Okudu.

Son dizenin üstünü çizdi.

“Demir ağlarla ördük, anayurdu dört baştan" yazdı.

Sonra da Behiç Erkin'e döndü... Çanakkale'den beri arkadaşıydı, İstiklal Madalyalı Milli Mücadele kahramanı, devlet demiryollarının kurucusu ve ilk genel müdürüydü. “Sizin bu on senedeki emeğiniz iyi ifade edilmiyordu, o nedenle o mısrayı değiştirdim" dedi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin on yıllık mucizevi kalkınma hamlesine imzasını atan Mustafa Kemal... Zihinlere mıh gibi çakılan “demir ağ" rnetaforuyla, Onuncu Yıl Marşı'na da imzasını atmıştı.

Cebinde para taşımazdı.

Cüzdanı yoktu.

Maaşı yaverlerine teslim edilirdi.

Harcamalarını yaverler yapardı.

Öğrenciliğinden paşalığına kadar, kıt kanaat yaşadı.

1904.. . Henüz 23 yaşındayken not defterine şunları yazmıştı: “Bugün bütçemin hesabına göz gezdirdim. Masrafları gelirimin çok üstünde buldum. Şimdiye kadar para çantama girip çıkan parayı hesap etmek hatırıma bile gelmemişti. Bu hesapsızlığın kötü sonucu olmak üzere pek büyük ıstıraplar altında manen maddeten ezildim."

Ama, gönlü çok zengindi.

Abartılı bahşiş verirdi.

1919.. . Erzurum Kongresi'ne gidiyorlardı.

Para ucu ucunaydı.

"Ankara'ya kadar yeter mi?" diye sordu.

Mazhar Müfit Kansu dayanamadı, "yollarda israf etmezsek belki yeter" deyiverdi.

Mustafa Kemal bu ters cevabı beklemiyordu.

"Ne dernek yani yollarda israf?" diye çıkıştı.

Mazhar Müfit o dakikaya kadar zaten kendini zor tutuyordu, fena patladı. "Şuna beş lira buna on lira bahşiş vermemek dernek. .. Konakladığımız yerlerde hizmet

edenlere bahşiş verelim fakat, bahşişin miktarını bana bırakın. İki lira verilecek yerde on lira verdirmeyin. Kime verileceğini siz söyleyin, kaç para bahşiş verileceğini ben tayin edeyim" dedi.

Mustafa Kemal yaramazlık yaparken yakalanmış haşarı çocuklar gibi uslu uslu "peki" demek zorunda kaldı.

1927'de mareşal rütbesiyle askerlikten emekli oldu.

150 lira emekli maaşı bağlandı.

41 yıl 3 ay 29 gün hizmet süresi vardı.

Aslında bu sürenin 28 yıl 3 ay 29 günü, harp okuluna girişinden itibaren emekli olduğu tarih arasını kapsıyordu.

İki yıl Trablus Savaşı zammı,

Bir yıl Balkan Savaşı zammı,

Beş yıl Çanakkale Savaşı zammı,

Beş yıl İstiklal Savaşı zammı verilmişti.

Toplam 41 yıl 3 ay 29 gün ediyordu.

Dünyanın gelmiş geçmiş en şık giyinen lideriydi.

Karizma'ydı.

Kalabalıklarla beraber topluca çekilmiş fotoğraflarını inceleyin...

Sanki sadece O'nun üzerine projektör tutulmuş gibidir.

Sanki sadece O'nun yüzü aydınlatılmış gibidir.

Çoğunlukla beyaz, hep açık renk gömlek tercih ederdi.

Bebe yaka, Ata yaka, iğneli yaka kullanırdı.

Manşetlerine ya da kalbinin üzerine K.A veya G.M.K. arması işletirdi.

Kol düğmesi severdi, yaka iğnesi takardı.

Sayfiyede, Savarona'da kısa kollu keten gömlek giyerdi

Laciverti pek sevmezdi, kruvaze'den hoşlanmazdı.

Genellikle yelekli, üç parçalı siyah takım diktirirdi.

Her daim ütülü olmasına büyük özen gösterirdi.

Buruşmasına, kıvrılmasına, orasından burasından sarkma yapmasına asla tahammül edemezdi.

Çapraz çizgili, desenli, takımına kontrast renkli kravatlar kullanırdı. En sevdiği kravat iğnesi, gövdesi burgulu, altın, devlet demiryolları amblemi olanıydı.

Mendilleri K.A. işlemeliydi, ipekti.

Kenarları zikzak motifli olurdu.

Seyahatlerinde genellikle tüvit takım, güderi ceket tercih ederdi. Riding coat tarzı jokey pantolonları giyerdi.

Düz kemerden sıkılırdı.

Örgülü, tokalı yaptırırdı.

Smokin *ve* frak'ta *beyaz* papyon takardı.

Maharet isteyen pelerin'i değme aktörlere taş çıkartırcasına taşırdı.

Omuzlarına illa siyah değil, bazen mavi fular atardı.

Bağcıklı siyah rugan ayakkabı severdi.

Astarını kırmızı kadifeyle kaplatırdı.

Çizgili siyah çorap kullanırdı.

Yerine göre, gerekirse tozluk kullanırdı.

Çizme'yi sadece *arazide* değil, şehir hayatında da giyerdi.

Ayakkabı çekeceği fildişiydi.

Yazlık kıyafetlerinin altına *beyaz* veya lacivert-beyaz ayakkabılar giyerdi, bu ayakkabılarla çorap giymezdi, hatta bazen ten rengi sandalet giyerdi.

Paltoyu hantal bulurdu, mümkün olduğunca giymemeye çalışırdı. Mecbur kalırsa, koyu renk yerine, *gri* veya kahverengi tonları tercih ederdi.

Desenli kaşkolları kış aylarının olmazsa olmazıydı. Londra *ve* Paris'te *mağazaları* bulunan Amerikan "Sulka & Company" marka kaşkollar takardı.

Hemen her renk eldiveni vardı.

İçi *ve* bileği kurt kürkünden eldivenleri severdi.

Akşamları pijama üzerine mavi-lacivert *çizgili,* kirli *beyaz,* şal yakalı robdöşambr alırdı. Ceketli pantolonlu, kuşağı püsküllü ipek pijamalar giyerdi. Pijamalarının yakası, kolağzı *ve* cep

kapağı mutlaka farklı renk şeritli olurdu. Pijamayla *yatmazdı,* gecelik entariyle uyurdu.

it

Bir insan hem kalpağı hem silindir şapkayı hem panama şapkayı hem hasır şapkayı hem klark şapkayı hem melon şapkayı hem fötrü hem kasketi, böylesine eşdeğer yakışıklılıkla taşıyabilir mi. ..

O taşıyordu.

Kalpak...

Kuvayı Milliye'nin simgesiydi.

Kurtuluş Savaşı'nm alametifarikası'ydı.

O dönemin yalakaları ne kadar yurtsever olduklarını göstermek için anında kalpak takmaya başlamışlardı. Resmi

dairelerde işi olan yabancı tüccarlar bile Ankara'ya geldiğinde kafasına kalpak takıyordu!

Avrupa'dan ve Kafkasya'dan getirilen kuzu, kunduz veya sansar derisinden üretiliyordu. Avrupa astragan kalpakları en fazla beş lirayken, Kafkasya astragan kalpağı 100 liraya kadar çıkıyordu. Alnı tamamen örten veya alnı açık bırakan, iki modeli vardı.

Mustafa Kemal alnını örteni tercih ederdi.

Bu modele “Kemali kalpak" denirdi.

1920.. . Milli Mücadele için Anadolu'ya geçmeden önce, gömleklerini Beyoğlu'nda Strongilos Biraderler'e diktirirdi.

Saraya da gömlek diken bu terzi dükkânında, Yani Delagramatika adında bir kalfa çalışıyordu, vücut ölçülerini hep o alırdı.

Kurtuluş Savaşı başladıktan sonra alışkanlıklarını değiştirmeyen Mustafa Kemal, gömleklerini yine Strongilos Biraderler'e diktirmek istedi.

İstedi *ama,* Yunanlarla savaşıyorduk. ..

Rumların Anadolu'ya gitmesi yasaklanmıştı.

Yunanistan'la gırtlak *gırtlağa* girilmişken... Strongilos Biraderler, Mustafa Kemal'in hatırım kırmak istemedi, kalfa Yani'yi Ankara'ya gönderdi iyi mi!

Macera dolu kaçak yollarla Anadolu'ya geçti, ölçüleri aldı, aynı kaçak yollarla İstanbul'a döndü. Diktirildi, paketlendi, yeniden Ankara'ya götürüp elleriyle teslim etti.

Bu muhteşem insani ilişkinin sinema filmi yapılmaması, belgesel yapılmaması, romanlarının yazılmaması, adeta yok sayılması hakikaten üzücüdür. ..

Rum kalfa Yani Delagramatika, doğup büyüdüğü şehri terk etmedi, Cumhuriyet'ten sonra da İstanbul'da yaşamaya devam etti.

Kendi dükkânını açtı.

Mustafa Kemal'den esinlenerek adım değiştirdi.

Ahlaki güzellik manasında "Kemalat" adını aldı.

(Strongilos biraderler, Konstantinos *ve* Theoklis'ti.

Baba mesleğiydi, 1880'den beri Beyoğlu'nda dükkânları vardı. *1925'te* Yunanistan'a göç ettiler, Atina'da aynı isimle dükkân açtılar. Kuzenlerine devrederek, isimlerini devam

ettirdiler. Yunan kraliyet ailesine, aralarında Papandreu'nun, Karamanlis'in de bulunduğu siyasetçilere gömlek diktiler. 2013 yılında, Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizin kurbanı oldular, 133 yıllık markayı kapattılar.)

•

Mustafa Kemal'in gömleklerine, mendillerine, eldivenlerine işlenen G.M.K. harflerinin "marka" gibi standartı vardı.

Bizzat Mustafa Kemal'in isteğiyle, dönemin en büyük hat sanatçısı İsmail Hakkı Altunbezer tarafından çizilmişti

Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyesi olan Altunbezer'in tasarladığı G.M.K. markası, Mustafa Kemal'in

bavul, saat, ağızlık, tabak, kadeh gibi özel eşyalarında da kullanıldı.

Ayakkabılarını, çizmelerini ve terliklerini, neredeyse 40 yıl boyunca Sirkeci'deki Altın Çizme'de yaptırdı.

42 numara giyerdi.

Altın Çizme'nin sahibi Onufri Karkilidis'ti.

Askerliğini Şam'da, Mustafa Kemal'in emrinde yapmıştı.

Aynı zamanda poker arkadaşıydı.

Kare eksik olduğunda Onufri'yi çağırtırdı.

#

Cumhuriyet'in ilanından sonra pırıltılı öğrencileri mühendislik, arkeoloji, sanat, hukuk eğitimi almaları için Avrupa'ya

gönderirken, umut vaat eden altı terzi kalfasını da Paris'e göndermişti.

Bunlardan biri Levon Kordonciyan'dı.

Yurda döndükten sonra İstanbul Sultanhamam'da atölye açmıştı. Smokinlerini, fraklarını, jaketataylarını Levon'a diktirirdi.

1932.. . Celal *Bayar* maliye bakanıydı, uluslararası *para* konferansı için Londra'ya gidecekti, yola çıkmadan önce Çankaya'ya gitti, herhangi bir isteği olup olmadığım sordu. Mustafa Kemal "Burberry kumaş *al,* kendine de *al,* diktirip giyelim" dedi. *Biraz* da sitem etti. *"O ayarda* kumaş yapamıyorsunuz, mecbur *kalıyoruz"* dedi. Celal *Bayar "hay hay"* dedi, gitti. Burberry almadı. Yurda döner dönmez, kalite konusunda ciddi a^mlar atlan Hereke Fabrikası'nın müdürünü çağırdı, iki takım elbiselik kumaş hazırlamasını istedi. *Çankaya'ya* çıktı. Mustafa Kemal kumaşı eliyle yokladı, "söyle bakalım Celal bey, bu *ayarda* kumaşı benim memleketimde ne *zaman* yapacaksın?" diye sordu. Celal *Bayar* üstlendiği riskin ^^myla konuştu, "memleketimizde yapıldı *Gazi* hazretleri, bunlar Hereke" dedi!

O gün milat oldu. *O* günden itibaren takım elbiseleri için asla ithal kumaş kullanmadı.

Baston deyip geçmeyin... Hobisiydi.

Kimisi fildişiydi, kimisi lületaşı topuzluydu.

İçinden süngü çıkan bastonu vardı.

Kılıç çıkanı vardı.

Kabzası yılan derili olan vardı.

Tek mermi atabilen, tetikli olanı en meşhurudur ama... Aslında en çok, sapında tavşan yakalamış aslan figürü bulunan, ucu metal halkalı ahşap bastonunu severdi.

*

Köstekli saat takardı.

Zenit marka, platin olarnnı kullanırdı.

Tespihi aksesuvar olarak taşırdı.

Kimisi ateş kehribar, kimisi gümüş püsküllüydü.

Öd ağacından, lületaşından tespih yaptırmıştı.

Kıyafetine hangisi uyumluysa, onu alırdı.

Sivas Kongresi'nde siyah kehribar sallıyordu.

9 Eylül'de İzmir'e girerken, elinde mercan tespihi vardı.

Sıkma kehribar olanı çok severdi.

Aynı zamanda “sağlık" için taşımak gerektiğini anlatırdı. “Bağdat dolaylarında san kehribar derler ama, bizim ustalarımız sıkma kehribar derler, kehribarın tozunu sıkıştırarak elde edilen taştan oyulur, kıymetlidir, bir ecnebi dergide Münihli bir doktorun yazısını okumuştum, kehribarın

insan sağlığına faydalı olduğunu söylüyordu, eldeki kokuyu alıyor, mikroplara karşı koruyor" diyordu.

Her seyahat ettiği şehirde tespih ustalarına uğrardı.

Erzurum'a, Adana'ya gittiğinde oltutaşı tespih almadan gelmezdi.

Tespihleri 33'lüydü.

Ayrıca, gümüş püsküllü mercan, 99'lu tespihi vardı.

*

Minik zincirleri olan, iki tane muskası vardı.

Fanilasına takardı.

ti

Son yıllarında Ray-Ban güneş gözlüğü kullanırdı.

*

Bavulları Amerikan'dı, Innovation markaydı.

Şapkaları için özel bavulu vardı.

Piknik için tabaklı-çatal bıçaklı, hasır bavulu vardı.

Çevresindekilerin şık giyinmesini teşvik ederdi.

Özendirmek için kendi kıyafetlerini, kravatlarını, gömleklerini, kemerlerini hediye ederdi. Sabiha Gökçen'in hatıralarına göre, bazen bütün gardırobunu dağıttığı, tek elbiseye kaldığı günler olurdu.

Dünya modasını takip ederdi.

Stilist gibi model çizerdi.

Sadece kendisine değil, manevi kızları Afet'e, Sabiha'ya, Rukiye'ye, Nebile'ye diktirmek için de modeller tasarlardı.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin general üniformalarını, Fransız moda ikonu Coco Chanel'e tasarlattı.

Time dergisinin "100 yılın en önemli 100 kişisi" listesine girmeyi başaran tek moda tasarımcısı Chanel... Kadınlara ilk kez pantolon giydiren, o zamana kadar matem rengi kabul edilen siyahı kadınların vazgeçilmezi hale getiren, çığır açan, sıradışı biriydi.

Mustafa Kemal'in bu vizyonu dünyada ilkti.

Türkiye Curnhuriyeti'nin Chanel'le çalışmasından yıllar sonra, 1938'te Hugo Boss, Alman ordusunun üniformalarını tasarladı.

Amerikan gözlük efsanesi Ray-Ban, 1937 yılında Amerikan hava kuvvetlerinin pilotları için yeşil camlı güneş gözlüklerini üretti.

İngiliz klasiği Burberry, İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusu için, ağır paltolara alternatif olarak gabardin kumaştan trençkot dikti.

Mustafa Kemal öncüydü.

"Moda" kavramında dünya ordularına örnek olmuştu.

Mustafa Kemal'in 1930 yılında Coco Chanel'e verdiği siparişlerin belgeleri, Fransız Ulusal Kütüphanesi'nde yer alıyor. Türk Silahlı Kuvvetleri 1985 yılına kadar Chanel'in tasarımlarını giydi.

Yemek seçmezdi.

Aşçılara özel istekte bulunmazdı.

Ne pişirilirse, onu yerdi.

Kuru fasulye severdi.

"Tadına okulda alıştım" derdi, bıkmazdı.

Bamya severdi.

Patlıcan kızartma severdi.

Karnıyarık severdi, pilava karıştırarak yerdi.

Çankaya mutfağında etli yemek ender pişerdi.

Biftekmiş, pirzolaymış, bu konuda tek satır hatıra bile yok. Tavuk, hindi kırk yılda bir denir *ya,* öyleydi.

Balığı genellikle İstanbul'da yerdi.

Onu da pek *aramazdı.*

Latife'nin kız kardeşi Vecihe'nin hatıralarına göre... *"İzmir'e* geldiğinde *ızgara* çipura *yaparlardı,* topan kefalin tadını severdi, kayınpederi Muammer bey İzmir'den *Çankaya'ya* çipura gönderirdi."

Ekmekten uzak dururdu.

Boğazına düşkün değildi, *az* yemek yerdi.

Çok yemeği hem sağlığa *zararlı* bulurdu hem israf olarak görürdü hem de memleketin nereden geldiğini hatırlatarak *"ayıp"* sayardı.

"Ziyafet sofralarının bol çeşitli yemeklerle değil, bol çeşitli sohbetlerle, bol çeşitli konuklarla *ziyafet* olabileceğini" söylerdi.

Seyahatte değilse, sabahları kahvaltı etmezdi.

Öğlenleri bir dilim ekmek *ve* bir bardak *ayranla geçiştirirdi.*

Ekmeği lokmalar halinde *ayrana* batırarak yerdi.

Bazen *ayran* yerine limonata içerdi.

Meyvelerden kavun *ve* üzüm severdi.

Tatlılarla arası iyi değildi.

Sadece gül reçeline hayır demezdi.

Conker seviyor diye aşure yaptırırdı, bazen tadardı.

Yaz kış, soğuk su içerdi.

Dondurmaya bayılırdı.

Çocuk gibi gülümseye gülümseye yerdi.

Yaz aylarında günde iki-üç defa istediği olurdu.

1911.. . Trablus'a giderlerken cam fena halde dondurma çekmişti.

Nuri Conker nasıl becerdiyse dondurma bulmuştu.

Sık sık bu hatırayı anlatırdı, "su bile bulunmayan çölün ortasında dondurma yedirdim, gene de bu adama yaranamadım" diye kahkaha atardı.

Gece yarısı acıkırsa omlet yaptırırdı.

Midesinde ekşime yapıyor diye beyaz peynir istemezdi.

Genellikle kaşar veya İzmir tulumu kullanılırdı.

Soğan, sarımsak, pastırma, sucuk gibi kokulu lezzetleri sofrasına yaklaştırmazlardı, ağız-vücut kokusunda çok hassastı.

Meze olarak fava severdi.

Zeytinyağlı bakla severdi.

Marul, roka gibi yeşillikleri bol yerdi.

Kavrulmuş leblebi olmazsa olmazıydı.

Ankara'da salı günleri köylü pazarı kurulurdu.

Bazen atına biner, pazara giderdi.

Hem köylülerle sohbet ederdi hem alışveriş yapardı.

Restoranlarda mutlaka hesap öderdi.

Asla bedava yemezdi.

Maiyetindekilerin hesabını da kendisi öderdi.

1927.. . Trenle Eskişehir'e gidiyorlardı. 20 kişi kadardılar. Sabahın erken saatlerinde Ankara'dan hareket ettiler, kahvaltıyı vagonda ettiler. Devlet Demiryolları'nın garsonları ve aşçıları hizmet ediyordu, öğle yemeğini de vagonda yediler. Kahvelerini yudumluyorlardı.

O sırada başyaver Rüsuhi beyin koridordan sesi duyuldu, hayli öfkeliydi, “altın mı yedik birader" diye söyleniyordu.

Mustafa Kemal merak etti, neden sinirlendiğini sordu.

Meğer... Mustafa Kemal adına ödemeleri yapan Rüsuhi bey garsondan hesap istemiş, 75 lira hesap gelmişti. Normalde böyle bir kahvaltı ve öğle yemeğinin fiyatı, restoranlarda taş çatlasın iki lirayı geçmiyordu, 20 kişi için en fazla 40 lira hesap gelmesi gerekiyordu. Devlet Demiryolları, Cumhurbaşkanı'nı kazıklıyordu iyi mi...

Mustafa Kemal başyaverin kolundan tuttu, “ben hiçbir şeyden çekinmem, garsonlardan çekinirim, parayı ödemedi diye etrafa yayarlar, hepimizi rezil ederler, sen iyisi mi 75 lirayı ver, üstüne beş lira da bahşiş ver, mesele kapansın" dedi.

Yemek masasında lüksü sevmezdi.

Dolmabahçe Sarayı'na ilk geldiğinde padişahların som altın servis takımları kullanılıyordu, ilk iş bunları kaldırtmıştı.

Sofrası “okul" gibiydi.

Yemek salonunda karatahta ve tebeşir vardı.

(Bu tarihi karatahta, şu anda Türk Tarih Kurumu'nun Ankara'daki genel merkez binasında duruyor.)

Her servis tabağının yanına birer not defteri konulurdu.

Misafirler hem yer hem sohbet eder hem not alırdı.

O akşam hangi konular konuşulacaksa, ona göre isim listesi yapılırdı. Tarihçiler sofrası, hukukçular sofrası, sanatçılar sofrası, diplomasi sofrası kurulurdu.

Saat *20* gibi oturulurdu.

Sabaha karşı üçe dörde kadar kalkılmazdı.

Yemek bahaneydi.

Beş altı saat *"özgürce"* sohbet edilirdi.

Demokrasi sofrasıydı.

1931 sonbaharında bir gece "eğitim" konuşuluyordu. Aydın milletvekili Reşit Galip lafını esirgemeyen, atak bir devrimciydi, Mustafa Kemal'in Harbiye'den öğretmeni olan milli eğitim bakanı Esat *Sagay'ı* hayli sert dille eleştiriyordu, gericilikle suçluyordu.

Mustafa Kemal *dayanamayıp, "burada* bulunmayan hocam hakkında böyle konuşmanıza müsaade edemem" deyince, Reşit Galip *kafa* tuttu, *"biz* karşılık beklemeden yırtık gömlekle çalışıyoruz, siz *bizi azarlıyorsunuz"* deyiverdi!

Sofra tel gibi gerilmişti.

Mustafa Kemal *babacan* ses tonuyla karşılık verdi. "Yoruldunuz artık, buyrun istirahat edin" diyerek, kibarca sofradan kalkmasını istedi.

Ama, Reşit Galip geri adım atmadı, tam tersine diklendi. "Burası sizin sofranız değil, milletin sofrası, milletin işlerini görüşüyoruz, *burada* oturmak sizin kadar benim de hakkım" dedi.

Hava iyice *buz* gibi oldu.

Memleketin en güçlü insanı Mustafa Kemal, demokrasi tarihine geçecek bir davranışta bulundu. ..

"Öyleyse ben kalkayım" dedi!

Kalktı, salondan çıktı.

Bu hadise kulaktan *kulağa yayıldı.*

Reşit Galip mahcubiyetinden insan içine çıkamaz hale gelmişti. Bu tatsızlığa da yine Mustafa Kemal son verdi.

Bir hafta kadar sonra Reşit Galip'i yine sofraya davet etti, hiçbir şey olmamış gibi sohbet etti. Hatta, fikirlerini savunmak için kendisine bile kafa tutmaktan çekinmeyen bu coşkulu devrimciyi milli eğitim bakanı yaptı!

Faruk Nafiz Çamlıbel şiirsel bir dille tasvir etmişti...

“Gazi'nin sofrası, Harbiye mektebinden muvakkat kabrine kadar, bütün mesleki ve siyasi hayatı boyunca sayısız davetlilere, sayısız mevzulara imaret gibi açıktı.

Sofrada elbette nefis içkiler ve müstesna yemekler bulunurdu, fakat, biz Gazi'nin sofrasında yer almış bahtiyarların ağzından 'dün akşam öyle bir suböreği vardı ki, hele hurma tatlısı ağzımızda dağılıyordu' gibi alelade hatıraları, alelade sözleri işitmiş değiliz.

O sofrada, içkilerin nefaseti ve yemeklerin lezzetini mağlup eden bambaşka bir iksirin varlığına şüphe yoktur.

Onun sofrasından ayrılanların dilinde, iyi pişmiş bir yemek bakiyesi değil, gönlünde hararetli bir sohbetin devamı yaşardı. O sofraya koşanlar, mideleriyle değil, dimağlarıyla ziyafete iştirak ederlerdi.

Vatan müdafaası bu sofrada hazırlandı. Milli hâkimiyet ve onun en bariz şekli olan Cumhuriyet, o sofrada esaslarını kurdu.

Tek partili, otoriter ve murakabesiz bir idarenin sakatlıkları yine bu sofranın etrafında münakaşa edildi.

Tarihe ve lisana milli bir hüviyet vermek için, âlimlerimiz bu raya davet olunmuştu.

Hülasa, ihtilalden inkılaba, ziraatten sanayiye, ilimden sanata kadar, bütün davaların harp meydanı, bu sofra idi.

Bu sofrada açıkça konuşulmayan hiçbir mesele yoktu."

Yakup Kadri Karaosmanoğlu ise "Atatürk'ün sofrasından hepimizin ruhunda ve dimağında nice derin,

tatlı *ve* ibret verici anılar, yaşama *ve* insanlığa dair nice değerli dersler kaldı" diyordu.

Fransa'da üç defa başbakanlık *yapan,* üç defa meclis başkanlığı *yapan,* Uluslararası Barış Ödülü'ne layık görülen Edouard Herriot, 1933'te Ankara'ya geldikten sonra Fransız basınına şu samimi açıklamayı yapmıştı: "Çekinmeden söyleyebilirim ki/ Mustafa Kemal'e sekreter olmak isterdim, her akşam onun sofrasında oturmak, düşüncelerinden beslenmek için sekreteri olmak isterdim, Mustafa Kemal'in sofrasında yeniden üniversite bitirmiş olurdum."

Hep fit'ti.

Sağlıklı yaşam için spor kavramının keşfedilmesi, egzersiz bilincinin yaygınlaşması anca *70 li* senelerde başladı. Ama, Mustafa Kemal'in tee *1925'ten* beri kullandığı kürek çekme aleti vardı.

Ordinaryüs profesör Osman Cevdet'in 1933'te basılan *Masaj ve Hareket Tedavisi* isimli kitabını okumuştu. Almanya, Avusturya, İsveç *ve* İtalya'daki masaj

yöntemlerini araştırıyordu. Masaj kelimesinin kökenini, su masajını, güneş masajını inceliyordu.

Kütüphanesindeki eserlerden biri, dünya çapındaki Fransız cerrah Victor Pauchet'nin *1928'te yazdığı Genç Kalınız* isimli kitaptı.

"Sağlıklı yaşam önerileri" içeren bu kitabı okurken, şu satırların altını çizmişti: "Duruşunuza, gidişinize, giyinişinize kadar intizamlı olunuz. Daima, kuvvetli olduğunuzu göstermek için doğru *ve* dik yürüyünüz. Tuvaletinize,

saçlarınıza, *yüzünüze,* ellerinize dikkat ediniz. Giyinişinize, duruşunuza, çamaşırlarınıza ihtimam gösteriniz. Hazmınız kolay mı? *O* vakit kendinizi neşeli *ve* atik hissedersiniz. Hazmınız güç mü? *Ağır,* tembel olursunuz. Karnınız vaktinde boşalarak serbest kalmış ise, fikriniz *ve* ruhunuz tetiktir. Ciğer dolusu nefes alıyorsanız, içinize hayat giriyordur. Fena *ve* kifayetsizce nefes alıyorsanız, hayatınız durgunlaşmıştır. Uykuyu da yemek vakitleri gibi nizama koymalı. Kendi kendinize uykudan kalkma saati kabul ettiriniz. Ne derece uykusuz olursanız olunuz, gene o saatte uykudan uyamnız. Artık ihtiyarlamaya başlıyorum diye düşünüyorsanız, bu düşünceyi derhal fikrinizden çıkarınız, o düşüncenin sinsi sinsi beyninize yerleşmesine müsaade ederseniz netice felaket olur, ihtiyar tavırları alırsınız. Her gün 'ben daima gencim' cümlesini tekrarlayınız, genç *ve taze* fikirleri kabul ediniz."

Boyu *1.74'tü.*

74 kiloydu.

Genelkurmay Başkanlığı Muamelat-ı *Zatiye* Dairesi (personel başkanlığı) tarafından *21* Kasım *1925'te* böyle kaydedilmişti.

1920'lerde Türk erkeklerinin ortalama boyu 1.65 civarındaydı. Mustafa Kemal “uzun" kabul ediliyordu.

2018 yılında Türk erkeklerinin ortalama boyunun 1.72 olduğunu düşünürsek, bugün bile ortalamanın üstündeydi.

Favori sporu güreşti.

Hem güreşmeyi hem seyretmeyi severdi.

Çankaya'da beyaz çadır bezinden güreş minderi vardı.

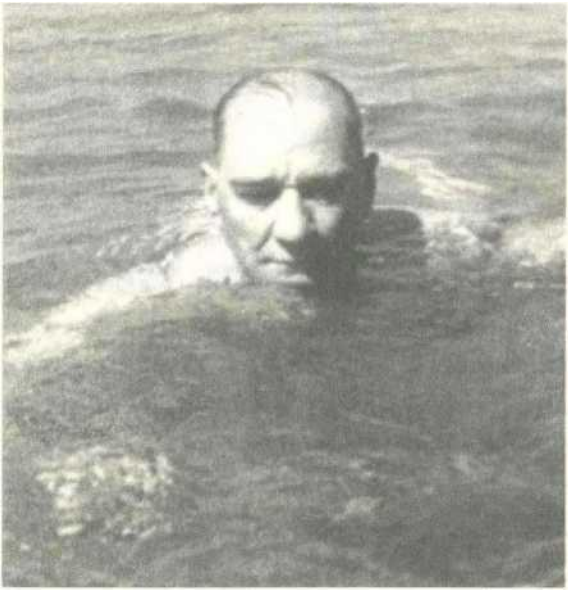

Sahilde büyümedi, ömrü cephelerde geçti, dolayısıyla yüzme bilmiyordu. 50 yaşındayken Fransızca bir kitaptan "teorik yüzme bilgileri"ni okudu, Florya'da denize girerek uygulamayı başardı, suyun üstünde kalmayı, kulaç atmayı kendi kendine öğrendi.

Mayolu fotoğraflarının çekilmesini özellikle isterdi. Kızlı-erkekli gençlerle birlikte yüzerken çekilmiş fotoğraflarının, kumsalda güneşlenirken çekilmiş fotoğraflarının gazetelerde yayınlanmasını özellikle isterdi. Yılda sadece üç beş gün orada kalmasına rağmen, Florya'da çekilmiş fotoğraflarının sayısı

Dolmabahçe'de çekilmiş fotoğraflarının neredeyse üç katıdır. Bağnazlar tarafından baskı altında tutulan vatandaşları sayfiyeye yönlendirmek için, plajlara teşvik etmek için bizzat örnek oluyordu.

Boğaz'da bile yüzerdi.

Denizyolları fabrikasında özel olarak yaptırılan "deniz hamamı" vardı. Dört tarafı kapalı, gezici iskeleydi. Dubalar üzerinde duruyordu. Florya'ya gidemediği sıcak yaz günlerinde tekneyle çekilerek Dolmabahçe'nin rıhtımına bağlanıyordu.

Sofya'dayken buz pateni yapmayı öğrenmişti.

Golf'ü diplomasi aracı olarak kullanırdı.

İstanbul Golf Kulübü'nün Maslak'taki 18 delikli sahasında yabancı diplomatlarla golf oynardı.

Futbolun temel kural ve kavramlarını, futbol efsanemiz Gündüz Kılıç'tan öğrenmişti, kâğıt kalemle çizerek anlatmasını istemişti. Sonra da "yahu desene, futbol denilen bizim harp oyunları gibidir, savunma var, hücum var, strateji ister, kurmay kafası ister" demişti.

Ve, futbolu harp oyununda kullandı.

28 Temmuz 1922... Anadolu Ajansı, Mustafa Kemal'e bağlı ordu birliklerinin Akşehir'de futbol maçı yapacağını duyurdu. Saha hıncahınç doldu. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Nurettin Paşa, Yakup Şevki Paşa seyirciler arasındaydı.

Gelişmeleri saat saat takip eden İngiliz ve Yunan istihbaratı "moral maçı" olduğu zannetti. Bütün komutanlar orada olduğuna göre, Türklerin daha uzun süre taarruza kalkışmayacağı anlaşılıyordu.

Halbuki maç kamuflajdı...

İşgal istihbaratı tarafından adım adım izlendiklerini bilen Mustafa Kemal, farklı cephelerdeki komutanları maç seyretmeye geliyorlarmış gibi bir araya getirmişti. Sahanın kenarına kurulan çadırda Büyük Taarruz'un planlarını anlatmıştı.

Maç 2-2 bitti.

Bir ay sonra Büyük Taarruz başladı.

İşgal kuvvetleri nereden geldiğini şaşırdı.

Sporun propaganda gücünün farkındaydı. 1923'te Cumhuriyet'i ilan etti, bir yıl sonra 1924'te Paris Olimpiyatı'na katılmamızı sağladı.

Diplomatik olarak tanınıp tanınmayacağı bile henüz belirsiz olan genç Türkiye Cumhuriyeti'ni olimpiyatlara

dahil etmeyi başararak, futbol, güreş, atletizm, halter, eskrim *ve* bisiklet branşlarında dünya sahnesine çıkarıverdi.

Eminim okuduğunuzda gözlerinize inanamayacaksınız *ama,* Kurtuluş Savaşı sırasında, daha *1921* yılında, Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne resmi başvuru yaptırmıştı!

İlk olimpiyat altınımızı *1936* Berlin Olimpiyatı'nda grekoromende kazandık. Yaşar Erkan *61* kilo güreşçimizdi. Mustafa Kemal, Berlin'e kutlama telgrafı çekti: "Kendin küçüksün *ama,* memleket için büyük iş yaptın, adın Türk spor tarihine geçti, çok yaşa Yaşar!"

Aslında altın madalyalı güreşçimizin adı Yaşar Naçar'dı. Mustafa Kemal, çaresiz manasına gelen Naçar soyadını sildirdi, "topluluğun ileri geleni" manasında Erkan olarak değiştirdi.

Atçılığı teşvik için *"Gazi* Koşusu" geleneğini başlattı. İlk *Gazi* Koşusu *1927'de* Ankara'da koşuldu. Tribündeydi. Heyecanla seyretti.

Ali Muhittin Hacıbekir'in Neriman isimli atı kazandı.

1929 yılında Celal Bayar'ın tayı Cap Gris Nez...

1930 yılında İsmet İnönü'nün tayı Olgo birinci oldu.

Hipodrom yaptırmak için yarışma düzenletti.

İtalyan mimar Paola Vietti Violi seçildi.

1936'da temeli atıldı, 1938'de açıldı.

“At yarışları modern toplumlar için sosyal ihtiyaçtır" diyordu.

Kırkpınar yağlı güreşlerinin yapıldığı tarihi çayır, Yunan işgaline uğramıştı. 1919-1920-1921-1922'de Kırkpınar güreşleri yapılamadı.

Kurtuluş Savaşı kazanılınca, Kırkpınar da kurtuldu.

Türkiye'nin spor tarihi bu boyutuyla hiç yazılmaz...

700 yıldır yaşatılan Kırkpınar geleneği bugün hâlâ devam edebiliyorsa, bunu Mustafa Kemal'e borçluyuz.

Dünyada beden eğitimi dersini zorunlu ders hale getiren ilk devlet adamıydı.

“Spor Bayramı" ilan eden ilk devlet adamıydı.

Çevreciydi.

Doğa âşığıydı.

“Doğa önünde insan bir hiç" diyordu.

İlk ağacını altı yaşındayken dikti.

Babası vefat edince, Langaza'ya dayısının yanına taşınmışlardı. “Hacı" adını verdiği bir kargası vardı, yaralı halde bulmuştu, besliyordu.

"Hacı"nın adı, çiftlikte çalışan Muharrem diye birinden geliyordu, Muharrem'in okuma yazması yoktu, hacca gitmemişti ama, herkes onu “hacı" diye çağırıyordu, çok sevilen biriydi. Mustafa da işte bu hacı'dan ilham alarak, kargasına “Hacı" adını vermişti.

Maalesef çiftliğin köpeği tarafından öldürüldü.

Mustafa perişan oldu.

Dayısıyla birlikte samanlığın yakınında toprağa verdiler. Üstüne de bir dut fidanı diktiler.

O ağacın adı "hacı dutu" kaldı.

Kurtuluş Savaşı'nda kan gövdeyi götürürken, memleketin akıbetinin ne olacağı henüz belli değilken, Cumhuriyet bile ortada yokken "orman"ların öneminden bahsediyordu.

1922.. . TBMM yasama yılı açılış konuşmasında ormanlara vurgu yapıyordu. "Memleketin varlığı *ve* sağlığı konusunda önemi kesin olan ormanlarımızı, modem önlemlerle iyi duruma getirmek, genişletmek en önemli kurallarımızdan biridir" diyordu.

Anadolu bozkırının ortasına "orman" adıyla çiftlik kurdu. Ot bile bitmiyordu, "orman" dedi.

Orman Çiftliği aslında vizyonunun adıydı.

Söğütözü'nde kerpiçten kulübe yaptırmıştı.

Üç metreye iki metre, tek *göz* odaydı.

Kendi şivesiyle "koliba" diyordu.

Bir somya, iki hasır koltuk, bir küçücük sehpa vardı.

Bir de *gaz* lambası koydurmuştu.

Bazı geceler burada kalıyordu.

"Tabiatta huzur buluyorum" diyordu.

Kızılcahamam'a gittiğinde açık havada çadırda uyuyordu.

En sevdiği çiçek, kırmızı karanfildi.

Amerikalı bir peysaj mimarı Çankaya'ya mektup *yazıp* "hangi çiçeği sevdiğini" sormuştu.

“Kırmızı karanfil" cevabını göndermişti.

Gül denilince, sadece Isparta, Burdur, Denizli yöresinde üretilen ve sadece yağı için yetiştirilen pembe güller anlaşılırdı. Orman Çiftliği'nde gül fidanlığı kurdurdu. Almanya ve Hollanda'dan bir vagon dolusu renkli gül fidanı getirildi, çoğaltıldı, rengârenk güller başkentin parklarına dikildi, sefaretlere satıldı, bahçesi olan yurttaşlara dağıtıldı.

Bu konuda da milat'tı... Mustafa Kemal'den önce memlekette kırmızı gül bile yoktu!

1922.. . Sakarya Savaşı kazanılmış, zafere olan inanç güçlenmişti, herkes biraz rahatlamıştı. Henüz Çankaya'ya taşınmamıştı, direksiyon binasındaydı.

Akşam yemeğine oturduğunda “soframda bir-iki sap çiçek olsun istiyorum, çiçek yok mu?" diye sordu. Masayı hazırlayanlar mahcup şekilde boyunlarını büktüler.

Emir erini çağırdı.

“Bana boş gaz tenekeleri bul" dedi.

Yıkattı, temizletti, toprak doldurttu.

O günden sonra her gelen misafirinin koluna giriyor, direksiyon binasının arkasında duvar dibine sıralanmış tenekelerin yanına götürüyor, çiçeklerini gösteriyordu.

“Bunlar benim ikinci Sakarya zaferim" diyordu.

Çankaya köşkünün girişinde kayısı ağacı vardı.

Garajdan çıkan otomobillerin kapıya yanaşmasını engelliyordu.

Santim mesafesinde manevra yapmak gerekiyordu.

Kesmeyi düşünüyorlardı ki, haberi oldu...

“Meyvesinden yediğim bu ağacın değil kesilmesine, dalının dahi kopartılmasına tahammül edemem ona göre" diye haşladı.

En büyük hayallerinden biri İstanbul'u ormanlar içinde bir şehre dönüştürmekti. 1928... Boğazda motorla dolaşıyordu. Salacak'tan geçerken, İstanbul belediye başkanı Muhittin Üstündağ'a döndü, “İstanbul'u ağaçlarla bir kat daha güzelleştirmek için, sırf bu iş için İstanbul belediye başkanı olmak istiyorum" dedi.

1929.. . Başkentte çiçekçi dükkânı yoktu.

İstanbul'da Sabuncakis vardı, sahibi Yorgaki'ydi.

Çankaya'ya çağırdı.

Çiçek siparişi değil, “dükkân siparişi" verdi...

“Ankara'da dükkân açacaksın, vali beyle birlikte Ulus Meydanı'na git, dükkânın yerini kendin seç, nereyi beğeniyorsan oraya aç" dedi.

Sabuncakis için dükkân açmak zor değildi.

Ama, çiçeği kime satacaktı?

O tarihte Ankara'da manav bile yoktu!

Bu endişesini açıkça dile getirdi.

Mustafa Kemal gülümsedi. .. “Kime olacak, tabii ki bana satacaksın, kimse almazsa hepsini ben alırım" dedi.

Başkentin ilk çiçekçi dükkânı Ankara Palas Oteli'nin tam karşısına açıldı.

Dolmabahçe Sarayı'nın bahçıvanı Pandeli Roketos'tu.

Yalova çiftliğinin başına getirdi. Bahçe planlarını kendi elleriyle çizer, hangi ağacın nereye dikileceğini işaretler, Rum bahçıvan Pandeli'ye verirdi.

1929.. . Yalova'ya dünyanın çeşitli ülkelerinden sekoya, pavlonya, Arizona selvisi, mavi atlas sediri, kırkkese,

Japon akçaağacı fidanları getirtti. Türkiye'nin ilk canlı ağaç müzesini, arboretum'u kurdu.

1930.. . Yalova çiftliğinde ahşap köşkün hemen bitişiğindeki çınar ağacının dallarını kesiyorlardı.

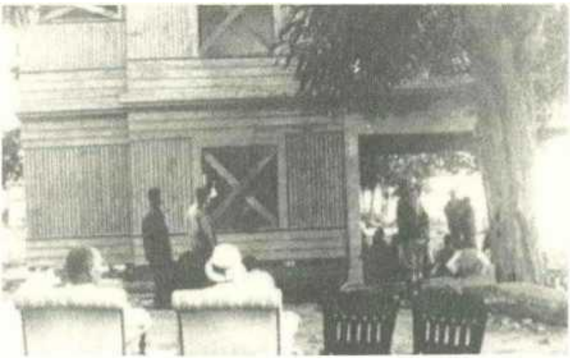
Görür görmez müdahale etti.

"Ağaç kesilmeyecek, bina kaydırılacak" dedi.

İstanbul belediyesi fen işleri başmühendisi Ali Alnar *ve* tekılik ekibi getirildi. Bina çepeçevre kazıldı, temel seviyesine inildi. Tren *rayları* getirildi, santim santim temelin altına kaydırıldı, bina komple *rayların* üstüne oturtuldu.

İki katlı ahşap bina üç günde *4* metre 80 santim kaydırıldı.

Binanın yanına koltuk getirtmiş, oradan hiç ayrılmadan çalışmayı izlemişti. İşçiler çadırda kalıyordu, Mustafa Kemal için de çadır kuruldu, o da çadırda geceledi.

“Yürüyen köşk" haberi 10 Ağustos 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlandı.

Ciddi eleştiri konusu oldu. “Devletin başka önemli işi yok mu, bir dal için değer mi?" filan deniyordu. Çevre bilincinin anca 70'li yıllarda geliştiğini düşünürsek, o yıllarda eleştiri konusu yapılması gayet normaldi.

Mustafa Kemal eleştirileri anlayışla karşıladı.

Ama, devletin başka işi yok mu diyenlere şu yanıtı verdi: "O çınar ağacı devlettir!"

1937.. . Çankaya'daki çiçeklerini Sabiha Gökçen'e emanet etti. Vasiyet eder gibi konuştu.

"Sabiha kızım, bak ben hayattayken çiçeklerimle kendi ellerimde ilgileniyorum, onlara bakıyorum, baktırıyorum, biz olmasak onların dili mi var, bizden nasıl su isteyecek, nasıl gübre isteyecek, nasıl ışıklı veya gölgelik yer isteyecek. .. Kader bir gün benim de kapımı çalacak, bir başka dünyaya davet edecek, bu çiçeklere bakmak, mezarıma çiçek getirmek sana düşecek. Birkaç gül yeter de artar, ama canlı olsun, hayatiyet dolu olsun" dedi.

Anıtkabir'de orman içinde yatıyor.

Anıtkabir tasarlanırken, oraya Mustafa Kemal'in sadece vücudu defnedilmedi. Aynı zamanda fikirlerinin fidanı dikildi.

Ağaç sevgisinden ve "yurtta sulh cihanda sulh" vizyonundan ilham alınarak, Anıtkabir'i çepeçevre sarıp sarmalayan Uluslararası Barış Parkı oluşturuldu.

(Anıtkabir toplam 750 bin metrekaredir. Bunun 120 bin metrekarelik bölümü anıt bloğudur. Geriye kalan 630 bin metrekarelik bölüm, Barış Parkı'dır.)

"Yurtta Barış"ı temsilen Ankara, İstanbul, Eskişehir *ve* Samsun fidanlıklarında yetiştirilen onbinlerce *ağaç getirildi.*

"Dünyada Barış"ı temsilen *24* ülkeye davette bulunuldu.

- ABD ladin, selvi, sedir fidanı gönderdi.

- Almanya meşe, huş *ağacı,* ıhlamur, atlas sediri, selvi, pinus çamı, erik, ardıç, gül gönderdi.
- Belçika *dağ* muşmulası, şimşir, top *mazı,* ardıç, sedir, *akçaağaç,* porsuk, göknar, sarıçam gönderdi.
- Avusturya *dağ* çamı,
- Danimarka kayın,
- Finlandiya huş *ağacı,*
- Afganistan akkavak *ve* çitlenbik gönderdi.
- Fransa *kızılağaç,* sarıçam, sahil çamı, fıstık çamı, Avrupa melezi göknar, kayın, ladin gönderdi.
- Çin göknar tohumu gönderdi.
- Hindistan'dan sahil çamı,
- Irak'tan Musul fıstığı,
- İsrail'den sahil çamı,
- İsveç'ten huş *ağacı* geldi.
- İngiltere *kiraz ağacı,* porsuk, karaçam, meşe gönderdi.
- Japonya *kiraz ağacı,*
- Kanada *akçaağaç,*
- İspanya *karaağaç,* selvi, sahil çamı, dişbudak, kestane, ardıç, *ceviz,* meşe gönderdi.

- Kıbrıs çam,
- Norveç gürgen,
- İtalya karayemiş, selvi, fıstık çamı, mavi selvi, karaçam, sedir gönderdi.
- Portekiz'den selvi, sahil çamı,
- Mısır'dan katalpa, *gladiçya,* akasya geldi.
- Yugoslavya ıhlamur, sofora, kestane, erguvan, çınar, kavak, katalpa, fındık, maklora, çitlenbik, meşe, polyanta gül, mazı, selvi, ardıç, karaçam, huş ağacı, alıç, taflan, berberis, mavi sedir, yatık ardıç, leylak, karayemiş, mahonya, porsuk, söğüt gönderdi.
- Yunanistan'dan ise kayın, göknar, porsuk, çobanpüskülü, karaçam fidanı geldi.

Mustafa Kemal'in en büyük keyiflerinden biri Çankaya Köşkü'nün terasında oturup, ağaçların hışırtısını dinlemekti

Anıtkabir'e gittiğinizde, şöyle bir gözlerinizi kapatıp, rüzgârın sesini dinleyin lütfen...

Mustafa Kemal'i sarıp sarmalayan Barış Ormanı'nın hışırtısını duyacağınızdan eminim.

Hayvanseverdi.

Çocukken, dayısının çiftliğinde iki yavru köpeği vardı. Birine Cin, diğerine Alev adım koymuştu.

Sofya'da askeri ataşeyken, Alp adım verdiği bir yavru köpek edinmişti. İngiliz setteri'ydi, av köpeğiydi, siyah benekli beyazdı.

Çanakkale Savaşı'nda yanındaydı.

Doğu cephesindeyken yanındaydı.

Suriye'deyken yanındaydı.

1918'de Nablus yolunda bombardımana tutuldular...

Alp o can *pazarında* kayboldu.

Bir daha *izi* bulunamadı.

Kurtuluş Savaşı'nda bir Yunan subayının otomobil içinde bırakarak kaçtığı köpeğe sahip çıktı.

Av köpeğiydi, sarı *beyazdı,* Alber adını verdi.

Cumhuriyet ilan edildiğinde yanındaydı.

Alber'in ölümüne çok üzülmüştü.

Foks'un yeri *ayrıydı.*

Alman pointeri'ydi, av köpeğiydi.

Kahverengiydi, erkekti.

Yalova'da kaplıcalarda fotoğrafçılık yapan Hasan efendiye aitti. Henüz yavruydu, adını fotoğrafçı koymuştu. Mustafa Kemal bir sabah gezintisinde gördü, eğildi, sevdi. Fotoğrafçı hediye etmek isteyince, yaverine döndü, *"bu* adamı memnun ediniz" dedi, kucağına aldı, yürüdü. Fotoğrafçıya 50 lira verdiler, o dönem için ciddi paraydı.

O güne kadar sokaklarda takılan Foks, Çankaya Köşkü'ne yerleşti.

Alp *ve* Alber *gibi,* Mustafa Kemal'in yatak odasında uyurdu. Karyolanın ayak ucunda özel minderi vardı.

Temek salonunda masanın altına kıvrılırdı, sabaha kadar süren sofra sohbetlerine eşlik ederdi, Mustafa Kemal uykuya çekilene kadar yatmazdı.

Sevmediği misafirlerin paçalarını ısırmasıyla meşhurdu, ayakkabıların uçlarını kemirirdi.

Mustafa Kemal, Foks'a çok düşkündü.

Adeta dokunulmazlığı vardı.

Bilardo oynanırken masaya sıçrar, topların yerini bozardı. *Gazi* bu *yaramaz* hallerine kahkahayla gülerdi.

Çok gürültücüydü *ama,* bir o kadar zekiydi. Çalışma odasına girdiğinde uslu uslu oturur, hiç ses çıkarmazdı.

Törenlerde, balolarda, daima protokoldeydi.

Mustafa Kemal'in otomobilinde başköşedeydi.

Yabancı diplomatların hemen hepsinin hatıralarında ye r alıyor. Diplomatik görüşmelerde hep vardı.

Mustafa Kemal TBMM'ye gittiğinde hep yanındaydı.

Deniz keyfi yapılacaksa, Ege vapuruna en önce o binerdi.

Yurt gezilerine katılırdı.

Mustafa Kemal trenle nereye gitse onu yanında götürürdü. İstanbul, Erzurum, Konya, Trabzon, Gaziantep, Mersin, Tokat, Kırklareli gezilerinin fotoğraflarına bakıyoruz, hep var.

Babaeski gezisinde aniden ortadan kayboldu. Aradılar taradılar yoktu, herkes telaşlanmıştı. Mustafa Kemal çevresini sakinleştirdi, "merak etmeyin, Erzurum'da *da* böyle kaybolmuştu, Kılıç Ali bulmuştu, gene bulur" dedi. Hakikaten öyle oldu, Kılıç Ali buldu getirdi. Mustafa Kemal'den başka sadece Kılıç Ali'yi severdi.

Gaziantep gezisinde Foks *fazla* durgundu.

Akşam yemeğinde önüne konulanlara dokunmuyordu.

Mustafa Kemal başını okşadı, karakterini *iyi* tanıyordu, "muhakkak biri bir şey söylemiştir, küsmüştür" dedi.

O gün için ne olduğu bilinmiyordu *ama,* vali konağının aşçısı yıllar sonra röportajda anlattı... Foks mutfağa girmişti, etrafı kokluyordu, yemeklere *fazla* yaklaşıyor diye aşçı öfkelenmişti, kepçeyle vurmuştu!

1933'te öldü.

Mustafa Kemal'e haber verilmeden derisi dolduruldu.

Orman Çiftliği'nde camekâna yerleştirildi.

Güya sürpriz yapılarak, kendisine gösterildi.

Çok tatsız bir sürpriz olmuştu...

Mustafa Kemal görünce çok şaşırdı, duygulandı, bir sandalye çekti, karşısına oturdu, uzuun uzun seyretti. Sonra da "onu çok sevmiştim" dedi, "böyle görmeye tahammül edemem, çiftlikte uygun bir yere gömün."

Bu isteği yerine getirilmedi, gömülmedi.

Orman Çiftliği'ndeki hayvanat bahçesinin kurucusu olan, Gazi Terbiye Enstitüsü öğretim üyesi Necdet Pençe tarafından itinayla saklandı.

35 yıl boyunca kimseler bilmedi. Tee 1969'da Necdet Pençe'nin eşi İrfan hanım tarafından Anıtkabir'e bağışlandı.

Anıtkabir'de Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde sergileniyor.

İt

Atlara tutku derecesinde bağlıydı.

Çok iyi biniciydi.

Latife'yle, manevi kızlarıyla kır gezilerine çıkardı.

“Hadi bakalım sevkülceyş usulü bineceğiz" derdi. Sevkülceyş, ordunun sevk ve idaresi demekti. Yani... Sanki savaştaymış gibi, dere tepe hendek çukur, hiç durmadan koşturacaklar manasındaydı.

En sevdiği at Sakarya'ydı.

Latife'ye hediye etti.

Çankaya adını verdiği ata binmeye başladı.

Ankara'da konkurhipik yarışlarına sembolik olarak katıldı, engel devirmeden tamamladı. Bu yetenekli ab Çankaya'yı, *1936* Berlin Olimpiyatı'nda Türkiye'yi temsil eden efsane binicimiz Saim Polatkan'a hediye etti.

Rusya'nın kendisine gönderdiği kısrağı vardı.

Karadeniz adını vermişti.

Fransa'nın hediye ettiği atının adı Verite'ydi.

Ayrıca, üç *yağız* atı bulunuyordu...

Akın, İnci *ve* Yıldız'dı.

Sabiha Gökçen manevi babasının at sevgisini şöyle anlatıyordu: "Bührn hayvanları severdi *ama,* atlara karşı bambaşka *zaafı* vardı. Atların yelelerini, sırtlarını, kuyruklarını okşarken, ellerinin sevgiyle titrediğini, gözlerinin sevgiyle parladığını çok görmüşümdür. O'nun

kadar ata güzel binen insan görmedim desem yeridir. Sık sık at gezintileri yapardı, yorgunluğunu bu hayvanların sırtında atardı, onlarla konuşarak dinlenirdi. Seyislerine başkaldıran, huysuzluk yapan hayvanlar, Gazi Paşa'nın sesiyle hemen yumuşayıverirlerdi, terslenmekten vazgeçerek kendilerini binicilerine teslim ederlerdi. O'nu at sırtında seyretmek hakikaten çok ayrı bir zevkti."

Çankaya'nın harasında dünyaya gelen, çok sevdiği bir tay vardı. Ruam hastalığına yakalandı. Veterinerler yanına yaklaşmasını yasaklamışlardı, öldürmek zorundaydılar.

Dayanamadı, eldiven taktı, tayın yanına giderek okşadı okşadı okşadı... "Çocuğum olmadığında hikmet ve isabet varmış, eğer bir evlat kaybetmek felaketine uğrasaydım, kalbim bu elem ve kedere dayanamazdı" dedi.

Saint Etienne marka av tüfeği hediye ettiler.

Denemek için Orman Çiftliği'nde ava çıktı.

Üveyik vurdu.

Kuşu alıp getirdiler, halini gördü, bin pişman oldu.

"Bu tüfeği birine verin" dedi...

İlk ve son oldu, bir daha ava çıkmadı.

İki beyaz kanaryası vardı.

Kafeslerini açtırır, uçmalarını seyrederdi.

Alışmışlardı, salonda dolaşır, kafeslerine dönerlerdi.

Gene böyle bir gün... Kanaryalardan biri insan boyundaki Çin vazosunun içine girdi. Çılgınca kanat çırpışı duyuluyordu ama, vazonun içinde sağa sola çarpıyor, dışarı çıkamıyordu.

Devasa vazolar Çan Kay Şek'in hediyesiydi.

Çeyrek altın 90 kuruşken, vazoların teki 45 bin liraydı!

Mustafa Kemal telaşlandı, “kırın vazoyu" diye bağırdı.

Aman paşam vazoya yazık filan diyorlardı ama nafile...

“Kırın" diye bağırıyordu.

Üç dört kişi *vazoyu* yere yatırdılar, sağa sola yuvarlarken kanarya pırr diye çıktı. Mustafa Kemal derin bir ohh çekti. Kafesine geri dönen kanaryayı yakalayıp öptü.

Hep o üveyik aklına geliyordu...

Kaç *para* olursa olsun, vazonun fiyatı vardı *ama,* herhangi bir hayvanın canı paha biçilmezdi.

Köşkün arka bahçesinde güvercin besliyordu.

Buhara, balon, pelenk, teselia, siyah tavus, elvan tavus, selçuki tavus *ve* Çin güvercinleri vardı. Bakımlarını sağlayan Nuri adında güvercincisi vardı.

Dolmabahçe Sarayı'nın iç bahçesinde yavru ceylan *geziyordu,* Osmaniyeliler hediye etmişti. Arada sırada bahçeye iner elleriyle besler, severdi, birlikte fotoğraflar çektirirdi. Ceylan *biraz* büyüyünce, tek başına kalmasın diye hayvanat bahçesine gönderildi.

Minik Ülkü'yü İstanbul'da otomobille gezdirirken, koyun sürüsüne denk geldiler. Ülkü kuzuları gördü, birini alalım diye tutturdu.

Aldılar, Dolmabahçe'ye getirdiler.

Başlarına iş almış oldular...

Çünkü, Ülkü kuzusundan bir saniye olsun ayrılmıyordu. Yemeğe kuzuyla iniyor, yatak odasında kuzusuyla yatıyordu, çalışma odasında, kütüphanede, hatta makam otomobillerinin içindeydi.

Minik kızın kalbini kırmadan çözüm bulunması gerekiyordu.

Mustafa Kemal, içişleri bakanı Şükrü *Kaya'yı* çağırdı, kulağına bir şeyler söyledi... Ertesi sabah "hadi Yalova'ya gidelim" dedi. Ülkü'yü *ve* kuzusunu da alarak, Ege vapuruna bindiler.

Herkes şaşıp kalmıştı. Ocak *ayıydı,* kış hayli sert geçiyordu, deniz ciddi dalgalıydı, bu mevsimde Yalova'ya hiç gitmezdi.

Yalova'ya geldiler, doooğruca çiftliğe gittiler.

Şükrü Kaya tarafından karşılandılar.

Şükrü Kaya'nın kucağında minik bir kuzu vardı!

Mustafa Kemal sanki hiç haberi yokmuş gibi *"a-aa* nedir *bu?"* diye sordu. Şükiü Kaya hiç bozuntuya vermeden "Ülkü'nün kuzusu gibi minik kuzuları burada topluyoruz, arkadaşlarıyla birlikte oynuyorlar, arkadaşlarıyla birlikte neşeyle büyüyorlar, *yalnız* kalınca ölüyorlar, isterseniz Ülkü'nün kuzusunu da *buraya* bırakın" dedi.

Mustafa Kemal gene sanki hiç haberi yokmuş gibi *"olmaz* öyle şey, benim kızım kuzusundan *ayrılmaz,* veremeyiz" derken... Sohbete dikkat kesilen Ülkü çocuksu heyecanıyla müdahale etti, "bırakalım, kuzum ölmesin" diye bağırdı.

Operasyon tamamdı... Ülkü'nün kuzusunu bıraktılar. Öğle yemeği yediler, vapura binip İstanbul'a döndüler.

Mustafa Kemal'in çocuk *ve* hayvan sevgisinin özetiydi... İşini gücünü bırakmış, o sert kış gününde, hem Ülkü'nün kalbini kırmadan halletmiş hem de kuzuyu doğal yaşam ortamına döndürmüştü.

Karşılama-uğurlama törenlerinde kurban kesilmesine izin vermezdi.

Israr edenlere çok sert tepki gösterirdi.

Kurban Bayramı'nda bile kurban kesilmesine karşıydı. Kurban kesmek yerine hayır kurumuna bağışta bulunmanın dini açıdan doğru olup olmadığını Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'ye sormuştu.

Kedi'yle diplomasi yapan ilk ve tek devlet adamıydı.

Yunanistan başbakanı Venizelos 1930 yılında Ankara'ya geldi, Cumhuriyet Bayramı törenlerine katıldı. İki ülkenin

şerefine kadeh kaldırmak için bir kasa Atina şarabı getirmişti. Mustafa Kemal ise, dostluğun simgesi olarak beyaz renkli Ankara kedisi hediye etti.

#

Cumhuriyet Köyü projesi hazırlattı.

Dairesel yerleşim planına sahip olan ideal köy projesinde, okul, kütüphane, sağlık ocağı, öğretmen doktor ebe lojmanı, fabrika, otel, telefon santralı, itfaiye, veterinerlik, konferans salonu, çocuk parkı, panayır yeri, gazino, hamam, cami, spor alanı, gençlik kulübü, halk odası, ziraat müzesi, kooperatif binası, mandıra, koruluk, ahır, ağıl, mezbaha, tavuk tavşan arı istasyonları, değirmen, taş ocağı, kiremit ocağı, tuvalet, köy meydanı, mezarlık vardı. Ve... Hayvan mezarlığı vardı!

“Evcil" kavramının henüz varolmadığı dönemdi.

“Hijyen" kavramının tanınmadığı dönemdi.

Hayvan sağlığından vazgeçtik, insan sağlığının bile pe k önemli olmadığı dönemdi.

Böylesi bir dönemde memleketin bütün köylerinde hayvanlar için mezarlık tasarlamak, dünyada eşi benzeri görülmemiş bir vizyondu.

Hayvana verilen olağanüstü değerin kanıtıydı.

Müzikseverdi.

Müzik kültürünün sadece fizyolojik ve psikolojik yönüyle değil, sosyolojik yönüyle de ilgileniyordu.

1914.. . Sofya'daki görevine yeni başlamıştı. Arkadaşları Şakir Zümre ve Fethi Okyar'la birlikte operaya gitti. *Carmen* seyrettiler. Çok beğenmişti ama, çok üzülmüştü.

“Biz Bulgarları çoban millet diye biliyoruz, halbuki opera binaları var, sahne sanatçıları, müzisyenleri, dekoratörleri var, Balkan Savaşı'nda neden mağlup olduğumuzu şimdi daha iyi anlıyorum" dedi!

Dinlemeyi de severdi.

Söylemeyi de severdi.

Müzik eğitimi almamıştı ama, nota bilirdi.

Makam bilirdi.

“Hayat musikidir" diyordu. “Musikiyle alakası olmayan mahlukat, insan değildir" diyordu.

Rumeli türkülerinin yeri ayrıydı.

Vardar Ovast'm dinlemekten bıkmazdı.

Falih Rıfkı Atay şöyle yorumluyordu: “Bilhassa Rumeli türkülerini söylerken, gözlerinde derin ve onulmaz bir gurbet ve sıla acısı yaşanırdı. Rumeli ve Makedonya topraklarının kır kokularını alır gibi, çocukluğunun dere ve çıngırak seslerini duyar gibi olurdu. Bakışları uzaklaşa uzaklaşa sislenirdi. Bizim içinde olmadığımız hatıralar içine karışır giderdi."

Dönemin pırıltılı yeteneklerinden Mualla Gökçay, huzurunda şarkı söylediği Mustafa Kemal'i şöyle tarif ediyordu: “Umumiyetle Türk musikisini severdi ama, Rumeli türkülerini her şeye tercih ederdi. Rumeli türkülerini bizzat meşk ederdi.

Konuşur gibi tane tane okuyun diye bize ihtar ederdi. En sert hocalardan daha titizdi. Musikiden çok iyi anlar, en ufak falsoyu hemen yakalardı."

Alişimin Kaşları Kare Ayağına Giymiş Sedef Nalini Bülbülüm Altın Kafeste...

Tekrar tekrar söyletirdi.

Fuzuli'nin Nedim'in güftelerini çok beğenirdi.

Nihavend, Rast *ve* Segâh makamlarını tercih ederdi.

Bağırarak okuyanlardan hoşlanmazdı.

Bektaşi nefeslerini çok etkileyici bulurdu.

Gazel okuturdu.

Fasıl severdi.

Yakın arkadaşları, sevdiği misafirleri geldiğinde incesaz heyetini çağırırdı. İstek şarkılar listesini *bizzat yazarak* verirdi. Fasıl heyeti şefi Yaşar Okur'un hatıratına *göre, 24* Kasım *1926 gecesi* de böyle keyifli bir geceydi, Mustafa Kemal şu listeyi vermişti.

1, Meyhane mi bu, bezm-i tarabhane-i cem mi?

2, Ruhum, emelim, kalb-i nizarım zedelendi

3, Cana rakibi handan edersin

4, Yeter artık çeker oldum şu cihanın gamını

5, Bade-i vuslat içilsin, kase-i fağfurdan

6, Mani oluyor halimi takrire hicabım

7, Atladım bahçene girdim

8, Şahane *gözler,* şahane.

Makber'i okutursa, her yer karanlık, pür nur o mevki...

Elektrikleri söndürtürdü, karanlıkta söyletirdi.

Dinlemek istediği sanatçıları *Çankaya'ya,* Dolmabahçe'ye davet ederdi. Cumhurbaşkanı olduktan sonra sadece bir kez konsere gitti. Ankara Radyosu'nun

sanatçısı Melek Tokgöz'ün Yeni Sinema'daki konseriydi.

Bir buket de çiçek göndermişti.

Başkent dedikodularla çalkalandı...

Halbuki sebebi bambaşkaydı.

Halk müziğinin ve Batı müziğinin yaygınlaşması için, alaturka müziğin radyolarda yayınlanması kısa bir süre yasaklanmıştı. Mustafa Kemal'in bizzat alaturka konserine gitmesi, bu yasağın resmen sona erdiğini ilan ediyordu.

1936.. . Sadettin Kaynak'ın, Selahattin Pınar'ın, Nubar Tekyay'ın öğrencisi olan 18 yaşındaki bir genç kız, radyoda fırtına gibi esiyordu.

Dinlemek istedi, davet etti.

Dolmabahçe Sarayı'na getirdiler. Genç kızın heyecandan bacakları titriyordu, yürüdü mü uçtu mu, tam olarak hatırlamıyordu, kendini salonda buldu.

"Gel çocuk" dedi Mustafa Kemal... Yanındaki sandalyeye oturttu. Genç kızın elinde repertuvar defteri vardı. Aldı, sayfalarını inceledi, 600 civarında şarkı bulunuyordu, üç tanesini işaretledi.

"Hadi bakalım bunları oku dinleyelim" dedi.

Mustafa Kemal'in en sevdiği ve ilk işaretlediği şarkı "mani oluyor halimi takrire hicabım, üzme yetişir üzme,

firakınla harabım"dı. Tatyos efendinin bestesiydi.

Mustafa Kemal'in büyük beğenisini kazanan, sadece sesiyle değil, hayata karşı duruşuyla "Curnhuriyet'in divası" unvanını alan bu genç kız, Müzeyyen Senar'dı.

Safiye Ayla için "dünya çapında" diyordu.

Onun sesinden *Yanık Ömer'i* dinlemeye doyamazdı.

Yemen Türküsü'nü dinlerken gözlerinden yaş süzülürdü.

"Hep sen *bize* misafir geliyorsun, bir akşam *da biz* sanj misafir gelelim, şarkılarını senin evinde dinleyelim" dedi.

Safiye mutluluktan uçuyordu *ama,* bir yandan *da kara kara* düşünüyordu, öksüz *ve* yetimdi, darüleytam' *da* büyümüştü, öğretmen olmuştu, maaşı çok *azdı,* yoksul bir genç *kızdı,* evinde eşya namına bir *şey* yoktu, şeref misafirini nasıl *ağırlayacaktı?*

Halbuki, Mustafa Kemal vaziyeti *gayet* iyi biliyordu.

Kendisini *zaten* bu amaçla davet ettirmişti.

Ertesi gün, Safiye'nin evinin önünde iki kamyonet durdu. Salondan *mutfağa,* birbirinden *güzel ev* eşyaları indirildi. Mustafa Kemal'in sürpriz hediyesiydi.

Bir gün, tren seyahatindeydi, kahvesini yudumluyordu.

Kütüphanecisi Nuri Ulusu *da* yanındaydı.

"Gramofona bir plak koy *da* dinleyelim" dedi.

Nuri *kapağına* bile bakmadan tesadüfen seçti...

Münir Nurettin'in plağını koydu.

Mustafa Kemal sesi duyar duymaz koltuğundan sıçradı...

"Çabuk kapat çabuk, başka plak koy" diye bağırdı.

Nuri nereden geldiğini şaşırmıştı.

Apar topar Münir Nurettin'i çıkardı, Safiye Ayla plağı koydu.

"Tamam şimdi güzel oldu" dedi ama, arkası vardı... "Münir Nurettin'in orada ne kadar plağı varsa hepsini bul, bana ver" diye emretti.

Nuri üst üste duran plaklara baktı, dört tane Münir Nurettin vardı.

"Camı aç" dedi.

Münir Nurettin plaklarını dışarı fırlattı!

Öfkeyle kahvesini yudumlamaya devam etti.

Seyahat bitti, Ankara'ya geldiler...

Nuri köşkte çalışanlara anlattı. Berber, şoför, bahçıvan, herkes bunu konuşuyordu. Garson İbrahim dayanamadı, keyifli anına denk getirdi, "paşam meraktan çatlıyoruz, plakları neden attınız?" diye sordu.

Mustafa Kemal kendi yaptığına kahkahalarla gülmeye başladı.

Ve anlattı...

"Hatırlarsınız, Münir Nurettin bey Dolmabahçe'ye gelmişti. Sofrada güzel güzel şarkı terennüm ederken, ben de çok keyifliydim, eşlik ediyordum. Bir müddet sonra şarkısını kesti, kulağıma eğilerek, kimsenin duymayacağı şekilde 'lütfen benimle beraber söylemeyin, şarkıyı bozuyorsunuz, rahat söyleyemiyorum' demez mi... Belki kimse sezinlemedi ama, sustum, cevap vermedim, bir daha eşlik etmedim. Şarkı bizim işimiz değil ama, keyiflenmişiz, söylüyoruz, beyefendiyi rahatsız etmişiz. Gücendim tabii. Olay budur."

Şarkı söylemeyi işte böylesine seviyordu.

Çocuksu bir öfkeyle hıncını almıştı.

Elbette pişman olmuştu.

Münir Nurettin'i Dolmabahçe'ye tekrar davet etti.

Bu defa sadece dinledi, eşlik etmedi!

Münir Nurettin plaklarını biriktirmeye devam etti.

Ankara'nın ilk orkestrasını kurdu.

1923.. . Mızıka-yı Hümayun'da yetiştirilen Zeki Üngör, Makam-ı Hilafet Filarmoni Müzikası'nda başkemanaydı.

Henüz hilafet kaldırılmamıştı.

Mustafa Kemal mektup yazdı, Ankara'ya çağırdı.

"Artık beraber çalışacağız" dedi.

Zeki Üngör liste yaptı; piyanist Sadir, viyolonist Halim ve Nedim, flütist Kadri'yi Ankara'ya getirdi. Başkent'in ilk orkestrası Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal'e konser verdi.

Bu tadımlıktı... "İstanbul'daki Saray Orkestrası'nı Ankara'ya taşıyalım" dedi.

85 kişilik orkestra komple getirildi. Osmanlı Bankası'nın tren istasyonundaki ambarına yerleştiler. Halka açık senfoni konserlerine bu ambarda hazırlandılar.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın nüvesini oluşturdular.

1930.. .

Paris'teki eğitimi bitirip yurda dönen Ulvi Cemal Erkin, Çankaya'da resital verdi. Mustafa Kemal bu yetenekli gençle gurur duydu, köşkün piyanosunu hediye etti.

Aradan birkaç gün geçti...

Piyano hâlâ Çankaya Köşkü'ndeki yerinde duruyordu.

Niye gönderilmediğini sordu.

"Öğretmen maaşıyla zar zor ev kiralamış, çok küçük bir ev, piyanoyu koyacak yeri yok, odaya sığmıyor" dediler.

"O halde piyanosunu koyabileceği bir ev tutun" dedi.

Müzik kitaplarını incelerdi.

Fransız müzik teorisyeni Albert Lavignac'ın *Müzik ve Müzisyenler* eserini orijinalinden okumuştu, satırların yanına notlar almıştı.

Barok müziğe meraklıydı.

Enstrümanların tarihsel gelişimini araştırıyordu.

Rahmetli olduğunda sayım yapıldı...

Çankaya Köşkü'de 464 adet plak vardı.

Beethoven'ın eserlerini seslendiren Viyana Filarmoni Orkestrası'nın, Philadelphia Filarmoni Orkestrası'nın albümlerini satın almıştı.

Caz dinliyordu.

ûa

Müzik arşivinde, Paul Whiteman'dan *Last Night,* Jan Garber'den *Sweet Georgia Brown,* Jack Hylton'dan *Nothing Else To Do,* Harry Roy'dan *Cheek to Cheek* parçaları vardı.

Rebetiko dinliyordu.

Roza Eskenazi'den *Murmuraki'yi* çok severdi.

Tango, vals, foxtrot plakları vardı.

En geniş liste, elbette Türk müziğine aitti.

Hafız Kemal beyin *gazelini, hafız* Osman efendinin klarnet taksimini, udi Nevres beyin, tamburi Cemil beyin, kanuni Hüseyin Sadettin beyin taksimlerini dinlemeye doyamazdı.

Deniz kızı Eftalya'nın *20'ye* yakın plağı vardı.

Münir Nurettin'den *Etme Beyhude Figân, Yüzün Şen...*

Hikmet Rıza hanımdan *Kirpiklerinin Her Teli, Son Hatıra...*

Belkıs hanımdan *Aşkıma Uzaktan Bakan, Öpüşürken...*

Afitap'tan *Benim Tatlı Esmerim, Bahçenizde Bir Gül Olsam...*

Nezahat hanımdan *Seni Sevdim* şarkıları vardı.

Çankaya'da, Dolmabahçe'de, Yalova'da, Savarona'da, treninde, gramofonsuz mekânı yoktu. Bazen huşu içinde

senfoni dinlerken ormanı seyrederdi, bazen türkü dinlerken sessiz sessiz denize dalıp giderdi.

Bir gün Ruşen Eşrefle dertleşiyordu . ..

"Sessiz kalamıyorum, sessizliğe tahammül edemiyorum, o yüzden bu gramofon makinesi işte böyle yirmi dört saat kapımda çalıyor" dedi.

Şahane dans ederdi.

Çocukluğundan beri meraklıydı.

Tee Selanik'ten mahalle arkadaşı olan Asaf İlbay anılarında anlatıyor: "Rüştiye talebesiydik, Mustafa Kemal azınlıkların serbest

hayatından yararlanarak edindiği birkaç dostunun evine gider, o dönemin modasına göre polka, mazurka, kadril

ve vals gibi bizlerin adını bile çok sonradan duyduğumuz salon oyunlarını öğrenir, dans ederdi."

Bir başka mahalle arkadaşı Fuat Bulca'yla birlikte Halil efendinin salonuna gidiyorlardı, Selanik'in ilk dans okuluydu. Vals ve polka öğreniyorlardı.

1935.. . Sovyetlerin en ünlü opera ve bale sanatçıları, efsane besteci Drnitri Şostakoviç liderliğinde Türkiye'ye geldi. Beş hafta kaldılar, İstanbul, Ankara ve İzmir'de 23 konser verdiler.

Mustafa Kemal tarafından bu turneye öylesine önem veriliyordu ki, Sovyet sanatçılara bakanlarımızın makam otomobilleri tahsis edilmişti.

Lev Oborin, Nikita Magarof, David Oistrakh, Lev Steinberg, Valeriya Barsova, Maria Maksakova, Aleksander Pirogov, Ivan Zhadan, Panteleimon Nortsov, Natalia Dudinskaya, Asaf Messerer. .. Turnenin sonunda konuk sanatçılar onuruna Ankara'da balo tertiplendi.

Mustafa Kemal, Bolşoy'un sopranosu Maria Maksakova'yı dansa kaldırdı, vals yaptı. Saat 22'de başlayan balo, sabah 7'ye kadar sürdü!

Türkiye hatıralarını kaleme alan Sovyet sanatçılar şu ortak yorumda buluşmuştu:

“Mustafa Kemal çok etkileyici dans ediyor."

(Mustafa Kemal, Şostakoviç'in heyetinde yer alan genç tenor Ivan Zhadan'ın sesini mükemmel bulmuştu. Kültür devrimimize katkı sağlamak üzere Türk vatandaşlığına davet etti, hatta, kendisini güvende hissetmesi için “evlat olarak alabileceğini" söyledi.

Zhadan kabul etmedi, ülkesinden ayrılmak istemediğini söyledi. Maalesef, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilere esir düştü, can korkusuyla Nazilere konser verdi. Bu tavrı nedeniyle, savaştan sonra ülkesinde istenmeyen adam

oldu. ABD'ye göç etmek zorunda kaldı, kariyerini orada sürdürdü, dünyanın en önemli tenorlarından biri oldu.)

(Mustafa Kemal, Rus konuklara altın kaplama sigara tabakaları hediye etmişti. Sanatçılar arasında bulunan David Oistrakh'ın *1968* yılında evi soyuldu, çalınan eşyaları arasında efsane kemanıyla birlikte Mustafa Kemal'in hediyesi altın sigara tabakası da vardı. Bu soygun, Rusya'da roman yapıldı, televizyon dizisi yapıldı.)

£

Muhteşem zeybek oynardı.

"Milli dans" olmasını *arzu* ediyordu.

Selim Sırrı Tarcan'a bu yönde talimat vermişti. *"Zeybek* her sosyal salonda, kadın erkek birlikte oynanabilir, oynanmalıdır" diyordu.

Köy düğünlerine denk geldiğinde, sırtından ceketini fırlatır *atar,* içten, doğal neşesiyle halaya katılırdı.

Tiyatronun hamisiydi.

Sanatın bu dalıyla Sofya, Viyana, Karlsbad günlerinde tanışmıştı. Tiyatronun insanı insanla anlatma gücüne hayrandı. Tiyatroculara büyük saygı duyardı.

Cumhuriyet'in ilk yılları... Muhsin Ertuğrul'un başında bulunduğu Darülbedayi turneyle Ankara'ya gelmişti, Vedat Nedim Tör'ün *Kör* isimli piyesini oynacaklardı, Mustafa Kemal de seyredecekti.

İçişleri bakanı Şükrü Kaya, Muhsin Ertuğrul'u uyardı. "Paşa'nın durumu yoğun, biraz geç kalabilir, o gelmeden sakın perdeyi açmayın" dedi.

Muhsin Ertuğrul prensip sahibiydi. "Biz geleneğimiz gereği saat dokuz oldu mu perdeyi açıp oyuna başlarız" cevabını verdi.

"Aman etme eyleme" dediler, nafile...

Muhsin Ertuğrul kararlıydı.

Üstelik Mustafa Kemal'i gayet iyi tanıyordu.

"Benim bildiğim reisicumhur her şeyi bırakır, tiyatroya zamanında gelir" dedi.

O gece, birinci zil çaldı, yok.

İkinci zil çaldı, yok.

Üçüncü zil çaldı, perde açıldı.

Muhsin Ertuğrul rolü gereği perde açılırken ceketini çıkarıyordu. Göz ucuyla baktı. .. Evet, Mustafa Kemal locasına gelmişti.

Oyundan sonra sanatçıları locasında kabul etti, tek tek kutladı. Muhsin Ertuğrul'a gülümseyerek göz kırph: "Nasıl Muhsin bey, gene tam zamanında geldim değil mi?"

Şükrü Kaya'yla Muhsin Ertuğrul arasındaki diyalogdan haberi vardı, kendisine ayrıcalık istemek yerine, sanata ayrıcalık tanımıştı.

Bir akşam Galip Arcan'ın yazdığı *Sırat Köprüsü* isimli tiyatro oyununu izlemeye gitti. Başlangıçta mutluydu, keyifle yerine oturmuştu. Ancak dakikalar ilerledikçe yüzü asıldı, sinirlendiği belli oluyordu. Oyun bitti. "Galip Arcan'ı çağırın" dedi. Çağırdılar.

"Bunu siz mi yazdınız?" diye sordu.

"Evet paşam" cevabını alınca, iyice sinirlendi...

"Hayır yazmış olamazsınız, bu piyes *Fleur d'Orange* isimli vodvilin neredeyse aynen çevirisi, neden bunu belirtmediniz" diye payladı!

Tiyatro eserlerine böylesine hâkimdi.

•

Dostluğundan çok hoşlandığı tiyatro sanatçılarının başında Hazım Körmükçü geliyordu. Hazım aynı zamanda gölge oyunu ustasıydı. Beşiktaş'ta her akşam Karagöz Hacivat oynatıyordu.

Harf Devrimi sırasında Mustafa Kemal'in isteğiyle "okuma yazma öğrenen Karagöz" oyununu yazmıştı.

İnsanlar seyrederken hem kahkahalarla gülüyor hem Türk alfabesine alıştırılıyordu.

Kukla tiyatrosunun yaşatılması için çaba harcıyordu.

Teşvik ediyordu.

Dönemin en şöhretli kukla sanatçısı Hadi Poyrazoğlu'ydu.

Geceliği beş liraya temsil veriyordu.

Bir yaz akşamı Yalova'ya davet edildi, apar topar gitti.

Mustafa Kemal'in karşısında sahneye çıktı.

Her akşam ne yapıyorsa onu yaptı...

Kuklaya poposuyla zurna çaldırdı!

Temsil bitti, sahne arkasına geçti.

Neredeyse üstüne saldıracaklardı... “Sen ne yaptığını sanıyorsun, Gazi Paşa'nın karşısında böyle popoyla filan espri olur mu?" dediler.

Kuklacı titremeye başladı.

"Paşa seni çağırıyor" dediler, neredeyse korkudan bayılacaktı.

Halbuki...

Mustafa Kemal popodan zurnaya gülmekten bayılmıştı!

Kuklacının elini sıktı, teşekkür etti.

Sanatını aynen böyle sürdürmesini rica etti.

Bir zarf verdi, içinde 50 lira vardı.

Gölge oyunu ve kukla için "Türk'ün canlı sineması" diyordu.

Sinema perdesine bakıyor, küresel propaganda gücünü görüyordu.

Henüz *1920'de...* "Sinema öyle bir keşiftir ki, gün gelecek, dünya medeniyetinin veçhesini, barutun, elektriğin, kıtaların

keşfinden daha çok değiştireceği görülecektir. Sinema, dünyanın en uzak uçlarında oturan insanların birbirlerini

tanımalarım, sevmelerini temin edecektir. Sinema, insanların arasındaki görüş *ve* görünüş farklarını silecektir. Sinemaya layık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz" diyordu.

Çankaya'da veya Dolmabahçe'de izleme imkânı varken, topluma örnek olmak için, ilgiyi artırmak için *bizzat* sinemaya giderdi.

Hatta herkes görsün diye yürüyerek giderdi.

Beyoğlu'nda Opera Sineması vardı.

1924'te açılmıştı.

Yerler kırmızı halılarla kaplıydı.

Fraklı, *beyaz* eldivenli teşrifatçılar çalışıyordu.

İstanbul'a geldiğinde genellikle bu sinemada film seyrederdi.

Ankara'da Yeni Sinema'ya giderdi.

Ulus'taki Yeni Sinema balkonluydu, altışar kişilik mavi kadife koltuklu localar vardı, ortadaki loca Mustafa Kemal'e ayrılıyordu.

İzmir'de İkiçeşmelik'teki Ankara Sineması'nı severdi.

Kordon'da Sinema Palas'a giderdi.

Ateşten Gömlek filmini, savaşın korkunçluğunu anlatan *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* filmini, ortaçağ Fransa'sında geçen *Serseri Kral* filmini, Viyana'daki bir aşk hikâyesini anlatan, müzikal *Kongre Eğleniyor* filmini seyrettiğini biliyoruz.

"Şarlo"ya çok gülerdi, çok eğlenirdi.

Sinemayı, Harf Devrimi'nin yaygınlaşması için kullandı.

Sessiz filmlerdeki *altyazılar* Arapçaydı.

Metro Goldwyn, Paramount, Kemal Film, Majik Film, Opera Film, İris film gibi sinema tüccarlarıyla temas kuruldu, maliyeti milli eğitim bakanlığı tarafından karşılandı, *altyazılar* Türk alfabesine çevrildi.

1931.. . İlk sesli Türk filmi kabul edilen *İstanbul Sokaklarında'yı* İstiklal Caddesindeki Elhamra Sineması'nda seyretti.

Muhsin Ertuğrul yönetmişti.

Türk-Mısır-Yunan ortak yapımıydı.

Semiha Berksoy, Hazım Körmükçü, Talat Artamel, İsmail Galip Arcan, Mısırlı *Azize* Emir *ve* Yunan Gavrilidis başrollerdeydi. İki kardeşin aynı kadına âşık olmalarını *ve* hayatlarının mahvolmasını anlatıyordu. Hem sanatçıları beğenmişti hem de asıl Türk sinemasının geldiği noktadan mutlu olmuştu.

BİR MİLLET UYANIYOR

Türkçe Sözlü Filminde 1932'de Muhsin Ertuğrul'un çektiği *Bir Millet Uyanıyor* filminin senaryosuna bizzat katkılar sağladı, bu filmi de Elhamra Sineması'nda seyretti.

1937.. . Münir Hayri Egeli'yle beraber *Ben Bir İnkılap Çocuğuyum* adlı senaryoyu yazdı. Mustafa Kemal'in ağzından Mustafa Kemal'in hayatıydı.

Belgesel mahiyetindeydi.

Maalesef sağlığı bozuldu, film çekilemedi.

Bu filmle alakalı olarak elyazısıyla şu talimatı vermişti:

"Filmi çevirme işiyle Münir Hayri bizzat meşgul olacaktır, hemen Almanya'ya gidecek, senaryomuzu işleyecektir, Hasan Rıza gereken masrafı benden karşılayacaktır, Mustafa Kemal."

(Ben Bir İnkılap Çocuğuyum filminin senaryosu 137 sayfaydı. Orijinali, Milli Kütüphane'de muhafaza ediliyor.)

TBMM'yi kurdu.

Sadece 16 gün sonra...

Asar-ı Atika Müdürlüğü kurulması talimatı verdi.

Daha memleketin ne olacağı belli değilken, kültür varlıkları müdürlüğü tarafından "envanter" çalışmasına başlanmasını, ören yerlerinin tespit edilmesini, korunmasını istedi.

Topkapı Sarayı'nı müzeye dönüştürdü.

1921-1936 yılları arasında Topkapı'nın yanı sıra...

Efes antik kentinin,

Bergama antik kentinin,

Ankara arkeoloji müzesinin,

Ankara etnografya müzesinin,

Konya Mevlânâ müzesinin,

İzmir, Diyarbakır, Antalya, Sivas, Adana, Edirne, Kayseri, Tokat, Kütahya, Samsun, Van, Alanya, İznik, Silifke, Manisa, Amasya, Bursa, Afyon, Denizli, Isparta, Niğde, Kırşehir, Sinop ve Çanakkale müzelerinin açılmasını sağladı. 15 yılda 30 müze açtırdı.

“Melhame-i kübra, kan deryası" olarak nitelendirdiği Sakarya Savaşı olanca şiddetiyle devam ederken, işgal kuvvetleri Ankara'nın burnunun dibine kadar yaklaşmışken, top sesleri şehirden duyulurken,

Meclis'in Kayseri'ye taşınma ihtimali varken, akıbetimiz belirsizken... “Eti müzesi" kurulması için talimat vermişti!

Memleketi "kültür" üzerine inşa etmek istiyordu.

Kültür yoksa, kültür kökleştirilmezse, savaşı kazansak bile ayakta kalabilmenin mümkün olmadığım düşünüyordu. Eti müzesi fikri, Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak hayata geçirildi.

Hitit *ve* Asianik Araştırmalar Derneği tarafından Fransa'da yayınlanan Hitit dergisinin sponsoruydu. Fransız tarih *ve* arkeoloji profesörleri tarafından *yayına* hazırlanan derginin künyesinde *"Gazi* Mustafa Kemal'in himayesinde yayınlanmaktadır" ibaresi yer alıyordu.

Yıkık dökük durumda bulunan *ve* avlusu kahvehane olarak işletilen Ayasofya'nın müze olmasını sağladı.

Arkeolojik kazıları başlattı.

Alacahöyük, Mustafa Kemal'in talimatıyla "ilk milli arkeolojik *kazı"* oldu. Defalarca *uğradı, kazı* alanını *gezdi,* buluntuları inceledi.

Ankara'nın simgesi olan güneş kursu *1935'te* bulundu, duyar *duymaz* derhal Alacahöyük'e geldi, heyecanı *ve* mutluluğu gözlerinden okunuyordu.

1924'te sırf bu iş için İzmir'e gitti, Efes'i *gezdi.*

Bergama antik kentini *gezdi.*

Vahdettin'le Almanya seyahatinde Zeus Sunağı'm incelemişti, o günkü hislerini, üzüntüsünü Bergama'da anlatü.

1930'da Antalya'ya gitti, Aspendos'u *gezdi.*

Hasankeyf'in *yüzey* araştırması *1932* yılında Mustafa Kemal'in talimatıyla başlatıldı. *1933'te* ilk kazması vurulan

Truva kazılarını, elde edilen bulguların korunmasını, titizlikle takip ediyordu.

9 Eylül 1922'de işgalciler denize dökülürken, İzmir cayır cayır yanarken, Sardes antik kentine ait buluntular çalınmıştı.

Çünkü... Manisa Salihli'deki Sardes antik kenti Osmanlı döneminde Amerikalılar tarafından kazılıyordu. Buluntular İzmir'e taşınmış, bugünkü İzmir Atatürk Lisesi'nin depolarına yerleştirilmişti.

İzmir cayır cayır yanarken Amerikan konsolosluğu fırsat bu fırsat diye düşünmüştü, Sardes buluntuları 56 sandığa yerleştirilerek, New York'a gönderilmiş, Metropolitan Müzesi'ne teslim edilmişti.

Kelimenin tam manasıyla yangından mal kaçırılmıştı!

Mustafa Kemal bunu asla unutmadı.

Cumhuriyet ilan edilir edilmez son derece sert bir dille diplomasi başlattı. 53 sandık dolusu eser 1924 yılında geri alındı. Üç sandık hakkında “biz de bulamıyoruz, kayıp" filan demişlerdi ama, hiç olmazsa gerisi kurtulmuştu.

1933 yılında Üniversite Yasası hazırlanıyordu.

Taslakta yer almıyordu, “arkeoloji enstitüsü"nü monte ettirdi.

“Tabiatın esrar dolu sinesine her gün daha çok girmekte olan insan zekâsı, realiteye kavuşmak için, insanlık tarihini aydınlatacak ilimler bulmuştur. Arkeoloji işte o ilimlerin başında gelir. Tarih, bu ilimlerin bulduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Bizim topraklarımızdaki tarih belgelerimizin her bir parçası, bizim kültürümüzün aynasıdır" diyordu.

“Ne Mutlu Türküm Diyene" kavramının, kökeniydi.

Irk, din, dil, hatta zaman farkı gözetmeden, bu topraklarda varolan, bizden'di.

Nazi zulmünden kaçan Alman bilim insanlarına kucak açarak, "çiviyazıları bilimi"nin Türkiye'de öğrenilmesini sağladı. Yüzyıllardır el sürülmeden duran Sümer tabletlerinin bilim dünyasına sunulmasını sağladı.

Üniversitede Sümeroloji bölümü açılmasını sağladı.

O güne kadar Sümerce deniyordu, Sümeroloji adını Mustafa Kemal koydu.

Türkiye'nin ilk güzel sanatlar müzesini 1937'de Dolmabahçe Sarayı'nın Veliaht Dairesi'nde kurdurdu, bizzat açtı.

Osman Hamdi bey, Şeker Ahmet paşa, Hüseyin Avni Lifij, İbrahim Çallı, Nazmi Ziya, Hikmet Onat, Ayvazovski, Pierre Bonnard ve Maurice Utrillo'nun eserleri sergileniyordu.

"Bir millet ki resim yapmaz, heykel yapmaz, itiraf etmeli ki, o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur" diyordu.

1928.. . Türkiye'nin ilk kadın ressamı Mihri Müşfik hanım, mareşal üniformasıyla portresini yaptı.

Tablo kendisine sunulduğunda, para kelimesini telaffuz etmek istemedi. "Hanımefendi bu lütfunuza nasıl karşılık verebilirim?" diye sordu.

Mihri Müşfik hanım "saçınızdan bir tel lütfedin kâfi" dedi.

Koltuğundan kalktı, karşısındaki koltukta oturan kadın ressamın önünde eğildi, "buyurunuz" dedi... "Dilediğiniz kadarı sizindir."

Sanatçıları onore etmekle yetinmiyor, maddi açıdan desteklenmesi için tüm devlet kurumlarının bütçe ayırmasını istiyordu.

1935.. . Osman Hamdi beyin öğrencisi, Fikret Mualla'nm hocası olan Şevket Dağ sergi açmıştı. Son gün Mustafa Kemal geldi. Hangilerinin satıldığını sordu. Maalesef tabloların hiçbirine alıcı çıkinamıştı.

“Serginizi görmeye milli eğitim bakanı, milli savunma bakanı, başbakan gelmedi mi?" diye sordu. Hepsi gelmişti.

Genel sekreteri Hasan Rıza'ya döndü.

“Bu kadar bakan içinde bir gören olmamış demek ki... Biz bu şaheserleri Çankaya'ya götürelim de daha yakından seyredelim" dedi.

*

Hat, tezhip, minyatür, ebru gibi geleneksel sanatlarımızın yaşlanan ustalarıyla birlikte yok olmasını önlemek istiyordu. Bu amaçla, kız enstitülerinde, erkek sanat okullarında ders olarak okutulmasını sağladı, geçmişten geleceğe aktarılmasını sağladı.

Başkent'te inşa edilen yeni kamu binalarında, mutlaka çini, vitray, taş süsleme sanatlarından örnekler kullanılmasını istiyordu.

Hayatı ertelemeden, dolu dolu yaşardı.

Gece hayatım severdi.

1914.. . Sofya'dayken Splendide Otel'de kalıyordu.

Giriş katında büyük bir gazino vardı, her akşam uğrardı. Bulgar sosyetesinin ve üst düzey generallerin en gözde mekânıydı. Sahibi Panayot Karagözof adında bir Bulgar'dı, dost olmuştu. Bir taşla iki kuştu...

Hem akşamları biraz eğleniyordu hem de Panayot'u konuşturarak istihbarat alıyordu.

Eğlencenin çalışmak kadar önemli olduğunu, ikisini birlikte götürmeyi başaranların "medeni insan" olduğunu söylüyordu.

"Çalışmasını da biliyoruz, yaşamasını da biliyoruz, medeni insanın yolundayız, atalarımızın sözü var, nimet için zahmet gerek, zahmetler nimet içindir, çalışalım yaşayalım" diyordu.

Harbiye öğrencisiyken, arkadaşlarıyla sık sık Çemberlitaş'a giderlerdi, Tavuk Pazarı'nda Yorgo'nun meyhanesine uğrarlardı.

Devamlı müşteri oldukları için açık hesapları vardı.

Ay başında maaşı alınca kapatırlardı.

1932.. . Güzel bir yaz akşamı Dolmabahçe rıhtımında Nuri Conker ve Salih Bozok'la otururken, gençlik yılları aklına düştü. "Var mısınız Yorgo'ya gidelim" dedi. Kalktılar, hiç haber vermeden, baskın yaparcasına gittiler. "Yorgo biz geldik" diye içeri daldılar, oturdular.

Beyaz önlüklü ihtiyar Yorgo'nun gözleri doldu. Tıpkı eski günlerdeki gibi masayı donattı. Mezeleri her zamanki gibi muhteşemdi.

Mustafa Kemal öbür masalardaki müşterilere döndü, “benim kim olduğumu unutun, rahatsız olmayın, aranızda sizlerden biri olarak bulunmak istiyorum, keyfinize bakın" dedi.

İki saat kadar yenildi içildi.

Afiyetle kahveler yudumlandı.

Hesap mesap istemeden kalktılar, kapıya yürüdüler...

Mustafa Kemal tıpkı öğrencilik yıllarında olduğu gibi seslendi: “Yaz hesaba Yorgo, ay başında öderim!"

Yorgo da tıpkı o yıllarda olduğu gibi sıcacık karşılık verdi: “Güle güle Mustafa Kemal, gene buyur."

(Elbette, ertesi gün hesabı fazla fazla gönderdi.)

Saklısı gizlisi yoktı.

" Kötü ruhlu kişiler dedikodumu yapmaya kalkıp, Mustafa Kemal dün akşam içki içmiş, dans etmiş derlerse, evet içti, evet dans etti cevabını verin. Her şeyi, günahı da sevabı da açık yapmak gerekir. Ne yapacaksak daima milletin gözünün önünde yapacağız" diyordu.

Cumhurbaşkanı olduktan sonra insanlardan uzaklaşmadı. Tokatlıyan'a, Pera Palas'a, Garden Bar'a, Rose Noir'a giderdi. Yaz aylarında Büyükada Anadolu Kulübü favorisiydi. Kış aylarında Park Otel'in akşam yemeklerini çok severdi.

Bir gece yine Park Otel'deydi. Hemen yanındaki masada genç bir subay, eşiyle birlikte yemek yiyordu, yanlarında sekiz-dokuz yaşında oğulları vardı.

Yurttaşların geceleri ailece dışarı çıkmalarından, ailece eğlenmelerinden çok memnun oluyordu. Eliyle işaret ederek çocuğu yanına çağırdı, yeleğinin cebinden platin saatini çıkardı. "Al bunu, hediyem olsun, büyüyünce kullanırsın" dedi.

(Türk insanı Cumhuriyet'le birlikte eğlenme özgürlüğüne de kavuşmuştu. 1930'lu yıllarda İstanbul, İzmir ve Ankara'da gece hayatı hayli renklenmişti. Ailece gidilen restoran, gazino, varyete bar tabir edilen müzikli mekânların sayısında patlama yaşanıyordu. Türkiye, geçimini bu tür eğlence mekânlarından sağlayan müzisyen ve sanatçılar için uluslararası sahne haline gelmişti.

İstiklal Caddesi'nin mekânlarından çarliston, shimmy, foxtrot sesleri yükseliyordu. Gece hayatının programları, İngilizce-Fransızca-Almanca, üç lisanda yayınlanan *Reflector* dergisinden takip ediliyordu. Amerikan kökenli

Rus vatandaşı, siyani Frederick Thomas'ın işlettiği Maxim, Beyoğlu'nun en popüler adresiydi. Tepebaşı Garden, Londra restoran, Pera Ambassadeur, Taksim Floria, Park Otel, Tokatlıyan Otel *gözde* mekânlardı.

Janko Orkestrası'nı, Macar Kadın Orkestrası'nı, *Mezzy* Balesi'ni izleyebilmek için günler öncesinden rezervasyon yaptırılıyordu.)

Mustafa Kemal'in çok sıkıldığı Dolmabahçe'den kaçıp, tek başına bir eğlence mekânına gidebilmesi "harekât planı" gerektiriyordu.

Çünkü parası yoktu!

Maaşı yaverlerindeydi, ödemeleri onlar yapıyordu.

Gene böyle çok sıkıldığı bir gün...

Başyaver Rüsuhi'yi *aradı,* bulamadı.

Genel sekreteri Hasan *Rıza,* Avrupa'daydı.

Yaver Celal Üner'i buldu.

"Bana *para lazım"* diyemedi... "Şu masanın üstüne *biraz* bozuk *para* bırakın, hizmet eden çocukları sevindirmek istiyorum" dedi.

Güya hizmetliler için cep harçlığı istemişti.

Yaver Celal durumu kavrayamadı...

Hakikaten bir avuç dolusu bozuk *parayla* geri geldi.

Masanın üstüne *1* liralık, *2.5* liralık bozuk paralar bıraktı.

Mustafa Kemal havanın kararmasını bekledi. Bozuk paraları cebine doldurdu, sırtına bir ceket aldı, yürüyüş yapıyormuş *gibi* dış kapıdan çıktı, ilk gördüğü taksiyi çevirmesiyle kaybolması bir oldu.

"Sür" dedi... Tepebaşı'na gitti.

Mazarik isminde restoran-bar vardı.

Harbiye öğrenciliğinden beri biliyordu.

Taksiciye parasını ödedi, kimseye söylememesini tembihledi.

Mazarik'e girdi, bir duble rakı, *biraz* leblebi istedi.

İlla konforlu mekân *aramazdı.*

Bazı geceler Kireçburnu'ndaki Rum balıkçı lokantalarına giderdi, omuz omuza vererek neşe içinde Hasabiko oynardı.

Beşiktaş'taki akşamcı kahvelerine giderdi.

Ankara Ulus'taki Karpiç lokantasının müdavimiydi.

Bolşevik ihtilalinden kaçan, "Karpiç *baba"* lakabıyla tamnan, Gürcü kökenli Juri Karpovitch tarafından işletiliyordu. Aslında lokantanın ismi Şehir Lokantası'ydı *ama,* herkes Karpiç lokantası diyordu.

Kravatsız müşteri kabul edilmiyordu. Müzikliydi, pisti vardı, dans ediliyordu. Masaları daima bembeyaz örtülüydü. Rus *ve* Fransız mutfağı servis ediliyordu. Hatırlı müşterilere havyar ikram edilirdi. Garsonlar smokinliydi, sosyal yaşamın merkeziydi.

Karpiç'te bir akşam *caz* çalan Romen sanatçılar vardı.

Mustafa Kemal orkestra şefini çağırdı. "Size Türkçe şarkı okusam, ağzımdan çıkan sözlerin *tarzına* göre notaya alıp, bu enstrümanlarınızla çalabilir misiniz?" diye sordu.

"Yaparız" dediler.

"Mani oluyor halimi takdire hicabım" şarkısını tane tane, *ağır ağır,* falsosuz okudu. Notaları kâğıda döken Romen şef "tekrar okuyabilir misiniz?" diye rica etti. Tekrar okudu.

Şef orkestrasına döndü, konuştular, birkaç deneme yaptılar.

Sonra da şahane şekilde çaldılar.

Mustafa Kemal *ayağa* kalkarak alkışladı.

"Bu şarkıyı *caz* repertuarınıza ilave edin" dedi.

Hiçbir mekânda tek kuruş hesap bırakmazdı.

Kimsenin kendisinden *para* istemeyeceğini bildiği için, kalkmadan önce mutlaka kontrol ederdi, gazinocunun parasını ödediniz mi?

Ödendi cevabını almadan, emin olmadan kalkmazdı.

Masa kültürünün üç *ayrılmaz* parçası vardı. Kahve, sigara, rakı.

Çay aramazdı.

Kahve tiryakisiydi.

Günde 30 civarında Türk kahvesi tüketirdi.

Çalışırken peşpeşe isterdi. Köpüklü severdi.

Sade içerdi.

Savaş yıllarında şeker çok kıymetliydi, karaborsada bile bulmak çok zordu. Ömrü savaşlarda geçen jenerasyonun tamamı *gibi,* Mustafa Kemal de mecburen şekersiz içmeye alışmıştı.

Yurtiçi seyahatlerine eşlik eden kütüphanecisi Nuri *ve* garsonu İbrahim, ne olur ne olmaz belki gittiğimiz yerde bulunmaz diye düşünerek, yanlarında mutlaka çiğ kahve, çekilmiş *toz* kahve, *cezve* taşırlardı.

Son kahvesini 7 Eylül *1938* sabahı içti.

Hastaydı, ağırlaşmıştı.

Muayenesini tamamlayan Profesör Fiessinger ciddi şekilde uyardı. "Görüyorum ki önerilerimi pek dikkate

almıyorsunuz, sigarayı azaltmış olmanız memnuniyet verici *ama,* lütfen kahve içmeyin, şu anda bir fincan kahve sizin için alkolden daha tehlikeli, lütfen kahve alışkanlığından *vazgeçin"* dedi.

Mustafa Kemal uslu uslu "peki" dedi...

"Son kahvemi birlikte içmeyi teklif ediyorum."

Kahveler geldi.

Vedalaşır gibi *ağır ağır* yudumladı.

Profesör saraydan ayrıldıktan sonra, *odaya* Sabiha Gökçen girdi. Mustafa Kemal *üzgün* bir ses tonuyla *"gel* Sabiha" dedi...

"Sana bir sır vereceğim, kahve içmem kati surette yasaklandı, şu fincanı görüyor musun, işte *o* benim son kahvem!"

Sabiha fincanı aldı.

Yıkanması için mutfağa götürüyormuş gibi yaptı.

Telvesiyle birlikte sakladı.

Günde iki paket civarında sigara içiyordu. Mesai *uzarsa,* üç pakete çıktığı biliniyordu.

(Bugünün sağlıklı yaşam algısından bakılınca, anlaşılması, makul kabul edilmesi zor oluyor ama, sigaranın insan sağlığına zararları 1950'li yıllara kadar maalesef bilinmiyordu. Hatta sigara kullanmak prestij göstergesi sayılıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda cephelere tütün yollamak için kampanyalar bile düzenleniyordu. Savaş yıllarında yaşanan trajediler, tüm Avrupa gibi Türk insanını da sigara bağımlısı haline getirmişti. Sigara kullanmanın yaşı yoktu, dokuz-on yaşındaki çocukların içmesi bile anormal karşılanmıyordu.)

Tekel'in kendisi için özel olarak ürettiği G.M.K. amblemli, ucu yaldızlı sigara vardı. Teneke kutuda satılan "Gazi" sigarası vardı. Ama genelde Boğaziçi veya Bozkurt markalarını tercih ederdi. Bazen Bafra Maden içerdi.

Hepsi filtresizdi.

Sigara ağızlığını ender kullanırdı.

Cebinde paket taşımazdı, sigara tabakasıyla taşırdı.

Cebinde tütün kırıntısı kalmasına tahammül edemezdi.

Altın, gümüş, telkari, ahşap, sedef, 20 kadar sigara tabakası vardı.

Evliyken, Latife hadiseye el koymuştu...

Sigara tabakasına her sabah 10 adet sigara yerleştiriyordu.

Ertesi sabaha kadar idare etmesini istiyordu.

Bu şekilde sigarayı azaltabileceğini düşünüyordu.

Mustafa Kemal ise ele avuca sığmaz çocuklar gibiydi... Garsonları tembihleyerek, köşkün çeşitli yerlerine sigara paketleri saklıyordu.

Bir gün, zulaladığı sigara paketlerinden birini çıkarırken Hasan Rıza Soyak'a yakalandı. Utandı.

Paketi telaşla çekmecesine geri attı. Yarım ağızla tebessüm ederek “misafirlere ikram ederim diye getirtmiştim" diyebildi.

Kahvede yaptığı fedakârlığı, sigarada yapmadı.

Profesör Fiessinger günde kaç paket sigara içtiğini sorduğunda "sekiz" cevabını verdi. Profesör şoke oldu. "Bunu en fazla iki pakete indirmeniz gerekiyor" deyince de, gülmeye başladı... "Zaten iki paket içiyorum, bundan böyle sizin resmi izninizle yapmış olacağım" dedi.

Sigarayla düşünürdü.

Dalgın dalgın, kimseyle konuşmadan helezonvari dumanlar çıkarıyorsa, hassas bir kararın arifesinde olduğu anlaşılırdı.

Parmakları sigara yüzünden sararmış olanlara çok sinirlenirdi. Sigara tablasında izmarit birikmesine çok kızardı, neredeyse her sigarayı söndürdükten sonra tabla temizlenir veya değiştirilirdi.

Rakı içerdi.

Zihnini dinlendirme ilacıydı.

Hayatında ilk kez, Harbiye öğrencisiyken Büyükada'da tatmıştı. Arkadaşı Ali Fuat'ın hatıralarına göre, ilk yudumunu

aldıktan sonra "ne iyi içkiymiş bu, insanın şair olası *geliyor"* demişti.

Adabıyla, ölçülü tüketirdi.

Sarhoş olduğu asla görülmedi.

Konuşmasının bozulduğu asla görülmedi.

Gündüz içmezdi.

(Sanki elinden kadehi düşürmüyormuş gibi anlatırlar *ama,* Mustafa Kemal'in elinde rakı kadehiyle çekilmiş fotoğrafı bile yoktur.)

Savaşlar sırasında *ağzına* sürmezdi.

Halide Edip Adıvar *Türk'ün Ateşle İmtihanı* isimli romanında, Mustafa Kemal'in bu hassasiyetini kayda geçirmişti: "Karargâhta adeta manastır hayatının *riyazeti* içinde yaşıyorduk. İçkiye karşı daima nefsine hâkimdi. İçkiye iptilası rivayet edildiği halde *ağzına* bir damla alkol almamıştı."

9 Eylül'den üç gün sonra *1922...*

Kordon'da, Kramer Palas Oteli'ndeydi.

Cumbada oturuyordu.

Usul usul batan güneşin adeta bir kavuniçi top gibi İzmir Körfezi'ne inişini seyrediyordu, *manzara* muhteşemdi.

Rum garsona seslendi.

- Gel çocuk!

Garson korkudan titriyordu, ş'lere dili dönmeyen kırık dökük Türkçesiyle "buyur pasam" dedi.

İşgal sırasında kasıla kasıla İzmir'e gelen Yunan Kralı Konstantin'i kastederek “sizin Kosti geldi mi buraya?" diye sordu.

- Geldi pasam.

- Oturdu mu bu masaya?

- Oturdu pasam.

- Güneş batarken rakı içti mi?

- İçmedi pasam.

- E sormadın mı be çocuk, niye almaya kalkmış İzmir'i!

(Kramer Palas Oteli, İzmir yangınında kül oldu. Mustafa Kemal yaz aylarında İzmir'e geldiğinde, kaplıcalarından faydalanmak için Çeşme Ilıca'ya giderdi, otelin sahibi Kramer Ailesi'nin villasında kalırdı. Yıldızburnu'nda, bugünkü dalgakıran'ın tam karşısındaydı.)

“Leylekboynu" tabir edilen kadehle içerdi.

Çay bardağından biraz büyüktü, bugünkü rakı kadehlerinin yarısı ebatındaydı. Dip kısmı ağız kısmına oranla daha dar kadehlerdi.

Henüz limonata bardaklarından kadeh türetilmemişti, geleneksel rakı kadehleri leylekboynu ve yüksük'tü. Yüksük kadeh günümüzün shot bardağı kadardı, tek ve susuz içilirdi.

Mustafa Kemal duble ve su ekleyerek içtiği için leylekboynu tercih ederdi.

Kadehleri G.M.K. armalıydı, ağzı yaldızlıydı.

Dimitrakopulo ve Bilecik markalarını severdi.

Dimitrakopulo rakısı İstanbul'da 1883'ten beri özel sektör tarafından, Dimitrakopulo kardeşler tarafından üretiliyordu. 1928'de Paris'te altın madalya kazanmış bir içkiydi. 1936'da Tekel üretime başlayınca kanun çıkarıldı, özel rakı imalathaneleri kapatıldı. Dimitrakopulo şarap markası olarak devam etti.

Senelerdenberl TUrkfyenin her tarafın- da pek bUyUk nam kazanan Bilecik ra- kı fabrikasının imal etmekte oldujju

Fevkalâde

BiLECiK RAKISI

ile 45 derecelik

OLGUN Rakısı

sahip ve amili, saygı değer halkımızın yeni senelerini kut- lular ve saadetlerini diler. _

Bilecik rakısı, Istepan Berberyan tarafından Galata'da üretiliyordu. Fiyatı *biraz* daha pahalıydı, alkol oranı daha yüksekti. Berberyan ailesi Bilecikliydi, rakının ismi oradan geliyordu.

(Kulüp rakısı'ının etiketindeki papyonlu kişi, yıllarca Mustafa Kemal zannedildi. Mustafa Kemal'le Ismet İnönü'ye benzetildi.

Halbuki... Grafik sanatının öncüsü Ihap Hulusi tarafından çizilmişti. Etiketteki

kişiler Ihap Hulusi'yle yakın arkadaşı şair *Fazıl* Ahmet Aykaç'tı.)

Fevzi Çakmak gibi beş vakit *namaz* kılan konuklan geldiğinde, hem içmezdi hem de sofraya içki servisi yaptırmazdı.

Bir akşam, konuklar arasında Neyzen Tevfik de vardı.

Neyzen ne kadar çok içebildiğini, ne kadar dayanıklı olduğunu kanıtlamak için ekmek istedi, önündeki boş *tabağa* doğradı, üstüne rakı döktü, çorba içer gibi kaşıklamaya başladı.

Mustafa Kemal'in bütün neşesi kaçtı...

"Kabahat sende değil, seni içki içmeye *çağıranda"* dedi!

00 «»Ot 70cı 700 n

Buz koymazdı.

Buz gibi su isterdi.

Meze *aramazdı.*

Sarı leblebi olmazsa olmazıydı.

Temekle beraber içmezdi.

Önce rakı faslını geçer, üstüne yemeğini yerdi.

Sofrada altı-yedi saat otururdu.

Bunun en *fazla* bir-iki saati rakı'lı olurdu.

Nadiren viski içerdi.

Tatlı içkileri, kokteylleri pek sevmezdi.

Şarap *ve* şampanyayı resmi ağırlamalarda tercih ederdi. Yabancı misafirlere ikram edildiğinde masaya gelirdi.

Sıcak *yaz* akşamlarında bazen soğuk bira canı çekerdi.

(Mustafa Kemal'e *"bira"* yüzünden inanılmaz iftiralar atıldı. Orman Çiftliği'nde bira fabrikası kurduğu, minik Ülkü başta olmak üzere, çocukların eline bira şişesi verdiği, çocuklara bira içirdiği söylendi.

Halbuki... Orman Çiftliği'nde bira fabrikasının yanı sıra malt fabrikası kurulmuştu. Bu fabrikada çocuklar için, sağlığa *yararlı,* elbette alkolsüz, malt hülasası üretiliyordu. Tüm dünyada çocuklar için kullanılan gıda takviyesiydi. "Şark Malt Hülasası" adı altında üretilen bu besleyici içecek, herkes ulaşabilsin diye eczanelerde satılıyordu.

Etiketinde ne işe *yaradığı* izah ediliyordu. "Umumi zafiyette büyük *faydaları* olan gıdadır. Çocukların dişlerinin kolayca çıkmasına, kemiklerinin kuvvetlenmesine, çocuk emziren annelerin sütünün çoğalmasına yardım eder. Çocuklara yemeklerden evvel bir veya iki çorba kaşığı, büyüklere yemeklerden evvel bir fincan" *yazıyordu.)*

SARKMRLT HÜLASASI

(Çocuklara bira falan içirilmediği *gibi,* tam tersine, çocukları *ve* gençleri alkolden korumak için mücadele eden Yeşilay'a, *bizzat* Mustafa Kemal tarafından "kamuya *yararlı* dernek statüsü" verildi.)

H

Alkol eşiği yüksekti.

1922.. . Ekim Devrimi'nin önderlerinden Mihail Frunze, Ankara'ya gelmişti. Sovyet Büyükelçiliği'nde Mustafa Kemal onuruna yemek veriliyordu. *120* konuk vardı, dev masa kurulmuştu. Turgenyev'den, Tolstoy'dan, Dostoyevski'den konuşuluyordu, votka su gibi akıyordu.

Frunze bir *ara ayağa* kalktı... "Na *zdarovye"* diyerek peşpeşe üç kadeh konyağı fondip yaptı. Hem gelenekti, hem de Rusların ne kadar sert içebildiğinin gösterisiydi.

Mustafa Kemal cevaben *ayağa* kalktı... "Na *zdarovye* tavariş, yarasın yoldaş" diyerek, aynı konyaktan peşpeşe beş kadehi fondip *yaptı,* sohbetine kaldığı yerden devam etti.

O günlerde meşhur hikâyeydi...

Gazeteci *yazar* Ahmet Rasim, Yeşilay Derneği'nin toplantısında sormuştu, "eşeğin önüne bir kova su, bir kova rakı koysanız, hangisini içer?"

"Tabii ki suyu" diye cevaplanınca, tekrar sormuştu, "neden?"

Salonda bulunan bir keyif ehli seslenmişti, "tabii ki eşekliğinden!"

Mustafa Kemal bu yaşanmış hatıraya bayılırdı.

Her fırsatta anlatırdı.

Bir akşam orman çiftliğinde sofrada otururlarken, işçi çocuklarından biri onları seyrediyordu. Yanına çağırdı. Çocuk rakı sohbetinin üstüne geldiği için Ahmet Rasim'in sorusunu sordu, "eşeğin önüne bir kova su, bir kova rakı koysak, hangisini içer?"

Çocuk *"rakıyı"* diye cevap verdi iyi mi ...

Bu beklenmedik cevap üzerine Mustafa Kemal kahkahayı bastı:

"Aman neden diye sormayalım!"

Çankaya Köşkü'nün bodrum katında kav vardı. Terekesindeki döküme göre, Mustafa Kemal vefat ettiğinde şunlar kalmıştı...

38 şişe erik rakısı (ev yapımı)

50 şişe Macar şarabı, kırmızı

25 şişe Ren şarabı, *beyaz*

Üç şişe Château Margaux, kırmızı

İki şişe Medoc, kırmızı

İki şişe Grand Pommard, kırmızı

Château Guiraud, kırmızı

Chambertin Grand, kırmızı

İki şişe *Gonzalez* Byass, kırmızı

Chablis Premier, kırmızı

Royal Claret, kırmızı

17 şişe Saint Reims (şampanya)

Continental (şampanya)

Anisado Refinado (acıbadem likörü)

Nuyens (vişne likörü)

Black and White (viski)

Insuperable (brandy)

Nuyens (cin)

İki şişe Fine Champagne (konyak)

İki şişe Lebron (konyak)

İki şişe Martinique (rom)

Üç şişe Cinzano (vermut)

"Arkadaşlar, bu rakıyı vaktiyle padişahlar da içerdi, *yalnız* aramızdaki fark, onlar saraylarının dört duvarı arasında gizlenip müraice (ikiyüzlü) içerlerdi, ben ise *aziz* milletimin huzurunda yapıyorum, şerefimle içiyorum" diyordu.

Poker ustasıydı.

Özellikle parasına oynardı.

Çalışma arkadaşlarının hırs'larını, tamah'larını, zafiyetlerini poker masasında test ederdi.

Kazanırsa, kazandığı paraları iade ederdi.

Kaybederse, öderdi.

Nuri Conker istisnaydı.

Onun parasını illa ki *alır,* çıldırtırdı.

Bir tren yolculuğu sırasında karşılıklı oturdular. Nuri bu defa kazanmaya kararlıydı. Salih Bozok'u ayarlamıştı. Salih oyun sırasında Mustafa Kemal'in arkasında duracak, elindeki kâğıtlara bakacak, önceden belirledikleri kaş *göz* şifreleriyle işaret verecekti. Nuri kazanacak, sonra da Mustafa Kemal'le *alay* edecekti, plan buydu.

Başladılar. ..

Önceleri fena gitmiyordu. Nuri devamlı kazanıyordu. Yarım saat kadar sonra, Mustafa Kemal şak diye rest çekti. Salih iki *rua'yı* görmüştü, iki rua'sı var diye işaret verdi. Nuri resti gördü.

Ellerini açtılar. *O* da ne?

Mustafa Kemal'in elinde kare rua vardı!

Çünkü olan bitenin başından beri farkındaydı, Salih'in işaret verdiğini biliyordu. Elini gösteriyormuş gibi *yapıp,* rua'ların ikisini gizlemişti.

Mustafa Kemal tatlı tatlı gülümserken, Nuri her zamanki gibi öfkeyle bağırıyordu: "Bravo yahu Salih, tam görmüşsün yani birader!"

Pokeri diplomasi aracı olarak kullanırdı.

İngiliz, Fransız elçileriyle poker oynardı.

1926.. . Amerikan büyükelçisi Mark Bristol, Nuri Conker *ve* Falih Rıfkı Atay karesiyle masaya oturdu.

Bristol oyunun başlarında pek şanslıydı, bizimkiler per bile bulamazken, Amerikalı şakır şakır fulleri, kareleri çıkarıyordu, pek keyifliydi.

İzleyenler arasında bulunan Ahmet Ağaoğlu “para parayı çeker" dedi. Amerikalı büyükelçi daha da keyiflendi, kahkahalarla kazanıyordu.

Bir saat kadar sonra şansı dönüverdi...

Mustafa Kemal ve Conker kareleri, floşları çıkarırken, Amerikalı beş benzemez'le sinir oluyordu, kaybettikçe kaybediyordu.

Büyükelçinin eşi Helen Bristol da izleyenler arasındaydı, yüzünden düşen bin parçaydı, daha fazla tahammül edemedi, rahatsızlandığım öne sürerek ayağa kalktı. “Kendimi iyi hissetmiyorum, gidelim lütfen" dedi. Eşinin daha fazla para kaybetmesini önlemeye çalışıyordu.

Gel gör ki, büyükelçinin gözü kimseyi görmez haldeydi. Devam edersem şansım döner diye düşünüyordu. “Sen git, ben oyun bitince gelirim" dedi, eşini yalnız gönderdi.

Sabaha karşı dörde kadar devam ettiler.

Oyun bitti.

Fişler sayıldı.

Amerikan büyükelçisi on bin lira kaybetmişti!

Ufak çaplı bir servetti.

Yanında o kadar nakit bulunması elbette imkânsızdı. Kıpkırmızı olmuştu, utana sıkıla, borcunu ödeyebilmek için 24 saat süre istedi.

Mustafa Kemal cevap vermek yerine “şampanya getirin" dedi.

Getirdiler.

“Sizden bir kadeh şampanya rica edebilir miyim?" dedi.

Amerikan elçisi şampanyayı patlattı, kadehi doldurdu.

Mustafa Kemal kadehi kaldırdı... “Mister Bristol'un elinden bir kadeh şampanya içmek, on bin liradan çok çok daha değerlidir" dedi!

ABD, ABD olalı bu hale hiç düştü mü bilmiyorum ama... Koskoca amiral-büyükelçi bir yandan eziliyor, bir yandan parasım kurtardığı için seviniyordu.

1928.. . Bristol'dan sonraki Amerikan büyükelçisi Joseph Grew, hatıra defterine şunları yazmıştı: "İngiltere büyükelçisi sir George Clerk *ve London Times* gazetesinin muhabiri Collins'le sohbet ediyorduk. Müzik *ve* dans vardı, büfe çok zengindi. Ruşen Eşref bey yanıma geldi, Mustafa Kemal'in benimle poker oynamak istediğini söyledi.

İki Türk hamını, ben, milli eğitim bakam Mustafa Necati bey *ve* Mustafa Kemal oyun masasına oturduk. Dehşetli şansım vardı. Gazi'nin fulüne karşılık kare çıkardım, fişlerini benim önüme doğru itti, yanağımı dostane şekilde okşadı. Ama... Sabaha karşı oyun bittiğinde, Mustafa Necati bey dört bin lira, ben 900 lira kaybetmiştim. Sadece Mustafa Kemal kazanmıştı. Hesapları tutan Ruşen Eşref'ten destelenmiş

paraları aldı, *gayet* nazikane şekilde kaç lira kaybetmişsek hepsini geri verdi.

Kazanan vardı, kaybeden yoktu!

Eşi bulunmaz bir poker partisiydi."

İskambil oyunlarının tamamına hâkimdi.

Briç oynardı.

Bezik oynardı.

Kanasta oynardı.

Tavla'ya Manastır'dayken başlamıştı.

Cuma tatillerinde Kavaklaraltı kahvehanesine giderlerdi.

Harp okulu öğrencisiyken, Babıâli'de Stefan'ın kıraathanesine, Meserret Kıraathanesine, Sirkeci'de Yani'nin kıraathanesine takılırlardı.

fr

Bilardocuydu.

Beyoğlu'ndaki Lüksemburg kıraathanesinde öğrenmişti. *O* zamanlar kahvehane oyunu değildi, aksine zengin sporuydu, eğitimli ailelerin evlerinde bilardo masası bulunurdu, ayrıcalık göstergesiydi.

Altı tane masası bulunan Lüksemburg'da Fransızca konuşulurdu. Müşterileri, Levanten işadamlarından, diplomatlardan, paşa çocuklarından *ve* Harbiye öğrencilerinden oluşuyordu. Ödüllü turnuvalar, 300400 seyircili maçlar oynanıyordu. Mustafa Kemal, Lüksemburg'un sahibi Niko Cankopulos'a "bilardo hocam" diyordu.

Çankaya Köşkü'nde bilardo masası vardı.

Paris'ten getirilmişti.

Akşam yemeğinden önce misafirleriyle oynardı.

Bilardoyu da diplomasi aracı olarak kullanırdı.

Dolmabahçe Sarayı'nda konuk devlet adamlarıyla veya yabancı büyükelçilerle bilardo oynamak istediğinde, Lüksemburg'dan masa taşınıyordu.

Tek başına bilardo oynuyorsa, düşünüyor demekti.

Arada istekayı bırakır, notlar alırdı.

Dine, dindara saygılıydı.

Din tüccarına, *yobaza* asla müsamaha göstermezdi.

"Din, Allah ile kul arasındaki *bağdır,* softa sınıfının din simsarlığına asla müsaade edilmemelidir, dinden maddi menfaat temin edenler menfur (tiksinti verici) kimselerdir" diyordu.

1922.. . Saltanatın kaldırılması görüşmeleri yapılırken, *bazı* milletvekilleri "Mustafa Kemal halife olsun" teklifinde bulundu. Mısır *ve* Hindistan'daki Müslümanların da bu görüşte olduğu söylendi.

Sinirinden acı acı gülümsüyordu...

"Bunlar beni, başımda yeşil sarık, yüzümde uzun sakal, geniş bir cübbe içinde, elimde tespih, uhrevi bir adam yapmak istiyorlar. Hayrete şayandır, bunların kalın kafaları beni anlamıyor" diyordu.

Kadir geceleri oruç tutardı.

Ramazan'da şarkllı türkülü davetlere *ara* verirdi.

Kandil gecelerinde de öyle.

İçki içmezdi.

Akşam sofraları iftara dönüşürdü.

Yaşar Okur'u *çağırır,* Kur'an-ı Kerim okuturdu.

Yaşar Okur özel *hafızıydı.*

Tekkede yetişmiş, musiki eğitimi almış, *Saray'a* girmişti, sultan Reşad'ın Vahdettin'in *ve* halife Abdülmecid'in hanendesi *ve* başmüezziniydi. Cumhuriyet ilan edilince Ankara'ya gelmiş,

Cumhurbaşkanlığı Fasıl Heyeti Şefi olmuştu.

1930'da emekliye ayrıldı *ama,* Köşk'ten ayrılmadı.

Mustafa Kemal hiç kimsenin emeğini bedavaya getirmezdi... Gönüllü olarak çalışmaya devam eden hafızına 1930'tan itibaren ölümüne kadar her *ay* kendi cebinden 100 lira verdi. Emekli *hafız* maaşının iki katıydı.

Ramazan *ayı* boyunca Hacı Bayram Veli *ve* Zincirlikuyu camilerinde şehitlerimizin ruhuna hatim indirtirdi.

1932.. . Sadettin Kaynak hatıralarında şu çarpıcı bilgiyi aktarıyordu: "Ramazan *ayıydı.* Dolmabahçe'de büyük muayede salonunda *hafızları* toplamıştı. Gazi'nin elinde Cemil Said'in Türkçe Kur'an-ı Kerim'i vardı. Evvela *hafız* Kemal'e verdi, okuttu, beğenmedi. Ver bana, ben okuyacağım dedi. Hakikaten okudu. Hâlâ gözlerimin önündedir, askeri kumanda eder gibi, emir verir gibi bir ahenk *ve* tavırla okudu."

Referans aldığı kitaplardan biri, dönemin en ünlü şarkiyatçılarından Leone Caetani'nin *İslam Tarihi* eseriydi. Hazreti Muhammed'in liderliğinin, savaşlarının anlatıldığı bölümlerin altını çizmişti, "mühim" diye not düşmüştü. Altını çizerek okuduğu diğer bölümler *"oruç" ve "ramazan* bayramının *ortaya* çıkışı"yla alakalı satırlardı.

Bedir Savaşı'nı askeri açıdan incelemişti.

Kendi elleriyle haritasını çizmişti.

"Hazreti Muhammed'in peygamber olduğundan şüphe edenler şu haritaya baksınlar, Bedir destanı'nı okusunlar, bir avuç insanla mahşer gibi kalabalık ve alabildiğine zengin Kureyş ordusuna karşı kazandığı büyük zafer, fani insanların kârı değildir, Hazreti Muhammed'in peygamberliğinin en kuvvetli delilidir" diyordu.

Kur'an-ı Kerim'i tüm incelikleriyle bilirdi.

Orijinal Arapçasını defalarca okumuştu.

Türkçe ve Fransızca çevirilerini defalarca okumuştu.

Tefsir ederdi.

Mustafa Kemal'in tarih boyunca tüm devrimcilerden farkı, din'di... İslamiyete, inanç kavramına entelektüel seviyede kafa yormuştu.

Meclis kararıyla özel bütçe ayırarak, Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ettirdi, tefsir ettirdi, onbinlerce bashrtarak halka ücretsiz dağıttı. Kendi dilimizde anlaşılarak okunmasını sağladı.

İlk bilimsel hadis çalışmasını yaptırdı. Temel hadis kaynağı kabul edilen Buhari'yi Türkçeye çevirtti, yine onbinlerce ücretsiz dağıttı.

Halkın kendi dilinde kavrayarak, kendi dilinde hissederek camilere yönelmesi için çaba harcadı. Türkçe Kuran, Türkçe hutbe, Türkçe ezan okuttu.

«t

1931.. . Ramazanın lS'inci günüydü.

Yaşar Okur, Yerebatan Camisi'nde cuma namazını müteakip "müşfik ve rahim olan Allah'ın adıyla" diye başlayarak, tarihte ilk kez Türkçe Kuran okudu.

Ardından... *Hafız* Burhan, *Hafız* Kemal, *Hafız Zeki, Hafız* Nuri, *Hafız Rıza, Hafız* Fahri, *Hafız* Rifat beyler, Sultanahmet Camii'nde Türkçe Kuran okudu.

Cemaatin çok önemli bölümü, kadındı.

Hafız Rifat bey, Fatih Camii'nde tarihte ilk kez Türkçe *ezan* okudu.

İlk Türkçe hutbe, Süleymaniye Camii'nde okundu.

Kadir Gecesi'nde Ayasofya'da *30 hafız,* Türkçe Kuran okudu. *Ayasofya'ya* 100 bine yakın insan gelmişti.

Radyodan naklen yayınlandı.

"Müslümanların toplumsal hayatında hiç kimsenin özel bir sınıf olarak varlığını korumaya hakkı yoktur.

Kendilerinde böyle bir hak görenler, dini hükümlere *göre* hareket etmiş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur. Hepimiz eşitiz.

Dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz" diyordu.

1928.. . Güzel bir *yaz* günü İzmir vapuruyla Samsun'a gidiyordu, Sinop'a *uğradı,* Sinop Kalesi'nin yanında gölgeliğe oturdular, şehrin ileri gelenleriyle sohbet ediyordu.

"İçecek bir *şey* var *mı!"* diye sordu.

"Gemide buzlu bira *var"* dediler.

"Getirin" dedi.

Herkese ikram ettiler.

Herkes teşekkür ederek birasını alırken, bir kişinin almadığını, içmediğini gördü, dikkatini çekti.

"Siz niye buyurmadınız?" diye sordu.

İmamdı. *O* yüzden almamıştı.

"E canım bu sıcak havada böyle oturmasın, hocaya soğuk bir şeyler getirin" dedi. Ayran getirdiler. Sohbete devam ederlerken, aniden yine imama döndü. "Hocam bu sıcakta buzlu bira içilmez mi?" diye sordu. İmam "efendim haram" dedi. "Peki niye haram?" diye ısrar etti. İmam cevap veremedi. "Bunun hakkında bir ayeti kerime, bir hadisi şerif yok mu?" diye sordu. İmam gene cevap veremedi, samimi şekilde itiraf

etti, "paşam sana doğrusunu söyleyeyim, ben *buraya* muhacir geldim, iş aradım bulamadım, yapabildiğim kadar imamlık yapıyorum, senin sorduğun kadar derinini bilmem" dedi.

Mustafa Kemal bu samimi cevaba samimi karşılık verdi, *"aferin"* dedi, "Türk *ve* Müslüman yalan söylemez, yalan söylemediğin için seni affediyorum. Ama bak burası deniz kenarı, *buraya* bir ecnebi gelse, İslam dini hakkında soru sorsa, bihabersin. Müftü efendiye gideceksin, dersini alacaksın, sonra gelip seni imtihan yapacağım. Sen en büyük vazifede bulunuyorsun, bilgili olacaksın, için dışın temiz olacak" dedi.

Valiye döndü... *"Hocaya* benim tarafımdan iki takım elbise yaptırın" dedi.

Sonra kalabalığa döndü... İçkiyle alakalı ayeti okudu, mealini anlattı, herkes şaşırdı.

"Allah'ın men ettiği şeylerin damlası dahi haramdır, fakat Allah büyüktür, affedicidir, Allah kusurumuzu affetsin" dedi.

Birasını bitirdi, kalktı.

tt

Tevrat *ve* İncil'i okumuştu.

Eski Ahit *ve* Yeni Ahit, kütüphanesinde yer alıyordu.

İbrani, Keldani *ve* Yunan lisanlarından tercümeydi.

Agop Boyacıyan matbaası tarafından 1886'da basılmıştı.

*

Angelo Giuseppe Roncalli, piskopostu.

İstanbul'da Papalık temsilcisiydi.

“Din adamlarının dini kıyafetlerini sadece ibadet yerlerinde giymelerine" dair kanun çıkarılınca, devrim kanmalarına tereddütsüz saygı gösterdi, hiçbir kurumsal imtiyaz talebinde bulunmadı, Türkiye'de sivil kıyafetle dolaşan ilk din adamı oldu.

Mustafa Kemal, bu uyumlu davranışı nedeniyle piskopos Roncalli'ye iki takım elbise, bir pardösü, bir fötr şapka hediye etti.

Piskopos, Türk dostuydu.

Ders aldı, akıcı Türkçe öğrendi.

Günlük tutuyordu. Yıllar sonra kitaplaştırılan hatıralarına göre, Mustafa Kemal devrimlerini hayranlıkla takip ediyordu.

"Burada yepyeni bir dünya var" diyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nde son derece rahat yaşadığını, kendisini rahat hissettiğini, hatta, Hıristiyan din adamı olmasına rağmen asıl sıkıntıyı Yunanistan'da yaşadığını, Yunanistan'a girmekte güçlük çektiğini anlatıyordu. Günlüğüne defalarca "Türkleri seviyorum" diye yazmıştı.

1953'te Papa oldu!

Türkiye sevgisi nedeniyle "Türk Papa" olarak anıldı.

"Hayatımın en güzel 10 yılını Türkiye'de geçirdim, barışçıl ve dingin'di, beni bir tek kimse, bir tek

gün bile kırmadı, sadece sıcak alaka, dostluk, samimiyet ve anlayış gördüm" diyordu.

Mustafa Kemal döneminde kurulan dostane ilişki sayesinde, Mustafa Kemal'in takım elbise hediye ettiği Türk Papa sayesinde... Tarihte ilk kez Türkiye'yle Vatikan arasında diplomatik ilişki kuruldu.

*

1932-33 arasında Türkiye'de görev yapan Amerikan büyükelçisi Charles Sherrill, 1934'te kaleme aldığı Atatürk biyografisinde şunları yazmıştı: “Mustafa Kemal'in din bahislerinden hoşlanmadığı söylenirdi. Halbuki benimle bu konuya dair gayet serbest ve uzun uzadıya konuştu. Bütün Türkler kendi kendilerine okuyup anlayabilsinler diye Türkçeleştirmiş, Kuran gibi büyük bir kitabın kapılarını ardına kadar açmıştı.

Fevzi Paşa 22 gün 22 gece fasılasız devam eden Sakarya Savaşı boyunca bir tek defa bile namazım ihmal etmemişti, Tanrı'ya dualarını sürdürmüştü, bu ağırbaşlı cesur komutan, askerlerinin moralini yükseltmek için mevziden mevziye dolaşarak, erlerine Kuran' dan parçalar okumuştu. Aynı derece soğukkanlı ve savaşta bir an bile cesaret ve azmini

kaybetmemiş olan İsmet Paşa da Fevzi Paşa gibi dinine yürekten bağlı bir Müslüman'dı. Bu iki dindar komutan, Mustafa Kemal'in en yakın iki generaliydi."

Sakarya Savaşı'nın en kanlı günleriydi.

Çadırında harita üzerinde çalışıyordu.

Yaverine emretti, “çok acele Fevzi Paşa'yı çağır" dedi.

Yaver Muzaffer Kılıç atına bindi, dörtnala Fevzi Çakmaklın çadırına gitti, içeri girdiğinde paşayı yüksek sesle Kuran okurken buldu, sırtı kapıya dönüktü. Ne yapacağına karar veremedi, seslenmedi, geri döndü, durumu anlattı.

Mustafa Kemal “dokunma" dedi...

"Kuran okurken rahatsız etmeyelim."

Kurtuluş Savaşı boyunca emrindeki paşalarla birlikte, *hafızlara* Kuran okutup dinlerdi. Hatıra defterinde tarih tarih notlar vardı.

"9 mart perşembe, İsmet Paşa geldi, evvela yemek, sonra ertesi günün hareketi kararlaştırıldı, ondan sonra *hafıza* Kuran okuttuk."

“10 mart cuma, İsmet, Yakup Şevki *ve* Selahattin paşalar gelmişlerdi, beraber yemek yedik, *hafıza* Kuran okuttum."

"*17* mart cuma, karargâha avdet, saat 8'e kadar *yalnız* kaldım, Mustafa Abdülhalik bey geldi, *hafıza* Kuran okuttuk."

"20 mart pazartesi, İsmet Paşa'yla beraber bize geldik, Fahrettin Paşa *ve* erkan-ı harbi yemeğe davet etmiştim, *hafıza* Kuran okuttuk."

Mevlevi felsefesiyle ilgiliydi.

Harp okulunda öğrenciyken Selanik'e izne geldiğinde mutlaka Mevlevihaneye gider, sema izlerdi. Sema sırasında Tanrı'ya dönerek yaklaşmayı "Türk dehasının bir ifadesi" olarak görüyordu.

1923'te Konya'da Mevlevihaneye uğradı. *Ziyaretçi* defterine "Türk medeniyetinin ana kaynaklarından biri" diye *yazdı.*

Mevlânâ'yı "büyük reformist" olarak nitelendiriyordu.

Ancak, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'i babasından bile üstün görüyordu. Çünkü "eserlerini Türkçe *yazdı" diyordu.*

1919.. . Sivas Kongresinden sonra Ankara'ya giderken, güzergâhı *bizzat* belirlemiş, Hacıbektaş'ta konaklamıştı. Böylece, Osmanlı'nın *yüzyıllardır* Alevilere karşı yürüttüğü yok sayma, baskı *ve* kırım politikasını tarihe gömmüştü.

Cemalettin Çelebi tarafından ağırlanmış, Cem töreni izlemişti. Dedebaba postunda oturan Salih Niyazi Baba'yı ziyaret etmişti.

En yakın adamlarından olan Kılıç Ali'nin asıl ismi Asaf'tı. İlk tanıştıklarında özgeçmişini incelerken, Asaf'ın üstünü çizmiş, nüfusa kayıtlı olduğu Beşiktaş'taki Kılıçali semtinin de altını çizmişti.

“Artık Asaf masaf yok, sadece Kılıç Ali var, malumundur ki Hazreti Ali'nin diğer ismi Kılıç'tır, hem de Allah'ın keskin kılıcı... Böyle bir birleşme olur da insan başka ismi nasıl taşır?"

1926.. . Mekke'de İslam kongresi toplanacaktı. Türkiye Cumhuriyeti de davet edilmişti.

Ankara'nın delege gönderip göndermeyeceği tüm dünyada merak konusuydu.

Mustafa Kemal hiç tereddütsüz “elbette katılacağız" dedi.

İstanbul milletvekili Edip Servet Tör'ü çağırdı.

“Mekke'ye gidip bizi temsil edeceksin, Türk'sün ve Müslüman'sın, Türklük Müslümanlığın öncüsü ve kılavuzudur, Müslüman milletleri medenileşmekten alıkoyan batıl itikatları yıkmak için Mekke'ye şapka ile gireceksin, kara taassup seni parçalamaya bile kalksa, başını vereceksin, fakat eğilmeyeceksin" dedi.

Mesele tabii ki şapka değildi...

Bağnazlığın dayatılmasına, din'le alakası olmayan konuların sanki din kuralıymış gibi kabul edilmesine karşı tavır koyuyordu.

Mekke'de şapkayla dolaşılması yasaktı, hayal bile edilemezdi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kararı dünya çapında haber oldu. Ve, Edip Servet Tör, Mekke'ye şapkayla girdi.

Herhangi bir sorun yaşanmadığı gibi, tam tersine, dünyadaki tüm Müslüman ülkelerin en çok itibar gören delegesi oldu.

Manevi kızı Nebile'ye yasin okuturdu.

Ezan dinlemeyi çok severdi.

1928.. . Mithat Cemal Kuntay hatıra defterine şu notu düşmüştü: *"Uzun* bir gecenin sabahında, güneş doğarken çok müstesna bir hadise oldu. *Gazi,* manevi kızından rica etti, Nebile hanım sandalyenin üstüne çıktı, sabah ezanı okumaya başladı. Baktım, Nebile hanımın ses damlalarına gözyaşı damlaları karışıyordu, *Gazi ağlıyordu."*

Rahmetli olduğunda, vasiyetnamesi dışında kalan *bazı* değerli eşyaları iki kasa içinde *Ziraat* Bankası'na teslim edilmişti. Bu kasalar Anıtkabir'e aktarılmak üzere *1953* yılında açıldı. Değerli taşlarla süslü *ağızlık,* sigara tabakası, kol düğmesi, saat gibi eşyaların yanında, Ayet-el Kürsi'nin *yazılı* olduğu pirinç tanesi çıktı.

e

Mustafa Kemal hakkında uydurulan en vahim yalanlardan biri, "dinsiz olduğu, din düşmanı olduğu, dindarlara baskı *yaptığı"* yalanıdır.

Nesilden nesile tekrarlanan, sürekli gündemde tutulan bu yalanın *kaynağı,* Mustafa Kemal'in bileğini bükemeyen emperyalizminin

+

Din düşmanı gibi göstererek halkın gözünden *ve* gönlünden düşürmeyi amaçlayan *algı* projesi, zannedildiği gibi vefat ettikten sonra değil, Mustafa Kemal henüz hayattayken

başlatıldı. *Lozan* Antlaşması imzalanır *imzalanmaz,* devreye sokuldu.

Ortadoğu uzmanı Alman diplomat Kurt Ziemke,

1930 yılında yazdığı *Yeni Türkiye* isimli kitabında, İngiliz projesini şöyle anlatıyordu:

“Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya ve Türkiye mahvolmuştu, her iki ülke de teslim olmak zorunda kalmışlardı. Şu anda birbirinden çok farklı durumda bulunuyorlar. Almanya'da devletin temel sistemi yıkılmıştı. Türkiye'de ise Türk milli mücadelesinden sonra Kemalizm'in temel prensipleriyle Türk milli devleti oluşturuldu.

İngilizler Musul' da hedeflerine ulaşmak için bir yandan Türkiye'deki ayrılıkçı hareketlere destek verirken, bir yandan Kemalist akımın yayılmasını engelleyecek önlemlere başvurmuşlardı. Yapılması gereken, Kemalist Cumhuriyet'in hem din düşmanı hem Kürt düşmanı olduğu temasını ortaya atıp, işlemekti."

Mustafa Kemal'i hedef alan bu algı projesinin iki amacı vardı.

Bağımsız Türkiye'nin kendine müttefikler bulduğunu, ekonomisinin sıçrayarak büyüdüğünü, halkın eğitim seviyesinin hızla yükseldiğini görüyorlardı, Avrupa'da faktör olmasını önlemeye çalışıyorlardı.

Öbür taraftan, Libya, Tunus, İran, Afganistan, Cezayir, Mısır gibi Müslüman ülkelerin Türkiye Cumhuriyeti'ni örnek aldığını görüyorlardı, Mustafa Kemal devrimlerinin sirayet etmesini önlemeye çalışıyorlardı.

Tarikatları, cemaatleri, bölücü aşiretleri maşa gibi kullanıyorlardı. Dışarıdan gelip yenemeyenler, içeriden çözmeyi deniyordu.

*

Mustafa Kemal'in tarihteki ilk biyografisi 1932'de yazıldı.

İngiliz istihbarat subayı tarafından kaleme alındı!

İngiltere'de basıldı.

Harold Courtenay Armstrong... Yüzbaşıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda Kut'ül Amare'de Türk birliklerine esir düşmüştü, hücre hapsi yatmıştı, bu yüzden kişisel nefreti vardı. Rüşvet vererek esir kampından kaçtı, işgal edilen İstanbul'da görev yaptı, yakalanan Kuvvacıları kurşuna dizdirmekten zevk alırdı.

Yazdığı kitabın adı kısaca *Bozkurt* olarak bilinir... Oysa orijinal adı *Bozkurt, Mustafa Kemal, Bir Diktatörün Hususi Hayatının Tetkiki'ydi.*

Adından da gayet net anlaşılacağı üzere,

Milli Mücadele'de yaşanan tarihsel süreci değil, doğrudan Mustafa Kemal'in özel hayatını hedef alıyordu.

"Diktatör" diyordu.

Hatta "gelmiş geçmiş diktatörler arasında en azılısı" diyordu.

Saldırgan bir üslup kullamnıştı.

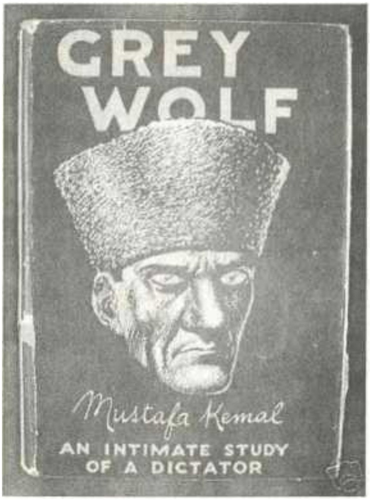
"Serkeş, insafsız, itici tavırlara sahip" diyordu.

"Dostluğa değer vermeyen biri" diyordu.

Belge yoktu, tanık yoktu.

Mustafa Kemal'in İslamiyetle alakalı görüşleriymiş gibi, aslı astarı olmayan, mesnetsiz cümleler monte ediyordu.

Kaynağı belirsiz hayal ürünü bilgiler veriyordu.

Anne babasıyla, doğduğu evle alakalı anlattıklarının bile gerçekle alakası yoktu. Öğrenciliğine dair, arkadaşlarıyla ilişkisine dair, Latife'yle evliliğine dair anlattıklarında maddi hatalar vardı.

Alkol, kadın konularında kasıtlı karalama vardı.

Uydurma diyaloglar vardı.

Bugün farklı kapak fotoğraflarıyla basılıyor. Orijinal kapağında kullanılan Mustafa Kemal illüstrasyonu bile korkunçtu, ürperticiydi.

Yakından tanıyormuş gibi yazmıştı ama, o da yalandı.

Mustafa Kemal'in çevresinden bile tanıdığı yoktu.

Latife'ye mektup yazıp, görüşme talebinde bulunmuştu. Cevap bile alamamıştı. Latife'yle hiç bir araya gelmemiş olmasına rağmen, sanki Latife'den duymuş gibi anlattığı bölümler vardı.

Armstrong'un çarpıtmalarla, yönlendirmelerle dolu *Bozkurt* kitabı, Mustafa Kemal karşıtlarının temel referans kaynağı oldu.

Kitapta yer alan asılsız iddiaların, şüphe uyandıran imaların, önyargıların tamamı belgelerle tanıklarla çürütüldü.

Hatta, Mustafa Kemal kitabın orijinalini getirtti, okudu, yalanlarla-iftiralarla alakalı düzeltmelerini bizzat yaparak, gazeteci Necmettin Sadak'a anlattı, 1932'de *Akşam* gazetesinde yayınlandı.

Tüm bunlara rağmen, Mustafa Kemal aleyhinde yazılan karalama kitaplarında hep *Bozkurt'a* atıfta bulunuldu.

“Şu kitabınızdaki şu iddianızın kanıtı nedir?” diye sorulduğunda, daima *Bozkurt* kitabı kanıt olarak sunuldu, daima "oradan alıntı yaptım” denildi.

Atatürkçü maskesiyle Türk basınında boy gösteren *bazı* gazeteciler tarafından, "Atatürk'ü putlaştırmayalım, insani taraflarım görelim, insani kusurlarıyla sevelim" falan denilerek, *Bozkurt* odaklı belgeseller bile çekildi.

t

Mustafa Kemal'e yönelik sapıkça ithamların yer *aldığı,* gelmiş geçmiş en *ağır* iftiraların atıldığı kitap *da, 1968* yılında, yine İngiltere üzerinden piyasaya sürüldü.

Rıza Nur. .. Hekimdi. Milletvekiliydi.

Lozan Konferansı'na delege olarak katılmıştı.

Mustafa Kemal'e yönelik başarısız İzmir suikastından hemen sonra *apar* topar yurtdışına gitti. *12* yıl Mısır'da yaşadı.

Mustafa Kemal tarafından Nutuk'ta adı sam verilerek açıkça suçlandı. Balkan Savaşı'nda vatana ihanet ettiği, Arnavutları Türklere karşı kışkırttığı, Arnavutların ayaklanması için *gizli* faaliyet yürüttüğü ortaya çıktı.

Yurtdışına kaçtıktan bir yıl sonra Nutuk'ta böyle deşifre edilince, Mustafa Kemal'e karşı iyice kinlendi, delicesine nefret ediyordu.

1928'de oturdu, kitap *yazdı.*

"Hayat ve Hatıratım" adım verdi.

İki bin sayfaydı, *güya* anılarını anlatıyordu.

Bir yalanın bir başka yalan tarafından çürütüldüğü, akıl *almaz* hezeyanlarla dolu bu kitapta... Mustafa Kemal'e hem "eşcinsel" diyordu hem "kadın düşkünü" diyordu.

Bir sayfada "bir kıza tecavüz ettiğini" söylerken, bir başka sayfada "erkeklerle ağaç altlarında şehvetle öpüştüğünü" anlatıyordu.

"Çankaya köşkünü kerhaneye çevirdiğini, 30 kadınla birlikte mum söndü yaptığını" öne sürüyordu. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının gizli evler kiralayıp fuhuş yaptıklarım, milletvekillerinin "pezevenklik" yaptığım, bu fuhuş evinin polis tarafından basılıp mühürlendiğini anlatıyordu.

Bazı milletvekillerinin bakan olabilmek için öz kızlarını Mustafa Kemal'e verdiklerini anlatıyordu. Mustafa Kemal'in beğendiği kadın öğretmenleri fahişe yaptığım, kız mekteplerini dolaştığını, nerede kız görüp gözüne kestirirse "eşkıya gibi omuzlayıp götürdüğünü" anlatıyordu.

Mustafa Kemal için "ayyaş" diyordu.

Sabah akşam "körkütük" gezdiğini söylüyordu.

Mustafa Kemal'in "para canlısı" olduğunu söylüyordu.

"Şahsi servet yaptığım" söylüyordu.

Zübeyde hamının "fahişe" olduğunu bile söylüyordu.

Selanik'te "kerhanede çalıştığını" söylüyordu.

Babasının Ali Rıza bey olmadığını, Abdoş diye biri olduğunu, Abdoş'un da Sırp veya Bulgar olduğunu söylüyordu.

Zübeyde'nin bu Abdoş'un eşi değil, metresi olduğunu, Mustafa Kemal'in "piç" olduğunu, bu nedenle mirastan pay alamadığını söylüyordu.

Öylesine saplantılıydı ki ... "Kendi karısının namussuz bir kadın olduğunu, karısının evdeki kızları çırılçıplak

soyup dans ettirdiğini, kendisini başka erkeklerle aldattığını" söylüyor, *"galiba* bu boynuzlamada Mustafa Kemal'in parmağı *var"* diyordu.

Bir başka sayfada kendisinin eşcinsel olduğunu itiraf ediyor, "Harbiyeli bir çocuğu düşünmeden edemediğini, aklından hiç çıkmadığını" anlatıyor, *"bu* çocuğa âşık oldum, bu aşkın sonu livatadır" diyordu.

Okurken gözlerinize inanamadığınızdan eminim.

Aynen bunları *yazıyordu.*

Aklınca parti programı hazırlamıştı... "Hilafet yeniden tesis edilecek, ırk müdürlüğü kurulacak, Türk olmayanlar memuriyetten çıkarılacak, kalıtsal hastalığı olanlar kısırlaştırılacak, kadın erkek eşit sayılmayacak, dans yasaklanacak, Nutuk toplattırılıp imha edilecek" diyordu.. Ruh sağlığını özetlemek için sırf bu satırlar bile yeterliydi.

Kitabı yayınlamadı.

Ya ne yaptı?

1935 yılında British Museum'a teslim etti.

Teslim ederken şart koştu...

"1960 yılına kadar yayınlanmayacak" dedi.

Neden böyle bir şart koştu?

Adı geçen tüm şahitlerin *1960* yılına kadar vefat edeceğini, yalanlarım yalanlayacak kimse kalmayacağını düşünüyordu.

Yoksa, yurtdışındaydı.

İstediği yayınevine gider, istediği *zaman* yayınlatırdı.

Nefretini, kinini gelecek kuşaklara bırakmak istemişti.

1942'de öldü.

Bu sapıkça iftiralarla dolu kitabı, *1968* yılında Kadir Mısıroğlu tarafından Türkiye'de yayınlandı. Güya

"Altındağ Yayınevi" adında bir yayınevi tarafından basılmıştı. Oysa böyle bir yayınevi yoktu. Hayaliydi.

"Rıza Nur'un British Museum'a bıraktığı hatıralarının mikrofilmi elime geçti, ben de yayınladım" diyordu.

Bu kitap Rıza Nur tarafından mı yazıldı?

Ne kadarı onun tarafından yazıldı?

Hangi montajlar yapıldı?

Türkiye'ye hangi eller ulaştırdı?

Muamma olarak kaldı.

Tek bilinen gerçek şu.

Mustafa Kemal hakkındaki akıl almaz iftiraların yer aldığı Rıza Nur'un kitabı... Alman diplomat Kurt Ziemke'nin 1930 yılında yazdıkları gibi, istihbarat subayı Armstrong'un *Bozkurt'ta* yazdıkları gibi, İngiltere kaynaklıydı.

Çocukluğu, gençliği yatılı okullarda geçti.

Hayat boyunca cephelerde, savaşlardaydı.

Hep olumsuz fiziki şartlarda yaşadı.

Bu nedenle, ömrü boyunca sağlık sorunlarıyla boğuştu.

Manastır'da, henüz 15 yaşındayken sıtmaya yakalandı.

Tek başına evine gidemeyecek haldeydi.

Annesi Zübeyde geldi, Selanik'e götürdü.

Üç ay rapor verdiler.

İki ay ateşler içinde, kendini bilmez şekilde yattı.

Ölümden ilk dönüşüydü.

1909'da Gülhane Hastanesi'ne yattığını biliyoruz.

Ama neden hastanelik olduğunu bilmiyoruz.

Not defterine sadece "\5 Mayıs'ta Gülhane Hastanesi'ne yattım, 18 Mayıs'ta çıktım" diye yazmıştı. Doktor kontrolünde ilaç tedavisi gerektiren bir rahatsızlığı olduğu kesindi.

1911'de Trablus'a doğru yola çıkmak için son hazırlıkları yaparken, at tepmesi sonucu yaralandı, İskenderiye'de hastaneye kaldırıldı.

15 gün boyunca dönemin ünlü Yunan doktoru Çeçani tarafından tedavi edildi. İstanbul'a, Salih Bozok'a *yazdığı* mektubunda "hayvandan vurulduk!" diyordu.

1912'de Derne'deyken dişlerinden rahatsızlandı.

Çürükleri vardı, apse yapmıştı.

Diş hekimi yoktu.

Kendisi gibi kaçak olarak Trablus'a gelen *Kızılay* kafilesindeki cerrah Mim Kemal tarafından tedavi edildi.

Deme'de Kasr-ı Harun harabelerini ele geçirmek için vuruşurlarken, şarapnelden sıçrayan kireçtaşı parçası sol gözüne girdi.

Gözünün içi kan doldu, çevresinde yanıklı *yara* oluştu.

Mendille bağlattı.

Çarpışmayı bırakıp, hastaneye gitmek istemiyordu.

Tabip *yarbay* İbrahim Tali bey, muayene için çadırına geldi. Portatif karyolasında oturuyordu. Belli etmemeye çalışıyordu ama ağrısı yüzünden okunuyordu, morarmaya başlayan sol gözünü açamıyordu, üstelik ateşi çıkmıştı.

İbrahim Tali bey *"gözünü* kaybedebileceği" konusunda ikna etti. Kızılay'ın sahra hastanesine yatırıldı. *Göz* doktoru Ahmet Münir bey tarafından tedavi edildi, bir *ay* sonra çıkabildi.

Üç *ay* sonra sol gözünde şiddetli *ağrılar* nüksetti.

Gün ışığına bile bakamıyordu.

Gene mendille bağlattı.

Doktorlar Mısır'a gitmesini tavsiye etti, nafile... Gitmedi.

"Biraz dinleneyim geçer" diyordu.

Kuşçubaşı Eşref bey, o günlere dair hatıralarında şunları yazmıştı: "Mustafa Kemal bey sol gözüne giren kireç parçasıyla hastalanmıştı. İskenderiye'den Mısırlı prens Ömer Tosun paşanın gönderdiği ilaç sandığından çıkan asit borikle yaptığımız tedavi işe yaramamıştı.

Ağrısı başladığı zaman ne oturabiliyor ne yatabiliyordu. Doktorlar acilen yetkili bir göz uzmanı tarafından muayene edilmesi gerektiğini kararlaştırdı, AvusturyalI profesör Fuchs'a gitmesi istendi. Mustafa Kemal karşı çıktı. 'Bu hayati devirde sizleri yalnız bırakıp nasıl giderim, zaten kaç kişiyiz' diyordu."

Bu haldeyken, vuruldu...

Kendisinin yazdığı *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal* kitabında vurulmasını şöyle anlattı: "Teğmen Kasım komutasındaki yedi kişilik Aile-i Mansur ve Sellavi mücahitlerini alıp, boyun noktasını işgal ederek geri çekilme hattımızı kesmek isteyen düşmanın üzerine taarruz ettim. Saat on buçukta düşmanın iki taburuyla çarpıştık, düşman ricat etmek zorunda kaldı. 100 kadar mücahit ve muhafız askeriyle, düşmanın Eritre taburuna taarruz ettim. Beş yüz metreye kadar yaklaştım. Siperlerden üzerimize ateş açıldı. Sağ kolumdan kurşunla yaralandım. Çok kan kaybediyorsam da, askerin manevi kuvvetini bozmamak

için harp hattından çekilmeyeceğim. Ölürsem, yanımda bulunan Remzi efendi benim kuvvetimi de idare eder."

Kasım 1912... Trablus'tan ayrıldı, Mısır üzerinden Viyana'ya gitti. Dönemin en ünlü göz hekimi Profesör Ernst Fuchs tarafından sol gözünden ameliyat edildi. 10 gün orada kaldı, İstanbul'a döndü.

Ağustos *1915...* Conkbayırı'nı temizlemek için süngü hücumu başlatmıştı, karşıdan da yoğun top atışı vardı. Göğsüne bir şey çarptığım hissetti. Üniforması yırtılmıştı, kan yayılıyordu, sağ cebindeki saatine şarapnel isabet etmişti. Can arkadaşı Conker yanbaşındaydı, başından aşağı kaynar sular döküldü, "vuruldun" diye mırıldandı. Mustafa Kemal, Nuri'nin *ağzını* kapattı, "sus" dedi.

Eylül *1915...* Çanakkale'deydi. Günlerce gecelerce yağmur altında kalmışlardı, *ağır* şekilde üşütmüştü, yüksek ateşi vardı, titriyordu, öksürükten neredeyse ciğerleri parçalanıyordu.

Derne'deyken ilk *göz* muayenesini yapan tabip *yarbay* İbrahim Tali bey bu defa Çanakkale'deydi, hatıralarına şunları *yazdı:* "Kendisini ciddi surette hasta buldum, göğsünden çok rahatsızdı, çok üzüldüm, İstanbul'da tedavi edilmesinde ısrar ediliyordu, kabul etmiyordu."

Liman von Sanders duymuştu, çadırına ziyarete geldi.

Mustafa Kemal bitkin halde yatıyordu.

Alman general derhal emir verdi, Almanya'nın İstanbul büyükelçiliğinde görev yapan özel doktoru Ernest Jackh'ı getirtti.

Doktor Jackh ilk muayenesinden sonra hatıra defterine şu notu düştü: "Mustafa Kemal *ağır* surette hastaydı, *malarya'ya* (sıtma) yakalanmıştı, o kadar zayıflamıştı ki ilkin tanıyamadım."

İyileşmesi *20* gün sürdü.

Üstüne, İstanbul'da annesinin evinde bir hafta yattı.

1918.. . Pera Palas'ın 101 numaralı odasında bir aydır böbrek *ağrılarıyla* kıvranıyordu. Vahdettin'le Almanya seyahatinden döndüğünden beri çekiyordu.

Sol böbreğinde koli basiline *bağlı* iltihap saptandı.

İstanbul il sağlık müdürü olan doktor arkadaşı Rasim Ferit'in önerisiyle Viyana'ya gitti. Cottage Sanatoryumuna yattı.

Avrupa'nın en ünlü ürologu Profesör Otto Zuckerkandl tarafından muayene edildi. Üç hafta tedavi altında tutuldu. Şikâyetleri biraz azaldı ama, kaplıca kürleri için Karlsbad'a gitmesi önerildi.

Profesör Zuckerkandl'ın referansıyla Profesör Vermer'in kontrolü altına girdi. 25 gün boyunca kaplıca tedavisi gördü, buhar banyosu ve çamur banyosu yaph, bol bol mineralli su içerek, diyet yaph.

Şubat 1919... Samsun'a gitmek üzere son hazırlıklarını yaparken, İspanyol nezlesine yakalandı, yüksek ateşle yanıyordu.

Nezle deyip geçmeyin... 1918'de ilk defa ABD New Mexico'da görülmüş grip salgınıydı, aniden dünyayı sarmıştı,

kitlesel ölümlere yol açıyordu. ABD'de 675 bin kişi, İngiltere' de 250 bin kişi, Fransa'da 400 bin kişi, Hindistan'da 17 milyon kişi hayatım kaybetmişti. Osmanlı topraklarını da kasıp kavuruyordu, istatistik olarak net rakamı bilmiyoruz ama, ölen öleneydi. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle tüm Avrupa' da sansür uygulanıyordu, İspanya dünya savaşına katılmadığı için bu korkunç salgın haberini sadece İspanyol basını yazıyordu, bu nedenle "İspanyol nezlesi" diye isimlendirilmişti.

Samsun'a birlikte çıkacağı arkadaşlarından doktor Refik Saydam tarafından tedavi edildi. Ölümcül sonuç söz konusu olduğu için hassas şekilde takip ediliyordu, kan alınıyor, tahliller yapılıyordu. Bir ay sürdü. Çok sıkılmıştı. "Beni askeri okula alırken bile böyle sıkı muayene etmediler" diye yakınıyordu.

Nisan 1919. .. Samsun'a gitme arifesinde şiddetli mide rahatsızlığı geçirdi, sancı krizleri yaşıyordu. Muhtemelen,

uykusuz günler geceler, gerginlik, düzensiz beslenme, aşırı kahve ve aşırı sigaranın neticesiydi. Anca 17 günde normale dönebildi.

Mayıs 1919. .. Samsun'a çıktı, sıtmaya yakalandı.

Ömrü boyunca yakalandığı ll'inci sıtmaydı.

Tersiyana cinsiydi, ateşi nöbetler halinde iniyor, yükseliyordu.

Yatıp dinlenmeye vakti yoktu, mecburen ayakta geçirdi.

Bir yıl sonra 1920'de Ankara Cebeci Hastanesi'nde doktor Arif İsmet Çetingil tarafından yapılan tahlillerinde ortaya çıktı ki, kanında hâlâ sıtma mikrobu vardı.

Nisan 1920... TBMM'nin açıldığı günlerde böbrek sancılarıyla kıvrana kıvrana dolaşıyordu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu o günleri şöyle yazmıştı: “O arbedede bir de böbrek hastalığı vardı. Istırap çeker, belini tutardı. Sıkı tedavide bulunması lazım geldiği halde sabaha kadar orada otururdu. Doktorlar sıcak suya girsin demişti, sıcak suya girmek için banyo yoktu. Tenekeden bir banyo yapmışlar, oraya yatırırlardı, biraz açılırdı. Ondan sonra gene meclise gelip laf anlatması lazım gelirdi."

Mart 1921... İkinci İnönü Savaşı sırasında sol yanağında çıban çıktı, aniden büyüdü. Operatör doktor Ömer Vasfi bey tarafından çıban delindi, iltihabı aletle emildi. Aynı dönemde kulak ağrısı çekiyordu.

16 Ağustos 1921... Sakarya Savaşı arifesinde Polatlı'da ayağı üzengideyken atı ürktü, sırtüstü düştü, sol kaburga kemiklerinden üçü kırıldı. Ciğerine baskı yapıyor, nefes almasını güçleştiriyordu.

Yaveri Muzaffer Kılıç göğüs kafesini tahta parçalarıyla sardı. İple bağladı.

Cebeci Hastanesi'ne gitti, röntgen çekildi.

Kırık bölgesinde kan birikmişti.

Hastanede yatmayı kabul etmedi, bandaj yaptırdı.

17 Ağustos sabahı cepheye hareket etti.

Mart *1922...* Akşehir'deyken böbrek rahatsızlığı nüksetti. *15* gün ilaç tedavisi gördü. Not defterine şunları *yazdı:* "Sol böbreğim mustarip ediyordu, derhal *yatmaya* mecbur oldum,

doktor Hulusi bey geldi, *fazla* olarak kalbimde ritm bozukluğu buldu, bütün gece mustarip."

Akşehir'deki *15* günlük ilaç tedavisine rağmen sancıları azalmadı. Ilgın kaplıcalarına gitti, iki gün kaldı, üroloji uzmanı tabip binbaşı İhsan Arif Derman'ın nezaretinde *biraz* olsun rahatladı.

11 Kasım *1923...* Latife'yle birlikte Çankaya'da öğle yemeği yiyorlardı. Aniden elini göğsüne götürdü, *yüzü acıyla* kasılmıştı, sol kolundan göğsüne doğru şiddetli *ağrı* hissediyordu. Tesadüfen doktor Refik Saydam da masadaydı, kalp ilaçları *ve* morfinle müdahale etti. *20* dakika kadar uzandı. "Geçti" dedi, tetkik yapılmasına izin vermedi.

Hemen iki gün sonra bahçede dolaşırken yine fenalaştı, göğsünde aynı *ağrıyı* hissetmişti. Tedavi filan kabul etmediği için, hiç olmazsa dinlenmesi konusunda *zorla* ikna edildi. İzmir'e gitti, Latife'nin köşkünde iki *ay dinlendi.*

29 Ekim *1923...* Cumhuriyet ilan edildi. Meclis'teki teşekkür konuşmasını şaşırtıcı derecede kısa tuttu. Çünkü, di - protezlerini yeni takmıştı, henüz alışamamıştı, konuşurken hem damağını acıtıyordu hem de ıslık sesi çıkıyordu.

Savaş dönemlerinde mecburen ihmal ettiği diş eti sorunları yüzünden, dişlerini erken kaybetmişti. Üst dişleri komple hareketli protezdi.

Dişlerinin ölçüsü o zamanın ilkel şartlarında alçı'yla alınmıştı. Protez Fransa'da yaptırılmıştı. Ayrıca iki altın kaplama dişi vardı.

Gençliğinden beri diş hekimi Sami Günzberg'e giderdi, muayenehanesi İstiklal Caddesi'ndeydi. Ama son dönemlerinde dişleri öylesine sorunluydu, öylesine sık hekim gerekiyordu ki, Dolmabahçe Sarayı'na dişçi koltuğu getirilmişti.

Rahmetli olmadan üç *ay* önce, gene böyle diş eti iltihaplanması yaşıyordu. Sami Günzberg geldi. Üst damağa cerrahi müdahalede bulunurken, kanama başladı. Bir türlü durduramadı. Yılların tecrübeli hekimi Sami Günzberg heyecandan düştü bayıldı iyi mi... Apar topar doktor Mim Kemal çağırıldı, kanama durduruldu.

1923'ten itibaren burun kanamaları başlamıştı.

Pamuk tıkiyor, sırtüstü *uzanıyor,* böyle böyle idare ediyordu.

Köşkün çalışanlarını tembihlemişti...

Kanlı havlular, yastıklar gizlice yıkanıp ütüleniyordu.

Yaverlerinin, dolayısıyla doktorların haberi olmuyordu.

27 Mayıs *1927...* Üçüncü defa kalp spazmı geçirdi.

Refik Saydam'ın önerisiyle Berlin Tıp Fakültesi direktörü Profesör Friedrich Kraus *ve* Münih Tıp Fakültesi direktörü Profesör Ernst von Romberg, Ankara'ya getirildi. Konsültasyon yapıldı.

"Sigara yüzünden" denildi.

"Babasını çok genç yaşta kaybetmiş, annesini kalp yetmezliğinden kaybetmiş, sağlam bünyesi olmasına karşın

dikkatli davranmalı, sigarayı derhal bırakmalı" denildi. Bu teşhis *ve* tavsiye maalesef hiçbir işe yaramadı.

1936.. . Bacaklarında kaşıntılar başladı.

Dayanılmazdı.

Karaciğer yetmezliğinin belirtisiydi ama, kondurulmadı.

“Karıncalar yüzünden oluyor" zannedildi!

Bu tuhaf fikir kimden çıktı bilmiyoruz ama, o gün itibariyle apaçık arazinin ortasında yer alan Çankaya Köşkü'nde gereğinden fazla karınca vardı, bu fikir herkese makul gelmişti.

Dip köşe ilaçlama yapıldı.

Hem de öyle böyle değil...

Askerî harekât yapar gibi ilaçlama yapıldı.

Milli Savunma Bakanlığı Sağlık İşleri Dairesi Zehirli Gaz Şubesi'nden görüş alındı. Gemilerde fare öldürmek için kullanılan hidrosiyanik asitte karar kılındı. Yavuz zırhlısından uzman subaylar getirildi.

Mustafa Kemal Yalova'dayken Çankaya ilaçlandı.

Bütün pencereler kapılar zamklı bezlerle kapatıldı.

İçeriye yoğun gaz verildi, 48 saat böyle tutuldu.

Havalandırıldı, dedektörlerle kontroller yapıldı.

Yetmedi, köşkün zemini kreozot solüsyonuyla yıkandı.

Beş gün sürdü.

Elbette karıncalarla alakası yoktu.

Kaşıntılar şiddetini arttırarak devam etti.

Bacaklarında yaralar oluştu.

Cildiye uzmanları çağırılıyor, merhemle çare aranıyordu.

Yine karaciğer yetmezliğine bağlı olarak burun kanamaları da durdurulamaz hale gelmişti. Koterizasyon yapılıyordu, yani kanayan noktalar elektrikle yakılıyordu ama, sonuç alınamıyordu.

Çok çok önemli iki yıl, maalesef bu şekilde heba edildi.

*

10 Haziran 1937... Trabzon'daydı.

Akşam yemeği sırasında ayağa kalktı, ellerini cebine soktu, cebi dışarı çıkardı, bomboştu.

"Bana maaş bordrosu imzalatırlar ama, ne para veren olur ne de o paranın hesabını veren olur. Paraya ihtiyacım yok, zaten masrafım yok, milletin sevgisi bana yeter, gerekirse bana milletim bakar" dedi.

Ertesi gün, 11 Haziran 1937... Trabzon'dan başbakanlığa resmi yazı gönderdi, sahibi olduğu tüm taşınmazları Hazine'ye bağışladı.

¥

Milli Mücadele sırasında Hindistan Müslümanlarından, yani bugünkü Pakistanlılardan 500 bin lira yardım gelmişti. Bu parayı Batı Cephesi Komutanlığı'nın emrine vermişti. Kurtuluş Savaşı'nda kullanılmış, geriye 380 bin lira kalmıştı.

Hükümet kararıyla kendisine iade edilmişti.

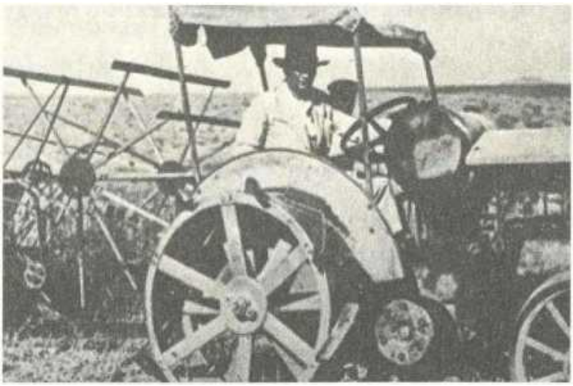
250 bin lirasını Türkiye İş Bankası'nın kuruluşu için sermaye olarak vermiş, elinde kalan 130 bin lirayla da çiftlikler kurmuştu.

Memleket yanmış yıkılmıştı...

Para çok kıymetli, toprak sudan ucuzdu.

1924 yılından itibaren Ankara'da üzerinde adeta ot bitmeyen arazileri satın alarak Orman Çiftliği'ni kurmuştu.

Yalova çiftliğini, Silifke çiftliğini, Tarsus çiftliğini, Dörtyol çiftliğini kurmuştu.

582 dönüm meyve bahçesi,

700 dönüm *ağaç* fidanlığı,

400 dönüm asma çubuğu fidanlığı,

22 dönüm *bağ, 220* dönüm zeytinlik,

375 dönüm portakal bahçesi,

15 dönüm kuşkonmaz tarlası,

148 dönüm *ziraata* elverişli tarla,

100 dönüm park,

3 bin dönüm orman oluşturmuştu.

45 ikametgâh binası,

yedi *ağıl,* sekiz ahır,

altı mandıra, yedi ambar,

dört samanlık, altı hangar,

dört lokanta, iki fırın inşa ettirmişti.

Malt fabrikası, *buz* fabrikası, soda fabrikası, *gazoz* fabrikası, *ziraat* aletleri fabrikası, iki pastörize süt fabrikası, iki yoğurt fabrikası, peynir fabrikası, bira fabrikası, şarap fabrikası, un değirmeni *ve 19* sulama tesisini hayata geçirmişti.

İki tavuk çiftliği, beş satış *mağazası,* 13 bin 100 koyun, *443* sığır, *69* binek *ve* koşum atı, *2* bin 450 tavuk, *16* traktör,

13 biçerdöver, deniz motoru, beş kamyon, iki otomobil ve telefon santralı vardı.

Bu çiftliklerden elde edilen tüm geliri, kuruşuna bile dokunulmadan, yine çiftliklerin geliştirilmesine harcıyordu. İş Bankası'ndaki hisse senetlerinden alınan temettü ve mevduat faizlerini de yeni araziler satın alıp büyütmek için çiftliklere aktarıyordu.

Hepsini devlete bağışladı.

*

Durup dururken neden böyle yaptığına, Trabzon'da neden o gün böyle ani bir karar verdiğine kimse anlam verememişti. Halbuki... Hastalığının ne olduğunu tam olarak bilmiyordu ama, sağlığının iyi olmadığını kesin olarak biliyordu. Üzerinde mal mülk kalmasın diye pozisyon almaya başlamıştı.

*

31 Aralık 1937...

Son yılbaşı gecesiydi.

Tebrik mesajı yayınlandı.

“Yeni yıl münasebetiyle yurdun her tarafından vatandaşların duygularını ve samimi temennilerini bildiren telgraflar gelmektedir, bundan mütehassis olan Atatürk, teşekkürlerinin ve saadet dileklerinin iletilmesini emir buyurmuşlardır" denildi.

Yılbaşı gecesi Çankaya'da arkadaşlarıyla birlikteydi.

Halsizdi.

“Gelin benimle" dedi...

Merdiven basamaklarını zor tırmanıyordu.

Üst kata çıktılar, yatak odasına girdiler.

Elbise dolabını açtı.

Gömlek, kravat, şapka, mendil ne varsa hediye etti.

Adeta vedalaşıyor, son hatıralarını dağıtıyordu.

“Bakalım gelecek yıla yaşayacak mıyım" dedi.

22 Ocak 1938... Bursa'daki Merinos fabrikasının açılış töreni için Yalova'ya geldi. Yalova kaplıcalarının müdürü doktor Nihat Reşat Belger tarafından muayene edildi.

İlk ve doğru teşhisi işte bu doktor koydu.

“Kanaatim o kadar kesindir ki, teşhisimin isabetinde şüphenin gölgesi yoktur, karaciğeriniz büyümüş ve sertleşmiş, kaşıntının sebebi budur, karaciğer rahatsızlığıdır" dedi!

Şubat 1938... Karaciğer yetmezmiş gibi, karakış ortasında Park Otel'de açık havada yemek yedi. Üşüttü. Zatürree oldu.

28 Şubat 1938... Beş doktordan oluşan heyet konsültasyon yaptı. Karaciğerde büyüme, siroz başlangıcı ve ayak bileğinde ödem saptandı.

İstanbul Tıp Fakültesi'nde görev yapan Profesör Erich Frank, Ankara'ya çağırıldı, o da siroz başlangıcı teşhisi koydu. O yıllarda siroz ilacı olmadığı için bol bol meyve yemesini, özellikle ananas yemesini tavsiye etti.

Paris Tıp Fakültesi'nden, Avrupa'nın en ünlü karaciğer uzmanı Profesör Noel Fissinger davet edildi, aynı teşhisi koydu.

Çok geç kalınmıştı...

Hastalık hızla ilerliyordu.

Karnında su birikmeye başlamıştı.

Fransa'ya ilaç sipariş edildi.

Paris büyükelçimize telgraf çekildi.

25 kutu enterococcique istendi.

Faubourg Saint Honore sokağında, 54 numarada muayenehanesi olan doktor Cuny'nin ürettiği özel bir aşıydı. Kaşıntılara iyi geldiği söyleniyordu.

740 frank tutuyordu.

Posta masrafı 246 frank'tı.

20 gün sonra ikinci sipariş verildi.

Üç kutu chophytol, üç kutu hepascol istendi.

Enginar özütü haplarıydı.

Ayrıca maden suyu listesi verildi. Küçük şişelerde bir sandık Vichy Celestins, bir sandık Vichy Grande Grille istendi.

Büyükelçi Suat Davaz derhal gönderdi.

Toplam fatura 483 frank'tı.

Sandıklar büyük olduğu için posta masrafı daha yüklüydü. 1857 frank'tı.

Mustafa Kemal sirozla alakalı Fransızca kitaplar getirtti.

Hastalığının ne olduğunu öğreniyordu.

Hangi aşamada olduğunu bizzat tespit ediyordu.

Öleceğini biliyordu...

Devlet işlerinin aksamaması için, kendisinden sonrasına hazırlık yapılması için, yaklaşık ölüm tarihini kestirmeye çalışıyordu.

O sırada İsviçre'de bulunan manevi kızı Afet İnan'a mektup yazdı. Satırlarında her zamanki gibi gerçekçiydi, kaçınılmaz gidişah gayet net ifade ediyordu. "Vaziyetim şudur, yanlış görüş ve hükümler sebebiyle hastalığım durmamış, ilerlemiştir" diyordu.

Berlin'den profesör Bergmann getirildi.

Viyana'dan profesör Eppinger getirildi.

Bu iki profesör “ortak teşhis"te bulundu.

Sirozun sebebi alkol olmayabilirdi...

"Siroz hastalığının oluşmasında sıtmanın etkisinin olup olmadığım kesinlikle söylemek mümkün değildir" diyorlardı.

Tedavi reçetesine idrar söktürücü ilaçların yam sıra, sıtma tedavisi için kullanılan kinin ilacının da mutlaka eklenmesini tavsiye ediyorlardı.

Profesör Fissinger de benzer bir saptama yapıyordu.

"Siroz hastalığının sırf içkiden ileri geldiği yolundaki düşünce doğru değildir. Benim Fas, Tunus ve Cezayir'den gelen hastalarım var ki, ömürlerinde ağızlarına herhangi ispirtolu içki koymamışlardır. Siroz hastalığının daha başka sebepleri olduğunu kabul etmek lazımdır" diyordu.

•

(O tarihte karaciğer biyopsisi yapılamıyordu.

Ölüm sonrası otopsi de yoktu.

Dolayısıyla, Mustafa Kemal'in siroza yakalanma sebebinin, alkol, sıtma veya virütik hepatit gibi nedenlerden hangisine bağlı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildi.

Bu soru işareti, tıp dünyasının en çok tartışılan konularından biri oldu... Parazitoloji ve mikrobiyoloji uzmanları arasında, Mustafa Kemal'in "şistozoma" türü parazitler yüzünden siroza yakalandığı görüşü ağır basıyor.

Bu paraziti büyük olasılıkla İskenderiye'de veya Trablusgarp'ta kapmış olabileceği düşünülüyor. Çünkü söz konusu parazitler o tarihlerde o ilkel coğrafyada çok yaygın görülüyordu.

Hatta, İstiklal Marşı'mızın şairi, hayatı boyunca asla alkol kullanmayan Mehmet Akif Ersoy da Kahire'de siroza yakalanmıştı, Mustafa Kemal'den iki yıl önce sirozdan vefat etmişti.

Mustafa Kemal'e içki yüzünden siroz oldu diyen, bunu söylemekten pek hoşlanan karşıdevrimciler, Mehmet Akif

Ersoy'un da aynı hastalıktan rahmetli olduğundan hiç bahsetmezler.

1930'lu yıllarda Türkiye'de sirozun ne kadar yaygın olduğundan, Kuzey Afrika'da ne kadar yaygın olduğundan bahsetmezler.

2018 itibariyle günümüzde bile iki yaşındaki üç yaşındaki çocukların siroza yakalanabildiğinden hiç bahsetmezler.)

1 Haziran 1938... Savarona'ya taşındı.

Sarayın bitişiğine, baştan kıçtan demirlenmişti.

Kitaplarını kamarasındaki kütüphaneye yerleştirdi.

Sevincini saklayamayan çocuklar gibiydi.

Maalesef sadece 56 gün kalabildi Savarona'da... Ağırlaşmıştı. Yürüyemiyordu. O yaz boğucu sıcak vardı, boğazın meltemi kamaraları serinletmeye yetmiyordu. Yatak odasının havasını biraz olsun değiştirebilmek için dört köşesine leğenler içinde buz kalıpları konulmuştu. “Benim bağırsaklarım da bu leğenlerdeki buzlar gibi su içinde yüzüyorlar, insan böyle yaşar mı?" diyordu.

Kılıç Ali'nin annesi ferahlatıcı bir karışım hazırlıyordu. Ihlamur, papatya, hatmi çiçeği ve bodurmahmut otunu kaynatıyor, gül sirkesi ekliyor, buz kovasında soğutuyor, termosla getiriyordu.

Bu karışımı kollarına bacaklarına sürüyordu.

Çok serinletici buluyordu.

Kılıç Ali'nin annesine “lokman hekime" adım takmıştı.

Olan biteni gülümseyerek seyreden doktor Refik Saydam'a da termosu uzatıyordu... "Hiç öyle gülme, sen de kullan biraz, gayet memnunum, iki bin sene evvel laboratuvar mı vardı!"

Hayata hâlâ espriyle bakıyordu ama, artık Savarona'da kalabilmesi mümkün değildi. Sedyeye yatırılmayı kabul etmedi. 25 Temmuz akşamı, etraftan görülmesin diye havanın iyice kararmasını beklediler, kanepeye oturttular. "Bir çocuğun oyuncağını bekler gibi beklemiştim, bana hastane mi olacaktı" dediği Savarona'dan bu kanepeyle indirildi. Dolmabahçe'deki yatağına taşındı.

Karnından su alınacaktı.

Ölümle sonuçlanma ihtimali vardı.

Mustafa Kemal Atatürk, vasiyetnamesini yazdı.

Türkiye Cumhuriyeti

ZABIT VARAKASI

4 Eylül *Pazar...* Yatağındaydı. Başının altına yüksek yastıklar koymuşlardı, sırtüstü yatıyordu. Genel sekreteri Hasan Rıza Soyak'ı çağırdı. Elini uzattı, Hasan Rıza'nın yardımıyla doğruldu, bağdaş kurdu.

"Bu yolda konuşmak benim için de senin için de *ağır* şeydir *ama,* başka çaremiz yok, konuşmaya mecburuz çocuk, bağırsaklar delinebilir, başka *arıza* olabilir, ihtiyatlı olalım, neyimiz varsa listesini *yap,* derhal *getir"* dedi.

Hasan Rıza'nın gözlerinden hüzün bulutu geçti.

Omuzları çökmüş halde odadan çıktı.

Bir saat kadar sonra geri geldi.

Dalgın dalgın pencereden dışarı bakan Mustafa Kemal aynı durumda oturuyordu. Listeyi inceledi. Nasıl dağıtılması gerektiğini anlattı. "Duyulmamasına özen göster" diye tembihledi.

5 Eylül Pazartesi... Hukukçu milletvekili Salah *Yargı,* vasiyetname taslağını düzenledi. Hasan Rıza Soyak daktiloyla kâğıda döktü.

Mustafa Kemal taslağı okudu, *bazı* yerlerini değiştirdi.

Kendi elyazısıyla kaleme aldı.

Büyük bir *zarfa* koydu.

Başucundaki komodinin çekmecesine yerleştirdi.

6 Eylül Salı... Beyoğlu'ndaki İstanbul 6'ncı Noteri İsmail Kunter, Dolmabahçe'ye getirildi. Sarayın çalışanları tarafından noter olduğu anlaşılmasın diye, doktor Neşet Ömer İrdelp'le birlikte muayeneye gelen doktor arkadaşı olarak tanıtıldı.

Mustafa Kemal yıkanmış, tıraş olmuş, ipek pijamasının üzerine ropdöşambr giymişti. Pencere kenarına taşıttığı şezlongunda oturuyordu. "Buyursunlar" dedi.

Hasan Rıza Soyak, doktor Neşet Ömer İrdelp *ve* noter İsmail Kunter sandalyelere oturdular. Havadan sudan sohbet açtı, kahvelerin içilmesini bekledi.

Sonra, sehpanın üstündeki zarfı notere uzattı.

“Kendi elimle yazıp zarf içine koyduğum vasiyetnameyi size tevdi ediyorum, bu vasiyetnamemin muhafazasını ve kanun hükümlerinin yerine getirilmesini isterim" dedi.

Noter tutanak düzenledi.

Mustafa Kemal, Hasan Rıza, Neşet Ömer imzaladı.

Noter de imzalayıp, kırmızı balmumuyla mühürledi.

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından 18 gün sonra, 28 Kasım 1938 günü Ankara 3'üncü Sulh Hukuk Hâkimliği'nde açılan tek sayfalık vasiyetnamede aynen şunlar yazıyordu.

“Malik olduğum bütün nukut ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne atideki şartlarla, terk ve vasiyet ediyorum:

1) Nukut ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2) Her seneki nemadan, bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e sekiz yüz, Sabiha Gökçen'e altı yüz, Ülkü'ye iki yüz lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir.

3) Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4) Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5) İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

6) Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. Atatürk"

(İş Bankası'nda üç mevduat hesabı vardı. Emekli maaşının yatırıldığı hesabında 19 bin lira birikmişti.

Şahsi tasarruf hesabında 53 bin lira bulunuyordu.

Çiftliklerden elde edilen ve kuruşuna dokunulmadan yeniden çiftliklerin büyütülmesine harcanan hesabında 1 milyon 446 bin lira toplanmıştı. Ayrıca 119 bin 215 adet İş Bankası hisse senedi vardı.)

7 Eylül...

Karnından iğneyle su çekilmeye başlandı.

12 litre su birikmişti.

Neredeyse tenekeyi doldurmuştu.

Biraz rahatladı.

Günler sonra ilk kez derin bir ohh çekti.

Çok zayıflamıştı.

46 kiloya düşmüştü.

21 Eylül'de ikinci defa su alındı.

Gene 12 litre birikmişti.

Yatağından kalkamıyordu.

Uyurken sayıklıyordu.

14 Ekim'de üçüncü defa su alındı.

10.5 litre birikmişti.

Şiddetli bulantı hissediyordu.

Öğürtüyü kesmek için küçük buz parçaları yutturuluyordu.

29 Ekim 1938... Bitkindi.

Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılabilmesi imkânsızdı. Sabiha Gökçen başucundaydı, gözyaşlarını içine akıtarak “gelecek seneki törenlere katılırsınız" diye moral vermeye çalışıyordu ki... El işaretiyle sözünü kesti.

"Bana gelecek bayramdan bahsetme Gökçen" dedi. "Hatta gelecek aydan da bahsetme, ekim ayını çıkarabilsem bile kasım ayını çıkarabileceğimi sanrnyorum!"

Artık yemek yiyemiyordu...

1 Kasım, tereyağı sürülmüş bir dilim ekmeği ucundan ısırabildi, bütün gün hepsi buydu, portakal suyu içti, sahlep içti.

2 Kasım, birkaç kaşık bezelye püresi, portakal suyu, sahlep.

3 Kasım, tereyağlı ekmek, iki defa üzüm suyu.

4 Kasım, sütlü kahve, iki defa üzüm suyu.

5 Kasım, bamya püresi denediler, olmadı, sahlep içebildi.

6 Kasım, sadece elma suyu *ve* sütle besleniyordu.

Anca kaşıkla verilebiliyordu.

7 Kasım, *yarı* uyur *yarı* uyanıktı.

Zaman zaman bilincini kaybediyordu.

Ömründe ilk defa canı *"enginar"* çekti.

İstanbul'da bulmak mümkün değildi, *Hatay'a* telgraf çekildi.

Yetişmedi, yemek kısmet olmadı.

8 Kasım, artık kendinde değildi.

Bir *ara* başını sağa çevirdi, "aleykümselam" dedi.

Son kelimesi buydu.

Aleykümselam.

9 Kasım, istem dışı kasılmalar, aşırı ter vardı.

10 Kasım perşembe saat *9'u* beş geçe...

Mustafa Kemal'i kaybettik.

Henüz *57* yaşındaydı.

Matem halindeki Dolmabahçe Sarayı tek el silah sesiyle irkildi.

Sedef kabzalı Smith Wesson'un namlusundan çıkan mermi, adeta çığlık gibi koridorları dolaştı. Hemen alt kata koştular. Salih Bozok kanlar içinde yerde yatıyordu. Kalbine dayamış, tetiğe basmıştı.

Selanik'ten mahalleden

arkadaştılar, akrandılar, tee en başından beri, Bandırma Vapur'undan beri yaveriydi, ateşten gömleği gönüllü giymişti.

Birbirlerine öylesine yakındılar ki, Mustafa Kemal evlendiğinde Latife'nin şahidiydi, Zübeyde hanım rahmetli olduğunda, Mustafa Kemal yetişememiş, Salih toprağa vermişti.

Saat 9'u beş geçe Mustafa Kemal'in başucundaydı.

Elini öpmüş, hiç konuşmadan odadan çıkmış, alt kata, kendi odasına gitmiş, her daim belinde taşıdığı beylik tabancasını çekmiş, soğuk namluyu iman tahtasına dayayıp, tetiğe basmıştı.

Ölmedi Salih...

Mermi kalbini sıyırmıştı, iki-üç milim yanına saplanmıştı. Apar topar Şişli Sıhhat Yurdu'na kaldırıldı, ameliyat edildi.

Kurtarıldı.

Canlı cenaze gibi yaşamaya devam etti.

Canından çok sevdiği Mustafa Kemal'iyle gidememişti, hayattan elini eteğini çekti. Evinden, odasından çıkmadan anca iki yıl devam edebildi.

Mermiyle delemediği kalbi, kahrından kendi kendine durdu.

Mustafa Kemal için ölüm raporu *yazıldı.*

Dokuz tıp profesörü imzaladı.

"10 Kasım *1938* Perşembe sabahı, saat dokuzu beş geçe,

muazzez ve büyük hasta terk-i hayat eylemiştir."

Profesör Mehmet Kamil Berk, *bizzat* Mustafa Kemal'e ait M.K.A. amblemli ipek mendille çenesini bağladı.

11 Kasım... Mustafa Kemal'in naaşı, İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Başkanı Ordinaryüs Profesör Şerafettin Yaltkaya'nın nezaretinde, *özel hafızı* Yaşar Okur tarafından yıkandı.

Profesör Mustafa Hayrullah Diker *ve* Profesör Süreyya Hidayet Serter'in nezaretinde, patalojik anatomi profesörü Lütfi Aksu tarafından tahnit işlemi yapıldı.

Vücudun bozulmadan korunmasını sağlayacak olan solüsyon, 200 gram formaline, bir gram sublime, 200 gram *tuz,* 10 gram acide pehenque, bir litre su'dan oluşuyordu.

Profesör Lütfi Aksu tahnit işlemini bitirdikten sonra, iki küçük şişeye bu solüsyondan doldurdu, *ağızlarını* lehimledi, üzerlerine yapıştırdığı etikete terkibi *yazdı,* Mustafa Kemal'in kollarının arasına sıkıştırdı.

Yüzünün *ve* sağ elinin maskı alındı.

Kurşun *galvanizli* tabuta yerleştirildi, kapağı kapatıldı.

Gül ağacından tabuta yerleştirildi, kapağı kapatıldı.

Üzerine Türk *Bayrağı* örtüldü.

16 Kasım... Dolmabahçe Sarayı'nda muayede salonunda katafalka yerleştirildi.

Sabah saat 10'da ziyarete açıldı.

İnsan seli aktı.

Güya saat 24'te son verilecekti ama, mümkün değildi.

200 binden fazla yurttaş bayrağa sarılı tabutun önünden hıçkıra hıçkıra geçti, yüzbinlerce yurttaş sıradaydı, aralıksız devam edildi.

17 Kasım... Hava çoktan kararmıştı, gece yarısı olmuştu.

Ortaköy yönüne uzanan kuyruğun ucu bucağı görülmüyordu.

Maalesef, izdihamdan dalgalanma oldu... Durun ittirmeyin demeye kalmadı, girişin kapısının önünde,

Saat Kulesi'nin çevresinde çığlıklar yükseldi. Atlı polisler arkadan yüklenen kalabalığı dağıtana kadar iş işten geçti, insanlar sıkıştı, ezildi, 11 kişi hayatını kaybetti.

Ertesi günkü gazeteler, hükümetin resmi tebliğini yazıyordu:

Denizyolları işletmesi müdürü Raufi Manyasizade'nin 16 yaşındaki kızı Bilun, İstiklal Caddesi'nde oturan bayan Anna, İstiklal Caddesi'nde oturan Rona Kişnir ve kızı Bella, Bakırköy'den Hatice hanım, Kurtuluş semtinden sütçü Diyamandi, Topkapı'da oturan Abdülhamid bey, Aksaray Laleli'de oturan bayan Kevser Mehmed, Tarlabaşı'nda oturan

Satenik Ohannes, Saint Benoit öğrencisi 15 yaşındaki Paul Kuto ve Beyoğlu Lüksemburg otelinde kalan bay Leon'du.

Kadın erkek, genç yaşlı, Müslüman Hıristiyan Musevi, Rum Ermeni... "Ne Mutlu Türküm Diyene" şemsiyesi altındaki tüm yurttaşlar, memleketin ortak paydası Mustafa Kemal'e gözyaşı döküyordu.

18 Kasım... Kalabalık artarak devam etti.

Ulus gazetesi muhabiri Cemal Kutay şunları yazıyordu:

“Bütün millet, kendisine haysiyet, hürriyet, istiklal, güzel şeyler armağan etmiş şefkatli bir babadan öksüz kaldığında nasıl gözyaşı döker? İşte öyle gözyaşı döküyordu.

Şahit olmayanlara, bu asrın hadisesini, bu vefa ve minnet selini, yazı, söz, fotoğraf, beste, tabloyla anlatmak mümkün değildir. Zerrece protokol yoktu.

Merasim gibi hiçbir fani hissin izi yoktu.

Vakar içinde tavaf eden millet vardı.

Kadınlar çoğunluktaydı."

19 Kasım, saat 08.10...

Cenaze namazı kılındı.

Camiye götürülmesinin dinen şart olup olmadığı Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Rifat Börekçi'ye danışıldı.

Milli Mücadele kahramanı Börekçi muhteşem izah etti.

"Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze namazı, tertemiz hale getirdiği vatan toprağının her yerinde kılınabilir" dedi.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki cenaze namazını, Mehmet Rifat Börekçi'den sonra ikinci diyanet işleri başkanımız olan Ordinaryüs Profesör Şerafeddin Yaltkaya kıldırdı.

(İzdiham yüzünden 11 kişinin hayatını kaybetmesi, 50'den fazla kişinin ciddi şekilde yaralanması, bu kararın alınmasında ana etkendi. Cenaze namazına Türkiye'nin dört bir yanından gelecek olan yüzbinlerce vatandaşı sıraya sokabilmek asla mümkün değildi. Sarayın hemen bitişiğindeki Dolmabahçe Camisi'nde bile kılınsa, mahşeri kalabalığı düzen içinde tutabilmek imkânsızdı. Daha büyük facia olacağı kesindi. Cenaze namazının sarayda kılınmasının temel sebebi buydu.

Öte yandan, izdiham faciası yüzünden İstanbul valisi ve İstanbul emniyet müdürü görevden alınmıştı, savcılık soruşturması neticesinde İstanbul emniyet müdürü ve yardımcısının görevi ihmalden yargılanmalarına karar verilmişti.)

Mustafa Kemal'in tabutu, muayede salonunda büyük avizenin altına yerleştirilen iki mermer masaya konuldu.

Arkadaşları, hizmetlileri, diyanet görevlileri saf tuttu.

Şerafeddin Yaltkaya yerini aldı. Onun hemen arkasında Mustafa Kemal'in özel hafızı Yaşar Okur ve hafız İsmail vardı.

Yaşar Okur “Allah için namaza, meyyit için duaya, uyun imama ey hazirun" diye seslendi.

Tekbir, Türkçe verildi.

"Allahu ekber" yerine “Tanrı uludur" denildi.

Namazın sonunda selam verilirken de "esselamü aleyküm ve rahmetullah" yerine "esenlik üzerinize olsun" denildi.

Saat 08.30 ... Dolmabahçe Sarayı'nın kapısında onbinlerce rengârenk çelenk, göz alabildiğine insan vardı, Dolmabahçe'nin önündeki ağaçlı caddede iğne atsan yere düşmezdi. 12 generalin omuzlarında top arabasına taşındı. Top arabasına üç çift siyah katana koşulmuştu.

İstanbul'dan ebediyen ayrılıyordu.

Cenaze korteji saat tam 09.00'da hareket etti.

Tramvay yolunu takip ederek, Tophane, Karaköy, Galata köprüsü, Eminönü, Bahçekapı, Sirkeci ve Salkımsöğüt üzerinden, Gülhane parkı içinden Sarayburnu'na gelindi.

Rıhtımdaki duba üzerinden Zafer muhribine taşındı.

Haydarpaşa önünde demirli olan Yavuz zırhlısına nakledildi.

Güverteye yerleştirildi.

Seyir esnasında birer dakika arayla matem topu atıldı.

Hamidiye kruvazörü, Zafer ve Tınaztepe muhripleri, Dumlupınar ve Gür denizaltıları, Doğan ve Martı hücumbotları eşlik ediyordu.

Türk donanması, tarihinin gelmiş geçmiş en hüzünlü görevini yerine getirmek üzere yola çıktı.

İzmit Mayın İskelesi'ne yanaşıldı.

Yurt gezilerinde kullandığı beyaz trene konuldu.

20 Kasım sabahı ağır ağır Ankara Garı'na girildi.

Milli Mücadele'nin başında karargâh olarak kullanılan direksiyon binası, bu defa ebedi uğurlamaya ev sahipliği yapıyordu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak karşıladı. Başbakan Celal Bayar, İstanbul'dan beri yanındaydı, beyaz trendeydi.

Mustafa Kemal'in tabutu TBMM önünde katafalka konuldu.

Saat 12 ile 24 arasında onbinlerce vatandaş tarafından gözyaşlarıyla ziyaret edildi, kuyruk kesilmedi, resmi törenin başlayacağı 21 Kasım sabahına kadar devam etti.

21 Kasım saat 09.00'da 12 milletvekilinin omuzunda top arabasına taşındı. Chopin'in cenaze marşı eşliğinde ihtiram yürüyüşü başladı. Etnografya Müzesi'ne hareket edildi.

Müzenin giriş salonunda mermer katafalka konuldu.

Cumhurbaşkanı İnönü liderliğinde saygı duruşu yapıldı.

Dört ay orada kaldı.

Meşaleler eşliğinde ihtiram nöbeti tutuldu.

Vatandaşlar tarafından ziyaret edildi.

31 Mart 1939. ..

Kurşun galvanizli tabut, katafalkın altına açılan kabre indirildi. Anıtkabir tamamlanana kadar, 15 yıl orada kaldı.

(Mustafa Kemal kendisi için kabir yeri seçmemişti.

Toprağa verileceği yer için vasiyette bulunmamışh. "Milletim nereye istiyorsa oraya gömsün" demişti.)

Anıtkabir için çalışmalar başladı.

Ankara şehir planını yapmış olan Profesör Hermann Jansen, günümüzde kullanılan TBMM binasını tasarlayan Profesör Clemens Holzmeister ve dil tarih coğrafya fakültesi binasının mimarı Profesör Bruno Taut'un da aralarında bulunduğu komisyon kuruldu.

Yer tespiti yapıldı. Çankaya, Etnografya müzesi, Ankara Kalesi, Ziraat mektebi, Gençlik parkı, Altındağ ve Gazi Orman Çiftliği önerildi.

15 milletvekilinden oluşan üst komisyon kuruldu.

Çankaya üzerinde görüş birliğine varılıyordu ki... Trabzon milletvekili yüksek mühendis Mithat Aydın, Rasattepe'yi önerdi.

Bir ucu Dikmen'de bir ucu Etlik'te olan Ankara, hilal şeklindeydi.

Rasattepe, hilalin tam ortasındaki yıldız gibiydi.

Türk Bayrağı'nm sembolik yansıması olacaktı.

Oylama yapıldı. Rasattepe'de karar kılındı.

Tepenin doruğunda meteoroloji istasyonu vardı. Rasat adı oradan geliyordu.

Ankara halkı ise, Beştepeler diyordu...

Çünkü tümülüsler vardı.

Arkeolog Tahsin Özgüç başkanlığında heyet kuruldu. Tümülüslerde kazı yapıldı.

Friglere ait olduğu tespit edildi.

Kral, prens ve prenseslere ait eserler bulundu. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne yerleştirildi.

Rasattepe, arazi sahiplerine parası ödenerek kamulaştırıldı.

Anıt yaklaşık 150 bin ton ağırlığında olacaktı.

Rasattape bu yapının basıncına dayanabilecek miydi? İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Profesör Salih Sayar başkanlığında bir heyet kuruldu, jeolojik inceleme yapıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın tam göbeğiydi.

Uluslararası proje yarışması açıldı.

Alman profesör Paul Bonatz, İsviçreli profesör Ivar Tengbom, Macar profesör Karoly Wickinger, Profesör Arif Hikmet Holtay, yüksek mimar Muammer Çavuşoğlu, yüksek mimar Muhlis Sertel'den oluşan *"tarafsız"* jüri kuruldu.

Türkiye, Almanya, *İtalya,* Avusturya, İsviçre, Fransa *ve* Çekoslovakya'dan toplam *49* proje katıldı. Profesör Emin Onat'la Doçent Orhan Arda'nın projesi seçildi.

9 Ekim *1944,* temel atıldı.

1 Eylül *1953,* tamamlandı.

Travertenleri Polatlı, Malıköy, Kayseri Pınarbaşı *ve* Kayseri Boğazköprü'den getirildi. Mermerleri Çanakkale, Adana, *Hatay,,* Bilecik *ve* Afyon'dan getirildi. Çubuk demirleri, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda üretildi. Çimentosu Sivas Çimento Fabrikası'ndan geldi. Kum *ve* çakıl, Çubuk Çayı yatağından alındı. Bronz meşaleler, Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu'nda yapıldı.

Aslanlı Yol'un aslan heykellerini Hüseyin Özkan Anka yaptı. İlhan Koman, Tankut Öktem, Zühtü Müridoğlu, Nusret Suman, Kenan Yontunç, Hakkı Atamulu, Emin Barın, Tarık Levendoğlu, Mehmet *Özel,* Erol Arda, Metin Yurdanur, Aydın Erkmen, Talih Salahov, Sergey Prisekin, Latif Rüstem, Sait Rüstem, Turan Erol, Ragıp Çiçen'in eserleri yer aldı.

8 Kasım *1953,* gece saat *23* suları... Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi histoloji kürsüsü başkam Profesör Kamile Şevki Mutlu'nun *ev* telefonu çaldı.

Arayan Ankara valisiydi.

“Atatürk'ün tabutunun açılması ve tahnit işleminin çözülmesi için, hükümet tarafından kendisinin görevlendirildiğini" bildirdi.

(Kamile Şevki Mutlu kelimenin tam manasıyla Atatürk devrimlerinin eseriydi. Cumhuriyet ilan edildikten sonra 1924'te İstanbul Üniversitesi hp fakültesine girmiş, 1930'da

mezun olmuştu. O tarihe kadar kadın hekimlere kamusal görev verilmiyordu, sağlık

bakanlığı ilk kez 1930 mezunu kadın hekimlere kadro verdi, Kamile Şevki Mutlu patoloji asistanı oldu. 1931'de Milli Tıp Türk Kongresi'ne tek başına bildiri sundu, kadın hekimlerimiz adına ilk'ti. Türkiye'nin ilk kadın tıp profesörü oldu, Türkiye'nin ilk elektron mikroskobu laboratuvarını kurdu, Ankara Üniversitesi Senatosu'nda ilk kadın öğretim üyesi oldu, böbreküstü bezleriyle alakalı olarak kendi ismiyle anılan "Şevki Metodu"nu geliştirdi.)

9 Kasım 1953, saat 07.30...

Profesör Kamile Şevki Mutlu, Etnografya Müzesi'nde geçici kabirden çıkarılan ve katafalkın üzerine konulan gül ağacı tabutun önündeydi, titriyordu.

"Galiba bayılacağım" diye mırıldandı.

Saygı duruşu yapıldı.

"Başlayalım lütfen" dedi.

Yardımcı olmaları için Yüksek Teknik Öğretmen Okulu'ndan 10 öğretmen getirilmişti. Gül ağacı tabutun vidalarını söktüler, kapağı kaldırdılar, kurşun tabutun lehimlerini söktüler, onun da kapağını kaldırdılar. Ortalığı tahnitte kullanılan solüsyonun kokusu sardı.

Cenaze, kahverengi muşambaya sarılıydı. Taşınma sırasında *zarar* görmesin diye, naaş ile tabut arasındaki boşluklar talaşla doldurulmuştu. Talaş ıslaktı, iyiye işaretti, koruyucu solüsyonun uçup gitmediğini gösteriyordu.

Profesör Mutlu, muşambayı göğüs hizasına kadar açtı.

Vücut parafinli sargılarla örtülüydü.

Yüzü ise, ıslak pamukla kaplıydı.

Adeta *zaman* durmuştu.

Çıt çıkmıyordu.

Nefesler tutulmuştu.

Profesör Mutlu pamuk tabakasını yavaşça kaldırdı. Mustafa Kemal Atatürk'ün yüzü ortaya çıktı.

Hiç bozulmamıştı.

Teni bronzdu.

Altın saçları rengini kaybetmemişti.

Kalın kaşlarından birkaç tel kopmuştu...

Sol göz kapağının üstüne düşmüşlerdi.

Sakalı hafif uzamıştı.

İnce dudakları yapışıktı.

15 sene önce Dolmabahçe'de yatağında uyur gibiydi.

Ne bozulma ne kokuşma vardı... İki yıl önce rahmetli olan Profesör Lütfi Aksu'nun tahniti son derece başarılıydı.

Profesör Kamile Şevki Mutlu, Mustafa Kemal'le yüz yüzeydi. Yanağına dokundu. Okşadı.

Kadınları özgürleştiren adam, ölümünden 15 yıl sonra bir kadın tarafından yanağı okşanarak uğurlanıyordu.

Pek çok özelliği gibi bu konuda da dünya tarihinde ilk ve tek'ti.

Profesör Kamile Şevki Mutlu o an neler hissetti derseniz?

"Bir an için sanki konuşacakmışız gibi hissettim" diyecekti.

Salonda derin sessizlik hâkimdi.

Duygular darmadağındı.

Mustafa Kemal'in naaşı çıkarıldı.

Bir tek kare fotoğraf çekildi.

Dualarla kefenlendi.

Ceviz ağacından yeni tabuta konuldu.

Türk Bayrağı örtüldü.

10 Kasım *1953...*

Top arabasına yerleştirildi.

Opera, Ulus, TBMM, *Gar,* Tandoğan *güzergahıyla* Anıtkabir'e ulaştı.

Şeref holünün önünde katafalka yerleştirildi.

Cumhurbaşkanı Celal *Bayar* konuşma yaptı.

"Atatürk...

Seni halife yapmak, padişah yapmak isteyenler oldu.

İltifat etmedin.

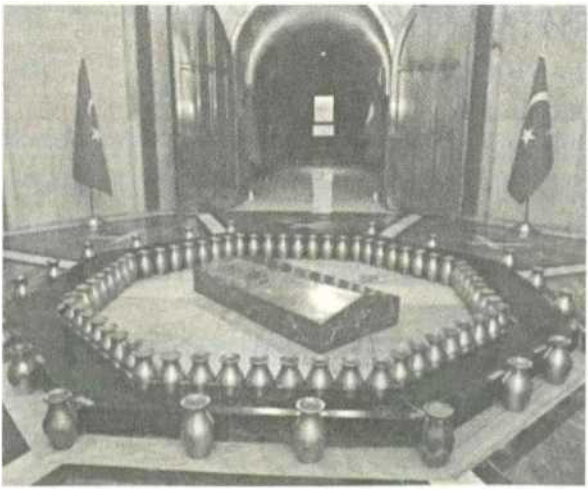
Milli irade yolunu seçtin.

Hayat *ve* şahsiyetini milletinin hizmetine vakfettin.

Türk'ün gıpta ettiği, *taziz* ettiği, övdüğü *ve* övündüğü vasıflara maliktin, bütün bu meziyetlerinle Türk'ün ta kendisiydin.

Şimdi seni, kurtardığın vatanın her köşesinden gönderilen mukaddes topraklara veriyoruz. Bil ki, hakiki yerin, daima inandığın *ve* bağlandığın Türk Milleti'nin minnet dolu sinesidir.

Nur içinde *yat."*

42 tonluk yekpare mozolenin tam altında yer alan sekizgen odaya indirildi.

Saat 13.30...

Mustafa Kemal vatan toprağına defnedildi.

Sırasıyla, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM başkanı Refik Koraltan, ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Adnan Menderes, dışişleri bakanı Fuat Köprülü, TBMM eski başkanı Abdülhalik Renda ve kız kardeşi Makbule birer kürek toprak attı.

Anıtkabir komutanı yüzbaşı Halit Yener, üsteğmen Cemal Tezgörücü, üsteğmen Mustafa Eser'den sonra, Muhafız Alayı'ndan 12 Mehmetçik, toprak kapatma işlemini tamamladı.

Cenaze töreni Ankara Radyosu'ndan naklen yayınlandı.

Güzergâh boyunca 28 noktadan 28 spiker tarafından aktarıldı.

Mezar odasındaki canlı yayını spiker Suat Taşer yaptı.

Devlet tiyatrosu sanatçıları ve şairler, Mustafa Kemal Atatürk'ü anlatan özlü sözlerle naklen yayına katıldılar.

Behçet Kemal Çağlar mesela...

“Fikir ölür mü?

Eser ölür mü?

Millet adam ölür mü?

Bayrak adam ölür mü hiç?

Biz bu toprağın üstünde duranlar, biz o emaneti alanlar, doğum tarihimiz kaç olursa olsun, hep birden 19 Mayıs 1919 tevellütlüyüz.

Nüfus tezkerelerimizde doğum yerimiz neresi gösterilirse gösterilsin, hepimiz Dumlupınarlıyız, hepimiz Sakaryalıyız" diyordu.

17 Kasım *1953...*

Anıtkabir ziyarete açıldı.

İlk gün sadece bir saat *izin* verildi.

70 bin kişi girebildi.

50'nci ölüm yıldönümünde...

Sadece bir günde 500 binden *fazla* kişi geldi.

75'inci ölüm yıldönümünde...

Sadece bir günde *1* milyon *89* bin kişi vardı.

Anıtkabir'e her *yıl* beş ila dokuz milyon vatandaş koşuyor.

Bu kitabın piyasaya çıktığı 2018 yılına kadar yaklaşık *455* milyon kişi Anıtkabir'i *ziyaret* etti. Bu sayı, Avrupa Birliği'ne üye *28* ülkenin toplam nüfusu kadardı.

Yıllar geçtikçe külleneceğine, giderek alevlenen, böylesine sevginin, böylesine saygının, insanlık tarihinde örneği yok.

Türk insanı vücuduna Mustafa Kemal'in imzasını dövme olarak kazıtıyor. Dövme yaptırmayan, otomobiline yapıştırıyor, motosikletinin kaskına yapıştırıyor, bebek arabalarına *yazdırıyor.*

Vefatından neredeyse bir asır sonra, hiç tanışmadığı, hiç görmediği insanların bedenine imzasını atan bir başka lider yok.

Her 10 Kasım' da yeniden doğuyor.

1881-1938

Sonsöz değil, dünya durdukça önsözdür. Mustafa Kemal ilelebet payidardır.

Mustafa Kemalli yıllarda dünya...

1881...

MUSTAFA KEMAL' in dünyaya geldiği yıl, Osmanlı İmparatorluğu resmi olarak iflas etti. Padişah Abdülhamid'di. Düyun-u Umumiye kuruldu. "Genel borçlar" anlamına geliyordu. Devletin borçlarına karşılık, alacaklılar tarafından devletin gelirlerine el konuldu.

Yedi kişilik yönetim kurulu vardı. İngiliz, Alman, Fransız, Avusturyalı, İtalyan'dı. Sadece borçların ödenmesini takip etmek için kurulmamıştı, devletin gelir kaynaklarını bizzat yönetmek için, devletin gelirlerini bizzat tahsil etmek için kurulmuştu.

"Haciz" kuruluşuydu.

Devletten büyük hale gelmişti, öyle ki, devletin maliye bakanlığında beş bin memur çalışırken, Düyun-u Umumiye emrinde dokuz bin memur çalışıyordu. "Ecnebi maaşı" dolgundu. Eğitimli gençlerimiz kendi devletine faydalı olmaktansa, Düyun-u Umumiye'de işe girmek için yarışıyordu. Prim sistemi vardı. Kendi milletinin gırtlağına sarılan memurumuz, takdir ediliyordu. Kendi milletinin gırtlağını en çok kim sıkıyorsa, o ödüllendiriliyordu. Bölge müdürlüğü sayısı 26'ydı. Şehirlerde ve ilçelerde 720 tahsilat şubesi vardı.

Devlet gibi vergi salıyorlardı, vergi oranlarını belirliyorlardı. Gelirlere el koyup sadece dış borcu ödemiyorlardı, devletin bütçe defterini tutuyorlardı, iç borç ödemelerini de yapıyorlardı.

Osmanlı imparatorluğu, banker adı altındaki uluslararası tefecilerin oyuncağı olmuştu. Devletin hazinesi- ni inek gibi sağmakla kalmadılar, uyuşturucu bağımlısı yapar gibi kredi bağımlısı yaptılar, yeni borçlar vererek, yeni imtiyazlar aldılar, Osmanlı topraklarında kendilerine demiryolları, limanlar, bankalar, sigorta şirketleri, posta şirketleri, telefon şirketleri, tramvay şirketleri, elektrik santralları kurdular, yeraltı zenginliklerimizi babalarının madeni gibi işlettiler. Borçların katbekat üzerinde gelir elde etmeye başladılar.

Kendi ülkemizde elalemin kölesi olmuştuk.

Kapitalizmin karakolu olarak gelmişlerdi...

Emperyalizmin kuklası haline getirmişlerdi.

Ta ki Mustafa Kemal'e kadar!

Mustafa Kemal, doğduğu yıl kurulan Düyun-u Umumiye'yi Lozan Antlaşmasınla lağvetti.

Osmanlı'nın borçlarını Atatürk Türkiye'si ödedi.

1881...

MUSTAFA KEMAL'in dünyaya geldiği yıl, Pablo Pi- casso doğdu, Dostoyevski öldü. Thomas Edison ve Alexander Graham Bell ortak telefon şirketi kurdu. Kansas içki satışının yasaklandığı ilk ABD eyaleti oldu. Amerikalı kanun kaçağı Billy the Kid öldürüldü. İngiliz Andrew Watson dünya futbol tarihinin ilk siyahi futbolcusu unvanını aldı, İskoçya'nın Queen's Park takımında forma giyiyordu. Berlin'de dünyanın ilk elektrikli tramvayı çalışmaya başladı. Brahms, ikinci piyano konçertosunun galasını Budapeşte'de yaptı. Londra'da Doğa

Tarihi Müzesi açıldı, dinozor iskeletleri dahil, botanik, entomoloji, mineraloji, paleontoloji ve zooloji hakkında 80 milyon parça vardı, koleksiyonların çoğu Evrim Teorisi'ni ortaya koyan Charles Darwin'in numunelerinden oluşuyordu.

1881 -1886..

MUSTAFA KEMAL 5 yaşındayken, Kafka üç yaşındaydı, Kari Marx öleli üç yıl, Ömer Seyfettin öleli iki yıl, Victor Hugo öleli bir yıl olmuştu. Washington'da Uluslararası Meridyen Konferansı toplandı, Green- wich sıfır meridyeni olarak kabul edildi, Greenwich saati uluslararası zaman dilimi oldu. New York'taki Özgürlük Anıtı açıldı. Fransız mikrobiyolog Louis Pasteur kuduz aşısını buldu. Alman hekim Robert Koch kolera virüsünü tanımladı. Polonyalı profesörler Wroblewski ve Olszewski tarihte ilk kez oksijeni sıvılaştırmayı başardılar. Alman patalog Edwin Klebs difteriye sebep olan bakteriyi keşfetti. Dünyanın ilk apandisit ameliyatı ABD'de yapıldı. Alman fizikçi Ru- dolf Hertz radyo dalgalarını keşfetti. Cari Benz benzinle çalışan otomobili icat etti, üç tekerlekliydi, adı Motorwagen'di. Amerikalı matematikçi Henry Seely elektrik ısıtıcılı ütüyü icat etti. Mark Twain, Londra'da *Huck/eberty Finn*'i yayınladı. Amerikan İşçi Sendikaları Konfederasyonu önderliğindeki işçiler, günde 12 saat mesaiye isyan ederek iş bıraktılar, 1 Mayıs işçi Bayramı'nın miladı oldu. Amerikalı eczacı John Pemberton, icat ettiği Coca Cola'yı eczanesinin bahçesinde bardakla satmaya başladı. Efsane apaçi şefi Geronimo kabilesinin katledilmesini önlemek için teslim oldu, 300 yıldır devam eden kızılderili-beyaz adam savaşı sona erdi. Venüs gezegeni Güneş'in önünden geçti, parçalı güneş

tutulması oldu, bir dahaki Venüs geçişi 122 yıl sonra 2004 yılında olacaktı.

1886-1891...

MUSTAFA KEMAL 1 O yaşındayken, Namık Kemal öleli iki yıl, Van Gogh öleli bir yıl olmuştu. Eyfel Kulesi henüz dikilmişti. Emile Berliner gramofonu, Niko- la Tesla trafoyu, Jesse Reno yürüyen merdiveni icat etti. *The Wall Street Journal* yayınlanmaya başlandı.

Fransız kültürünün sembol mekânlarından Moulin Ro- uge kapılarını açtı. Ertuğrul Firkateyni battı. Kanadalı spor eğitmeni James Naismith, bir kızılderili kabilesinin oyunundan esinlerek basketbolü buldu. Tarihin ilk moda fotoğrafları Paris'te *La Moda Pratique* gazetesinde yayınlandı. Sir Arthur Conan Doyle, *Kızıl Dosya* adında bir hikâye yazdı, hayali dedektif Sherlock Hol- mes karakteri ilk kez bu hikâyede görüldü.

1891 -1896...

MUSTAFA KEMAL 15 yaşındayken, ABD yüksek mahkemesi domatesin meyve değil sebze olduğuna hükmetti; Amerikan vergi kanunu sadece sebzelerden vergi alınmasını öngörüyordu, domates üreticileri vergiden kurtulmak için domatesin meyve olduğunu iddia ediyordu, neticede yüksek mahkemeye intikal etmişti. İlk modern olimpiyat oyunları Atina'da gerçekleştirildi, ABD en çok madalya kazanan ülke oldu. Liverpool kulübü kuruldu. Korint Kanalı açıldı. Lumiere Kardeşler sinematografı, Alman fizikçi Wilhelm Röntgen x ışınlarını, Amerikalı makine mühendisi Whitcomb Judson

fermuarı icat etti. Utah, ABD eyaleti oldu. Aşık Veysel doğdu, Çaykovski ve Alexandre Dumas öldü.

1896 -1901...

MUSTAFA KEMAL 20 yaşındayken, Paris metrosunun ilk hattı açıldı. Alman kimyager Felix Hoffman sentetik asetil salisilik asit üretti, bu madde Bayer tarafından Aspirin adıyla piyasaya sürüldü. İngiliz makine mühendisi Hubert Booth elektrikli süpürgeyi icat etti; emiş gücü performansı gayet iyiydi ama, atlı arabayla çekilebilecek kadar büyüktü. Josephine Cochrane isimli Amerikalı ev hanımı, elektrikle çalışan bulaşık makinesi icat etti. Kont Zeppelin, icat ettiği zeplinle uçtu. Avusturyalı nörolog Sigmund Freud *Düşlerin Yorumu* isimli kitabını yayınladı, psikanalitik kuramın temel ilkelerini ortaya koydu. Tarihte ilk kez

Boston Maratonu koşuldu. Londra'da tarihte ilk kez dünya artistik patinaj şampiyonası yapıldı. Barcelo- na ve Juventus kulüpleri kuruldu. Hawai, ABD topraklarına katıldı. New York'ta dünyanın ilk otomobil fuarı düzenlendi. İtalyan elektrik mühendisi Marconi, telsizle ilk bağlantıyı kurmayı başardı, radyo doğdu. Amerikan çelik şirketi U.S. Steel, dünya tarihinin bir milyar dolar değerindeki ilk şirketi oldu. Martin Lut- her King, Walt Disney, Alfred Hitchcock, Humphrey Bogart, Ernest Hemingway, Louis Armstrong doğdu. Nietzsche, Oscar Wilde, Giuseppe Verdi öldü. Dünya nüfusu 1 milyar 650 milyon kişiydi.

1901 -1906...

MUSTAFA KEMAL 25 yaşındayken, önce tutuklanıp, sonra Şam'a sürgüne gönderilirken, Albert Einstein izafiyet teorisini ve meşhur denklemini ($E=mc^2$) makale olarak yayınladı; uzay, zaman, enerji ve kütle kavramları üzerindeki görüşleri temelinden değiştirdi. Rus psikolog İvan Pavlov, köpekler üzerindeki deneyiyle "şartlı refleks" tanımını ortaya koydu. Marie Curie, Nobel ödülü alan ilk kadın oldu. İrlanda bağımsızlık hareketi Sinn Fein kuruldu. Norveç bağımsız devlet oldu. Kübizm akımı ortaya çıktı. Dünya basını Mata Hari'nin Paris'teki egzotik danslarını konuşuyordu. Wright kardeşler ilk kez motorlu uçak uçurdu. Amerikalı makine mühendisi Alva Fisher çamaşır makinesini icat etti. Sinema tarihinin ilk Western filmi Edison'un şirketi tarafından çekildi, tren soygununu anlatıyordu, sadece 11 dakikaydı. Dünyanın ilk sinema salonu Los Angeles'ta açıldı. Puccini'nin *Madam Butterfly* operası Milano'da La Scala'da ilk kez sahnelendi. İtalyan tenor Enrico Caruso bir milyon plak satışına ulaşmayı başardı. Amerikalı piyanist Jelly Roll Morton, ragtime tabir edilen Afro-Amerikan müziğini özgür bir üslupla yorumladı, doğaçlama yaparak "Jelly Roll Blues" adıyla besteledi, caz'ı keşfetmişti.

Amerikan petrol devi Texaco kuruldu. Harley David- son motor üretmeye başladı. Bisiklet sporunun en prestijli yarışı Tour de France tarihte ilk kez düzenlendi. William Kellogg mısır gevreğini üretti. Pepsi Cola şirketi kuruldu, amblemini tescil ettirdi. Amerikalı dondurmacı italo Marchioni dondurma külahının patentini aldı. Panama Kanalı'nın inşaatına başlandı. S.O.S., uluslararası acil yardım sinyali olarak kabul edildi. Kemalettin Tuğcu, John Steinbeck, Salvador Dali, Christian

Dior, Ayn Rand doğdu. Ju- les Verne, Paul Gauguin, Emile Zola öldü.

1906 -1911...

MUSTAFA KEMAL 30 yaşındayken, Trablusgarp'ta vuruşurken, Norveçli kaşif Roald Amundsen Güney Kutbu'na ayak basan ilk insan oldu. Dünyanın 'yeni' yedi harikasından biri kabul edilen İnka antik şehri Machu Picchu, Peru'da, And Dağları'nın zirvesinde, Amerikalı arkeolog Hiram Bingham tarafından keşfedildi. Amerikalı radyokimyager Bertramd Boltwood radyometrik tarihleme yöntemini buldu, dünyanın 2.2 milyar yaşında olduğu tespit edildi. Dünyanın en büyük bilişim teknolojisi şirketi IBM kuruldu. Anneler Günü ilk kez ABD'de kutlandı. Vahşi Batı'nın şöhretli haydutları Butch Cassidy ve Sundance Kid öldürüldü. Jack Johnson ağır sıklet dünya şampiyonu unvanını kazanan ilk siyahi boksör oldu. Londra taksilerinde taksimetre uygulaması başladı. General Electric şirketi elektrikli ekmek kızartma makinesi üretti. New York'ta Manhattan Köprüsü, Londra'da Selfridges mağazası açıldı. Converse ilk spor ayakkabısını üretti. Tarihin ilk *Frankenstein* filmi New York'ta çekildi, sadece 14 dakikaydı. Rıfat Ilgaz, Hulusi Kentmen, Nubar Terziyan, John Way- ne, Frida Kahlo doğdu. Lev Tolstoy, Mark Twa- in öldü. Leonardo da Vinci'nin *Mona Lisa* tablosu Louvre Müzesi'nden çalındı, insanlar tablonun çalındığı boş duvarı görmek için kuyruğa giriyordu, aradan

iki yıl geçti, hırsız İtalyan'dı, Vincenzo Perugia çaldığı tabloyu Floransa'da *Uffizi* Galerisi'ne satmaya kalkışınca enselendi. Halley Kuyruk Yıldızı çıplak gözle görüldü, bir *daha 75* yıl

sonra 1986'da görülecekti. Titanik denize indirildi, bir yıl sonra *buzdağına çarpacağı* kimsenin aklının ucundan bile geçmemişti.

1911 -1916...

MUSTAFA KEMAL *35* yaşındayken, önce Çanakkale'de sonra Bitlis'te, Muş'ta çarpışırken, *Panama* Kanalı'ndan ilk gemi geçti. Richard Hellmann New York'taki şarküterisinde *"mayonez'* satmaya başladı, eşinin icat ettiği tarifti. *İtalyan* moda markası *Prada,* Alman otomotiv devi *BMW* kuruldu. İstanbul'da ilk ölümlü *trafik kazası* meydana geldi, *İtalyan* elçiliğinin şoförü Frederico Rasi, Şişli Camisi'nin önünde İdris *adında* bir *Arnavut'a çarptı,* İdris öldü, Frederico tutuklandı, *İtalyan* elçiliği İdris'in ailesine *tazminat* ödedi, Frederico bırakıldı. Doğaüstü yeteneklere sahip olduğu iddia edilen Rus din *adamı* Rasputin öldürüldü. *Pravda* gazetesinin ilk sayısı yayınlandı. Charlie Chaplin ilk filmini çevirdi. New Mexico *ve Arizona* eyalet *olarak ABD'ye* eklendi. Chicago'da ilk *ev* tipi buzdolabı üretildi, gövdesi ahşaptı, soğutucu *cihazı* gövdenin yarısından büyüktü. İngiliz metalurji mühendisi *Harry Brearley* tüfek namlularını korozyondan korumak için çalışırken *paslanmaz* çeliği icat etti. Amerikalı Albert *Berry paraşütle* uçaktan *atlayan* ilk insan oldu, *457* metreden kendini boşluğa bırakmıştı. Camel sigarası üretildi. Stalin tutuklandı, Sibirya'ya tıkıldı. *Londra'da* 50 bin kadın, Hyde *Park'ta* kadın *hakları* talebiyle gösteri yaptı. Siyahilere uygulanan *ayrımcılığa* karşı *tavır* koyan, otobüste oturduğu koltuğunu *beyaz vatandaşa* vermediği için tutuklanan, böylece ABD'deki siyahi direniş mücadelesinin sembolü olan, insan *hakları* savunucusu Rosa

Park, dünyaya geldi. Siyah-beyaz eşitliğine karşı çıkan ırkçı gizli örgüt Ku Klux Klan

kuruldu. Orhan Veli, Aziz Nesin, Albert Camus, Burt Lancaster, Anthony Quinn, Kirk Douglas doğdu. Tevfik Fikret ve Jack London öldü. Gelmiş geçmiş en ünlü illüzyonist Houdini, ellerini ayaklarını kilitleyerek girdiği sandıktan çıkma numarasını ilk kez yaparak izleyenleri şoke etti. Alman yerbilimci Alfred Wegener "kıta kayması" kuramını ortaya koydu; 300 milyon yıl önce tüm kıtaların Pangea adında tek kıta olduğunu, zamanla parçalanıp dağılarak günümüzdeki konumlarına yerleştiklerini ileri sürdü. Plüton ilk kez görüntülendi ve gezegen olarak sınıflandırıldı.

1916 -1919...

MUSTAFA KEMAL 38 yaşındayken, Samsun'a çıkarken, Ekim devrimi yaşanmış, Sovyetler Birliği kurulmuştu. "Fatima mucizesi" denilen hadise yaşandı, Portekiz'deki Fatima kasabasında çobanlık yapan üç küçük çocuk, Meryem Ana'yı gördüklerini, Meryem Ana'nın kendilerine bazı sırlar verdiğini iddia ediyorlardı. 30 milyon insanın ölümüne yol açan İspanyol nezlesi dünyayı kasıp kavuruyordu, Mustafa Kemal de bu nezleye yakalanmıştı. Yoksul köylülere toprak kazandırmak için mücadele eden Meksika devriminin lideri Zapata öldürüldü. Susan Hayward, Dean Martin, Robert Mitchum, Ray Charles doğdu. Emile Durk- heim öldü. İlk Pulitzer ödülleri verildi, Amerikalı kadın yazarlar Laura Richards ve Maud Howe Elliott aldı.

1919 -1920. ..

MUSTAFA KEMAL 39 yaşındayken, TBMM'yi kurarken, Alman İşçi Partisi'nin adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi olarak değiştirildi, Adolf Hitler'in Nazi partisi kurulmuştu. New York Wall Street'te bir at arabası dolusu bomba patlatıldı, J. P. Morgan binasında 38 kişi hayatını kaybetti, o dönemin 11 Eylül saldırısıy- dı. Birleşmiş Milletler'in öncüsü Milletler Cemiyeti kuruldu. Charles Bukowski doğdu, Ömer Seyfettin öldü.

1920 -1923..

MUSTAFA KEMAL 42 yaşındayken, Cumhuriyet'i ilan ederken, Amerikalı astronom Edwin Hubble, Andro- meda galaksisini keşfetti, o güne kadar bütün evrenin Samanyolu'ndan ibaret olduğu düşünülüyordu. tagiliz arkeolog Howard Carter, Tutankamon'un mezarını buldu. Kanadalı hekim Frederick Banting insülini keşfetti, aynı yıl Nobel aldı. Kansas'ta White Castle adıyla hamburgerci açıldı, dünyanın ilk fast food restoranıydı. Rusya'da kıtlık nedeniyle 7.5 milyon kişi hayatını kaybetti. Gucci modaevi kuruldu. Wembley Stadyumu açıldı. Amerikalı Garrett Morgan yeşil-sarı-kırmızı renklerden oluşan trafik ışıklarını icat etti. Garret Morgan siyahtı, sadece ilkokul mezunuydu, dikiş makinesi tamircisiydi, annesi babası köleydi. Los Angeles'ta Mount Lee tepesine Hollywood yazısı yazıldı. İlk Türk film şirketi Kemal Film kuruldu; Kemal ve Şakir Seden kardeşler tarafından kurulan şirketin ilk filmi, Muhsin Ertuğrul'un çektiği *İstanbul'da Bir Facia-ı* Aşk'tı. Yaşar Kemal, Pierre Cardin, Charlton Heston doğdu. Alexan- der Graham Bell ve Gustave Eiffel öldü. Japonya'da 7.9 şiddetinde deprem oldu, dört dakika sürdü, 105 bin kişi hayatını kaybetti. halya'da Mussolini

başbakan oldu. Almanya'da enflasyon hesap edilemez haldeydi, 1 dolar 4.2 trilyon Mark ediyordu! Yanlış okumadınız, 1 dolar 4.2 trilyon Mark ediyordu, ekmek almak için el arabasıyla para taşınıyordu.

1923-1926...

MUSTAFA KEMAL 45 yaşındayken, Amerikan Kongresi tarafından kızılderililere vatandaşlık hakkı tanındı. Tarihin ilkkış olimpiyatları Fransa'da Chamonix'de gerçekleştirildi, 16 ülke katıldı, en çok madalyayı Norveç kazandı. Fransız bakteriyolog Albert Calmette verem aşısını üretti. Türkiye'nin ilk şeker fabrikası Alpullu'da faaliyetine başladı. Norveçli kimya mühendisi Erik

Rotheim aerosol spreyi icat etti. Amerikan sinemasının liderlerinden Metro Goldwyn *Mayer* kuruldu. Dünya sinemasının klasikleri *arasında* sayılan, Sovyetler Birliği *yapımı* sessiz film *Potemkin Zırhlısı* gösterime girdi. Scott Fitzgerald'ın muhteşem eseri *Muhteşem* Gafsöy'nin ilk basımı *yapıldı.* New York, dünyanın en büyük şehri unvanını Londra'nın elinden aldı. Kraliçe Elizabeth *ve* Marilyn Monroe *dünyaya* geldi... Rauf Denktaş, Sadri Alışık, Rock Hudson, Jack Lemmon, Tony Curtis, *Jerry* Lewis, Peter Sellers, Paul New- man doğdu. Lenin *ve Kafka* öldü.

1926-1931...

MUSTAFA KEMAL 50 yaşındayken, ilk nüfus sayımımız *yapıldı,* 13 milyon 648 bin *270* kişiydik. Alman asıllı Yahudi hekimler Selmar Aschheim'la *Bernard* Zondek *evde* hamilelik testi üretti. Tarihin *ilk dünya* kupası Uruguay'da düzenlendi,

13 ülke katıldı, *finalde* Arjantin'i *4-2* yenen evsahibi Uruguay kupayı *kazandı.* Amerikalı işadamı Clarence Birdseye tadı bozulmadan dondurulmuş gıda üretmenin yöntemini buldu; *piyasaya* sürülen tarihin ilk paketli dondurulmuş gıdası, balıktı. İskoç bakteriyolog Alexander Fleming penisilini buldu. Amerikalı *kimya* mühendisi Richard Drew *tarafından* icat edilen yapıştırıcı bant, seloteyp *adıyla* günlük *yaşama* girdi. Belçikalı *çizer* Herge'nin *yarattığı* çizgi *karakter* Tenten ilk *kez yayınlandı.* Oscar ödülleri ilk *kez* dağıtıldı. Empire State gökdeleni açıldı. Wall Street çöktü, *dünya* tarihinin en yıkıcı borsa iflasıydı, *12 yıl* sürecek olan büyük depresyonun başlangıcıydı. Ernesto Che *Guevara,* Martin Luther King, Yasser *Arafat*, Mikhail Gorbaçov *dünyaya* geldi... *Ay'a ayak* basan ilk insan Neil Arms- trong doğdu, hemen peşinden, *Uzay* Yolu'nun *kaptan* Kirk'ü William Shatner'le Mister Spock'ı Leonard Nimoy doğdu... *Zeki* Müren, Adile Naşit, *Gazanfer Özcan,* Eşref Kolçak, Nejat Uygur, Audrey Hepburn, *Grace* Kelly, James Dean, Steve Mcûueen, Clint

Eastwood, Sean Connery, Dallas dizisinin JR'ı Larry Hagman doğdu. Edison öldü. İtalya'yla Kilise arasında antlaşma imzalandı, bağımsız Vatikan devleti resmi olarak kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti, yabancı ülkelerden Türkiye'deki şehirler için Türkçe adlarını kullanmalarını resmen talep etti, bu resmi talepten sonra Angora veya Constantinople olarak adreslenmiş mektuplar, posta idaresi tarafından Ankara ve İstanbul'a ulaştırılmadı.

1931 -1936...

MUSTAFA KEMAL 55 yaşındayken, İngiliz fizikçi James Chadwick nötronun yapısını keşfetti, Nobel aldı, atom enerjisinden faydalanmanın, atom bombasının yolunu açtı. Gestapo kuruldu. Alcatraz adası hapishaneye dönüştürüldü. Pers İmparatorluğu'nun adı, şah Rıza tarafından İran olarak değiştirildi. Tarzan filmi ilk kez çekildi. Venedik Film Festivali ilk kez düzenlendi. Toyota ilk otomobilini, Zippo ilk çakmağını üretti. Teneke kutuda bira ilk kez ABD Richmond'da satışa sunuldu. Dünya tarihinin en çok oynanan emlak oyunu Monopoly piyasaya çıktı. Muhteşem kadınlar dönemiydi, Türkan Saylan, Suna Kan, Elizabeth Taylor, Sophia Loren, Bri- gitte Bardot, Ursula Andress dünyaya geldi... Yuri Gagarin, Oğuz Aral, Elvis Presley, Luciano Pava- rotti, Umberto Eco, Ömer Şerif, Jean-Paul Belmon- do, Burt Reynolds, David Carradine, Kari Lagerfeld, Giorgio Armani doğdu. Arapların ayaklanmasında ve Osmanlı'dan koparılmasında büyük pay sahibi olan İngiliz casusu Thomas Edward Lawrence, ülkesinde geçirdiği motosiklet kazasında öldü. Amerikalı siyahi atlet Jesse Owens, Berlin Olimpiyatı'nda dört altın madalya birden kazanarak, olimpiyat ve dünya rekorları kırarak Hitler'i öfkeden delirtti, Almanların geride kalmasına tahammül edemeyen Hitler stadyumu terk etti.

1938...

MUSTAFA KEMAL 57 yaşında aramızdan ayrılırken, Suudi Arabistan'da petrol bulundu. İspanya iç savaşında kan gövdeyi götürüyordu. İlk kan bankası ABD Chicago'da açıldı. Volkswagen ilk otomobilini üretti. Macar gazeteci Laszlo Bira tükenmezkalemi, Amerikalı fizikçi Chester Carlson fotokopi

makinesini icat etti. Günümüzde kullanılan naylon lifli diş fırçaları ilk kez ABD'de piyasaya çıktı. Sergei Prokofiev tarafından bestelenen *Romeo ve Jüliet* balesinin müziği, ilk kez Çekoslovakya'da Mahen Tiyatrosu'nda seslendirildi. Cüneyt Arkın, Yılmaz Güney, Tanju Okan, Neşet Ertaş, Jack Nicholson, Dustin Hoffman doğdu. Yazar Jerry Siegel ve çizer Joe Shuster tarafından yaratılan çizgi roman kahramanı Superman bildiğimiz haliyle ilk kez yayınlandı. Aslında 1933 yılında dünyayı istila etmek üzere uzaydan gelen kel ve kötü adam olarak tasarlanmıştı. Bu konsept satmayınca, 1938 yılında dünyayı kurtaran yakışıklı kahramana dönüştürüldü. Orsan Welles radyo tiyatrosunda *Dünyalar Savaşı* isimli oyunun sunumunu yaptı, öylesine başarılı bir anlatımdı ki, radyoyu dinleyenler gerçek zannetti, Amerika Marslılar tarafından istila ediliyor diye ülkede panik çıktı. Kristal gece yaşandı... Naziler, Yahudilere ait evlere, işyerlerine, sinagoglara, mezarlıklara saldırdı. Can pazarı yaşanan sokaklar, cam kırıklarının ışıltısıyla kaplanmıştı, adını buradan aldı. Yahudi Soykırımı'nın miladıydı.

*

MUSTAFA KEMAL'in vefatından sadece 1 O ay sonra İkinci Dünya Savaşı başlayacaktı.